

การศึกษาการใช้สอยที่ว่างในการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียง:

กรณีศึกษา ชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

นายชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE PROXEMIC STUDY IN SUFFICIENT AGRICULTURE - BASED DWELLING:
A CASE STUDY OF BAN LAM SAI COMMUNITY, NONG CHOK DISTRICT, BANGKOK

Mr. Chaipat Ngambutsabongsophon

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Architecture Program in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2015

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษาการใช้สอยที่ว่างในการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตร
พอเพียง: กรณีศึกษา ชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร

โดย

นายชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน

สาขาวิชา

สถาปัตยกรรม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาริชา วงศ์พยัต

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะจฤดี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะจฤดี)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาริชา วงศ์พยัต)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ผุสดี ทิพทัส)

ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน : การศึกษาการใช้สอยที่ว่างในการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียง: กรณีศึกษา ชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร (THE PROXEMIC STUDY IN SUFFICIENT AGRICULTURE - BASED DWELLING: A CASE STUDY OF BAN LAM SAI COMMUNITY, NONG CHOK DISTRICT, BANGKOK) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. ดร.วาริษา วงศ์พยัต, 165 หน้า.

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม และชุมชนเกษตรกรรมจำนวนหนึ่งของประเทศไทย ได้มีการนำพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ เป็นแนวทาง “วิถีเกษตรพอเพียง” ให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมกลุ่มใช้ความรู้ ทรัพยากร และภูมิปัญญาด้านต่างๆที่มีอยู่ในการดำเนินชีวิต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนในความเปลี่ยนแปลงของโลก

จากความสำคัญของวิถีชีวิตเกษตรพอเพียง วิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาการใช้สอยที่ว่างในการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียง กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนหนึ่งซึ่งดำรงชีวิตแบบสังคมวิถีเกษตรพอเพียง ท่ามกลางสังคมเมืองของกรุงเทพมหานคร สมาชิกมีความสัมพันธ์กลมกลืนกับธรรมชาติ และมีระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และดำรงตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยการรวบรวมเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม การเข้าไปสังเกตการณ์การใช้สอยพื้นที่และการอยู่อาศัยของเรือนกรณีศึกษา และการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย ตั้งแต่เดือนกันยายน 2558 จนถึงเดือนพฤษภาคม 2559 เพื่อการวิเคราะห์วิถีชีวิตและการใช้สอยที่ว่างของเรือนกรณีศึกษา โดยอาศัยแนวคิดทางด้านจิตวิทยาสถาปัตยกรรมมาช่วยในการคลี่เรื่องราววิถีชีวิต และถอดสิ่งที่ซ่อนในที่ว่างของเรือนกรณีศึกษา ในชุมชนบ้านลำไทร อันนำไปสู่ความเข้าใจในการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียง ให้เห็นคุณค่าและเข้าใจในชุมชนที่มีเอกลักษณ์ของวิถีชีวิต เพื่อนำไปสู่ชุมชนเกษตรอื่น ๆ ที่มีคุณค่าในด้านสังคม ได้ตระหนักและภูมิใจในวิถีชีวิตอันเป็นรากฐานของประเทศ ให้อยู่อาศัยได้อย่างยั่งยืนและดำรงอยู่เอาไว้ด้วยความพอเพียง พอเหมาะ พอดีพร้อมกับก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลก

ผลการวิจัยนี้สรุปได้ว่า คุณค่าการดำรงแบบวิถีเกษตรพอเพียง เป็นวิถีชีวิตที่สามารถตอบสนองต่อความปรารถนาของมนุษย์ต่าง ๆ ได้อย่างครบถ้วน จากการอยู่อาศัยที่สรุปได้เป็นสี่ข้อ อันได้แก่ การอยู่อาศัยที่สอดคล้องกับบริบทอย่างมีสุนทรีย์ สะดอคล้องและเหมาะสมกับวิถีเกษตรกรรมของชุมชนเกษตรของคนไทย สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างดีระดับหนึ่ง โดยใช้พื้นที่ที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุดพร้อมกับการอยู่อาศัยสอดคล้องกับธรรมชาติ สองคือ การอยู่อาศัยแบบพอเพียง พอดี เหมาะสม ช่วยพัฒนาพื้นที่ทำมาหากินให้สามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวอย่างดีพอสมควร นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่สำหรับอยู่อาศัยอันก่อเกิดความสบายและความสุข ให้ดำรงอยู่ในพื้นที่ได้ยาวนานอย่างยั่งยืน อยู่อย่างพอดี ไม่เกินตัว ข้อที่สาม การอยู่อาศัยแบบกลมเกลียว สานสัมพันธ์ เกิดเป็นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในชุมชนได้รวมกลุ่มอย่างเหนียวแน่นและเกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกับธรรมชาติ และสุดท้าย การอยู่อาศัยแบบเรียนรู้ ปรับปรุง เติบโต ยังเป็นการอยู่อาศัยที่ก่อให้เกิดความสุขในพื้นที่พร้อมกับการเรียนรู้พัฒนาตนเองให้ก้าวทันโลก

ภาควิชา สถาปัตยกรรมศาสตร์

ลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชา สถาปัตยกรรม

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

ปีการศึกษา 2558

5873350825 : MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORDS: การใช้สอยที่ว่าง, การอยู่อาศัย, วิถีเกษตรพอเพียง, ชุมชนบ้านลำไทร

CHAIPAT NGAMBUTSABONGSOPHIN: THE PROXEMIC STUDY IN SUFFICIENT AGRICULTURE - BASED DWELLING: A CASE STUDY OF BAN LAM SAI COMMUNITY, NONG CHOK DISTRICT, BANGKOK. ADVISOR: ASST. PROF. WARICHA WONGPHYAT, Ph.D., 165 pp.

Thai society is agricultural. A number of Thai agricultural communities have adopted the Royal Initiative of His Majesty the King of “Sufficient Agriculture-based dwelling” so that the agriculturist can be independent. Getting together to combine their knowledge, resources and wisdom in all aspects, they therefore can live strongly and sustainably despite how much the world has changed.

According to the core of sufficient agriculture-based dwelling, this thesis is the proxemic study in sufficient agriculture-based dwelling with a case study of the Ban Lam Sai community, Nong Chok District, Bangkok; one of the sufficient agricultural communities among the urban communities in Bangkok. People in this community live as a family; they bond in with nature, and live according to the Royal Initiative “Sufficient Economy” of His Majesty the King. This study is a qualitative research, in which the information has been gathered from both primary and secondary sources. By looking through existing documents and observing the usage of space and the dwelling of the case study house and the inhabitants’ interviews from September 2015 to May 2016, the way of life and space usages of the case have been analyzed by using the knowledge of Architectural Psychology to examine life stories and emergences of the dwelling place in the Ban Lam Sai community. The results of this research lead to a profound understanding in sufficient agriculture-based dwelling, creating value and understanding about this very unique community and hopefully the knowledge obtained from this study can also contribute to better understanding in other agricultural societies that have shared social values.

In conclusion, the value of the sufficient agriculture-based dwelling is the lifestyle that answers to all basic human needs and is aligned with the sufficient agriculture-base dwelling. The Thai agricultural community could eventually be self-sufficient by using the existing spaces to their maximum capacity along with the possibility of living with nature and enhancing spaces to earn a living. Moreover, this space is also a dwelling space for sufficient happiness to last deeply and strongly which will contribute to a close rapport within the community. The sufficient agriculture-based dwelling does not only create good relationships between humanity and nature, but it also accounts for happiness while moving forward alongside the world.

Department: Architecture

Field of Study: Architecture

Academic Year: 2015

Student's Signature

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตเล่มนี้สามารถสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีด้วยความอนุเคราะห์ของบุคคลหลายท่าน

ซึ่งผู้มีพระคุณท่านแรกที่ยากขอขอบพระคุณอย่างสูงคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วาริษา วงศ์พยัต ผู้ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ที่คอยชี้แนะแนวทาง คอยให้กำลังใจและคำปรึกษาในการทำงาน ตลอดจนช่วยตรวจทานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้ออกมาเรียบร้อย และช่วยตรวจแก้ไขรูปเล่มให้ออกมาด้วยดี

ขอขอบพระคุณ บิดา มารดาและน้องสาวของข้าพเจ้าเป็นอย่างสูง ที่คอยสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ทั้งเวลา การเงิน ความรัก และความเอาใจใส่ เป็นเพื่อนเดินทางไปชุมชนบ้านลำไทรด้วยกัน คอยช่วยเหลือให้กำลังใจตลอดทั้งการทำวิทยานิพนธ์นี้

ขอขอบพระคุณ คุณอาจารย์ผู้เป็นกรรมการคุมสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน อันได้แก่

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ผุสดี ทิพทัส ผู้เป็นอาจารย์อาวุโสที่เคารพอย่างสูง คอยตรวจตราและให้คำแนะนำที่มีประโยชน์และช่วยเหลือแก่ข้าพเจ้าเสมอมา

รองศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นรัชฎ์ กาญจนันชฐิติ ผู้เป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์และเป็นอาจารย์ที่คอยอบรม สั่งสอนข้าพเจ้าในวิชาการต่าง ๆ คอยให้กำลังใจ คำแนะนำและความช่วยเหลืออย่างดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร ผู้เป็นอาจารย์ที่คอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำที่มีประโยชน์ และชี้ให้เห็นปัญหาที่มี คอยช่วยวิทยานิพนธ์นี้ให้ลุล่วงได้ดี

ขอขอบคุณ อาจารย์ สมชาย สมานตระกูล วิทยากรประจำชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก และนางลินดา สมานตระกูล รวมถึงสมาชิกในครอบครัวสมานตระกูลทุกท่าน ผู้ซึ่งคอยให้ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชนบ้านลำไทร และอนุญาตให้ใช้เรือนเป็นกรณีศึกษา คอยดูแลข้าพเจ้ายามไปเก็บข้อมูลภาคสนาม คอยอำนวยความสะดวก อาหารการกิน และรถจักรยานในการเดินทางภายในชุมชน

ขอขอบคุณ นายถาวร สมานตระกูล, นายธานี สมานตระกูล, นายสมบุญ บิดิลและ, นางกาญจนา ผลเจริญ, นายเกรียงศักดิ์ สุขสบาย, นางอรุณญา สุขสบาย, นางทัศนีย์ สุขสบาย และ นายสมใจ มณี รวมถึงสมาชิกในชุมชนบ้านลำไทรและผู้เกี่ยวข้องท่านอื่นทุกท่าน ที่อนุญาตให้ข้าพเจ้าได้ไปศึกษาเรือนกรณีศึกษา คอยให้ข้อมูลต่างๆ และอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

ขอขอบคุณ อาจารย์ ดร. วรวิทย์ เจียมปัญญาธิช อาจารย์ประจำสำนักทรัพยากรการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้คอยให้ข้อมูลด้านเศรษฐกิจพอเพียง และคำแนะนำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึง อาจารย์ ดร. วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ ผู้ที่แนะนำชุมชนบ้านลำไทรแห่งนี้แก่ข้าพเจ้า ช่วยให้เกิดหัวข้อและวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขึ้นมา

และอยากขอบคุณทุกท่านที่กล่าวมาข้างต้นอีกครั้งอีกหน ขอได้รับคำขอบคุณอย่างสูงจากข้าพเจ้า

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญรูปภาพ.....	ฏ
บทที่ 1	1
บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาของงานวิจัย.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย.....	2
1.3 ขอบเขตของงานวิจัย	3
1.3.1 ขอบเขตของเรื่อนกรณีศึกษา	5
1.3.2 รายละเอียดของเรื่อนกรณีศึกษา.....	7
1) เรือนไม้ นายสมบูรณ์ บิดิลและ	7
2) เรือนไม้ นายสมชาย สมานตระกูล.....	9
3) เรือนไม้ นายถาวร สมานตระกูล	11
4) เรือนไม้ นายเกรียงศักดิ์ สุขสบาย	13
1.4 ระเบียบวิธีการของงานวิจัย.....	15
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	15
บทที่ 2	16
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	16
2.1 แนวคิดและทฤษฎี.....	16

2.1.1 แนวคิดการอยู่อาศัย	16
1) ทฤษฎีภาพเมืองในใจ (Image of the City)	17
2) ระดับการอยู่อาศัย	17
2.1) การอยู่อาศัยระดับธรรมชาติ (natural dwelling)	17
2.2) การอยู่อาศัยระดับสังคม (collective dwelling).....	18
2.3) การอยู่อาศัยระดับสาธารณะ (public dwelling)	18
2.4) การอยู่อาศัยระดับส่วนบุคคล (private dwelling).....	18
2.1.2 แนวคิดเรื่องทีว่าง.....	18
1) ทีว่างแบบถาวร (fixed – feature space).....	18
2) ทีว่างแบบกึ่งถาวร (semifixed – feature space).....	19
3) ทีว่างแบบไม่เป็นทางการ (informal space).....	19
3.1) ระยะใกล้ชิดสนิทสนม (intimate distance).....	19
3.2) ระยะส่วนบุคคล (personal distance).....	19
3.3) ระยะสังคม (social distance)	19
3.4) ระยะสาธารณะ (public distance).....	19
2.1.3 แนวคิดเกษตรพอเพียง ตามแนวพระราชดำริ	19
1) พระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง	19
2) พระราชดำริ ทฤษฎีใหม่.....	22
3) พัฒนาการของชุมชนกับความพอเพียง.....	24
2.1.4 แนวคิดเรื่องระบบสื่อสารพื้นฐาน Primary Message System (PMS).....	25
2.1.5 แนวคิดเรื่องความปรารถนาของมนุษย์ (Human Needs)	27
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	28

2.2.1 การมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนแผ่นดินทองคอยรุดดีกัว	28
2.2.2 การศึกษาแบบแผนการใช้สอยที่ว่างในที่อยู่อาศัย: กรณีศึกษา เรือนไทย บ้านคลอง ลำสาละ.....	30
2.2.3 การบริหารจัดการแหล่งพักอาศัยแบบโฮมสเตย์ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง: กรณีศึกษา หมู่บ้านบุไทร อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา	31
บทที่ 3	33
ข้อมูลพื้นฐาน องค์ประกอบของชุมชนบ้านลำไทร และ เรือนกรณีศึกษา	33
3.1 ข้อมูลพื้นฐาน ชุมชนบ้านลำไทร	33
3.1.1 ที่ตั้ง ชุมชนบ้านลำไทร.....	33
3.1.2 การตั้งถิ่นฐานและความเป็นมา.....	35
3.1.3 วิถีชีวิตของคนในชุมชน	39
3.1.4 ระบบการปกครองภายในชุมชน.....	41
3.2 องค์ประกอบของชุมชนบ้านลำไทร	44
3.2.1 กายภาพของชุมชนบ้านลำไทร.....	44
3.2.2 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม.....	47
3.3 องค์ประกอบเรือนกรณีศึกษา.....	52
3.3.1 เรือนไม้ บังสมบูรณ ปิติลและ	52
3.3.2 เรือนไม้ อ.สมชาย สมานตระกูล	61
3.3.3 เรือนไม้ อ.ถาวร สมานตระกูล	73
3.3.4 เรือนไม้ บังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย	82
บทที่ 4	89
วิถีและระบบปฏิสนธิ์นการของชุมชนบ้านลำไทร.....	89
4.1 คุณค่า และ เอกลักษณ์ของชุมชนบ้านลำไทร.....	89

4.2 วิธีชีวิตและระบบปฏิสัมพันธ์	89
4.2.1 ระบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก (Interaction)	90
4.2.2 ระบบการเลี้ยงชีพ (Subsistence)	91
4.2.3 ระบบการใช้โลก (Exploitation)	92
4.2.4 ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ (Association) + ชายและหญิง (Bisexuality)	93
4.2.5 ระบบการป้องกันตัว (Defense)	94
4.2.6 ระบบการเล่น (Play)	96
4.2.7 ระบบการเรียนรู้ (Learning)	97
4.2.8 ระบบเทศะปฏิสัมพันธ์ (Territoriality)	98
4.2.9 ระบบกาละปฏิสัมพันธ์ (Temporality)	99
บทที่ 5	102
การใช้สอยที่ว่างในเรือนชุมชนบ้านลำไทร	102
5.1 การใช้สอยที่ว่างอันสอดคล้องสัมพันธ์ได้ถึงบริบทสภาพแวดล้อม	102
5.1.1 ลานบ้าน: ที่อยู่ + ที่ทำกิน	102
5.1.2 โรงเรือน: พื้นที่สถานีกาทำเกษตร	105
5.1.3 ชานเรือน: ที่เชื่อมต่อภายในภายนอก	105
5.1.4 โถงเรือน: จากภายในเปิดโล่งรับภายนอก	107
5.1.5 ระเบียง: ที่พักผ่อนรับแดด รับลม	107
5.2 การใช้สอยที่ว่างด้วยความพอเพียง	109
5.2.1 การใช้สอยที่ว่างอย่างคุ้มค่า	109
1) โรงเรือน: การใช้พื้นที่ทางตั้ง	109
2) บ่อน้ำ พื้นที่เกษตร: การใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่า	111
3) ใต้ถุน: ที่เนกประสงค์	112

5.2.2 การใช้สอยที่ว่างปรับเปลี่ยน ซ้อนทับ ใช้งานได้หลากหลาย	112
1) โถงเรือน: ที่ใช้งานซ้อนทับของครอบครัว.....	112
2) ชานเรือน: ที่ใช้งานหลากหลายระดับครอบครัว และ สังคม.....	114
3) ลานบ้าน: ที่ใช้งานปรับเปลี่ยนได้	115
4) ครั้ว: ที่ซ้อนทับกิจกรรมงานบ้าน.....	116
5) โรงเรือนและเสิงงา: ที่ใช้งานหลากหลายในสวน.....	117
6) พื้นที่ละหมาด: ที่ใกล้ชิดครัทธาตามช่วงเวลา	118
5.3 การใช้สอยที่ว่างสานสัมพันธ์	119
5.3.1 ชานเรือน: ที่ว่างสานสัมพันธ์คนในครอบครัวและต้อนรับคนภายนอก	119
5.3.2 ลานบ้าน: ที่ว่างสานสัมพันธ์ของเด็ก ๆ	121
5.3.3 ครั้ว: ที่ว่างสานสัมพันธ์โลกของผู้หญิง.....	122
5.3.4 โถงเรือน: ที่ว่างสานสัมพันธ์ของครอบครัว.....	123
5.3.5 โรงเรือนและเสิงงา: ที่ว่างสานสัมพันธ์ผู้คนและเพื่อนฝูง	124
5.4 การใช้สอยที่ว่างเพื่อการเรียนรู้ ปรับตัว.....	126
5.4.1 การใช้ที่ว่างเพื่อการเรียนรู้.....	126
1) พื้นที่สวนเรียนรู้ทดลอง: ที่ลองปลูก ลองดู ลองผิด	126
2) ชาน มุมหนังสือ: โรง + เรียน เปิดโลกสู่ความรู้.....	128
5.4.2 การปรับใช้ที่ว่างให้เหมาะสม: มุมโปรดส่วนตัวในที่ครอบครัว	130
บทที่ 6	135
คุณลักษณะและคุณค่าการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียง	135
6.1 การอยู่อาศัยที่สอดคล้องกับบริบทอย่างมีสุนทรียะ.....	135
6.2 การอยู่อาศัยแบบพอเพียง พอดี เหมาะสม.....	137
6.3 การอยู่อาศัยแบบกลมเกลียว สานสัมพันธ์.....	139

6.4 การอยู่อาศัยแบบเรียนรู้ ปรับปรุง เด็บโต.....	141
6.5 คุณค่าการดำรงไว้ซึ่งการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียง	144
6.6 ข้อเสนอแนะ.....	153
ข้อเสนอแนะ.....	154
รายการอ้างอิง	157
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	165

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า	
6-1	สรุปคุณค่าการอยู่อาศัยในวิถีเกษตรพอเพียงของเรือนกรณีศึกษา.....	151

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่	หน้า	
1-1	แผนที่ เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร (ซ้าย) จุดที่ตั้งชุมชนบ้านลำไทร ในเขตหนองจอก (ขวา).....	3
1-2	แผนที่อาณาบริเวณ ชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก โดยผู้วิจัย.....	3
1-3	แผนที่สายเส้นชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก โดยผู้วิจัย.....	4
1-4	แผนที่สายเส้นหมู่ต่าง ๆ ชุมชนบ้านลำไทร หนองจอก โดยผู้วิจัย.....	4
1-5	แผนที่ตั้ง เรือนกรณีศึกษา โดยผู้วิจัย.....	5
1-6	บรรยากาศคลองลำไทร ของ ชุมชนบ้านลำไทร หนองจอก (ซ้าย) บรรยากาศถนนชุมชนลำไทร ของชุมชนบ้านลำไทร หนองจอก (ขวา)	6
1-7	บรรยากาศร่องสวน ของ ชุมชนบ้านลำไทร หนองจอก (ซ้าย) บรรยากาศที่เลี้ยงฝูงหงส์ ของชุมชนบ้านลำไทร หนองจอก (ขวา)	6
1-8	บรรยากาศฝูงวัว ของ ชุมชนบ้านลำไทร.....	6
1-9	เรือนบังลมบูรณ์ด้านข้าง.....	7
1-10	เรือนบังลมบูรณ์ด้านหลัง.....	7
1-11	เรือนบังลมบูรณ์ภายใน.....	7
1-12	ลานบ้านและกรงเลี้ยงสัตว์.....	7
1-13	ผังบริเวณ บ้านนายสมบูรณ์ ปีติลและ มาตราส่วน 1: 750.....	8

1-14	ไร่เนา.สมชาย สมานตระกูล.....	9
1-15	ชานบ้านอ.สมชาย สมานตระกูล ใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้.....	9
1-16	ส่วนพักผ่อนบ้านอ.สมชาย.....	9
1-17	ภายนอกบ้านนายสมชาย สมานตระกูล.....	9
1-18	ผังบริเวณ บ้านนายสมชาย สมานตระกูล มาตรฐาน 1:750.....	10
1-19	บ้านอ.ถาวร สมานตระกูล.....	11
1-20	บ่อน้ำ บ้านอ.ถาวร สมานตระกูล.....	11
1-21	บ้านนายธานี ลูกชาย อ.ถาวร สมานตระกูล.....	11
1-22	บ้านนายอดุลย์ ลูกชาย อ.ถาวร สมานตระกูล.....	11
1-23	ผังบริเวณ บ้านนายถาวร สมานตระกูล มาตรฐาน 1:1000 โดยผู้วิจัย.....	12
1-24	บ้านบังเกียงศักดิ์ สุขสบาย.....	13
1-25	ภายในครัว บังเกียงศักดิ์ สุขสบาย.....	13
1-26	ภายในบ้านบังเกียงศักดิ์ สุขสบาย.....	13
1-27	ภายในสวนบังเกียงศักดิ์ สุขสบาย.....	13
1-28	แผนผังบ้านบังเกียงศักดิ์ สุขสบาย มาตรฐาน 1:750 โดย ผู้วิจัย.....	13
3-1	แผนที่ชุมชนบ้านลำไทร.....	33
3-2	สนามกีฬาบางกอกอารีนา.....	34
3-3	ทางเข้าถนนลำไทร จากถนนเชื่อมสัมพันธ์.....	34
3-4	สถานีวัดอากาศกรุงเทพฯ.....	34
3-5	ภาพถนนลำไทร ก่อนถึงชุมชนบ้านลำไทร.....	34
3-6.1	ต้นสะดืออายุ 300 ปี.....	37
3-6.2	ที่ตั้งบ้านของนายอิบรอฮีมและนางชานีในปัจจุบัน.....	37
3-7	จุดที่ตั้งบ้านของนายอิบรอฮีมและนางชานี และต้นสะดือ.....	37
3-8	มัสยิดคอยรุดดีกาวา.....	39
3-9	โรงเรียนอิสลามบ้านลำไทร.....	39

3-10	พินนา ในชุมชนบ้านลำไทร.....	40
3-10	ร่องสวน ในชุมชนบ้านลำไทร.....	40
3-11	การเลี้ยงสัตว์ปีกสวยงามในชุมชน.....	41
3-12	แผนที่หมู่ต่าง ๆ ในชุมชนบ้านลำไทร.....	42
3-13	ความร่มรื่นในคลองลำไทร.....	45
3-14	ความร่มรื่นในถนนลำไทร.....	45
3-15	ป้ายสุดเขตชุมชนบ้านลำไทร ที่หมู่ 6.....	45
3-16	ทางสุดเขตชุมชนบ้านลำไทร ที่หมู่ 12.....	45
3-17	โรงเรียน และ มัสยิด ถูกนำสถานที่มาจัดงานสำคัญประจำปีของชุมชน.....	46
3-18	จุดตัดชุมชนบ้านลำไทร.....	46
3-19	แผนที่ แสดงตำแหน่งตัวอย่างเรือน ชุมชนลำไทร.....	49
3-19.1	เรือนหมายเลข 1.....	50
3-19.2	เรือนหมายเลข 2.....	50
3-19.3	เรือนหมายเลข 3.....	50
3-19.4	เรือนหมายเลข 4.....	50
3-19.5	เรือนหมายเลข 5.....	50
3-19.6	เรือนหมายเลข 6.....	50
3-19.7	เรือนหมายเลข 7.....	50
3-19.8	เรือนหมายเลข 8.....	50
3-19.9	เรือนหมายเลข 9.....	50
3-19.10	เรือนหมายเลข 10.....	50
3-19.11	เรือนหมายเลข 11.....	50
3-19.12	เรือนหมายเลข 12.....	50
3-19.13	เรือนหมายเลข 13.....	50
3-19.14	เรือนหมายเลข 14.....	50

3-19.15 เรือนหมายเลข 15.....	50
3-19.16 เรือนหมายเลข 16.....	51
3-19.17 เรือนหมายเลข 17.....	51
3-19.18 เรือนหมายเลข 18.....	51
3-20 แผนที่ตำแหน่ง เรือนกรณีศึกษาที่เลือกทั้ง 4 หลัง.....	51
3-21 ผังครอบครัวรวม ของเรือนกรณีศึกษาทั้ง 4.....	52
3-22 บ้านบังสมบูรณ ปิติลและ.....	52
3-23 บังสมบูรณ ปิติลและ และนางกาญจนา.....	53
3-24 แผนผังครอบครัวบังสมบูรณ ปิติลและ.....	54
3-25 ภาพผังพื้นที่ชั้นล่าง และ พื้นที่โดยรอบ เรือนบังสมบูรณ ปิติลและ มาตรฐานส่วน 1:300.....	55
3-26 ภาพผังพื้นที่ชั้นบน เรือนบังสมบูรณ ปิติลและ.....	56
3-27 ภาพนาฬิกาบั้งและสวนของบังสมบูรณ.....	57
3-28 ภาพลานบ้านด้านหน้าและด้านหลังของเรือนบังสมบูรณ.....	58
3-29 ภาพโถงกลางเรือนลูกหงส์.....	58
3-30 ภาพตั้งไม้ของโถงกลางเรือนลูกหงส์.....	58
3-31 เล้าไก่ของเรือนบังสมบูรณ.....	59
3-32 ระเบียงและใต้ถุน.....	59
3-33 ส่วนต้อนรับในครัว.....	60
3-34 ภายในครัว.....	60
3-35 รูปตัดเรือนบังสมบูรณ ปิติลและ มาตรฐานส่วน 1:200.....	60
3-36 หน้าบ้าน เรือนอ.สมชาย สมานตระกูล.....	61
3-37 อ.สมชาย และ นางลินดา สมานตระกูล นั่งพักผ่อนที่ชานริมน้ำ.....	61
3-38 แผนผังครอบครัว อ.สมชาย สมานตระกูล.....	62
3-39 ผังพื้นที่เรือนอ.สมชาย มาตรฐานส่วน 1:300.....	64
3-40 ผังพื้นที่เรือนอ.สมชายและบริเวณโดยรอบ มาตรฐานส่วน 1:300.....	65

3-41	ลานหน้าบ้าน อ.สมชาย	67
3-42	ชานเรือน บ้านอ.สมชาย.....	69
3-43	อ.สมชาย สมานตระกูล.....	69
3-44	ชานเรือน ส่วนที่ติดครัว ใช้เป็นที่ทานอาหาร.....	69
3-45	เปลญวน มุมโปรดนางลินดา.....	69
3-46	ภาพรวมของชาน.....	69
3-47	ชานบ้านส่วนยกระดับที่เป็นใช้เป็นที่.....	70
3-48	ชานยกระดับกางม่านเมื่อใช้พักผ่อนหรือละหมาด	70
3-49	ชานบ้านพื้นที่ทานอาหารเย็น.....	70
3-50	ครัวหลังเรือนใหญ่.....	70
3-51	ร้านสหกรณ์ขายของที่ชานเรือนอ.สมชาย	70
3-52	การใช้ลานหน้าบ้าน	70
3-53	เตียงนา อ.สมชาย.....	71
3-54	ผืนนา ของอ.สมชาย.....	71
3-55	โรงเรือนเก็บอุปกรณ์.....	71
3-56	บ่อน้ำกลางบ้านและกระชังเลี้ยงปลา.....	71
3-57	ร่องสวนของอ.สมชาย.....	71
3-58	การใช้ยางรถแทนกระถางต้นไม้.....	71
3-59	ทางเข้าสวนกล้วย.....	71
3-60	รูปตัดเรือนอ.สมชาย สมานตระกูล มาตรฐานส่วน 1:200	72
3-61	เรือนอ.ถาวร สมานตระกูล.....	73
3-62	อ.ถาวร สมานตระกูล.....	74
3-63	นายธานี สมานตระกูล.....	74
3-64	แผนผังครอบครัว อ.ถาวร สมานตระกูล.....	74
3-65	ผังพื้นที่เรือนอ.ถาวร เรือนนายธานี โรงเรือนกลางน้ำ	

และ พื้นที่บริเวณโดยรอบ มาตรฐานส่วน 1:300.....	75
3-66 เรือนใหญ่ อ.ถาวร สมานตระกูล.....	78
3-67 เรือนลูก นายธานี สมานตระกูล.....	78
3-68 กรงนก และ ศาลาในลานบ้าน.....	79
3-69 ลานบ้าน บ้านอ.ถาวร.....	79
3-70 ลานบ้าน ส่วนจอดรถ.....	79
3-71 ลานบ้านส่วนจอดรถ ถูกใช้ในงานวันออกอีด.....	79
3-72 การใช้ได้ถุนในการเลี้ยงสัตว์.....	79
3-73 การปลูกผักสวนครัวในพื้นที่ข้างครัว.....	79
3-74 ระแนงและการใช้พื้นที่ทางตั้งภายในครัวนายธานี.....	79
3-75 ที่นั่งดูโทรทัศน์และ CCTV ภายในครัว อ.ถาวร.....	79
3-76 โรงเรือนกลางน้ำด้านหน้า.....	80
3-77 โต๊ะหินที่ใช้เป็นที่นั่งรวมกันของคนในบ้าน.....	80
3-78 การใช้พื้นที่ในบ่อน้ำ.....	80
3-79 การใช้ได้ถุนเรือนกลางน้ำ.....	80
3-80 ภายในโรงเรือนส่วนตั้งพื้นที่อนุบาลลูกนก.....	80
3-81 ภายในโรงเรือนส่วนที่ตั้งกรงนก.....	80
3-82 ภาพสะพานที่ยื่นไปในบ่อน้ำ เป็นที่พักผ่อน และให้อาหารสัตว์.....	80
3-83 รูปตัดด้านยาว เรือนอ.ถาวร สมานตระกูล มาตรฐานส่วน 1:150.....	81
3-84 เรือนบังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย.....	82
3-85 แผนผังครอบครัวบังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย.....	83
3-86 ผังพื้นที่ชั้นล่างเรือนบังเกรียงศักดิ์ และ บริบท มาตรฐานส่วน 1:200.....	84
3-87 ผังพื้นที่ชั้นบนเรือนบังเกรียงศักดิ์ มาตรฐานส่วน 1:200.....	84
3-88 ลานที่ใช้ปลูกชำต้นไม้ต่าง ๆ.....	85
3-89 ลานบ้านที่ใช้เป็นที่เล่นของเด็ก ๆ.....	85

3-90	โถงบ้านและเปลญวน.....	86
3-91	ฝาโถงเรือนเปิดออกได้.....	86
3-92	ภายในครัว บังเกรียงศักดิ์.....	87
3-93	การใช้พื้นที่ทางตั้ง ภายในครัว.....	87
3-94	ภาพบังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย.....	87
3-95	การใช้พื้นที่เข้มข้นที่โถงเรือน.....	87
3-96	พื้นที่สวนด้านหลังของบังเกรียงศักดิ์.....	88
3-97	พื้นที่สวนทดลองของบังเกรียงศักดิ์.....	88
3-98	รูปตัดขวางของเรือนบังสมบุรณ์ มาตรฐาน 1:200.....	88
3-99	รูปตัดยาวของเรือนบังสมบุรณ์ มาตรฐาน 1:200.....	88
4-1	คลองลำไทร.....	90
4-2	การใช้คูน้ำล้อมรอบบ้าน.....	90
4-3	บรรยากาศสวนในชุมชนบ้านลำไทร.....	92
4-4	บรรยากาศการทำนาในแปลงของอ.สมชาย.....	92
4-5	หน้าบ้านอ.สมชาย ที่ไม่มีรั้วกัน.....	95
4-6	บรรยากาศการเล่นของเด็ก ๆ ในชุมชนบ้านลำไทร.....	96
4-7	ชานบ้านนายสมชาย สมานตระกูล ใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้.....	97
4-8	การทำที่เลี้ยงสัตว์อยู่ใกล้บ้าน เพื่อการดูแล และระยะที่เหมาะสมสัมพันธ์กับเจ้าของเรือน.....	98
4-9	บรรยากาศงานมัสยิดคอยรุดตักวาประจำปีจัดช่วงเดือนมกราคม.....	99
4-10	การทำกรุป่านในช่วงงานวันฮีด.....	100
4-11	การเพาะปลูกที่เข้าใจในบริบทเวลา.....	100
5-1	ผังแสดงลานบ้านบังสมบุรณ์.....	103
5-2	ทรงนกและพื้นที่ตากผ้าในลานบ้านบังสมบุรณ์.....	103
5-3	ลานดิน คอกวัว และเรือนบังสมบุรณ์.....	103
5-4	ผังแสดงลานบ้านอ.ถาวร.....	104

5-5	ภาพลานบ้านอ.ถาวร.....	104
5-6	ผังโรงเรือนของอ.สมชาย.....	105
5-7	ภาพถ่ายเส้นโรงเรือนของอ.สมชาย.....	105
5-8	ผังขานเรือนของอ.สมชาย.....	106
5-9	การใช้งานขานเรือนของอ.สมชาย.....	106
5-10	ผังโรงเรือนของบังเกรียงศักดิ์.....	107
5-11	รูปตัดโรงเรือนของบังเกรียงศักดิ์.....	107
5-12	การใช้งานโรงเรือนของบังเกรียงศักดิ์.....	107
5-13	ผังชั้นบน แสดงตำแหน่งระเบียงของเรือนบังสมบุรณ์.....	108
5-14	ระเบียงของเรือนบังสมบุรณ์.....	108
5-15	ผังแสดงระเบียงบ้านนายธานี สมานตระกูล.....	108
5-16	ระเบียงบ้านนายธานี สมานตระกูล.....	108
5-17	ผังแสดงโรงเรือนกลางน้ำบ้านอ.ถาวร.....	110
5-18	แผนภาพการใช้งานโรงเรือนกลางน้ำและบริบท.....	110
5-19	ภายในโรงเรือนส่วนตั้งพื้นที่อนุบาลลูกนก.....	110
5-20	ภาพถ่ายเส้นโรงเรือนกลางน้ำ อ.ถาวร.....	110
5-21	ผังแสดงพื้นที่เกษตร อ.ถาวร.....	111
5-22	รูปพื้นที่สวน อ.ถาวร.....	111
5-23	ผังแสดงพื้นที่เกษตร อ.สมชาย.....	111
5-24	รูปพื้นที่สวน อ.สมชาย.....	111
5-25	ผังแสดงใต้ถุน เรือนบังสมบุรณ์.....	112
5-26	ภาพใต้ถุนเรือน บังสมบุรณ์.....	112
5-27	ผังโรงเรือนของบังเกรียงศักดิ์.....	113
5-28	ภาพถ่ายเส้นการใช้งานโรงเรือน.....	113
5-29	ผังชั้นบน แสดงตำแหน่งโรงกลางของเรือนบังสมบุรณ์.....	113

5-30	การใช้งานในโรงเรือน.....	113
5-31	ผังخانเรือนของอ.สมชาย.....	114
5-32	ขานยกระดับกางม่านเมื่อใช้พักผอน.....	114
5-33	ผังแสดงลานบ้านอ.ถาวร.....	115
5-34	ม้านั่งหินที่ลานบ้านอ.ถาวร.....	115
5-35	ภาพถ่ายเส้นการรวมกันของคนในบ้านอ.ถาวร ใช้พื้นที่ลานบ้าน.....	115
5-36	ผังลานบ้านเรือนของบังเกรียงศักดิ์.....	116
5-37	การใช้งานลานบ้านของครอบครัวบังเกรียงศักดิ์.....	116
5-38	ผังแสดงครัวบ้านอ.ถาวร.....	117
5-39	ครัวและสวนครัวบ้านอ.ถาวร.....	117
5-40	ผังแสดงเตียงนาของอ.สมชาย.....	118
5-41	เตียงนาของอ.สมชาย.....	118
5-42	ผังخانเรือนของอ.สมชาย.....	119
5-43	การใช้พื้นที่เพื่อระมัดขานเรือนของอ.สมชาย.....	119
5-44	ผังخانเรือนของอ.สมชาย.....	121
5-45	การใช้งานในขานเรือนของอ.สมชาย.....	121
5-46	ผังแสดงลานบ้านของอ.สมชาย.....	122
5-47	ภาพถ่ายเส้นลานบ้านของอ.สมชาย.....	122
5-48	ผังแสดงครัวของอ.สมชาย.....	122
5-49	ภาพการใช้งานในครัวของอ.สมชาย.....	122
5-50	ผังแสดงโถงกลางเรือนของบังเกรียงศักดิ์.....	123
5-51	ภาพถ่ายเส้นแสดงการใช้งานโถงกลางเรือนของบังเกรียงศักดิ์.....	123
5-52	ผังแสดงเตียงนาของอ.สมชาย.....	125
5-53	การใช้งาน เตียงนาของอ.สมชาย.....	125
5-54	ผังแสดงโรงเรือนของอ.ถาวร.....	126

5-55	การใช้งานโรงเรือนและทำน้ำ.....	126
5-56	ผังแสดงสวนเรียนรู้ของอ.สมชาย.....	127
5-57	ภาพคนมาใช้งานสวนเรียนรู้ของอ.สมชาย.....	127
5-58	ผังแสดงสวนเรียนรู้ของอ.สมชาย.....	128
5-59	แปลงปลูกเพาะชำของบังเกรียงศักดิ์.....	128
5-60	ภาพถ่ายเส้นแปลงเพาะปลูกของบังเกรียงศักดิ์.....	128
5-61	ผังแสดงขานมูมหนังสือของอ.สมชาย.....	129
5-62	ภาพตัดแสดงมูมหนังสือ.....	129
5-63	ขานมูมหนังสือของอ.สมชาย สมานตระกูล.....	130
5-64	ภาพถ่ายเส้นเรือนบังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย.....	130
5-65	ผังมูมส่วนตัวของลูกๆ ของบังเกรียงศักดิ์.....	131
5-66	ภาพถ่ายเส้นมูมส่วนตัวในโรงกลาง.....	131
5-67	ผังแสดงมูมโปรดส่วนตัว เรือนอ.สมชาย.....	132
5-68	ภาพมูมโปรดส่วนตัว ของอ.สมชาย และนางลินดา.....	132
5-69	ภาพตัดยาวของเรือนอ.สมชาย แสดงมูมโปรดส่วนตัว.....	132
5-70	ผังแสดงมูมโปรด ของอ.ถาวร.....	133
5-71	ที่มูมโปรดของอ.ถาวร.....	133
5-72	มูมโปรดส่วนตัว ของเรือนบังสมบูรณ์.....	134
5-73	การใช้งานมูมโปรดส่วนตัว ของเรือนบังสมบูรณ์.....	134

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของงานวิจัย

ในสมัยก่อนมนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติอย่างแนบแน่น มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว รู้จักปลูกบ้านเป็นที่อยู่อาศัย บริเวณใดที่มีความอุดมสมบูรณ์ดีมีน้ำใช้ตลอดปี มนุษย์ก็จะสร้างบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านและอยู่แบบถาวร และปลูกพืชพรรณเลี้ยงสัตว์ ผู้คนในยุคต้นๆ นั้นมีชีวิตอยู่ใต้อิทธิพลของธรรมชาติเป็นสังคมเกษตรกรรม(สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ 2535) กล่าวได้ว่าประเทศไทยมีความเกี่ยวข้องกับความเป็นสังคมเกษตรกรรมมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จนมีคำกล่าวอ้างนี้ว่า สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม และการเกษตรกรรมนั้นเป็นรากฐานของประเพณีและวัฒนธรรมหลายๆ อย่างของประเทศไทย และสร้างลักษณะเด่นทางสังคมของประเทศไทย เช่น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การนับญาติกันอย่างสนิทสนม (สมจิต โยธะคง, 2555: 67) นอกจากนี้เกษตรกรรมยังคอยช่วยเหลือสังคมไทยในเชิงเศรษฐกิจมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน และคนไทยร้อยละ 80 ทำงานเกี่ยวเนื่องกับการเกษตรและอุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ซึ่งในปี พ.ศ. 2540 สังคมการเกษตรของไทยได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือและสนับสนุนประเทศไทยเป็นอย่างมาก (ลินซีย์ วัลวีย์, แพลโดย แม้นมาส จันลักขณา และคณะ, 2548: 4-5)

ในช่วงวิกฤตทางเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 ภาคเกษตรกรรมซึ่งไม่ได้รับผลกระทบมากเท่าอาชีพในภาคอื่น ๆ ได้ทำหน้าที่เป็นความมั่นคงทางสังคม กล่าวคือ หลังจากพนักงานบริษัทจำนวนมากถูกปลดออกจากงาน รวมถึงแรงงานจากภาคอุตสาหกรรมที่ได้ปิดตัวลง ผู้คนเหล่านี้ยังมีญาติพี่น้องที่บ้านทำงานในภาคเกษตรกรรม จึงได้กลับบ้านเพื่อไปประกอบอาชีพเกษตรกรรมครัวเรือน มีอาชีพ มีอาหารการกินและสามารถดำรงชีวิตได้ไม่ลำบากขาดแคลนมาก ทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศไทยสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ หลังจากวิกฤต (สมจิต โยธะคง, 2555: 10) ในช่วงเวลานี้ได้มีการยกแนวคิดปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นพระราชดำริที่เน้นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้รอดพ้นวิกฤตดังกล่าวด้วยการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ใช้ชีวิตอย่างพอเหมาะพอควรและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนในความเปลี่ยนแปลงของโลก โดยในภาคเกษตรกรรมนั้นได้มีการนำพระราชดำรินี้มาใช้เป็นแนวทางวิถีเกษตรพอเพียง ให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมกลุ่มใช้ความรู้ ทรัพยากร และภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในการดำเนินชีวิต (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550: 19)

“ชุมชนบ้านลำไทร” หรือ ชุมชนแผ่นดินทองคอยรูดตี๊กว่า ตั้งอยู่ที่หมู่ 5 ตำบลโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 163 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ร้อยละ 96 นับถือศาสนาอิสลาม อาชีพคนในหมู่บ้านคือรับจ้าง ทำราชการและทำเกษตรกรรมแนวผสมผสาน โดยปัจจุบันดำเนินการเกษตรตามรอยพระราชดำริ ตามวิถีเกษตรพอเพียง (สุพจน์ แสงเงิน และคณะ, 2544) ชุมชนแห่งนี้ได้รับการบุกเบิก

เมื่อประมาณ 130 ปี ที่ผ่านมา โดย นายอิบรอฮีม-นางชานี บิดิลและ สองสามีภรรยาที่อพยพถิ่นฐานจากปัตตานีโดยเป็นกลุ่มชนอิสลามที่มาอยู่แถบคลองแสนแสบ มาจากยุคสมัยที่กวาดต้อนผู้คนมาจากปัตตานี โดยให้อาศัยอยู่ตามริมคลองแสนแสบที่บ้านครัวก่อน แล้วจึงย้ายชุมชนมาตั้งถิ่นฐานจากบริเวณมีนบุรีมาทางคลองแสนแสบ (เรื่องศักดิ์ คำริห์เลิศ, 2545) แล้วสองสามีภรรยาจึงได้มาตั้งรกรากยังเขตหนองจอกในปัจจุบัน จากพื้นที่ป่าก็ได้รับการพัฒนาเป็นเรือสวนไร่นา ดูแลเป็นระบบครอบครัวและลูกหลานสืบมา

ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนของกรุงเทพมหานคร ที่ทำเกษตรกรรมแบบพึ่งพาตนเองมาตั้งแต่อดีต และดำรงอยู่จนถึงทุกวันนี้ ปัจจุบันชุมชนได้ยึดหลักตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วิถีเกษตรพอเพียง และเป็นที่ยึดตั้งโรงเรียนสอนเกษตรพอเพียงแห่งแรกในกรุงเทพมหานคร อีกทั้งยังได้รับเลือกเป็น 1 ใน 5 เป็นกรณีศึกษาชุมชนตัวอย่างที่ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550) และนอกจากนี้ ชุมชนบ้านลำไทรยังดำรงตามวิถีของหลักคำสอนอิสลามในการพึ่งพาตนเองและดำรงชีวิตตามหลักคำสอนของพระศาสดามุฮัมมัดอย่างเคร่งครัด และด้วยความที่คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ล้วนเป็นญาติพี่น้องกัน ก่อเกิดสังคมใกล้ชิดซิดสนิทสนม ดูแลปกครองชุมชนอยู่กันเป็นญาติพี่น้องที่ช่วยเหลือกันและกัน เป็นสังคมชนบทที่อยู่ในสังคมเมือง (สุพจน์ แสงเงิน และคณะ, 2544)

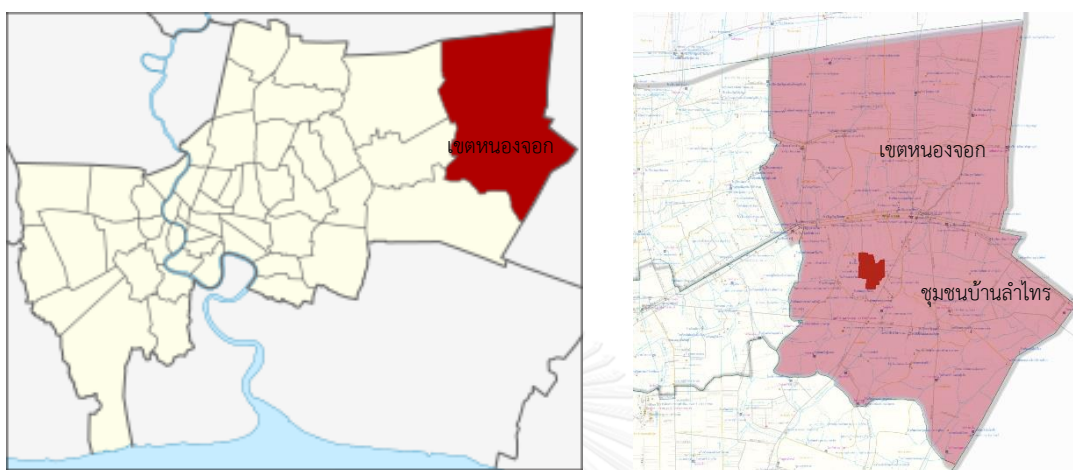
จากข้อความข้างต้น อันเป็นคุณค่าที่น่ายกย่องของชุมชนบ้านลำไทร การดำรงความเป็นเกษตรกรรมและพึ่งพาตนเอง ดำรงชีวิตตามวิถีเกษตรพอเพียง เป็นสังคมใกล้ชิดซิดสนิทสนม และยังมีงานที่วิจัยศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมการอยู่อาศัยของชุมชนบ้านลำไทร การศึกษาการใช้สอยที่ว่างและการอยู่อาศัยของบ้านเรือนวิถีเกษตรพอเพียงผ่าน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา เรียนรู้ และเชิดชูให้เห็นคุณค่าการอยู่อาศัยแบบพอเพียงของชุมชนเกษตรกรรม การรักษาวินัยชีวิตให้อยู่อย่างยั่งยืน พึ่งพาตนเองได้ พอเพียง และพร้อมรับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

- 1.) เพื่อศึกษาการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน การอยู่อาศัย และพัฒนาการของชุมชนบ้านลำไทร
- 2.) เพื่อศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพและลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชุมชนบ้านลำไทร
- 3.) เพื่อศึกษาที่ว่าง องค์ประกอบการใช้สอยที่ว่าง และเรื่องราวชีวิตครอบครัวของเรือนกรณีศึกษา
- 4.) เพื่อวิเคราะห์การใช้สอยที่ว่างอันนำไปสู่การอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียงและพึ่งพาตนเอง
- 5.) เพื่อสรุปคุณค่าแบบแผนการใช้สอยที่ว่างและการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียงของเรือนกรณีศึกษา

1.3 ขอบเขตของงานวิจัย

ชุมชนบ้านลำไทร หรือชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตติ์กว่า ตั้งอยู่ที่หมู่ 5 ตำบลโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 1- 1: แผนที่ เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร (ซ้าย)

จุดที่ตั้งชุมชนบ้านลำไทร ในเขตหนองจอก(ขวา) (ที่มา www.niems.go.th)

ภาพที่ 1- 2: แผนที่อาณาบริเวณ ชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก โดยผู้วิจัย

ภาพที่ 1- 3: แผนที่สายเส้นชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก โดยผู้วิจัย

ภาพที่ 1- 4: แผนที่สายเส้นหมู่ต่าง ๆ ชุมชนบ้านลำไทร หนองจอก โดยผู้วิจัย

1.3.1 ขอบเขตของเรือนกรณีศึกษา

ในการคัดเลือกเรือนกรณีศึกษาของชุมชนบ้านลำไทรเป็นกรณีศึกษา ได้คัดเลือกเรือนมาด้วยการลงสำรวจในพื้นที่และการสัมภาษณ์ประกอบการลงพื้นที่ โดยมีขอบเขตในการคัดเลือกดังนี้

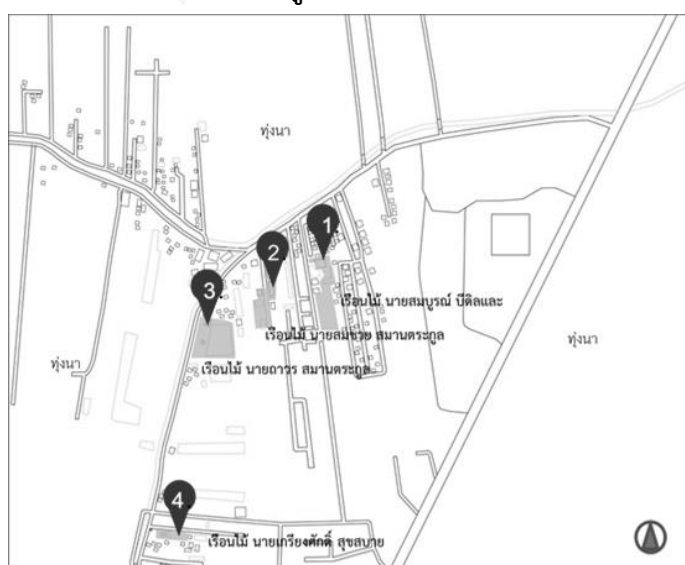
1) เจ้าของเรือนเป็นคนชุมชนบ้านลำไทรมาแต่กำเนิด อยู่มาตั้งแต่บรรพบุรุษ ด้วยการสัมภาษณ์เจ้าของเรือน และ ผู้นำชุมชน เพื่อหาเจ้าของเรือนที่เป็นคนชุมชนนี้มาแต่กำเนิด และมีความเข้าใจและความผูกพันในชุมชนนี้อย่างแน่นแฟ้น สามารถให้ข้อมูลเรื่องราวความเป็นมาการอยู่อาศัยในเรือนตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน และบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชนได้

2) ผู้อยู่อาศัยประกอบอาชีพเกษตรกร ตามหัวข้อของการวิจัยที่ศึกษาการใช้สอยที่ว่างในการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียง โดยเลือกเรือนที่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามแนวพระราชดำริพอเพียง ด้วยการไปสำรวจในที่จริง เรือนที่มีการใช้บริบทพื้นที่ของบ้านในการดำเนินวิถีเกษตร

3) เรือนกรณีศึกษามีความสัมพันธ์กับบริบทพื้นที่ที่น่าสนใจ รูปแบบหรือองค์ประกอบเกิดจากการอยู่อาศัย ทั้งในตัวเรือน และบริบทพื้นที่โดยรอบเรือน ที่มีความโดดเด่น ความหลากหลาย และความน่าสนใจ การต่อเติมซ้อนทับของเรือนกรณีศึกษาและการใช้พื้นที่บริบทที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา มีเรื่องราวบอกเล่าของการอยู่อาศัยให้ได้ศึกษา โดยการสัมภาษณ์เจ้าของเรือน การสำรวจในพื้นที่จริง และภาพถ่าย

และจากขอบเขตทั้ง3 ข้อดังกล่าวสามารถคัดเลือกเรือนกรณีศึกษา จำนวน 4 หลัง อันได้แก่

- 1) เรือนไม้ นายสมบุญ ปิติลและ
- 2) เรือนไม้ นายสมชาย สมานตระกูล
- 3) เรือนไม้ นายถาวร สมานตระกูล
- 4) เรือนไม้ นายเกรียงศักดิ์ สุขสบาย

ภาพที่ 1- 5: แผนที่ตั้ง เรือนกรณีศึกษา โดยผู้วิจัย

ภาพที่ 1- 6: บรรยากาศคลองลำไทร ของ ชุมชนบ้านลำไทร หนองจอก (ซ้าย)

บรรยากาศถนนชุมชนลำไทร ของชุมชนบ้านลำไทร หนองจอก (ขวา)

ภาพที่ 1- 7:บรรยากาศร่องสวน ของ ชุมชนบ้านลำไทร หนองจอก (ซ้าย)

บรรยากาศที่เลี้ยงฝูงหงส์ ของชุมชนบ้านลำไทร หนองจอก (ขวา)

ภาพที่ 1- 8: บรรยากาศฝูงวัว ของ ชุมชนบ้านลำไทร ภาพจาก (<http://pantip.com/topic/33695473>)

1.3.2 รายละเอียดของเรือนกรณีศึกษา

1) เรือนไม้ นายสมบูรณ์ บิดิลและ เจ้าของบ้านคือ นายสมบูรณ์ บิดิลและ (ต่อไปในงานวิจัยจะเรียกว่า บังสมบูรณ์) อายุ 70 ปี มีอาชีพเกษตรกรรม ปลูกนาผักบุง ผักกระเฉด และเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ไก่สวยงาม เป็ด ห่าน วัว ฯลฯ ครอบครัวประกอบด้วยสมาชิก 3 คน ได้แก่ นายสมบูรณ์ ลูกชาย และ นางกาญจนา ผลเจริญ (สมรสใหม่) โดยมีลูกสาวอีกคนหนึ่งชื่อ นางจรรยา บิดิลและ ประกอบอาชีพเป็นครู ปลูกเรือนอาศัยอยู่ในพื้นที่ข้างเคียง เรือนพักอาศัยของนายสมบูรณ์รายล้อมด้วยคูน้ำสามด้าน นั้นในอดีตมี 2 หลัง ประกอบด้วยเรือนไม้และเรือนไทยแยกกัน ปัจจุบันเรือนไม้ได้ถูกรื้อออกไป เหลือเพียงเรือนไทยหลังดั้งเดิมที่มีอายุเก่าที่สุดในชุมชนที่คงยังคงหลงเหลืออยู่ ภายหลังได้ต่อเติมเรือนลูกหงส์ออกมา ตัวเรือนยกได้สูง ใช้พื้นที่ได้สูงในการเก็บอุปกรณ์การเกษตรและเลี้ยงสัตว์ มีการต่อเติมกันสาดยื่นออกมาใช้เป็นพื้นที่เก็บฟางให้วัว และเลี้ยงไก่ต่าง ๆ มีพื้นที่ลานบ้านด้านข้างใช้เป็นที่ตั้งโรงเรือนเลี้ยงไก่ และลานด้านหลังบ้านมีการใช้พื้นที่เป็นคอกเลี้ยงวัว

ภาพที่ 1- 9: เรือนบังสมบูรณ์ด้านข้าง

ภาพที่ 1- 10: เรือนบังสมบูรณ์ด้านหลัง

ภาพที่ 1- 11: เรือนบังสมบูรณ์ภายใน

ภาพที่ 1- 12: ลานบ้านและกรงเลี้ยงสัตว์

ภาพที่ 1-13: ผังบริเวณ บ้านนายสมิบูรณ์ ปิติลและ มาตราส่วน 1: 750 โดย ผู้วิจัย

2) เรือนไม้ นายสมชาย สมานตระกูล เจ้าของบ้านคือ นายสมชาย สมานตระกูล อายุ 65 ปี เคยประกอบอาชีพเป็นครู (ต่อไปในงานวิจัยจะเรียกว่า อ.สมชาย) ที่โรงเรียนอิสลามลำไทร ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำชุมชนและเคยดำรงตำแหน่งประธานกรรมการหมู่บ้าน ปัจจุบันเป็นวิทยากรให้ความรู้ด้านเกษตรพอเพียง ครอบครัวนายสมชายอาศัยอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่อยู่รวมกัน ประกอบด้วย อ.สมชาย นางลินดา ซึ่งเป็นภรรยา และลูกสาว 1 คนอาศัยในเรือนใหญ่ และ ในพื้นที่ยังประกอบด้วยเรือนย่อยของลูกชาย 3 คน ลูกชายแต่ละคนอาศัยอยู่ในเรือนคนละหลังพร้อมครอบครัว กล่าวได้ว่าพื้นที่เรือนอ.สมชายเป็นอาคารไม้หลายหลังสร้างประกบกันล้อมชานบ้านและบ่อน้ำ ในส่วนชานมีการทำหลังคาคลุม ที่ใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านเกษตรพอเพียงแห่งแรกของกรุงเทพมหานคร และบ่อน้ำใช้เลี้ยงปลานำมาประกอบอาหารได้ ตัวบ้านมีอาคารหลายหลังเป็นเรือนที่อยู่อาศัยของอาจารย์ เรือนของครอบครัวของลูกชายแต่ละคน นอกจากนี้ยังมีเรือนบ้านพักโฮมสเตย์ เรือนครัว เรือนซักล้าง เรือนห้องน้ำ เรือนสาธิตทำผลิตภัณฑ์ชุมชน ตัวเรือนค่อๆ ประกอบต่อเติมออกมาเรื่อย ๆ ภายในบริเวณบ้าน สามารถมองได้ว่าส่วนเรือนของอ.สมชายเป็นเรือนแบบเรือนหมู่ การวางพื้นที่เป็นเรือนๆ แยกล้อมชาน โดยแยกแต่ละหลังเป็นของแต่ละครอบครัว ในส่วนอยู่อาศัยมีการยกใต้ถุนสูงราว 0.9 เมตร และนำส่วนบ้านโฮมสเตย์ รั้วแขก และครัว ไว้ทางทิศตะวันตกเป็นการป้องกันความร้อน แต่ไม่ได้มีการยกใต้ถุนเรือน

ภาพที่1-14: ไร่นาอ.สมชาย สมานตระกูล

ภาพที่1-15: ชานบ้านอ.สมชาย สมานตระกูล ใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้ จาก Google

ภาพที่1-16: ส่วนพักผ่อนบ้านอ.สมชาย

ภาพที่1-17: ภายนอกบ้านนายสมชาย สมานตระกูล

3) เรือนไม้ นายถาวร สมานตระกูล เจ้าของบ้านชื่อ นายถาวร สมานตระกูล อายุ 70 ปี (ต่อไปในวิทยานิพนธ์จะเรียกว่า อ.ถาวร) เคยเป็นประธานกรรมการหมู่บ้าน และประกอบอาชีพเกษตรกรขายสัตว์ปีกสวยงามหลากหลายชนิด พื้นที่ของบ้านมีขนาดประมาณ 10 ไร่ ประกอบด้วยเรือนอยู่อาศัย 2 หลัง ตั้งอยู่ใกล้กัน ได้แก่ เรือนของนายถาวร มีสมาชิกได้แก่ นายถาวร ภรรยา และ ลูกสาว และเรือนของครอบครัวลูกชาย พื้นที่โดยรอบมีการขุดบ่อน้ำขนาดใหญ่ ใช้เป็นบ่อเลี้ยงปลา และทำโรงเรือนเพาะเลี้ยงสัตว์ปีกสวยงาม เช่น เป็ดสวยงาม และหงส์ชนิดต่าง ๆ อยู่ล้อมรอบบ่อน้ำ กลางบ่อน้ำใช้เป็นที่ตั้งโรงเรือนเลี้ยงนกหงส์หยก พื้นที่รอบบ่อน้ำปลูกผลไม้หลายชนิดสำหรับขายและใช้เป็นอาหารสัตว์ปีก ฟาร์มของอ.ถาวรมีชื่อเสียงในตลาดสัตว์ปีกสวยงามมีฐานะค่อนข้างดี ตัวเรือนเป็นเรือนไม้ ยกใต้ถุนสูงราว 1 เมตร โดยใช้ใต้ถุนเป็นที่เลี้ยงไก่สวยงาม และมีระเบียงที่ตัวบ้านใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนรับแขก

ภาพที่1-19: บ้านอ.ถาวร สมานตระกูล

ภาพที่1-20: บ่อน้ำ บ้านอ.ถาวร สมานตระกูล

ภาพที่1-21: บ้านนายธานี ลูกชาย อ.ถาวร สมานตระกูล

ภาพที่1-22: บ้านนายอดุลย์ ลูกเขย อ.ถาวร สมานตระกูล

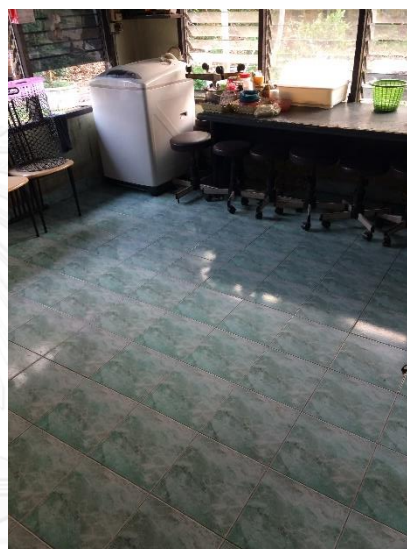
ภาพที่1-23 : ผังบริเวณ บ้านนายถาวร สมานตระกูล โดยผู้วิจัย
มาตราส่วน 1:1000

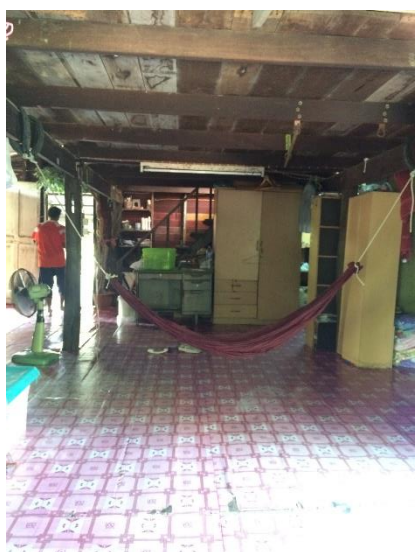
4) เรือนไม้ นายเกรียงศักดิ์ สุขสบาย (ต่อไปในงานวิจัยจะเรียกว่า บังเกรียงศักดิ์) สมาชิกครอบครัวประกอบด้วยบังเกรียงศักดิ์ ภรรยา ลูก 5 คน และ ลูกสะใภ้ 1 บังเกรียงศักดิ์ประกอบอาชีพทำงานโรงงาน และทำเกษตรเป็นอาชีพเสริม บ้านของบังเกรียงศักดิ์ มีพื้นที่ 3 ไร่ เป็นพื้นที่บ่อน้ำใช้เลี้ยงปลา สวนกล้วย และสวนมะละกอ ซึ่งใช้เก็บเกี่ยวเป็นอาชีพเสริม พื้นที่ใช้สอยและขนาดเรือนของบังเกรียงศักดิ์นับได้ว่ามีขนาดเล็กที่สุดในเรือนกรณีศึกษาทั้งหมด แต่มีความน่าสนใจในลักษณะการใช้สอยพื้นที่ขนาดเล็กเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนสมาชิกในครอบครัว โดยองค์ประกอบของเรือนมีขนาดสัมพันธ์กับขนาดผู้ใช้งาน มีการใช้สอยขนาดพื้นที่ใช้งานกับบริบทเรือนที่มีเด็กจำนวนมาก และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการอยู่อาศัย และการทำพื้นที่เกษตรในพื้นที่ขนาดเล็กอย่างเหมาะสมเข้ากับแรงงานและทรัพยากรที่มี

ภาพที่1-24: บ้านบังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย

ภาพที่1-25: ภายในครัว บังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย

ภาพที่1-26: ภายในบ้านบังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย

ภาพที่1-27: ภายในสวนบังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย

ภาพที่ 1-28: แผนผังบ้านบังเกียงศักดิ์ สุขสบาย มาตรฐาน 1:750 โดย ผู้วิจัย

1.4 ระเบียบวิธีการของงานวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการศึกษาระดับศึกษาแบบเชิงลึก โดยมีลำดับการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

- 1) เก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง อาทิ หนังสือ บทความงานวิจัย วิทยานิพนธ์ และภาพถ่ายทางอากาศภาพถ่ายดาวเทียม เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านลำไทร
- 2) ศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนาม สังเกตการใช้สอยพื้นที่ สภาพปัจจุบัน สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง ศึกษาประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า ประกอบการจดบันทึก ภาพถ่าย และรังวัด ร่างภาพ
- 3) วิเคราะห์รูปแบบองค์ประกอบทางกายภาพและรูปแบบสถาปัตยกรรม ของชุมชนบ้านลำไทร จากการสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนาม
- 4) วิเคราะห์องค์ประกอบการใช้ที่ว่างของเรือนกรณีศึกษา อันนำไปสู่การอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียงและพึ่งพาตนเอง
- 5) สรุปและวิเคราะห์คุณค่าการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียงและพึ่งพาตนเอง รวมถึงทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียงและพึ่งพาตนเองของชุมชนบ้านลำไทร

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ก่อให้เกิดความเข้าใจการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและการอยู่อาศัยของชุมชนบ้านลำไทร
- 2) ก่อให้เกิดความเข้าใจองค์ประกอบทางกายภาพ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก
- 3) ก่อให้เกิดความเข้าใจที่ว่าง องค์ประกอบการใช้สอยที่ว่าง และเรื่องราวชีวิตครอบครัวของเรือนกรณีศึกษา
- 4) ก่อให้เกิดความเข้าใจการใช้สอยที่ว่างการอยู่อาศัยของเรือนแบบพึ่งพาตนเอง
- 5) ก่อให้เกิดการเชิดชูคุณค่า การอยู่อาศัยแบบพึ่งพาตนเอง อันสอดคล้องกับการอยู่อาศัยเกษตรพอเพียง ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นแนวทางในการเสนอแนะจัดการอนุรักษ์ และสร้างคุณค่าให้แก่ชุมชนเกษตรกรรมอื่น ๆ ต่อไป

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

การศึกษาการใช้สอยที่ว่างและการอยู่อาศัยของบ้านเรือนวิถีเกษตรพอเพียง: กรณีศึกษา ชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เป็นการเรียนรู้การอยู่อาศัยแบบพอเพียงของชุมชนเกษตรกรรม โดยใช้แนวคิดทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม แนวคิดด้านที่ว่างและการอยู่อาศัย และทฤษฎีเกษตรพอเพียงตามแนวพระราชดำริ มาเป็นกรอบทฤษฎีในการศึกษา เพื่อเข้าใจถึงการอยู่อาศัยระดับต่าง ๆ อ่านความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน เรื่องราวชีวิต การอยู่อาศัย และการใช้ที่ว่างในวิถีชีวิตเกษตร

2.1.1 แนวคิดการอยู่อาศัย

“การตั้งถิ่นฐาน...ถิ่น+ฐาน... ของมนุษย์จะหมายถึงการหว่าน เมล็ดแห่งชีวิต และการทำนุบำรุงรักษาพื้นผิวโลกแห่งนี้ไว้ให้เป็นเนื้อที่อันอุดมของเมล็ดที่หว่านลงไปนั้น มนุษย์จะพบกับตัวเขาเองเมื่อเขามีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเพื่อการอาศัยอยู่....อาศัย+อยู่ มีนัยสำคัญอยู่ที่ว่าปรากฏแห่งตัวตนของเขาในโลกใบนี้ได้รับการยกย่องหรือยอมรับจากผู้อื่น” (ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, 2555: 278)

“การอยู่อาศัย” (Dwelling) คือ การดำรงอยู่ของคนเราในบริบทสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ภายใต้อิทธิพลฟ้าและบนพื้นดิน ในพื้นที่แห่งนั้นคนเราจะสลักความเป็นตัวตนของตัวเองไว้ที่พื้นที่แห่งนั้น สามารถบ่งบอกถึงความเป็นตัวตนได้จากพื้นที่แห่งนั้น และรวมถึงบ่งบอกเรื่องราวที่ผ่านมาตลอดชีวิตของคนเราได้ด้วยเช่นกัน (Norberg-Schulz, Christian, 1985: 7-29 อ้างถึงใน อุสมาน เจาะชู, 2553: 28) การอยู่อาศัยแม้จะเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานของมนุษย์แต่มีความหมายลึกซึ้ง จนเราอาจกล่าวได้ว่าการที่มนุษย์เราสามารถสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นระหว่างตัวเราและบริบทสภาพแวดล้อมที่เราอยู่ โดยสามารถกำหนดเอกลักษณ์ความเป็นตัวตน และสร้างความเป็นเจ้าของในสถานที่ใดสถานที่หนึ่งที่เรอาศัย (ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, 2555: 274) เมื่อคนเราอาศัยอยู่ในสถานที่ เราจะมีการกำหนดตำแหน่งตัวเราลงไปในที่ว่างไปพร้อม ๆ กับการเปิดตัวสัมผัสกับลักษณะบางอย่างของสภาพแวดล้อม องค์ประกอบทางจิตวิทยาสองประการที่สำคัญ ได้แก่ “Orientation” ความสามารถในการบอกตำแหน่งอ้างอิงที่ของตนได้ หรือ “ท่าที” และ “Identification” คือความสามารถในการกำหนดถึงเอกลักษณ์ที่บอกถึงความเป็นตัวเองได้ หรือ “ที่ทาง” (ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, 2555: 284)

“Orientation” คือ ความสามารถอ้างอิงตำแหน่งแหล่งที่ของตนได้ ซึ่งมนุษย์นั้นจะสามารถมีจุดยืนของตนเองได้ ต้องมีความสามารถในการอ้างอิงตำแหน่งของตัวเองได้ โดย Kelvin Lynch พูดถึงภาพลักษณ์และสภาพแวดล้อมที่ดี ทำให้ผู้คนมีความมั่นคงทางอารมณ์ ป้องกันไม่ให้คนหลงทาง และ

สภาพแวดล้อมที่มีการจัดที่ดีช่วยให้คนจดจำภาพลักษณ์และระบุอ้างอิงแหล่งที่อยู่อาศัยของเขาได้ “Identification” คือความสามารถในการกำหนดเอกลักษณ์ของตัวเองได้ โดยเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมของเรา ประกอบด้วยวัตถุที่จับต้องได้และเอกลักษณ์บุคคลซึ่งมาก่อนเอกลักษณ์ของสถานที่

1) ทฤษฎีภาพเมืองในใจ (Image of the City) โดย Kelvin Lynch เพื่อใช้ในการอธิบายองค์ประกอบโครงสร้างที่วาง5ประการ ที่เอื้อต่อการรับรู้กำหนดทิศทาง Orientation ของผู้คนนั้น โดยมีทั้งระดับการปรากฏชัดและการไม่ปรากฏชัด ดังนี้

Path หรือ ทาง คือ องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของชุมชน ถนนหนทางเป็นสิ่งที่คนทุกคนในชุมชนจะต้องใช้ในการสัญจรเป็นประจำ ก่อให้เกิดความเข้มข้นของการใช้งาน ทำให้เกิดภาพในใจของชุมชนขึ้นจากทางที่ใช้เดินทางทุก ๆ วัน หากทางมีคุณภาพที่ดี มีลักษณะพิเศษหรือคุณสมบัติที่ประทับใจ มีเอกลักษณ์จดจำได้ง่าย ย่อมทำให้ภาพในใจของชุมชนที่คนในชุมชนคิดถึงเด่นชัดมาก

Edges เส้นแนวขอบ หรือเส้นแบ่งเขต ช่วยให้คนรับรู้พื้นที่ที่แบ่งแยกออกไป เป็นเครื่องแบ่งเขตระหว่างพื้นที่หนึ่งกับอีกพื้นที่ เป็นตัวระบุขอบเขตพื้นที่ที่เราอยู่อาศัย บางครั้งเส้นแบ่งเขตเป็นการแบ่งทางความรู้สึกละเอียดแบ่งตัดขาดพื้นที่อย่างชัดเจนสามารถเดินทางผ่านและมองเห็นกันได้

Districts หรือย่าน คือ พื้นที่มีอาณาบริเวณที่ภาพในใจที่คนในพื้นที่รับรู้เหมือนกันว่าเป็นพื้นที่พิเศษ เมื่อคนเข้ามาในย่านแล้วจะรู้สึกถึงการเป็นพื้นที่ที่แตกต่างจากที่อื่น ๆ เช่น สภาพพื้นที่ องค์ประกอบบางอย่างในย่าน หรือ ผู้อยู่อาศัย เป็นต้น คนจะสามารถรับรู้กำหนดที่ทางได้ว่ากำลังอยู่ในย่านนั้น ๆ

Node จุดตัดจุดเข้ม คือ จุดที่สำคัญที่สุดของพื้นที่ เป็นพื้นที่เข้มข้นของการใช้งาน เพราะการสัญจรทางต่าง ๆ ต้องมาตัดผ่านในพื้นที่ตรงนี้ เนื่องจากเป็นพื้นที่คนตัดผ่านทางสัญจรกัน คนมักให้ความสำคัญในจุดตัดก่อให้เกิดภาพในใจที่เด่นชัด เนื่องจากสนใจในจุดตัดนี้ว่าจะสัญจรไปทิศทางใดต่อ เกิดการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ทางได้ชัดเจน

Landmark หรือที่หมายตาของชุมชน เป็นจุดอ้างอิงของพื้นที่ เป็นจุดหมายตาของการสัญจรว่าจะไปในทิศทางใด มีเอกลักษณ์สามารถจดจำได้ง่าย มีความแตกต่างจากบริบทรอบข้าง (สรุปความจาก ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, 2555: 158 – 162)

2) ระดับการอยู่อาศัย ยังสามารถแบ่งได้เป็น 4 ระดับ (วาริชา วงศ์พยัต, 2556: 3 – 4)

2.1) การอยู่อาศัยระดับธรรมชาติ (natural dwelling) การอยู่อาศัยโดยสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ การที่มนุษย์จะลงหลักตั้งถิ่นฐานลงไปยังพื้นที่สภาพแวดล้อมใด จำต้องมีความเข้าใจในบริบทสภาพแวดล้อมธรรมชาตินั้น เพื่อความอยู่รอดต้องพึ่งพาธรรมชาติ จึงมีการตีความหมายของบริบทที่เกิด ต้องมีการเคารพและดูแลรักษาธรรมชาตินั้น เช่น คนที่ตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำลำธาร ก็ต้องมีความสามารถในการรองรับและปรับตัวเข้ากับบริบทที่อยู่อาศัยนี้

2.2) การอยู่อาศัยระดับสังคม (collective dwelling) การอยู่อาศัยชุมชนเราจำเป็นต้องมีการอยู่อาศัยร่วมกับผู้อื่น เพื่อความอยู่รอดในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เมื่อคนเกิดการรวมกลุ่มกันจึงเกิดการติดต่อปฏิสัมพันธ์กัน เกิดการแลกเปลี่ยนกันทั้งสิ่งของ สินค้าผลผลิต ความรู้ความคิด เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กันเกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่นในสังคมเกษตรมีการลงแขกช่วยกันเก็บเกี่ยวผลผลิตต่าง ๆ กัน

2.3) การอยู่อาศัยระดับสาธารณะ (public dwelling) เมื่อมนุษย์เราอยู่ร่วมกันเป็นสังคมมากขึ้น จึงต้องมีการวางกฎระเบียบต่าง ๆ เอาไว้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย เกิดเป็นสถาบันและองค์กร วางกฎเป็นข้อตกลงร่วมกันในชุมชนนั้น ๆ ที่ทุกคนเห็นพ้องสมควรเหมือนกัน โดยยังสามารถมีความเป็นส่วนตัวและอยู่ร่วมคนอื่นได้ เช่น สถาบันทางศาสนา สุเหร่า มัสยิด องค์กรทางการศึกษา เช่น โรงเรียน

2.4) การอยู่อาศัยระดับส่วนบุคคล (private dwelling) การอยู่อาศัยระดับบุคคล ก็คือ การอยู่อาศัยใน “บ้าน” อันเป็นที่พักอาศัยของสังคมขนาดเล็กสุดใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด บ้านมีความผูกพันกับคนเราอย่างมากเป็นที่ปกป้องคุ้มภัยให้กับคนเรา เป็นสถานที่ที่เราปลูกให้เหมาะสม ขนาด พื้นที่ สัดส่วนกับตัวเจ้าของ เป็นศูนย์กลางของชีวิต

2.1.2 แนวคิดเรื่องที่ว่าง

การศึกษาการใช้สอยที่ว่างของมนุษย์ “proxemics” คือ การศึกษาการอยู่อาศัยและวัฒนธรรมในมิติขนาดเล็กและเข้มข้น ให้เราเข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัย และการสร้างสถาปัตยกรรมเพื่อการอยู่อาศัยต้องมีการสร้างที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม (Hall, Edward T., 1969 อ้างถึงใน วาริชา วงศ์พยัต, 2557: 2-11) Hall ยังได้กล่าวอีกว่า

“...แง่มุมที่น่าสนใจของสถาปัตยกรรม ก็คือสถาปัตยกรรมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวัฒนธรรม ตั้งแต่ อาคารทั้งหลายจนกระทั่งรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ นั้นล้วนสะท้อนวัฒนธรรม”

ลักษณะการใช้ที่ว่างนั้น เราสามารถศึกษาตามพื้นที่ ความสัมพันธ์ของคน และสิ่งของ ตามที่ Hall กล่าวไว้ สามารถจำแนกลักษณะการใช้สอยที่ว่างออกได้เป็น 3 ลักษณะ

1) ที่ว่างแบบถาวร (fixed – feature space) ที่ว่างอันเกิดจากของถาวรเช่น สิ่งของ หรือ วัตถุที่ติดอยู่กับพื้นที่ เช่น อาคาร บ้านเรือน หมู่บ้าน และอื่น ๆ ที่ประกาศบ่งบอกถึงอาณาเขตผ่านระบบสัมผัสต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่น ที่ว่างจากการมองเห็น ที่ว่างจากการสัมผัส ที่ว่างจากเสียง และ ที่ว่างจากกลิ่น โดยที่ว่างแบบถาวรนี้ยังรวมถึงของที่ไม่มีรูป แต่มีลักษณะคงทน ยึดติด เช่น แบบแผนและระเบียบทางวัฒนธรรม

2) ที่ว่างแบบกึ่งถาวร (semifixed – feature space) ที่ว่างที่ไม่ได้ถาวร สามารถเคลื่อนย้ายปรับเปลี่ยนได้ ปรับเปลี่ยนตามการใช้งานและความสัมพันธ์ของชีวิตและความสัมพันธ์ของสิ่งของในพื้นที่ว่างนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทได้แก่ พื้นที่ที่เอื้อให้คนเข้ามาปฏิสัมพันธ์กัน “sociopetal space” และ พื้นที่ที่ให้คนแยกออกจากกัน ไม่ได้ปฏิสัมพันธ์กัน “sociofugal space” อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่แบบกึ่งถาวรนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละวัฒนธรรมและวัตถุประสงค์ของการใช้งาน

3) ที่ว่างแบบไม่เป็นทางการ (informal space) ที่ว่างของการปฏิสัมพันธ์กันของผู้คนซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของคนแต่ละบริบทวัฒนธรรมอาจมีระยะที่แตกต่างกัน มีระยะแบ่งได้เป็น 4 ระยะ ได้แก่

3.1) ระยะใกล้ชิดสนิทสนม (intimate distance) เป็นระยะที่กายของสองฝั่งสัมผัสได้ เป็นการสื่อสารด้วยการสัมผัสทางร่างกายมากกว่าการใช้คำพูด ด้วยระยะที่ใกล้ชิดจึงไม่จำเป็นต้องใช้การสื่อสารด้วยเสียงที่ดัง สามารถรับรู้ได้ถึงกลิ่น ลมหายใจ และ อุณหภูมิความร้อนร่างกายของอีกฝั่งได้ หากไม่สนิทใจกันจะรู้สึกได้ถึงความอึดอัดเกิดขึ้น

3.2) ระยะส่วนบุคคล (personal distance) เป็นระยะที่ห่างออกมาจากระยะด้านบน เพื่อให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย มั่นคง มีระยะเว้นห่างออกมา ไม่ใกล้ชิดจนเกินไป ยังคงสามารถได้กลิ่นของกันและกันได้

3.3) ระยะสังคม (social distance) เป็นระยะที่ห่างออกมาจากระยะส่วนบุคคล ใช้ในการปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยไม่มีการสัมผัสทางกายเกิดขึ้น ใช้การมองด้วยสายตามากกว่า

3.4) ระยะสาธารณะ (public distance) เป็นระยะของการติดต่อกับสาธารณะ การสื่อสารต้องใช้กิริยาท่าทางและเสียงที่ดังกว่าปกติ เป็นระยะที่ติดต่อกับคนจำนวนมากและมีระยะที่ห่าง การสื่อสารด้วยสายตาอาจไม่ชัดเจน เน้นการได้ยินมากกว่า

2.1.3 แนวคิดเกษตรพอเพียง ตามแนวพระราชดำริ

1) พระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอดี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคง พอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป...”

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 (จักรสิน น้อยไร่ภูมิ, 2550 : 13) เป็นครั้งแรกของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้ถูกกล่าวขึ้น โดยพระองค์มุ่งหวังให้ประชาชนเข้าใจถึงพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของประเทศคือ ความพอดี พอกิน พอใช้ของประชาชน พระองค์ยังได้มองการณ์ไกลถึงความสำคัญของแนวคิดนี้ และหลังจากที่ประเทศไทยได้ประสบปัญหาอย่างหนัก จากวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 พระองค์ได้พระราชทานแนวคิดนี้มาพูดอีกครั้ง ในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 (จักรสิน น้อยไร่ภูมิ, 2550: 14) คำรัสของพระองค์เป็นดังโคมประทีปส่องสว่างให้เห็นแนวทางท่ามกลางสภาวะปัญหาทางเศรษฐกิจมากมายที่ถาโถมในปีนั้น

“...ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เศรษฐกิจแบบ พอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเองอันนี้ก็เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่าง ไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก ...เมืองไทยเป็น ประเทศที่มีบุญอยู่ว่าผลิตให้ พอเพียงได้...”

ประชาชนและนักวิชาการได้มีการยกแนวคิดปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นพระราชดำริสัจจะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้รอดพ้นวิกฤตการณ์ค่าเงินบาทของไทยในปีพ.ศ.2540 ด้วยการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก พอเหมาะพอควรและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนในความเป็นอยู่ของสังคมโลก และภาคเกษตรกรรมยังมีส่วนช่วยเหลืออย่างมากในเหตุการณ์วิกฤตครั้งนี้ ด้วยความที่ภาคอุตสาหกรรมและบริษัทต่าง ๆ ได้ปิดตัวลงเนื่องจากพิษวิกฤตเศรษฐกิจ ลูกจ้างจำนวนมากได้ถูกปลดออก ผู้ถูกปลดจำนวนมากยังมีเรือญาติที่บ้านที่ยังทำงานในภาคเกษตรกรรม ยังมีบ้านมีที่ดินอยู่ จึงได้กลับบ้านเกิด เพื่อไปประกอบอาชีพเกษตรกรรมครัวเรือน มีอาชีพ มีอาหารการกินและสามารถดำรงชีวิตได้ไม่ลำบากขาดแคลนมาก พออยู่ พอกิน พอใช้ เน้นความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและพึ่งพาตนเอง ทำให้เศรษฐกิจประเทศไทยสามารถดำรงต่อไปได้หลังจากวิกฤต (สมจิต โยธะคง, 2555: 10)

นอกจากนี้พระองค์ท่านยังได้ให้พระราชดำริเพิ่มเติมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง พระราชทานแก่ผู้มาเข้าเฝ้าในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2541 ณ ศาลาดุสิตดาลัย สวนจิตรลดา ความว่า

“ ...คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ไม่มีในตำรา...เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ให้ปฏิบัติเพียงครั้งเดียวคือไม่ต้องทั้งหมดหรือแม้จะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ...เราควรที่จะปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ใช้ได้ ...ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่า “พอ” แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ อันนี้ก็ความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจหรือระบบพอเพียง...ว่าจะแปลเป็น Self-sufficiency (พึ่งตนเอง) ก็ได้บอกกว่าพอเพียงแก่ตนเอง

แต่ความจริง คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียงนี้” กว้างขวางกว่า Self-sufficiency คือ Self-sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง)...พอเพียงนี้อาจจะมีมากอาจจะมีของหุรหาก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพพูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง...”

(จาก <http://www.amarin.com/royalspeech/speech41.html> เข้าถึงวันที่ 15 พฤศจิกายน 2558)

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นกว้างขวางมาก คำว่าพอก็เพียงพอ คำว่าเพียงก็พอ สามารถอุ้มชูตนเองให้ได้ อยู่ได้โดยไม่ต้องร้อน สร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้มั่นคงก่อนจึงจะก้าวหน้าลำดับสูงต่อไป และการพึ่งพาตนเอง มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง สังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จัดการด้านทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 24-25) เลือกใช้เทคโนโลยีบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับภูมิประเทศ สังคมไทย

ในวิถีเกษตรพอเพียงนั้น เป็นดำเนินวิถีเกษตรทฤษฎีใหม่ตามพระราชดำริ โดยใช้เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ควบคู่ไปในการดำเนินชีวิต โดยองค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญ ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน ประกอบไปด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 13-16)

- 1) **ความพอประมาณ** คือ ความเหมาะสม พอดี พอประมาณกับตนเอง ฐานะของตน และรวมถึงในสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง โดยอยู่ในทางสายกลาง ไม่มากเกินไปและไม่น้อยจนเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเอง
- 2) **มีเหตุผล** คือ การที่ตัดสินใจต่าง ๆ การกระทำต่าง ๆ ต้องอยู่บนหลักของความมีเหตุมีผล คิดถึงสิ่งกระทบที่จะตามมาอย่างถี่ถ้วน โดยยึดหลักกฎหมาย หลักศีลธรรมและจรรยาบรรณต่าง ๆ
- 3) **มีภูมิคุ้มกันที่ดี** คือ การมีการเตรียมความพร้อมรับมือสถานการณ์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีและเหมาะสม พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงได้ด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมถึงสิ่งแวดล้อม สภาพภูมิอากาศต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลง เพื่อพร้อมรับกับความเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์

และหลักสามข้อด้านบนของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ต้องอาศัย “หลักเงื่อนไข” อีกสองประการเป็น

พื้นฐาน

- 1) **ความรู้** การดำเนินชีวิตในแนวทางพอเพียงนั้น ต้องอาศัยความรู้ในด้านต่าง ๆ มาใช้ และต้องใช้ความรอบคอบ และรอบรู้ มาช่วยในการวางแผนในการดำเนินชีวิต นำความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เลือกนำมาใช้อย่างเหมาะสมให้เข้ากับบริบทของพื้นที่ และองค์ความรู้ดั้งเดิมของชุมชน

- 2) **คุณธรรม** เป็นเงื่อนไขในการดำเนินชีวิตอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญ การซื่อสัตย์ สุจริต มีความสามัคคีกันในชุมชน รวมถึงการรู้จักเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ช่วยให้การดำเนินชีวิตและชุมชนมีความปกติสุข ดำรงอยู่อย่างพอดี พอเพียง

การนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้จะต้องนำมาใช้ร่วมกัน เช่นการทำเกษตรนั้นต้องมีความพอประมาณ ไม่ทำมากเกินไปหรือน้อยไปจนลำบากตัวเอง มีเหตุผลที่ดีในการตัดสินใจทำผลผลิตชนิดใดเหมาะสมที่สุด และมีภูมิคุ้มกัน เตรียมการสำหรับความเสี่ยงที่คาดไม่ถึง เช่น ภัยธรรมชาติ และนำความรู้ต่าง ๆ มาใช้ อาทิวิธีการใหม่ๆ ในการทำตลาด, การขนส่ง และ การปรับตัวให้ทันโลก และโดยต้องควบคู่คุณธรรม เช่น ไม่ข่มขู่ขายของแก่ผู้บริโภค หรือการใช้สารเคมีที่อันตรายในแปลงซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อผู้บริโภคได้และในระยะยาวต่อที่พื้นดินที่ทำการเพาะปลูก

2) พระราชดำริ ทฤษฎีใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังได้พระราชทานแนวคิดเรื่อง “ทฤษฎีใหม่” ให้เกษตรกรในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นแนวทางในการบริหารที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2541 ณ.ศาลาดุสิตดาลัย สวนจิตรลดา ความว่า

“...ทฤษฎีใหม่ในพระราชดำริ คือ การพัฒนาทางการเกษตร โดยเพาะปลูกหลายอย่างในที่เดียวกัน หรือผลัดปลูกหมุนเวียนกัน อย่างเช่นเขาปลูกข้าว หลังจากฤดูกลข้าว เขาก็ปลูกถั่ว อย่างนี้เป็นทฤษฎีใหม่แล้วแต่ไม่มีใครบอกว่าเป็นทฤษฎี ก็เลยได้หน้าว่าใช้คำว่า “ทฤษฎีใหม่” นี้เป็นความคิดขึ้นมา และยอมรับกันว่าเป็นทฤษฎี เมื่อยอมรับกันว่าเป็นทฤษฎี ก็ไปปฏิบัติต่อได้...เราดวงดี ชุดมีน้ำได้ เมื่อมีน้ำแล้ว ก็สามารถที่จะนำน้ำนั้น มาทำการเพาะปลูกตลอดปี เลี้ยงปลาก็ได้ เลย์ใช้ที่ ๑๕ ไร่นี้ มาปลูกข้าว ปลูกผัก ปลูกต้นไม้ ต้นไม้ผล ปลูกสมุนไพรที่มีและมีการเลี้ยงสัตว์ ปศุสัตว์ ทั้งหมดนี้ใน ๑๕ ไร่นี้ คนก็บอกว่า แหม! ทำไมในที่แคบอย่างนี้ทำได้ทุกอย่าง เมื่อทำไปปีหนึ่งก็ได้ผล...ถึงบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่ สองอย่างนี้จะทำความเจริญแก่ประเทศได้ แต่ต้องมีความเพียร แล้วต้องอดทน ต้องไม่ใจร้อน”

(จาก <http://www.amarin.com/royalspeech/speech41.htm> เข้าถึงวันที่ 15 พฤศจิกายน 2558)

แนวความคิดทฤษฎีใหม่นี้ท่านได้ทดลองทำขึ้น ซึ่งไม่มีใครเคยทำมาก่อน ที่แปลงทำการเกษตรทดลอง จ.สระบุรี โดยพระองค์ท่านได้พระราชทานเงินส่วนพระองค์ซื้อที่ดิน 15 ไร่ เปลี่ยนจากที่ดินแห้งแล้งให้สามารถทำเกษตรได้ เป็นการบริหารและจัดแบ่งที่ดินขนาดเล็กเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์สูงสุดแก่เกษตรกร เกิดเป็นวิถีเกษตรพอเพียง โดยต้องมีการคำนวณการกักเก็บน้ำให้พอใช้เพียงพอเพาะปลูกได้ตลอดปี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 40-42)

ทฤษฎีใหม่นั้นเริ่มต้นจากการจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ให้แบ่งพื้นที่เป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 ซึ่งหมายถึงให้พื้นที่ประมาณร้อยละ 30 ใช้ชุดสระเก็บกักน้ำ ใช้เก็บน้ำฝนในฤดูฝนและใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ส่วนที่สอง ร้อยละ 30 ใช้เป็นพื้นที่นา ปลูกข้าวใช้เป็นอาหารประจำวัน ให้พอเพียงในครอบครัว ส่วนที่สาม ร้อยละ 30 ใช้ปลูกไม้ผล พืชไร่ ฯลฯ ใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย อีกร้อยละ 10 ใช้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ โรงเรือนอื่น ๆ การเพาะปลูกหลายชนิด สลับหมุนเวียนกันไปตามบริบทพื้นที่ ทำบ่อน้ำใช้กักเก็บและประโยชน์ใช้สอยอื่น ๆ โดยสามารถปรับปรุงได้ตามความเหมาะสมของพื้นที่ เมื่อเกษตรกรสามารถพออยู่พอกิน ตัดค่าใช้จ่ายลงเกือบหมดมีอิสระจากสภาพภายนอก

หลักจากนั้นจึงพัฒนามาเป็น ขั้นที่ 2 ด้วยการร่วมด้วยช่วยกันของคนในชุมชน รวมกลุ่มกันในด้านต่าง ๆ เช่น จัดตั้งสหกรณ์ จัดหาขุยมูลวัว มูลควาย จัดหาพืชพันธุ์ จัดหาเตรียมโรงสีข้าวของชุมชนกลุ่มตนเอง ตลอดจนรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดี ชุมชนรวมกันส่งเสริมการศึกษา และมีสวัสดิการสาธารณสุขของชุมชน พัฒนาสังคมและจิตใจ

ขั้นที่ 3 ติดต่อประสานงาน จัดหาแหล่งเงินทุนเพื่อนำมาลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต การร่วมมือกันระหว่างเกษตรกรและธนาคารหรือบริษัทเอกชน ทำธุรกิจต่อเนื่องกับแหล่งเงินทุน เช่น โรงสี ร้านค้าสหกรณ์ (สรุปความจาก ศูนย์ผลิตสื่อเพื่อชาวไทยมุสลิม, 2550: 77 – 80)

ทฤษฎีเกษตรทฤษฎีใหม่ และทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง สามารถสรุปได้ดังนี้ การจัดสรรพื้นที่ในการทำเกษตรนั้นควรมีการจัดสรรแบ่งพื้นที่ให้สามารถปลูกพืชได้หลากหลาย สามารถทำการเกษตรเลี้ยงดูครอบครัวได้ตลอดทั้งปี เมื่อเหลือจึงนำออกขาย สามารถดำรงชีพได้อย่างเหมาะสม การที่มีผลผลิตออกทั้งปีสามารถขายได้ตลอดทั้งปี ไม่ใช่การปลูกพืชแต่เชิงเดียวซึ่งต้องพึ่งพาการตลาดและนายทุนต่าง ๆ มากเกินไป และการจัดสรรพื้นที่ตามแนวพระราชดำริมีขึ้นเพื่อเป็นแนวทางอย่างเหมาะสมต่อเกษตรกร ทั้งการมีแหล่งกักเก็บน้ำร้อยละ 30 ไร่ใช้ทั้งอุปโภค บริโภค และรดน้ำสวนได้ในยามหน้าแล้ง การที่มีพื้นที่นาและพื้นที่สวนอีกอย่างละ ร้อยละ 30 เพื่อทำการผลิตอาหารต่าง ๆ ที่สามารถใช้บริโภคกันเองได้ในครัวเรือนตลอดทั้งปีสามารถพึ่งพาตนเองได้ เมื่อเหลือจึงนำออกขาย

หลังจากที่สามารถพึ่งพาตนเองได้แล้วนั้น จึงไปสู่ขั้นถัดไปคือการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่เพียงแต่ช่วยเหลือในด้านการทำอาชีพเกษตร เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว การจัดตั้งสหกรณ์ ยังรวมถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านการศึกษา หากใครเดือดร้อน คนในชุมชนก็ช่วยเหลือกัน หลังจากที่คนในชุมชนมีความพอเพียง สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างพอเหมาะพอควร และชุมชนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็สามารถไปสู่ขั้นถัดไปคือการหาแหล่งเงินทุน หรือผู้สนับสนุนจากภายนอกมาช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาไปสู่การธุรกิจ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้ปฏิเสธยุคสมัยใหม่หรือเทคโนโลยี สามารถเลือกนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทสภาพแวดล้อมของชุมชน และ ความเหมาะสมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก

3) พัฒนาการของชุมชนกับความพอเพียง

ชุมชนของประเทศไทยได้มีการพัฒนาไปตามรูปแบบของเศรษฐกิจและสังคมที่ก้าวไป ความพอเพียงที่มีในทางกายภาพของชุมชนจึงมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา สามารถแบ่งได้เป็น 4 ช่วงดังนี้ (สรุปความจาก จักรสิน น้อยไร่ภูมิ, 2552: 153-154)

3.1) ยุคความพอเพียงในอดีต เป็นยุคที่ชุมชนในประเทศไทยยังเพาะปลูก ผลิตข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ เฉพาะใช้กันในชุมชน อาจมีการไปแลกเปลี่ยนบ้างกับชุมชนข้างเคียงเฉพาะของที่จำเป็นที่ผลิตเองไม่ได้ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา มาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ รูปแบบของชุมชนในไทยล้วนผลิตเพื่อการใช้ในครัวเรือน อาจมีจำเป็นต้องส่งส่วย ส่งผลผลิตตามจำนวนที่ตกลงให้กับผู้ปกครองบ้าง ชุมชนยังคงมีความสัมพันธ์ต่อพื้นที่ที่อยู่อาศัย มีความร่วมมือกันในชุมชนทำกิจกรรมเพาะปลูกต่าง ๆ เอื้อเอื้อเพื่อแผ่กันผลิตเครื่องนุ่งห่มใช้กันเองในครัวเรือน เพาะปลูกใช้ที่ดินเพื่อการยังชีพ ไม่ได้มีแรงจูงใจให้ผลิตจนเกินพอ ชาวบ้านอยู่อาศัยกันเป็นกระจุกหมู่บ้าน มีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนและมีที่นารายล้อมหมู่บ้านออกไป เป็นรูปแบบชุมชนในอดีตที่อยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมได้อย่างดี

3.2) ยุคความพอเพียงเริ่มถูกทำลาย หลังจากในรัชกาลที่ 4 ได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ความพอเพียงในชุมชนได้เริ่มถูกทำลาย จากการผลิตเพื่อยังชีพในชุมชนเป็นการผลิตเพื่อการค้าส่งเข้าสู่ศูนย์กลางเพื่อค้าขายกับโลกทุนนิยม ทุกคนมุ่งเพาะปลูกทำผลผลิตต่าง ๆ ให้พอกับการขายและต้องซื้อข้าวของอื่น ๆ มาใช้ มีการพึ่งพาเงินตรามากขึ้นแทนการแลกเปลี่ยนสินค้า

3.3) ยุคความพอเพียงถูกทำลายโดยสิ้นเชิง หลังจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจในปีพ.ศ. 2504 ที่ต้องการให้เป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้าทั้งหมด และคิดถึงทุนนิยมกำไรมากกว่าสิ่งอื่น ๆ คนในชุมชนละเลยที่จะผลิตพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน เป็นเน้นผลิตเพื่อเข้าสู่ตลาดและเน้นกำไร เกิดระบบการเพาะปลูกเชิงเดี่ยวเน้นผลิตจำนวนมาก และเกิดการพัฒนาโรงงานอุตสาหกรรมขึ้น ดึงดูดคนจำนวนมากจากภาคการเกษตรมาสู่ภาคอุตสาหกรรม

3.4) ยุคความพอเพียงในปัจจุบัน หลังจากประเทศไทยต้องพึ่งพาต่างประเทศในการส่งออก หลังวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ. 2540 ได้มีการกลับมามองการผลิตเพื่อใช้เองในประเทศ และการกลับมาให้ความสำคัญกับชุมชนมากขึ้น จึงมีการนำกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ความสำคัญกับการเกษตรมากขึ้น และนำความพอเพียงมาใช้ในเศรษฐกิจ แต่ยังไม่เห็นรูปธรรมมากในชุมชนเมือง

คำว่า “เกษตรพอเพียง” อาจสรุปได้ว่า คือการทำเกษตรตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง และประยุกต์การใช้ทฤษฎีใหม่ของในหลวง มาใช้ให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ต่าง ๆ (วรวิทย์ เยี่ยมปัญญาธิ, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2558) การใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชน การรวมกลุ่มกัน มีการใช้ความรู้ความสามารถ

มาประยุกต์ใช้ การทำเกษตรพอเพียงสามารถเลี้ยงชีพได้อย่างดีตามสมควรไม่ได้ลำบากยากจน และรู้จักเรียนรู้เพิ่มเติม การทำตลาด การรวมกลุ่มกันช่วยให้สามารถที่จะทำการค้าการผลิตต่าง ๆ ได้ดีขึ้น

แนวคิดด้านเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรพอเพียงได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในชุมชนบ้านลำไทร ชุมชนบ้านลำไทรยังสามารถคงวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมไว้ได้ส่วนมากของชุมชน ท่ามกลางความเจริญโดยรอบที่เปลี่ยนเป็นหมู่บ้านจัดสรรและโรงงานต่าง ๆ ก่อนที่จะมีกระแสการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ยังคงเพาะปลูกพืชผัก ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ไม่ได้เป็นการทำเกษตรเชิงเดี่ยว และมีการปรับแนวคิดทฤษฎีให้เข้ากับบริบท ทั้งการจัดสรรพื้นที่ การจัดตั้งสหกรณ์ การนำความพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติตัว การประกอบอาชีพ จนได้รับเลือกเป็นกรณีศึกษาตัวอย่างในด้าน ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550: 91) มีคนจากหลากหลายที่ หลากหลายองค์กร ทั้งข้าราชการ นิสิตนักศึกษา และเกษตรกรเข้ามาศึกษาภายในชุมชนนี้อยู่เสมอ

2.1.4 แนวคิดเรื่องระบบสื่อสารพื้นฐาน Primary Message System (PMS)

มนุษย์เราจะต้องมีสื่อสารปฏิสัมพันธ์กัน เพื่อช่วยให้เข้าใจระหว่างกัน เพื่อนำไปสู่ความปรารถนาที่ต้องการ โดย “ระบบสื่อสารพื้นฐาน Primary message system (PMS)” ซึ่งเป็นคำเรียกระบบปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ โดย Edward T. Hall (Hall, Edward T., 1969 สรุปความโดย ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, 2547: 158-185) ซึ่งประกอบด้วยระบบดังนี้

ระบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก (Interaction) มนุษย์เรานั้นจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับโลก กล่าวคือ หากเราจะศึกษามนุษย์ เราต้องทำความเข้าใจ การดำรงอยู่ของมนุษย์ในโลกและวัฒนธรรมที่เขาอาศัยอยู่เป็นอย่างไร โดยคนเรานั้นต้องใช้ชีวิตให้เข้ากับบริบทสภาพแวดล้อมอันเป็นพื้นฐานเพื่อการอยู่รอด ทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ตั้งแต่การปฏิสัมพันธ์ระดับพื้นฐานไปจนถึงการปฏิสัมพันธ์ระดับซับซ้อนสูงขึ้น

ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ (Association) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้นมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม และความปรารถนาอย่างหนึ่งของมนุษย์เราคือการสัมพันธ์ต่อผู้อื่น โดยสังคมของมนุษย์เริ่มต้นตั้งแต่การเกิดขึ้นมาและถูกเลี้ยงดูโดยพ่อแม่ในสังคมครอบครัว การอยู่ร่วมกันก่อเกิดคำว่า สังคม โดยสังคมจะมีการกำหนดเป็นกรอบและรูปแบบชีวิต ให้คนในสังคมจัดการชีวิตของเขาภายใต้การหล่อหลอมของสังคม

ระบบการเลี้ยงชีพ (Subsistence) การเลี้ยงชีพเป็นสิ่งสำคัญขั้นพื้นฐานทางกายภาพตั้งแต่อดีตมา สิ่งแรกที่มนุษย์จะต้องรู้เพื่อการดำรงชีวิตนั้น คือ การกินและการอยู่ และการจะหาอาหารกินพอเพียงนั้น มนุษย์นั้นต้องเรียนรู้เพื่อหาอาหาร ต้องทำงานและสร้างชีวิตของตนขึ้น การเลี้ยงชีพนั้นก่อให้เกิดการพึ่งพา

อาศัยซึ่งกันและกันของมนุษย์ การกินอยู่ด้วยกัน การช่วยเหลือกันเกิดความสมานฉันท์ ปฏิสันถารและถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

ชายและหญิง (Bisexuality) ด้านการปฏิสันถารของชายและหญิงมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละบริบทและวัฒนธรรมของพื้นที่ ในอดีตนั้นการปฏิสันถารของชายและหญิงมีความแตกต่างกันมาก โดยบางพื้นที่มีประเพณีธรรมเนียมการปฏิบัติที่แตกต่างแยกกันระหว่างชายหญิง ในพฤติกรรมการแสดงออกหรือในการประกอบอาชีพก็แตกต่างกัน ในปัจจุบันนั้นความต่างนั้นค่อยๆจางหายไป ประกอบกับวิถียุคใหม่ ความเท่าเทียม ความเสมอภาค ของชายและหญิง แต่มีความแตกต่างในเรื่องของ ฐานะและอำนาจเข้ามาแทนที่

ระบบเทศะปฏิสันถาร (Territoriality) ระบบนี้เกิดจากมนุษย์เรานั้นมีระยะความสัมพันธ์กับคนอื่นและโลกรอบตัวเรา ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับวัตถุต่าง ๆ ในโลก ขนาดพื้นที่การใช้งานมีระยะ ที่ว่างและขนาดวัตถุต่าง ๆ มีขนาดที่เกิดขึ้นตามการใช้งานที่เหมาะสมของคนและกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่บริบทนั้น รวมถึงระยะการเดินทางในชุมชน ระยะความสัมพันธ์ในชุมชนเกิดจากระยะที่คนสามารถเดินทาง สามารถไปปฏิสันถารกับผู้อื่นในโลกที่มนุษย์นั้นอาศัยได้

ระบบกาละปฏิสันถาร (Temporality) ระบบกาละหรือระบบเวลานั้นผูกพันกับชีวิตมนุษย์เรา โดยมนุษย์เราได้ผูกติดกับวันเวลา มาตั้งแต่เกิดขึ้นบนโลกใบนี้ ความสำคัญของเวลานั้นมีมาก ชีวิตได้เชื่อมโยงกับวัน ค่ำ เดือนที่ผ่านไป ฤดูกาลต่าง ๆ ของโลกและของถิ่นที่อยู่อาศัยนั้น แต่ละสังคมท้องถิ่นได้ยึดถือเรื่องเวลาต่างกัน แล้วแต่มนทัศน์ในเรื่องเวลาที่ยึดถือ ก่อเกิดวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้อง เนื่อง ตามการหมุนเวียนเปลี่ยนผ่านของช่วงวันเวลา ช่วงฤดูกาลของแต่ละสังคมท้องถิ่น

ระบบการเรียนรู้ (Learning) มนุษย์เราต้องเรียนรู้รอบกาย ทั้งเรื่องของตนเองและเรื่องของผู้อื่นที่เข้ามาสัมพันธ์กับตน เรียนรู้รายละเอียดในชีวิต เรื่องโลก และวิถีของโลก การเรียนรู้ทำให้คนเรามีการปรับตัวและวิวัฒนาการ คนเราเรียนรู้ปรับตัวเมื่อสภาพแวดล้อมรอบตัวเปลี่ยนไป และพัฒนาการเรียนรู้จากการปรับตัวนั้น มนุษย์เราเรียนรู้โดยใช้ภาษา มีการใช้ภาษาต่างกัน คำศัพท์ต่าง ๆ ใช้อธิบายโลกแห่งชีวิตของสังคมตนต่างกัน การเรียนรู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นมีวิธีแตกต่างกันไป บ้างก็ใช้ท่องจำ บ้างก็ใช้การทำให้อู และบ้างก็ให้ฝึกฝนจนรู้ได้

ระบบการเล่น (Play) มนุษย์เรานั้นล้วนมีการเล่นอยู่ในทุก ๆ คน การเล่นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ต้องการพักผ่อน จากการการทำงานอันจริงจังในแต่ละวัน การปล่อยชีวิตเป็นอิสระผ่อนคลายความอ่อนล้า การจากทำงานการเรียนต่าง ๆ การเที่ยวเล่นเพลิดเพลินเป็นการพักผ่อนของจิตใจก่อนจะกลับมาพร้อมสู้กับชีวิตอีกครั้ง มนุษย์นั้นมีด้านของ การเล่น ความฝัน ความผ่อนคลาย ความสบายให้สัมผัส การเล่นช่วยสร้างความสนุกสนาน อาจสร้างวิธีการใหม่ๆ ให้เราเผชิญต่อสถานการณ์ สร้างมุมมองแก้ไขปัญหาก็ได้

ระบบการป้องกันตัว (Defense) มนุษย์ได้ใช้สมองเพื่อป้องกันตัวตามธรรมชาติ ใช้สมองสั่งการล่าหาอาหาร และหนีภัยให้กับตนเอง ผันแปรวัตถุและโลกรอบตัวเพื่อให้ได้อยู่ได้กินได้ใช้ และป้องกันตัว

บ้านเมืองสมัยก่อนสร้างกำแพง ค่าย คูป้องกันภัยต่าง ๆ มนุษย์เป็นสังคมขึ้นมาจึงได้ใช้สมองสร้างสิ่งต่าง ๆ เพื่อเป็นการป้องกันตัว สร้างศาสนาใช้คัมภีร์ คัมภีร์ชาตญาณดิบ สร้างกฎหมายเพื่อป้องกันคนไม่พึงประสงค์ สร้างยารักษาโรคเพื่อป้องกันโรคร้ายต่าง ๆ และสร้างผู้ปกครอง เพื่อให้สังคมมีความปึกแผ่น ป้องกันความแตกแยก สงบร่มเย็น อุดมสมบูรณ์

ระบบการใช้โลก (Exploitation) มนุษย์ควรระลึกถึงบุญคุณของโลกหรือ โลกใบเล็ก ที่เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยของตน อย่างคนโบราณที่ยกย่องพื้นโลกเป็นแม่ และมนุษย์ทุกคนล้วนเป็นลูกของแม่ ควรจะเคารพต่อโลกของตน การใช้ทรัพยากรของโลกของพื้นที่ท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า ใช้อย่างทะนุถนอม ใช้ทรัพยากรอย่างพอเพียงและยั่งยืน และให้ทรัพยากรรวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นได้ตกทอดสู่ลูกหลาน

2.1.5 แนวคิดเรื่องความปรารถนาของมนุษย์ (Human Needs)

ซึ่งมนุษย์เรามีความต้องการและปรารถนาที่ซับซ้อนเพื่อตอบสนองต่อการดำรงอยู่ของตัวเองในการอยู่อาศัยบนโลก อ้างอิงจากทฤษฎีของ Erich Fromm (สรุปความจาก ทิพย์สุตา ปทุมานนท์, 2553: 106-117) อันได้แก่ ความปรารถนาที่จะสัมพันธ์กับผู้อื่น (Relatedness) ความปรารถนาที่จะดำรงตนอยู่เหนือผู้อื่น (Transcendence) ความปรารถนาที่จะหยั่งรากแห่งชีวิต (Rootedness) ความปรารถนาที่จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตน (Sense of Identity) และ ความปรารถนาที่จะมีกรอบอ้างอิงในชีวิต (Frame of Orientation)

ความปรารถนาที่จะสัมพันธ์กับผู้อื่น (Relatedness) โดยปกติแล้วมนุษย์นั้นกลัวความโดดเดี่ยว การต้องอยู่คนเดียวในธรรมชาติเป็นเรื่องอันตรายมาก การอยู่คนเดียวยังอาจโยงถึงการต้องลาจากโลกนี้ไปอย่างโดดเดี่ยวที่มนุษย์ทุกคนจะต้องเจอ มนุษย์จึงปรารถนาที่จะมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การยินยอมอยู่ภายใต้อำนาจ เพื่อที่จะได้อยู่รวมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มคนซึ่งต้องยอมรับกฎกติกา ของกลุ่มนั้น การครอบงำผู้อื่นเพื่อให้เขามายู่ร่วมกับเรา และการสัมพันธ์แบบภราดรภาพเป็นการสัมพันธ์กับผู้อื่นแบบรักใคร่อย่างพี่น้อง เกิดมิตรภาพร่วมกัน

ความปรารถนาที่จะดำรงตนอยู่เหนือผู้อื่น (Transcendence) มนุษย์เมื่อมีความเป็นอยู่ที่ดีแล้ว จะมีความปรารถนาที่จะสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เป็นมนุษย์ภาวะ รับรู้ถึงการสรรค์สร้างและการเป็นได้ผู้สร้างเอง ทั้งการสร้างชีวิตจากการให้กำเนิดทารก สร้างสิ่งต่าง ๆ ให้สามารถอยู่เหนือธรรมชาติและความเป็นอยู่อย่างเดิมได้ เช่น การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ สร้างบ้านเมืองขึ้นมา

ความปรารถนาที่จะหยั่งรากแห่งชีวิต (Rootedness) มนุษย์มีความผูกพันกับสถานที่เกิด สถานที่ดำรงชีวิตที่ได้เติบโตขึ้นมา เป็นความอบอุ่นที่ตราตรึงใจ และกลัวการสูญเสียไป จึงมีความผูกพันกับพื้นที่เป็นการหยั่งรากแห่งชีวิตลงไปในพื้นที่ หากถูกย้ายออกจากพื้นที่อันอบอุ่นและคุ้นเคย มนุษย์จะพยายามและปรารถนาจะแสวงหาสถานที่แห่งใหม่ ที่สามารถจะสร้างความผูกพันขึ้นมาได้ ให้รากแห่งชีวิตได้หยั่งงอกขึ้นอีกครั้ง

ความปรารถนาที่จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตน (Sense of Identity) หลังจากมนุษย์เราเติบโตพอรู้ความ มนุษย์จะเริ่มเข้าใจในตัวตนของตนเองและสิ่งที่ทำให้แตกต่างจากคนอื่น เป็นความปรารถนาที่จะต้องมีความรู้เอกลักษณ์ของตนเอง ผู้อื่นมาเห็นแล้วสามารถเข้าใจได้ว่าตนเองคือใคร การอ้างอิงถึงเชื้อชาติ ศาสนา ชนชั้น มาแทนตนเองก็เป็นอีกหนึ่งวิธีที่ใช้ทดแทนเอกลักษณ์เฉพาะตนให้คนอื่นได้ทราบ

ความปรารถนาที่จะมีกรอบอ้างอิงในชีวิต (Frame of Orientation) มนุษย์เรากลัวความแตกต่าง เวลาต้องกระทำอะไรเมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น เป็นความปรารถนาที่มนุษย์ต้องการที่จะมีกรอบใช้อ้างอิงในการดำเนินชีวิต เป็นหลักยึดในจิตใจให้สามารถกระทำทุกสิ่งไม่ผิดแปลกจากคนอื่น ไม่ต้องคอยกังวลว่าจะทำผิดทำถูก

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การปฏิทัศน์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการใช้สอยที่ว่างในการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียง กรณีศึกษา ชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ของกรณีศึกษา ชุมชนบ้านลำไทร ซึ่งประกอบด้วยประวัติความเป็นมา และการมีส่วนร่วมกันในท้องถิ่น ได้แก่ “การมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น : กรณีศึกษา ชุมชนแผ่นดินทองคอยรูดี้กัว” โดย สุพจน์ แสงเงินและคณะ (2542) และส่วนที่ 2 งานวิจัยในด้านที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการใช้ที่ว่างและการอยู่อาศัยในงานสถาปัตยกรรม และมีบริบทบางประการใกล้เคียงกัน ได้แก่ “การศึกษาแบบแผนการใช้สอยที่ว่างในที่อยู่อาศัย: กรณีศึกษา เรือนไทย บ้านคลองลำสาละ” โดย วาริชา วงศ์พยัต วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (2547) ในส่วนที่ 3 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการใช้แนวคิดตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้แก่ “การบริหารจัดการแหล่งพักอาศัยแบบโฮมสเตย์ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา หมู่บ้านบุไทร อำเภอลำลูกกา จังหวัดนครราชสีมา” โดย ยุทธนา สมลา (2549)

2.2.1 การมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น:

กรณีศึกษาชุมชนแผ่นดินทองคอยรูดี้กัว โดย สุพจน์ แสงเงินและคณะ (2542)

งานวิจัย “การมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแผ่นดินทองคอยรูดี้กัว” โดย สุพจน์ แสงเงินและคณะ มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อ (1) ศึกษาสภาพของชุมชนแผ่นดินทองคอยรูดี้กัวในหลายๆ ด้าน เช่น เศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (2) ศึกษาสิ่งที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม (3) ศึกษาการที่โรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน รวมถึงศึกษารูปแบบนั้น (4) ศึกษาสิ่งที่เป็นความราบรื่นและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนนี้ (5) ศึกษาบทบาทของผู้นำในการพัฒนาชุมชน และ (6) ศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและวิธีในการแก้ปัญหา

พื้นที่ในการวิจัยของงานวิจัยชิ้นนี้เป็นพื้นที่กรณีศึกษาเดียวกัน การศึกษาในงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ อาศัยการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลเอกสารต่าง ๆ และ การสัมภาษณ์เชิงลึก รวมถึงการสังเกตการณ์และไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ

การศึกษาของงานวิจัยมุ่งเน้นเรื่องสำคัญ 2 เรื่อง คือประวัติความเป็นมาของคนในชุมชน สภาพโดยทั่วไป ด้านเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรมของชุมชน จึงอาศัยการสัมภาษณ์สอบถามเชิงลึกกับกลุ่มประชากรที่มีการคัดเลือกที่จะทำการศึกษา เพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา สภาพโดยทั่วไปต่าง ๆ เนื่องจากชุมชนแห่งนี้ไม่ได้มีการรวบรวมประวัติความเป็นมาเอาไว้ และอีกเรื่องคือ ผู้วิจัยชิ้นนี้ได้เข้าไปสังเกตการณ์ แบบมีส่วนร่วมในการศึกษาการมีส่วนร่วมกันระหว่าง โรงเรียน มัสยิด และ ชุมชน ในการร่วมมือกันพัฒนาชุมชน โดยทั้งสามองค์กรในชุมชนแห่งนี้มีการร่วมมือกัน โดยชาวบ้านได้ทำกันเอง วางแผนการทำกิจกรรม การพัฒนางานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาของชุมชนมากยิ่งขึ้น

การทบทวนงานวิจัยดังกล่าวทำให้สามารถเข้าใจประวัติความเป็นมา สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรมของชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอกได้ ช่วยให้เข้าใจในการศึกษาการใช้ชีวิต และวิถีชีวิตของคนในชุมชนในสมัยอดีตได้มากขึ้น และรวมถึงองค์กรที่สำคัญในชุมชนอันได้แก่ องค์กรชุมชน มัสยิด และ โรงเรียน ที่มีส่วนร่วมซึ่งกันและกันในการพัฒนาชุมชน โดยสามารถสรุปเนื้อหาออกมาได้ดังนี้

1) ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านลำไทร มีมาอย่างยาวนาน อพยพมาจากปัตตานี มีบรรพบุรุษต้นตระกูลของทั้งชุมชน คือนายอิบรอฮีม และ นางชานี ได้มาบุกเบิกแผ้วถางพื้นที่บ้านลำไทรขึ้น ปรับปรุงพื้นที่ทำไร่นา ขยายออกมาเป็นพื้นที่กว่า 500 ไร่ ของชุมชนบ้านลำไทรในปัจจุบัน และพื้นที่ให้ลูกหลานได้ใช้อยู่อาศัยอย่างอบอุ่นเรื่อยมา

2) สภาพเศรษฐกิจ ในสมัยอดีต คนในชุมชนบ้านลำไทรทุกคนประกอบอาชีพทำนา เนื่องจากความเหมาะสมที่อุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ และจับปลาบริเวณคันในคร้วเรือน ปัจจุบันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมหลายอย่าง อาชีพทำนาได้ลดลง หันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นกันแทนเช่น รับจ้างตามโรงงาน รับราชการ ค้าขาย และอื่น ๆ

3) สังคมและวัฒนธรรม ในอดีตคนในบ้านลำไทรมีความเรียบง่าย อยู่ใกล้ชิดกับลำคลอง มีการพึ่งพาช่วยเหลือกันและกันภายในชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนล้วนเป็นญาติพี่น้องกัน ปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เป็นการดำรงชีวิตแบบสังคมชนบทผสมกับสังคมเมือง และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันยังคงมีอยู่ และการประกอบอาชีพเกษตรเพื่อช่วยเหลือบริเวณในคร้วเรือนยังคงมีอยู่ และมีการทำเกษตรที่หลากหลายผสมผสานมากขึ้น

4) การมีส่วนร่วมกันของชุมชน โรงเรียน และ มัสยิด เพื่อการพัฒนาชุมชนนั้นค่อนข้างชัดเจน โดยคนในชุมชนนี้ได้ร่วมมือกันพัฒนาชุมชนได้ด้วยตัวเองมาตั้งแต่อดีต เช่นการทำถนน การสร้างอาคารเรียน โดยทั้งสามองค์กรของชุมชนได้ประชุมร่วมกัน ร่วมกันดำเนินงาน ร่วมกันติดตามผล และ ร่วมกันคิดค้นงานใหม่ และขยายผลจากเดิม

อนึ่งงานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยแรกที่บุกเบิกพื้นที่บ้านลำไทร เป็นการวิจัยเชิงสังคม ยังไม่มีการศึกษาเชิงสถาปัตยกรรมเป็นฐานข้อมูล จึงเอื้อให้เกิดการศึกษาบริบททางสถาปัตยกรรมของชุมชนนี้เพิ่มเติม

2.2.2 การศึกษาแบบแผนการใช้สอยที่ว่างในที่อยู่อาศัย: กรณีศึกษา เรือนไทย บ้านคลองลำสาละ โดย วาริชา วงศ์พยัต (2547)

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อ (1) ศึกษาเรื่องราวการวิถีชีวิตของสมาชิกในครอบครัว ตั้งแต่การตั้งถิ่นฐาน และการปลูกวิถีชีวิตในบ้านขึ้นพร้อม ๆ กัน ซึ่งส่งผลต่อการต่อเติมและเติบโตของเรือนไทย บ้านคลองลำสาละ (2) ศึกษาการใช้สอยที่ว่างและเวลาแบบมาตุลักษ์ ในเรือนกรณีศึกษาทั้ง 3 หลัง (3) วิเคราะห์มิติทางกายภาพและจินตภาพของการอยู่อาศัยในเรือน (4) วิเคราะห์ลักษณะและความหมายของที่ว่างในที่อยู่อาศัยของกรณีศึกษา และ(5) สรุปแบบแผนการใช้สอยที่ว่างในที่อยู่อาศัย และสรุปประเด็นที่ได้จากเรือนกรณีศึกษา เช่น ความคุ้มค่าในการใช้พื้นที่ วิธีการอยู่อาศัยแบบพอเพียง เพื่อนำไปใช้ในการสร้างสถาปัตยกรรมที่ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและตอบสนองต่อบริบทสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตนี้ทำการศึกษาบ้านชาวไทยมุสลิมจำนวน 3 ครอบครัว ที่ลงหลักปักฐาน ที่บริเวณคลองลำสาละ ด้านตะวันออกของกรุงเทพมหานคร โดยมีการอยู่อาศัยมานานกว่า 40 ปี บนพื้นที่กว่า 3 ไร่ ประกอบด้วยเรือนไทยที่มีการปลูกต่อขยายเรือนไม้เดิมขึ้นมา มีองค์ประกอบเรื่องราวชีวิตที่น่าสนใจ การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในเรือนที่เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและล้อมรอบด้วยพื้นที่ที่มีการปลูกผักผลไม้ เลี้ยงสัตว์เอาไว้เพื่อมุ่งหวังที่จะศึกษาแบบแผนการใช้สอยการใช้ที่ว่างอย่างมีคุณค่าและวิถีชีวิต ไปสู่การนำแนวคิดมาปรับประยุกต์ ในการออกแบบบ้านให้สอดคล้อง ตอบรับกับบริบทของชีวิต

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยแบบคุณภาพ อาศัยการลงพื้นที่ภาคสนามและการหาข้อมูลเอกสารมาประกอบ รวมถึงสอบถามข้อมูลจากคำบอกเล่าของผู้อยู่อาศัย และสำรวจพื้นที่เรือนกรณีศึกษา ด้วยการรังวัด ผังบริเวณ และผังเรือน ผู้วิจัยยังนำทฤษฎีทางด้านปรากฏการณ์ศาสตร์และจิตวิทยามาใช้ประกอบในการวิจัย

จากการทบทวนงานวิจัยดังกล่าวทำให้สามารถเข้าใจถึงลักษณะการใช้สอยและความหมายของที่ว่างในการอยู่อาศัย ของเรือนบ้านพักอาศัยที่มีการใช้ชีวิต เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและมีบริเวณรอบข้างในการปลูกพืชพรรณไว้บริโภค เป็นที่ว่างที่มีการใช้สอยซ้อนทับ สามารถรองรับกิจกรรมและการอยู่อาศัยได้หลากหลาย โดยสามารถสรุปเนื้อหาออกมาได้ดังนี้

1) ที่ว่างซึ่งรองรับมิติการใช้สอยที่หลากหลาย เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ ที่มีความยืดหยุ่นสูง ใช้ทรัพยากรพื้นที่อย่างคุ้มค่า เป็นต้นแบบของการอยู่อาศัยแบบพอเพียงเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เช่น การใช้พื้นที่ใต้ถุน การใช้พื้นที่ลาน ชานเรือนและห้องโถงเรือน

2) ที่ว่างซึ่งซ้อนอยู่ในที่ว่าง เป็นการครอบครองพื้นที่ใช้สอยประจำของสมาชิกแต่ละคนในบ้าน โดยไม่ได้ครอบครองอย่างถาวรและไม่ได้ตัดขาดพื้นที่แต่ละคนแยกออกจากกัน แต่ยังคงมีความสัมพันธ์ในพื้นที่กันอยู่ มีการแบ่งปันกันไปตามโอกาสและช่วงเวลาของแต่ละคน

3) ที่ว่างซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับชีวิต เป็นบ้านที่มีที่ว่างที่มีปฏิสัมพันธ์กันในระดับวัตถุ มีพื้นที่และเครื่องเรือนสัมผัสและรองรับชีวิต แต่ละบ้านเชื่อมต่อกันได้ เป็นที่ว่างให้เชื่อมต่อกันได้ เกิดการปฏิสัมพันธ์ต่อธรรมชาติและต่อกันและกันแบบไม่ถือตัว

4) ที่ว่างซึ่งเปิดประสบการณ์แห่งการสัมผัส รับรู้ สูดใจ เป็นที่ว่างที่มีการปฏิสัมพันธ์ต่อโลก เช่น พื้น ฝา ฝ้า มีช่องว่าง ช่วยให้เกิดการเชื่อมต่อระหว่างภายในเรือน กับพื้นที่ภายนอก พื้นที่ภายในเป็นตัวประสานระหว่างพื้นที่ภายในกับพื้นที่ภายนอก

5) ที่ว่างซึ่งแปรเปลี่ยนได้ เติบโตได้ เคลื่อนย้ายได้ เรือนพักอาศัยแบบของไทยนั้น เปรียบดั่งถิ่นกำเนิดของชีวิต เป็นมากกว่าที่อยู่อาศัย คือบ้านที่มีการขยายปรับปรุง เติบโต เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามการอยู่อาศัย คนในครอบครัวรุ่นที่เกิดใหม่ขึ้นมา สร้างปรับปรุงบ้านเรือนไปเรื่อย ๆ บนฐานของรุ่นก่อนๆ ที่อาศัยอยู่ในบ้าน เกิดความผสมผสาน กลมกลืน รองรับการอยู่อาศัยของคนในครอบครัวและสมาชิกหลายรุ่น กลายเป็นพื้นที่รองรับเรื่องราวของชีวิต

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ทำการศึกษาคำใช้พื้นที่และศึกษาคำใช้ที่ว่างของเรือนไทย องค์ประกอบของชีวิต และกิจกรรมที่เกิด สามารถนำวิธีการวิจัย และองค์ความรู้ทฤษฎีในการศึกษาคำใช้ที่ว่างและการอยู่อาศัยมาใช้ในวิทยานิพนธ์นี้ โดยปรับศึกษาให้เหมาะสมกับบริบท สภาพแวดล้อมและกรณีศึกษาที่แตกต่างกัน

2.2.3 การบริหารจัดการแหล่งพักอาศัยแบบโฮมสเตย์ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา หมู่บ้านบุไทร อำเภอลำลูกเกด จังหวัดนครราชสีมา

โดย ยุทธนา สมลา (2549)

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อ (1) ศึกษาการใช้เศรษฐกิจพอเพียงมาปรับเป็นแนวทางการพัฒนาที่พักอาศัยแบบโฮมสเตย์ (2) ศึกษาการจัดการชุมชนที่เหมาะสมต่อการปรับพัฒนามาเป็นที่พักอาศัยแบบโฮมสเตย์ และ (3) ศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการพักอาศัยแบบโฮมสเตย์ โดยการนำทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสนับสนุน

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตชิ้นนี้ได้ทำการศึกษาดำเนินการทำโฮมสเตย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวแบบเชิงนิเวศ ของหมู่บ้านบุไทร อำเภอลำลูกเกด จังหวัดนครราชสีมา เป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ มีวิถีชีวิตในการทำเกษตรกรรม โดยได้ศึกษาถึงวิถีจัดการร่วมกันเพื่อรักษาทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่นเอาไว้ และมีการนำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาสนับสนุน และเป็นแนวทางการทำโฮมสเตย์ สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จากรายงานและเอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วจึงลงพื้นที่เพื่อสำรวจสภาพพื้นที่และทำการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโฮมสเตย์ และรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของผู้มาพัก จากนั้นจึงสรุปเป็นข้อมูลวิจัย

จากการทบทวนงานวิจัยดังกล่าวทำให้เข้าใจถึงการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการปฏิบัติการนำหลัก 3 ข้อ และ 2 เงื่อนไข มาบริหารจัดการโฮมสเตย์ สามารถสรุปหลักการใช้นโยบายเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้

- 1) หลักความพอประมาณ การจัดสรรพื้นที่ของสมาชิกแต่ละคนอย่างเท่าเทียม การใช้วัสดุก่อสร้างและวัสดุดิบที่หาได้ในชุมชน การนำวิถีชีวิตด้านเกษตรกรรมเป็นเป็นสิ่งเชิดชูการท่องเที่ยวภายในชุมชน ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้การอยู่อาศัยแบบคนท้องถิ่น
- 2) หลักความมีเหตุผล ความเหมาะสมในการบริหารจัดการ การสร้างความร่วมมือของคนในชุมชน การฟื้นฟูวัฒนธรรมวิถีชีวิตพื้นบ้าน การปลูกป่า
- 3) หลักภูมิคุ้มกัน การหลีกเลี่ยงการกู้ยืมเงินมาลงทุน การเตรียมความพร้อมรองรับสถานการณ์ต่าง ๆ การสร้างกิจกรรมส่งเสริมสิ่งแวดล้อมในชุมชน
- 4) เงื่อนไขความรู้ มีการอบรมความรู้ให้สมาชิกในชุมชนด้านต่าง ๆ
- 5) เงื่อนไขคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ และ ธรรมาภิบาลในการประกอบอาชีพ

สรุปจากทั้ง 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำมาศึกษา มีประโยชน์และความเชื่อมโยงต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นอย่างมาก ทั้งประโยชน์ในด้านข้อมูลพื้นฐาน ที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา ชุมชนบ้านลำไทร ประวัติความเป็นมา และ ข้อมูลด้านต่าง ๆ ข้อจำกัด และปัญหาที่พบในพื้นที่ ให้สามารถเตรียมตัวก่อนการวิจัยภาคสนาม และหาข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายไปของชุมชน ในด้านวิธีการศึกษาจากงานวิจัยที่ศึกษาใกล้เคียงสามารถนำวิธีการวิจัย และทฤษฎีต่าง ๆ ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาการใช้ที่ว่างและการอยู่อาศัยมาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ รวมถึงงานวิจัยที่มีการนำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการหาคำตอบ สามารถนำมาเป็นต้นแบบในการหาคำตอบของวิทยานิพนธ์นี้ ถึง การศึกษากรณีตัวอย่างที่มีการนำทฤษฎีวิถีเกษตรพอเพียงมาสู่ภาคปฏิบัติ และในเชิงสถาปัตยกรรมในที่ว่างและการอยู่อาศัย ของชุมชนบ้านลำไทร

บทที่ 3

ข้อมูลพื้นฐาน องค์ประกอบของชุมชนบ้านลำไทร และ เรือนกรณีศึกษา

3.1 ข้อมูลพื้นฐาน ชุมชนบ้านลำไทร

3.1.1 ที่ตั้ง ชุมชนบ้านลำไทร

“ชุมชนบ้านลำไทร” มีพื้นที่ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก จังหวัดกรุงเทพมหานคร มีพื้นที่โดยรวมทั้งหมด 500 ไร่ เป็นชุมชนที่มีสมาชิกทั้งหมด 133 ครัวเรือน ประชากรในชุมชนทั้งหมด 668 คน ร้อยละ 90 นับถือศาสนาอิสลาม มีมัสยิดคอยรุดดีกัวเป็นศูนย์กลางของชุมชน (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 92-93) ชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณ ริมคลองลำไทรและคลองลำไทรจะเข้ตายมาบรรจบกัน อยู่ทางตะวันออกของกรุงเทพมหานคร ห่างจากสำนักงานเขตหนองจอกมาทางใต้ประมาณ 3 กิโลเมตร (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2541: 28) ชุมชนบ้านลำไทรมีอาณาเขตพื้นที่ติดกับพื้นที่ข้างเคียงตามการแบ่งพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	มีพื้นที่ติดกับ	หมู่ที่ 2 แขวงกระทุ่มราย
ทิศใต้	มีพื้นที่ติดกับ	หมู่ที่ 7 แขวงโคกแฝก
ทิศตะวันออก	มีพื้นที่ติดกับ	หมู่ที่ 16 แขวงกระทุ่มราย
ทิศตะวันตก	มีพื้นที่ติดกับ	หมู่ที่ 4 แขวงโคกแฝก

ภาพที่ 3-1: แผนที่ชุมชนบ้านลำไทร

ลักษณะพื้นที่ของชุมชนบ้านลำไทร เป็นพื้นที่ราบและเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ตอนล่างซึ่งเป็นที่ราบลุ่มระดับต่ำ มีความสูงจากน้ำทะเลไม่เกิน 1.5 เมตร มีพื้นดินเป็นลักษณะดินตะกอน ประกอบด้วยดินเหนียวและตะกอนละเอียดอันเกิดจากน้ำทะเลพัดมาทับถมกัน เป็นดินลักษณะอุ้มน้ำ มีความเหมาะสมกับการทำเกษตรกรรมต่าง ๆ (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2544: 63-64) แม้ว่าที่ดินจะเหมาะแก่การทำเกษตร แต่ปัจจุบันมีการขยายตัวของเมืองและใช้พื้นที่เป็นพื้นที่ดินแบบเมือง มีการทำหมู่บ้านจัดสรร กระจายตัวไปพื้นที่ทำเกษตรกรรม

การเข้าถึงชุมชนลำไทรจากทางรถยนต์นั้น สามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก ซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนเชื่อมสัมพันธ์ เขตหนองจอก โดยเข้าทางซอยเชื่อมสัมพันธ์อยู่ถัดจาก สนามกีฬาบางกอกอารีนา ที่เคยจะถูกใช้เป็น ที่จัดงานฟุตบอลโลกครั้งที่ 7 เมื่อปี พ.ศ.2555 หลังจากเลี้ยวซ้ายเข้าไปในซอยจะถึงถนนลำไทรซึ่งคู่ขนานไป ตามคลองลำไทรจึง เข้าไปอีก 1 กิโลเมตรผ่านสถานีวัดอากาศของกรุงเทพมหานคร จะถึงหมู่ที่ 1 ของชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก

ภาพที่3-2: สนามกีฬาบางกอกอารีนา
(ภาพจาก www.skyscrapercity.com)

ภาพที่3-3: ทางเข้าถนนลำไทร จากถนนเชื่อมสัมพันธ์
(ภาพจาก www.google.co.th/maps/@13.8356997,100.8524687)

ภาพที่3-4: สถานีวัดอากาศกรุงเทพฯ

ภาพที่3-5: ภาพถนนลำไทร ก่อนถึงชุมชนบ้านลำไทร
(ภาพจาก www.google.co.th/maps/@13.8357653,100.8500153)

ชุมชนบ้านลำไทรยังเป็นรู้จักอีกชื่อในนามของ “ชุมชนแผ่นดินทองคอยรูตตี้กัว” เป็นคำสั่งของทางราชการที่ให้เปลี่ยนชื่อของชุมชน ตามคำสั่งของคณะกรรมการอำนวยการประสานงานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม-แผ่นดินทอง สำนักงานเขตหนองจอก ที่ 35/2537 (อ้างถึงใน สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2544: 62) ที่ให้ชุมชนทุกชุมชนในเขต เปลี่ยนหรือเดิมชื่อชุมชนด้วยคำว่า บวร บรม หรือ แผ่นดินทอง เพื่อให้ทั้ง 58 ชุมชนเป็นชุมชนแผ่นดินเขตหนองจอก จึงได้มีการเปลี่ยนชื่อตั้งแต่ปี 2537 นั้นเป็นต้นมา คำว่า “คอยรูตตี้กัว” นั้นมาจากภาษาอาหรับ “คอยรูต” แปลว่า “ความดี” ส่วนคำว่า “ตี้กัว” แปลว่า “วินัย” เมื่อแปลความหมายโดยรวม จึงแปลว่า “ชุมชนที่มีวินัยดี” วินัยในที่นี้ วินัยในความเกรงกลัวต่อพระผู้เป็นเจ้าทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่กล้าที่จะกระทำความผิดใด ๆ

3.1.2 การตั้งถิ่นฐานและความเป็นมา

ความเป็นมาของชุมชนบ้านลำไทร นั้นจะเกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอิสลามต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานครด้วยเช่นกัน ชุมชนอิสลามในกรุงเทพมหานครสามารถแบ่งออกเป็น 2 สายใหญ่ๆด้วยกัน (กัญนิกา พรหมณพิทักษ์ 2529 : 124 – 130 อ้างถึงใน สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2544: 69) คือมุสลิมนิกายชีอะห์ ที่สืบเชื้อสายมาจากชาวเปอร์เซียหรือชาวอิหร่านในปัจจุบันที่เข้ามาค้าขายกับประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา บางส่วนเข้ามารับราชการและตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ชาวไทยเรียกแขกเปอร์เซียเหล่านี้ว่า “แขกเจ้าเซ็น” อันเกิดจากการเรียกตามอิหม่ามสุสเซนที่มุสลิมนิกายชีอะห์นับถืออย่างมาก อิหม่ามสุสเซนเป็นหลานของศาสนานบีมูฮัมหมัด ภายหลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ชาวอิสลามเหล่านี้จึงได้อพยพมาอยู่ที่กรุงธนบุรี ในบริเวณบางกอกน้อย บางกอกใหญ่

อีกสายหนึ่งก็คือมุสลิมจากปัตตานีที่นับถือศาสนาอิสลามนิกายซุนหนี่ ซึ่งอาศัยอยู่ทางหัวเมืองตอนใต้ของประเทศไทยในคาบสมุทรลพบุรี เช่น เมืองปัตตานี ไทรบุรี กลันตัน และตรังกาฐ เป็นต้น ชาวเมืองเหล่านี้ได้สวามิภักดิ์ต่อสยามหรือประเทศไทยในขณะนั้น และมีการส่งเครื่องราชบรรณาการมาถึงเมืองหลวงโดยเสมอ แต่บางครั้งมีการกระด้างกระเดื่องตั้งตนเป็นเอกราชออกห่างจากเมืองสยาม จึงมีการจัดกองทัพลงไปปราบกบฏอยู่บ่อยครั้ง (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2544: 69) รวมถึงในช่วงต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ที่มีการไปปราบกบฏหัวเมืองทางใต้ที่ตั้งตนออกห่าง ทำให้มีการไปปราบกบฏและกวาดต้อนผู้คนจากเมืองปัตตานีถึง 2 ครั้ง ชาวไทยเรียกชาวอิสลามเหล่านี้ว่า “แขกตานี”

การกวาดต้อนผู้คนขึ้นมาเนื่องจากในสมัยนั้น ต้องการเพิ่มพลเมืองให้กับกรุงเทพในระยะเริ่มต้นซึ่งยังมีประชากรไม่มาก อีกทั้งยังมีปัญหาภาวะสงครามกับพม่าอยู่เนือง ๆ อีกทั้งเจ้าพระยาปัตตานีผู้ครองเมืองปัตตานีเอาใจออกห่างจากกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ยอมอ่อนน้อม จึงได้มีการยกทัพไปปราบกบฏและกวาดต้อนผู้คนขึ้นมา 2 ครั้งในปีพ.ศ. 2329 และ 2334 เมื่อมีการนำเชลยขึ้นมา จึงได้ให้กระจายไปตามชานเมืองจุดต่าง ๆ เพื่อป้องกันการรวมตัวกัน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่สงบได้ และให้พื้นที่ทำมาหากินตามจุดเหล่านั้น ให้บุกเบิกแผ้วถางทำพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่ปลูกข้าวแทน เพื่อเพิ่มผลผลิตให้กับเสบียงของกรุงรัตนโกสินทร์ได้

เนื่องจากแขกตานีเหล่านี้มีอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ นโยบายดังกล่าวที่ให้แขกตานีอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ชานเมืองสมัยนั้นเพื่อทำการเกษตรช่วยส่งผลดีต่อกรุงรัตนโกสินทร์เป็นอย่างมาก เหล่าแขกตานีได้ถูกกระจายไปยังจุดต่าง ๆ เช่น สีแยกบ้านแขก ทุ่งครุใน และ จังหวัดอื่น ๆ เช่น ออยุธยา นนทบุรี เป็นต้น (กัญญิกา พรหมณพิทักษ์, 2529: 124 – 130 อ้างถึงใน สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2544: 70)

การกวาดต้อนผู้คนในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 นั้นมีการกวาดต้อนผู้คนจากเมืองปัตตานีเป็นครั้งที่ 3 เนื่องจากเจ้าพระยาไทรบุรีได้ยกทัพมาตี จึงมีการยกทัพไปปราบปรามเพื่อป้องกันการถูกกวาดต้อนผู้คนไปที่หัวเมืองของฝ่ายมลายู จึงได้มีการกวาดต้อนผู้คนมาที่กรุงเทพฯ โดยแรกเริ่มมาไว้ที่บริเวณชุมชนบ้านแขกคร้วหรือบ้านคร้ว เขตราชเทวีในปัจจุบัน ตั้งอยู่ริมคลองแสนแสบ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนแขกจามที่นับถือศาสนาอิสลามจากเขมร ถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 (เรื่องศักดิ์ ตำริห์เลิศ, 2546: 66) แขกตานีกลุ่มนี้ได้อยู่อาศัยร่วมกับแขกจามชั่วระยะเวลาหนึ่ง จึงถูกนำไปบุกเบิกพื้นที่ต่าง ๆ ตามพื้นที่ริมคลองแสนแสบในอดีตพื้นที่เหล่านี้ยังอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยป่าไม้ต่าง ๆ กลุ่มชาวแขกตานีเหล่านี้ส่วนใหญ่มักสร้างบ้านเรือนอยู่ตามริมคลองตลอดชายฝั่งทั้งสองฝากและมักประกอบอาชีพทำนา

ชาวบ้านแขกตานีได้ช่วยกันบุกเบิกแผ้วถางจากพื้นที่ป่าให้กลายเป็นที่ทุ่งนา เพื่อไว้ใช้ประโยชน์ในการทำนาปลูกข้าวกันตามความสามารถที่ปลูกได้แต่ละคน การจับจองที่ดินเพื่อทำนาและอยู่อาศัยสมัยก่อนจะจับจองพื้นที่ความกว้างคนละ 20 วา (40 เมตร) จากฝั่งคลอง ความยาวถางลึกเข้าไปได้นั้นก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน ตามกำลังที่มีในแต่ละบ้าน ทำให้เกิดลักษณะพื้นที่นายาวเป็นเส้นๆ (ประภาเสียงเสนาะ, 2535: 17-18 อ้างถึงใน สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2544: 70) แล้วชาวแขกตานีก็มีการขยายการตั้งถิ่นฐานบุกเบิกไปทางตะวันออกของกรุงเทพมหานครเรื่อย ๆ ตามคลองแสนแสบ เช่นในพื้นที่ พระโขนง คลองตัน มีนบุรี หนองจอก ไปจนถึง ฉะเชิงเทรา และปทุมธานี

ชุมชนบ้านลำไทรก็เช่นกันเป็นชาวแขกตานีที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองปัตตานีในสมัยรัชกาลที่ 3 ในบรรดาผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมานั้น มีนายอับดุลเลาะห์ บินอาบีดินอยู่ด้วย นายอับดุลเลาะห์ได้มาตั้งรกรากริมคลองแสนแสบกับผู้อื่น ๆ ที่ บ้านเจียรดับ ที่เขตหนองจอก และมีบุตรชาย 1 คน ชื่อว่า “นายอิบรอฮีม” เขาได้ใช้ชีวิตเติบโตใหญ่จนเป็นวิทยหนุ่มที่ริมคลองแสนแสบนั้น และเมื่อราว 130 ปีที่ผ่านมา (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 92-93) นายอิบรอฮีม ได้แต่งงานกับ “นางชานี” ทั้งคู่ต้องการหาที่ตั้งรกรากใหม่ จึงได้แยกตัวออกกลุ่มชาวตานีที่ตั้งบ้านเรือนที่บ้านเจียรดับ ริมคลองแสนแสบ ออกมาทางใต้เดินทางออกมาราว 3 กิโลเมตร โดยอาศัยต้นไม้สูงใหญ่ที่พบเห็นที่ปลายตาเป็นจุดหมาย จึงได้มาพบพื้นที่ซึ่งคลองสองลำมาบรรจบกัน คือ คลองลำจระเข้ตาย และ คลองลำไทร มีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก มีสัตว์ป่าและฝูงปลาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก พื้นที่แห่งนี้เป็นที่ที่มีต้นไทรอยู่เป็นจำนวนมากเป็นที่มาของชื่อ “บ้านลำไทร” ซึ่งเป็นชื่อที่เรียกมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งสองจึงได้ปลูกบ้าน ณ.พื้นที่แห่งนี้ ใต้ต้นไม้ใหญ่ที่ใช้เป็นจุดปลายตานัน ซึ่งต้นไม้ต้นนั้นเป็น “ต้นสะตือ” มีขนาด

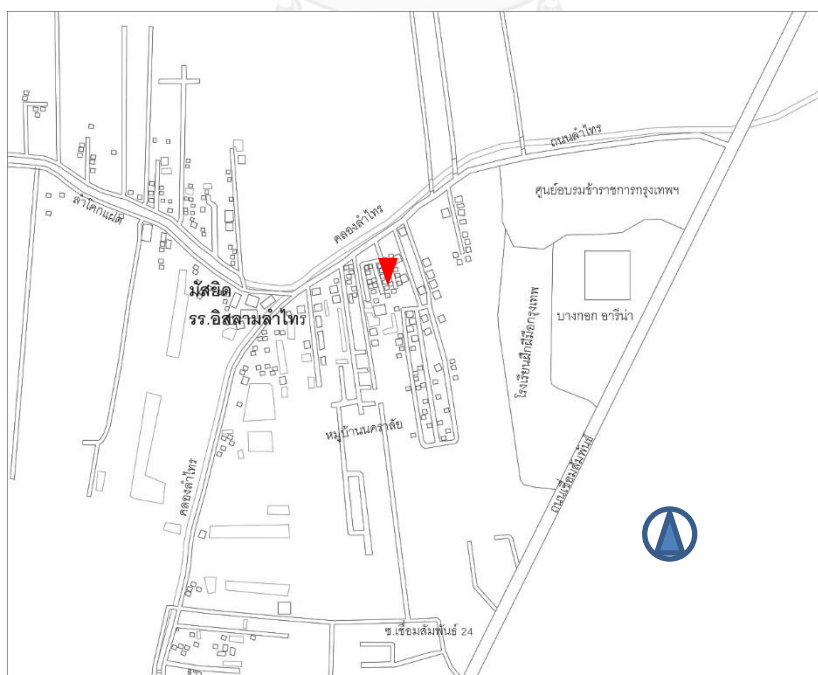
ใหญ่มาก ยังตั้งอยู่จนถึงปัจจุบัน ในพื้นที่หมู่ 2 มีอายุมากกว่า 300 ปี พื้นที่ข้างเคียงต้นเสื่อนั้นเป็นที่ตั้งของบ้านหลังแรกของชุมชน นายอิบรอฮีมและนางขานีมีการเพาะปลูกพืชพรรณต่าง ๆ ที่ใช้เป็นอาหาร พื้นที่แห่งนี้เป็นที่ที่สงบ อุดมสมบูรณ์ วิเวกจากผู้คน ทั้งสองได้ปลูกบ้านอยู่กันอย่างอบอุ่น ปลูกรากของชีวิตใหม่ในที่นี่ และเมื่อทั้งสองได้มีลูกชายคนแรก ทั้งครอบครัวจึงได้เริ่มช่วยกัน ปรับปรุงพื้นที่ทำไร่นา และแผ้วถางที่ดินทำกินออกไปอย่างกว้างขวาง (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2542: 31)

ภาพที่3-6.1: ต้นเสื่ออายุ 300 ปี
ที่ใช้เป็นที่หมายตาของนายอิบรอฮีมและนางขานี

ภาพที่3-6.2: ที่ตั้งบ้านของนายอิบรอฮีมและนางขานีในปัจจุบัน

ภาพที่3-7: จุดที่ตั้งบ้านของนายอิบรอฮีมและนางขานี และต้นเสื่อ

นายอิบรอฮีมและนางซานีได้ให้กำเนิดบุตรชายหญิงรวม 9 คน ใช้นามสกุล “ปีดิลและ” เมื่อนางซานีเสียชีวิตลง นายอิบรอฮีมได้แต่งงานใหม่กับนางบัน มีบุตรชายหญิงอีก 4 คน ลูกหลานทั้งหมดของนายอิบรอฮีมล้วนนับถือศาสนาอิสลามและช่วยกันแผ้วถางพื้นที่ออกไปเป็นพื้นที่กว่า 500 ไร่ ใช้เป็นพื้นที่อาศัยและทำมาหากิน บุตรของนายอิบรอฮีมได้แต่งงานและสร้างครอบครัวกับผู้ที่ยอพยพเข้ามาภายหลัง ทั้งหมดได้อาศัยและตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นี่ และก่อเกิดเป็นชุมชนที่เรียกว่า “ชุมชนบ้านลำไทร” ตั้งแต่ตอนนั้นเป็นต้นมา ส่วนทางรุ่นหลานของนายอิบรอฮีมที่เป็นสตรีได้แต่งงานกับตระกูลสมานตระกูลและตั้งรกรากอยู่ที่ชุมชนบ้านลำไทรเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่าคนในทั้งชุมชนล้วนแต่เป็นเครือญาติกันทั้งหมด มีตระกูล “ปีดิลและ” กับ “สมานตระกูล” เป็นสองตระกูลใหญ่และวงศ์ญาติหลักของชุมชน (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 92 - 93)

และจากจุดที่ตั้งของบ้านหลังแรกของชุมชน รวมถึงต้นสะตอที่ใช้เป็นที่หมายตา ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 การกระจายตัวของบ้านเรือนจะค่อยๆ ขยายออกไปจากบริเวณจุดนี้ พื้นที่ในหมู่ 2 จึงมีหลังคาเรือนค่อนข้างมาก พอถึงเรือนของรุ่นหลานของนายอิบรอฮีม อย่างเรือนกรณีศึกษาของนายสมบุญที่จักกล่าวในลำดับถัดไป จึงค่อยปลูกเรือนห่างออกมาในพื้นที่หมู่ 3 ส่วนคนนามสกุลสมานตระกูลที่มาตั้งถิ่นฐานในชุมชนบ้านลำไทรจะปลูกเรือนในพื้นที่หมู่ 4 และหมู่ 5 เป็นการขยายตัวของชุมชนออกมาเรื่อย ๆ จนปรากฏเป็นที่เห็นในปัจจุบัน

ชุมชนบ้านลำไทร บางครั้งคนภายนอกก็เรียกว่า “ชุมชนอิสลามลำไทร” เนื่องจากคนในชุมชนล้วนแต่นับถือศาสนาอิสลามเป็นหลัก ปัจจุบันชื่อ อิสลามลำไทรยังสามารถพบได้ กลายเป็นชื่อของ โรงเรียนอิสลามบ้านลำไทร ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำของชุมชน เดิมมีชื่อว่า โรงเรียนประชาบาลโคกแฝก 4 ก่อสร้างขึ้นในปีพ.ศ. 2479 โดยนายหะยีเอ และ นางหนับได้ยกพื้นที่ 2 ไร่ ให้เป็นพื้นที่เพื่อสร้างโรงเรียนแห่งนี้ขึ้น โดยชาวบ้านซึ่งล้วนเป็นญาติพี่น้องกันได้ร่วมมือร่วมใจกันมาสร้างโรงเรียนโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน มีการบริจาคเงินเพื่อซื้อวัสดุต่าง ๆ ชาวบ้านที่มาเป็นแรงงานก็มาด้วยใจ มาช่วยสร้างโดยไม่เรียกค่าจ้าง เป็นอาคารคอนกรีต โครงสร้างหลังคาทำด้วยไม้ มีครูคนแรก ชื่อนายดิน น้อยเกตุ ทำให้หลังจากนั้นลูกหลานของคนชุมชนได้มีที่เรียนหนังสือ จนอาจกล่าวได้ว่าคนในชุมชนบ้านลำไทร รู้หนังสือทุกคน เด็กในขณะนั้นเมื่อเรียนจบหลายคน รุ่นแรกได้กลับเป็นครูสอนที่โรงเรียนอิสลามบ้านลำไทร (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2544: 81) ค่านิยมการเป็นครูของคนในชุมชนยังพบได้จนถึงทุกวันนี้ เช่น นายทวี สมานตระกูล เป็นนักเรียนรุ่นแรกของโรงเรียนได้กลับมาเป็นครูสอนที่โรงเรียนแห่งนี้ต่อ เมื่อนายทวีมีลูก คือ นายสมชาย สมานตระกูล ก็ได้สืบทอดเจตนารมณ์ของพ่อ เป็นครูสอนที่โรงเรียนอิสลามลำไทรจนเกษียณอายุราชการ และโรงเรียนยังคงเปิดสอนจนถึงปัจจุบัน สอนตั้งแต่ชั้นก่อนประถมศึกษาจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ภาพที่3-8: มัสยิดคอคอยร์ตักวา

ภาพที่3-9: โรงเรียนอิสลามบ้านลำไทร (ภาพจาก 203.155.220.118)

3.1.3 วิถีชีวิตของคนในชุมชน

คนในชุมชนในอดีตล้วนทำอาชีพเกษตรเป็นหลัก โดยเฉพาะการทำนา ซึ่งประกอบกันทุกครัวเรือน เนื่องจากใกล้แหล่งน้ำ คนในชุมชนได้ใช้คลองลำไทรและลำจรระเข้ตายเป็นแหล่งน้ำสายหลักของชุมชน ใช้เป็นแหล่งอาหาร แหล่งน้ำกินน้ำใช้ และทำเกษตรต่าง ๆ (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2544: 76) การทำนาของคนในชุมชน นอกจากใช้น้ำจากทั้งสองลำคลอง ยังใช้จากน้ำฝน มีการปลูกข้าวเพียงปีละ 1 ครั้งหรือที่เรียกกันว่าข้าวนาปี ในสมัยก่อนยังไม่มีเครื่องมือต่าง ๆ จึงใช้วัวควายไถการลากไถ พลิกชั้นดินในช่วงต้นฤดูฝน จากนั้นจึงหว่านเมล็ดข้าวลงไป เมื่อข้าวเจริญเติบโตจนออกรวงเต็มที่ ในฤดูเก็บเกี่ยว ได้อาศัยแรงงานจากญาติพี่น้องต่าง ๆ ในชุมชนมาช่วยกันลงแขกเกี่ยวข้าวเป็นความสามัคคีร่วมมือกันของคนในชุมชนที่มีมาตั้งแต่อดีต จากนั้นจะนำข้าวไปเก็บไว้ที่ยุ้งฉางที่สร้างขึ้น แล้วนำมาบริโภคในครัวเรือน ส่วนที่เหลือจึงนำออกขาย โดยชาวบ้านจะนำข้าวลงเรือไปขายที่ตลาดของอำเภอหนองจอก ซึ่งห่างออกไป 3 กิโลเมตร หรือนำไปแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอื่น ๆ กับชุมชนใกล้เคียงที่ชุมชนบ้านลำไทรไม่สามารถผลิตเองได้ เช่น กะปิ น้ำปลา และ น้ำตาล (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2541: 33)

จะเห็นได้ว่าคนในชุมชนบ้านลำไทรนั้น มีความเข้มแข็งและความเกื้อกูลกันในชุมชนเป็นอย่างมาก และการผลิตการทำเกษตรต่าง ๆ ของชาวบ้านตั้งแต่อดีตมาจนปัจจุบัน มีความสอดคล้องกับความพอเพียงในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 การผลิตผลผลิตต่าง ๆ ให้พอเพียงต่อคนในชุมชน เมื่อเหลือจึงนำออกขาย และพึ่งพากันในชุมชนให้ได้มากที่สุด

ภาพที่3-9: ฝึนนา ในชุมชนบ้านลำไทร

ภาพที่3-10: ร่องสวน ในชุมชนบ้านลำไทร

คนในชุมชนบ้านลำไทรในอดีต มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อยู่พึ่งพิงกับธรรมชาติ จนคำกล่าวของคนในชุมชนว่า “ปลูกบ้านริมคลอง ประกอบอาชีพทำนา เดินทางด้วยเรือ” คนในชุมชนจะผูกพันกับสายน้ำค่อนข้างมาก นอกจากใช้ในการอุปโภคบริโภค เป็นแหล่งอาหารอันอุดมสมบูรณ์และทำการเกษตรแล้ว ในอดีตยังถูกใช้เป็นทางสัญจรหลักของคนในชุมชน ชาวบ้านไปมาหาสู่กันแต่ละหลังด้วยการใช้คูคลอง รวมถึงการไปยังนอกชุมชน และบ้านเรือนแต่ละหลังยังมีการขุดลำคูน้ำเล็ก ๆ ล้อมบ้านไว้ เพื่อการแสดงอาณาเขตของบ้าน (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2541: 38)

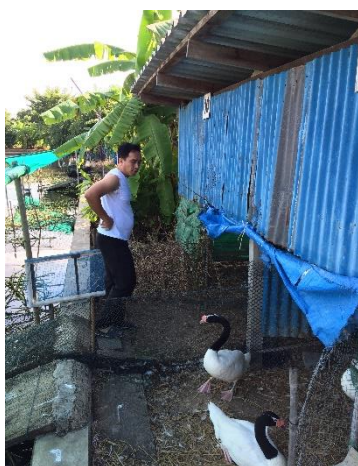
“แต่ก่อนพื้นที่ตรงนี้มันก็เป็นนาไปหมดนะ แล้วมาถมที่อีกที”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2559)

และเนื่องจากสมัยก่อนพื้นที่แถบนี้เป็นผืนนาไปทั้งหมด เมื่อมีการแบ่งมรดกที่ดินให้ลูกๆ แต่ละคน บางคนก็ได้พื้นที่ส่วนนาไป เมื่อต้องการจะปลูกบ้านเพื่ออยู่อาศัย จึงได้ขุดดินรอบบ้านมาถมพื้นที่บ้านให้สูงขึ้นจากพื้นที่นาปกติ และเป็นการสร้างพื้นที่แสดงขอบเขตอีกด้วย (นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2559)

จากการที่พื้นที่ได้ถูกแบ่งเป็นมรดกให้ลูกแต่ละคน ทำให้ปัจจุบันพื้นที่ของชุมชนบ้านลำไทรมีหลายกรรมสิทธิ์หลายเจ้าของ บางส่วนได้ปล่อยขายไปเป็นพื้นที่หมู่บ้านจัดสรร ทำให้มีคนจากภายนอกมาอยู่อาศัยมากขึ้นที่ไม่ได้เป็นคนที่เป็นเครือญาติกับคนในชุมชน และบางส่วนของคนที่เข้ามาอยู่ก็ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม การถือครองที่ดินที่ลดลงจากการแบ่งมรดกไปเรื่อย ๆ ส่งผลต่อการทำเกษตรของคนในชุมชนโดยตรง พื้นที่ในการทำนาลดลงไปมากจนไม่คุ้มกับการหาเลี้ยงชีพ ทำให้คนในชุมชนบ้านลำไทรในปัจจุบันเปลี่ยนจากอาชีพทำนาเป็นหลัก เป็นอาชีพรับจ้างตามบริษัทและโรงงาน เป็นอัตราส่วนร้อยละ 50 ของทั้งหมด และ

อาชีพรับราชการเป็นอัตราส่วนร้อยละ 40 เหลือทำอาชีพเกษตรกรรมในปัจจุบันเพียง ร้อยละ 10 แม้คนในชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพอย่างอื่น ขณะเดียวกันยังคงทำอาชีพเสริมทางเกษตรกรรมประกอบพร้อมกับการประจำไปด้วย เช่นการเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ เช่น ไก่บ้าน ไก่แจ้ ไก่ชน เป็ดเนื้อต่าง ๆ ปลาช่อน ปลาแรด ปลาดุก ปลานิล ซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงที่สามารถนำมาบริโภคในครัวเรือนได้ และปลูกพืชผักสวนครัว ผลไม้ต่าง ๆ เช่น กลัวย พักทอง มะเขือ กระเพรา มะละกอ มะเขือเทศ และ มะพร้าว ฯลฯ ทำให้ไม่ต้องพึ่งผลผลิตจากตลาดภายนอกเท่าไร เมื่อเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนยังสามารถนำไปขายภายนอกได้

ภาพที่3-11: การเลี้ยงสัตว์ปีกสวยงามในชุมชน

3.1.4 ระบบการปกครองภายในชุมชน

ชุมชนบ้านลำไทรนั้นตั้งอยู่ในพื้นที่ หมู่ 5 แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก โดยมีผู้ใหญ่บ้านคอยดูแล และเป็นตัวแทนประสานงานกับทางเขต และ เจ้าหน้าที่จากรัฐ โดยเป็นตำแหน่งที่คนในชุมชนจะเรียกว่า “ประธานชุมชน” (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2542: 57) ประธานชุมชนมาจากการเสนอรายชื่อหรือผู้ที่มาสมัครตำแหน่งประธานชุมชน จากคนในชุมชนบ้านลำไทรแล้วมีการเลือกตั้งกันเองภายในชุมชน ในอดีตประธานชุมชนจะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุมชน 12 คน ภายหลังมีการเปลี่ยนเป็น 7 คนอยู่ในวาระครั้งละ 4 ปี มาจากการที่คนในชุมชนเสนอรายชื่อผู้ที่มีความสามารถและเหมาะสมจากผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน ให้เข้ามาดำรงตำแหน่งกรรมการชุมชน (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2544: 81 - 82) นอกจากประธานชุมชนแล้ว ตำแหน่งต่าง ๆ ยังมี รองประธานชุมชน และคณะกรรมการที่เหลืออีก 6 คนจะดูแลหน้าที่ในด้านต่าง ๆ อันได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านกิจกรรมเยาวชน และด้านสาธารณสุข

ยังมีตำแหน่งต่าง ๆ ที่คอยเป็นที่ปรึกษาชุมชนโดยมาจากผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน อาทิ หัวหน้าฝ่ายพัฒนาชุมชน อิหม่ามของมัสยิดคอยรุดตักวา ผู้อำนวยการของโรงเรียนอิสลามบ้านลำไทร และกำนันของแขวงโคกแฝด (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550: 94)

ในชุมชนบ้านลำไทรมีการบริหารดูแลภายในชุมชนอีกประการหนึ่งคือ การแบ่งบ้านต่าง ๆ ในชุมชน ออกเป็น “กลุ่มบ้าน” ซึ่งแบ่งจากบ้านที่มีพื้นที่ตั้งใกล้ๆกัน รวมกันเป็นแต่ละกลุ่มบ้าน และส่วนมากบ้านของ ชุมชนบ้านลำไทรมักเป็นเครือญาติพี่น้องที่ใกล้กัน จะนิยมปลูกเรือนติดกัน เป็นกลุ่มกันเองอยู่แล้ว เมื่อแยก เป็นกลุ่มบ้านต่าง ๆ เพื่อบริหารดูแลก็เป็นเครือญาติที่ใกล้ชิดกันทั้งกลุ่ม ทำให้ง่ายต่อการพูดคุย ดูแลสมาชิก และตกลงกันเองภายใน แต่ละกลุ่มบ้านมีจำนวนหลังคาเรือนไม่เท่ากันโดยเฉลี่ยที่ 5 – 10 เว้นแต่กลุ่มบ้านที่ 2 ที่มีจำนวนมากกว่า 20 หลัง (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2541: 60 - 62)

ภาพที่ 3-12: แผนที่หมู่บ้านต่าง ๆ ในชุมชนบ้านลำไทร

นอกจากนี้แต่ละกลุ่มบ้านนั้นจะมีหัวหน้ากลุ่มบ้านซึ่งไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง แต่มาจากการขออาสาของคนในกลุ่มบ้านนั้น ๆ ที่พร้อมทำงาน เป็นตัวแทนไปร่วมประชุมและดูแลชุมชนบ้านลำไทร กับ ประธานชุมชนและคณะกรรมการอีก 7 คน มีวาระการเป็นหัวหน้ากลุ่มบ้านครั้งละ 2 ปี ด้วยวิธีการที่มี ตำแหน่งต่าง ๆ ในชุมชนมีหลายตำแหน่ง นอกจากคณะกรรมการชุมชน ยังมีหัวหน้ากลุ่มบ้าน และมีวาระ การอยู่ในตำแหน่ง ทำให้ไม่มีใครอยู่ในตำแหน่งที่นานเกินไป ทำให้คนในชุมชนบ้านลำไทรแห่งนี้เกิดคนเก่ง หลายคน สร้างภาวะผู้นำให้คนในชุมชนหลายๆคน ไม่ใช่คนใดคนหนึ่งทำแต่คนเดียวและอยู่ในตำแหน่งอย่าง ยาวนาน ซึ่งอาจทำให้หนักเกินไปหรืออาจกลายเป็นผู้มีอิทธิพลไปได้ (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ พอเพียง, 2550: 94 - 96) นอกจากกลุ่มบ้านทั้ง 12 กลุ่มบ้านแล้ว ซึ่งแต่ละกลุ่มบ้านเป็นคนในชุมชนดั้งเดิม เป็นเครือญาติกัน นับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ ในพื้นที่ชุมชนบ้านลำไทรนั้นยังมีพื้นที่บางส่วนถูกคนใน ชุมชนขายออกไป มีนายทุนภายนอกมาทำเป็นหมู่บ้านจัดสรร อีก 2 แห่ง ได้แก่ หมู่บ้านนคราลัย และ หมู่บ้านร่มเย็น 4 โดยทั้งสองหมู่บ้านนี้ก็มีการส่งตัวแทนจากในหมู่บ้านมาร่วมประชุมในคณะกรรมการชุมชน ด้วยเช่นกัน (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2541: 57)

การประชุมของคณะกรรมการชุมชนไม่ได้มีการประชุมไปทุกเดือน แต่มีการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการอยู่เสมอ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการขอความคิดเห็นต่าง ๆ หากมีการประชุมมักจะประชุมควบคู่ไปกับการประชุมกรรมการมัสยิด เนื่องจากกรรมการชุมชนหลายคนมักมีตำแหน่งในกรรมการมัสยิดด้วย ส่วนหัวหน้ากลุ่มบ้านนั้นเป็นผู้รับข่าวสารเพื่อนำไปแจ้งสมาชิกในกลุ่มบ้าน เพื่อการแจ้งข่าวต่าง ๆ ให้ทั่วถึงทั้งชุมชน โดยหัวหน้ากลุ่มบ้านต่าง ๆ จะมาเจอกับคณะกรรมการชุมชนอยู่เป็นประจำทุกสัปดาห์ในวันศุกร์ที่มีพิธีละหมาดวันศุกร์ เพื่อประชุมและรับแจ้งต่าง ๆ (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2541: 61) แต่ละกลุ่มบ้านยังเป็นหัวหน้ากลุ่ม รองหัวหน้า และเลขา ทำให้การดูแลของชุมชนเป็นไปอย่างทั่วถึง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสามัคคี มีสื่อกลางประสานงานระหว่างประธานชุมชนและคนในชุมชน ทำให้ไม่เห็นห่าง แม้จะมีความคิดเห็นที่ต่างกันบ้าง ไม่ตรงกันทั้งหมดบ้าง แต่คนในชุมชนก็สามารถตกลงเจรจากันได้ด้วยดี เนื่องจากคนทั้งชุมชนสามารถนับเครือข่ายกันได้ การตกลงต่าง ๆ สามารถทำได้ง่ายเรียบร้อย

ตำแหน่งต่าง ๆ ของชุมชนบ้านลำไทรในปัจจุบันมีดังต่อไปนี้จากการสัมภาษณ์ประธานชุมชนคนปัจจุบัน (สมใจ มณี, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2559)

ประธานชุมชน : นายสมใจ มณี

อิหม่ามประจำมัสยิด : นายบรรจง สมานตระกูล

หัวหน้ากลุ่มบ้าน

กลุ่มบ้านที่ 1:	พันโท อัมพร สะนิละ	จำนวนบ้านในกลุ่ม 8 หลัง
กลุ่มบ้านที่ 2:	นายสมัย มณี	26 หลัง
กลุ่มบ้านที่ 3:	นางรอมะห์ โต๊ะสะสะ	10 หลัง
กลุ่มบ้านที่ 4:	นายบรรจง สมานตระกูล	7 หลัง
กลุ่มบ้านที่ 5:	นายวิวัฒน์ สมานตระกูล	22 หลัง
กลุ่มบ้านที่ 6:	นายสมชาย บัวการิม	9 หลัง
กลุ่มบ้านที่ 7:	นางสมนึก หวังสะเลิบ	6 หลัง
กลุ่มบ้านที่ 8:	นายสมใจ มณี	6 หลัง
กลุ่มบ้านที่ 9:	นายสมจิตร ฌรพงษ์	8 หลัง
กลุ่มบ้านที่ 10:	นางนวลจันทร์ รองสะการ	8 หลัง

กลุ่มบ้านที่ 11: นายเสนห์ ปิติลและ 9 หลัง

กลุ่มบ้านที่ 12: นางอำพร ปิติลและ 3 หลัง

นอกจากการปกครองภายในหมู่บ้านที่มีประธานชุมชน คณะกรรมการชุมชน และ หัวหน้ากลุ่มบ้าน คนในชุมชนยังมีวิธีการปกครองทางศาสนา จากศาสนาหลักที่คนในชุมชนนับถือเหมือนกันคือ ศาสนาอิสลาม มีการยึดถือเป็นอย่างมาก จึงมีการเคารพและเชื่อฟังผู้นำทางศาสนาอย่างมาก โดยอิหม่ามคนปัจจุบันคือ อิหม่ามบรรจง สมานตระกูล อยู่ในตำแหน่งมานานกว่า 20 ปี เป็นที่เคารพของคนทั้งชุมชน เป็นที่ปรึกษาอาวุโสของชุมชน เพื่อมีปัญหาภายในชุมชน จะมาปรึกษาอิหม่ามและแก้ไขตามหลักศาสนา

3.2 องค์ประกอบของชุมชนบ้านลำไทร

3.2.1 กายภาพของชุมชนบ้านลำไทร

ชุมชนบ้านลำไทรเป็นชุมชนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ การกำหนดพื้นที่ขอบเขตกายภาพของชุมชนได้นั้นอาศัยทฤษฎีภาพของเมืองของ Kelvin Lynch (สรุปความจาก ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, 2555: 158 – 162) เพื่อให้เห็นภาพและองค์ประกอบกายภาพของชุมชนบ้านลำไทร

Path หรือ ทาง คือองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของชุมชน เป็นเส้นทางที่คนทุกคนในชุมชนจะต้องใช้ในการสัญจรเป็นประจำ มีการใช้งานที่เข้มข้นในชุมชนทำให้เกิดภาพในใจของพื้นที่ขึ้นจากทางที่ใช้เดินทางทุก ๆ วัน หากทางมีคุณภาพที่ดี มีลักษณะพิเศษหรือคุณสมบัติที่ประทับใจ มีเอกลักษณ์จดจำได้ง่าย ย่อมทำให้ภาพในใจของชุมชนที่คนในชุมชนคิดถึงเด่นชัดมาก

ทางในอดีตของชุมชนคอรุดตี๊กว่า คือคลองลำไทร และคลองลำไค้แฝดที่ใช้เป็นทางสัญจรหลัก คลองกว้างไม่ถึง 6 เมตร มีการสัญจรผ่านไปมาของเรือด้วยระยะที่ไม่กว้างมาก ทำให้คนได้มีการปฏิสัมพันธ์กันในแต่ละวันของการสัญจร ผู้คนมีความใกล้ชิดกัน และบ้านเรือนผู้คนก็อยู่ริมสองฝั่งคลอง คลองไม่เป็นเพียงทางสัญจรธรรมดา ยังสามารถใช้เป็นพื้นที่ประกอบอาชีพ เช่น ทำประมง (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2541: 41-42) ภาพในใจเหล่านี้ยังคงปรากฏในใจของผู้สูงอายุในชุมชน ถึงภาพชุมชนในอดีตที่เป็นชีวิตริมฝั่งคลอง ใช้ลำคลองเป็นที่ดื่มกิน ที่สัญจร และที่ประกอบอาชีพ ปัจจุบันทางในชุมชนคือ คือถนนลำไทร ก่อสร้างเลียบบคลองลำไทร และเลียบบคลองลำไค้แฝด ใช้เป็นทางสัญจรไปมาในชุมชน เป็นถนนกว้างพอรถสวนกัน มีความกว้าง 5 เมตร รถต้องขับช้าคอยหลบกัน การขับรถหรือเดินบนทางมีร่มเงาจากต้นไม้ใหญ่ที่ขึ้นจากริมคลองคอยให้ร่มเงาก่อเกิดความร่มรื่นแก่การเดินทางในชุมชน

ภาพที่3-13: ความร่มรื่นในคลองลำไทร

ภาพที่3-14: ความร่มรื่นในถนนลำไทร

Edges เส้นแนวขอบ หรือเส้นแบ่งเขต ช่วยให้คนรับรู้ถึงพื้นที่เขตอื่น ๆ ที่ต่างออกไปจากพื้นที่ชุมชนของตน เป็นเครื่องแบ่งเขตระหว่างพื้นที่หนึ่งกับอีกพื้นที่ เป็นตัวระบุขอบเขตพื้นที่ที่เราอยู่อาศัย เส้นแบ่งเขตอาจเป็นถนน หรือ รั้ว แต่บางครั้งเส้นแบ่งเขตเป็นการแบ่งทางความรู้สึกไม่ได้แบ่งตัดขาดพื้นที่อย่างชัดเจน สามารถเดินทางผ่านและมองเห็นกันได้ เส้นแบ่งเขตของชุมชนบ้านลำไทรไม่ได้แบ่งตัดขาดกับชุมชนอื่นอย่างชัดเจน แต่สามารถระบุเส้นแบ่งเขตในทางความรู้สึกได้ ใช้ลักษณะพื้นที่ต่าง ๆ เป็นเส้นแนวเขตบอกพื้นที่ของภาพในใจ เมื่อเข้ามาในซอยเชื่อมสัมพันธ์ เมื่อเลยสถานีตรวจวัดอากาศของกรุงเทพมหานคร จะเริ่มเข้าสู่พื้นที่ของชุมชนบ้านลำไทร ในส่วนคลองลำไทรโคกแฝดจุดสิ้นสุดเขตชุมชนลำไทร เมื่อพ้นหมู่ 12 ไปแล้ว จะเป็นหัวโค้งของลำคลองที่ไม่มีบ้านเรือนเมื่อพ้นหัวโค้งไปจะเข้าสู่ชุมชนลำปลาจิ้น ส่วนเส้นแนวขอบในอีกฝั่งหนึ่งของชุมชนลำไทรในหมู่ 6 หลังจากผ่านหมู่ 6 จะเป็นสะพานข้ามคลองอันเป็นตัวบอกเขตสิ้นสุดของชุมชน

ภาพที่3-15: ปลายเขตชุมชนบ้านลำไทร ที่หมู่6

ภาพที่3-16: ทางสุดเขตชุมชนบ้านลำไทร ที่หมู่12

Districts หรือย่าน คือ พื้นที่ที่มีอาณาบริเวณที่ภาพในใจที่คนในพื้นที่รับรู้เหมือนกันว่าเป็นพื้นที่พิเศษ เมื่อคนเข้ามาในย่านแล้วจะรู้สึกถึงการเป็นพื้นที่ที่แตกต่างจากที่อื่น เช่น สภาพพื้นที่ องค์ประกอบบางอย่างในย่าน หรือ ผู้อยู่อาศัย เป็นต้น คนจะสามารถรับรู้กำหนดที่ทางได้ว่ากำลังอยู่ในย่านนั้น ๆ

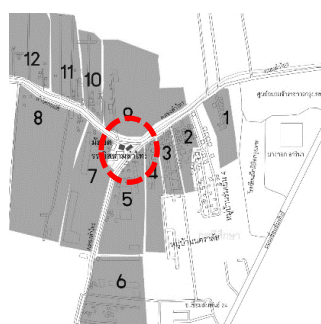
ย่านในเขตของชุมชนบ้านลำไทร ย่านสำคัญคือย่านพื้นที่ส่วนกลางของชุมชน ซึ่งเป็นที่ตั้งของมัสยิดคอยรุตต์กัวและโรงเรียนอิสลามลำไทร เป็นพื้นที่ส่วนกลางให้คนในชุมชนมาใช้ร่วมกันได้ บ่งบอกถึงความ

พิเศษของย่าน ด้วยอาคารคอนกรีตขนาดใหญ่ที่แตกต่างจากอาคารอื่น ๆ ในชุมชนที่เป็นขนาดอาคารที่พักอาศัย และยังมีลานกว้างใช้เป็นพื้นที่จัดงานของชุมชนได้ นอกจากย่านพื้นที่ส่วนกลางแล้วในชุมชนลำไทรยังแบ่งออกเป็น 12 หมู่ ตามสายตระกูล คนในชุมชนที่เป็นพี่น้องพ่อแม่เดียวกันจะปลูกบ้านรวมกลุ่มใกล้เคียงกันเป็นหมู่เดียวกัน มีอาณาบริเวณที่แตกต่างกัน เมื่อคนเข้าไปในหมู่แล้ว สามารถรับรู้ได้ถึงความแตกต่างจากหมู่อื่น ๆ และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะหมู่ไป เช่นในหมู่ 5 ของชุมชนบ้านลำไทร คนในหมู่อื่นเป็นพี่น้องกันของนามสกุลสมานตระกูล เช่น บ้านอ.ถาวร บ้านนายวิวัฒน์ สร้างภาพในใจของคนชุมชนได้ว่า ย่านหมู่ 5 เป็นที่อยู่อาศัยของพี่น้องคนนามสกุลสมานตระกูล

ภาพที่3-17: โรงเรียน และ มัสยิด ถูกลำสถานที่มาจัดงานสำคัญประจำปีของชุมชน

Node จุดตัดจุดเชื่อม คือ จุดที่สำคัญที่สุดของพื้นที่ เพราะการสัญจรทางต่าง ๆ ต้องมาตัดผ่านในพื้นที่ตรงนี้ เนื่องจากเป็นพื้นที่คนตัดผ่านทางสัญจรกัน คนมักให้ความสำคัญในจุดตัดก่อให้เกิดภาพในใจที่เด่นชัด เนื่องจากสนใจในจุดตัดนี้ว่าจะสัญจรไปทิศทางใดต่อ เกิดการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ทางได้ชัดเจน และเป็นจุดเชื่อมจากการเป็นพื้นที่เข้มข้นของการใช้งาน

ภาพที่3-18: จุดตัดชุมชนบ้านลำไทร

จุดตัดของชุมชนบ้านลำไทร คือ จุดตัดของคลองลำไทรและคลองลำไค้แฝดเป็นแบ่งส่วนของชุมชนบ้านลำไทรออกเป็นสองส่วน อันได้แก่ ส่วนหมู่ 1-6 และหมู่ 7-12 โดยการแยกออกเป็นสองส่วนทำให้คนทั้งชุมชนหากจะสัญจรไปมาต้องผ่านยังบริเวณจุดตัดนี้ และเป็นจุดตัดที่สำคัญมาตั้งแต่อดีตเนื่องจากคนในชุมชนใช้คลองเป็นทางสัญจร แม้ปัจจุบันจะไม่มีการใช้เรือ แต่ถนนที่ถูกสร้างใหม่ก็สร้างเลียบลำคลอง ทำ

ให้จุดตัดสำคัญของชุมชนยังคงอยู่ เป็นทางผ่านของรถที่สัญจรไปมาในชุมชน และพื้นที่แห่งนี้ยังนับเป็นจุดเข้มของชุมชนเนื่องจากเป็นสถานที่ตั้งของมัสยิดและโรงเรียน และลานด้านหน้ามัสยิดยังใช้เป็นพื้นที่ลานชุมชน ให้คนในชุมชนสามารถมาร่วมงานกันในวันสำคัญต่าง ๆ เป็นพื้นที่ประชุมปรึกษาหารือของคนในชุมชน

Landmark หรือที่หมายตาของชุมชน เป็นจุดอ้างอิงของพื้นที่ เป็นจุดหมายตาของการสัญจรว่าจะไปในทิศทางใด มีเอกลักษณ์สามารถจดจำได้ง่าย มีความแตกต่างจากบริบทรอบข้าง

ที่หมายตาของชุมชนบ้านลำไทรนั้น ในอดีตก่อนเกิดชุมชนคือ ต้นสะตือสูงใหญ่กว่าต้นไม้อื่น เป็นที่หมายตาให้ผู้บุกเบิกชุมชน นายอิบรอฮีมและนางชานีในอดีตได้ใช้เป็นจุดกำหนดหมายตาในการเดินทางมาบุกเบิกพื้นที่ทำกินผืนใหม่ ปัจจุบันยังคงตั้งอยู่ในหมู่ 2 เป็นที่หมายตาที่เกิดจากธรรมชาติ จดจำได้ง่ายบอกถึงพื้นที่แห่งนี้ถึงความอุดมสมบูรณ์ ส่วนจุดหมายตาในปัจจุบัน ก็คือโรงเรียนอิสลามลำไทร และมัสยิดคอยรุดดีกัวซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน ตั้งอยู่ตรงจุดตัดสำคัญ ตรงจุดตัดคลอง ใช้เป็นที่หมายตากำหนดทิศทางว่าจะไปชุมชนฝั่งใดหรือเดินทางไปทิศทางใดต่อ และยังเป็นสิ่งที่เรียนรู้ของคนในชุมชนและประกอบพิธีทางศาสนา เป็นที่ชุมนุมที่สำคัญที่สุดของคนในชุมชน

3.2.2 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

ชุมชนบ้านลำไทรเป็นชุมชนวิถีเกษตรกรรม มาตั้งแต่ในอดีต มีการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ริมน้ำตลอดคลองลำไทร บ้านหลังที่อยู่ลึกเข้าไปจะมีการขุดคลองเล็ก ๆ เป็นร่องนำน้ำจากคลองลำไทรไปใช้ในพื้นที่เกษตร บ้านส่วนใหญ่จะมีการขุดคลองล้อมรอบตัวบ้าน ช่วยทั้งการถมที่บริเวณบ้านให้สูงขึ้น สามารถใช้คลองรอบเป็นพื้นที่อุปโภคบริโภค เช่น ซักผ้า หรือ เลี้ยงสัตว์ และยังสามารถการกันอาณาบริเวณด้วยคูน้ำ

บ้านเรือนในชุมชนบ้านลำไทรมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและการใช้พื้นที่ดังนี้ (สรุปความจาก สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2541: 35 - 46) ในอดีตบ้านบางหลังมีการปลูกกอไผ่ไว้รอบบริเวณขอบเขตบ้าน เป็นรั้วทางธรรมชาติ โดยปลูกรอบพื้นที่ เหลือเพียงบริเวณทางเข้าบ้าน เข้าออกทางเดียวสามารถป้องกันภัยอันตรายได้ง่าย และทำคอกวัวไว้ในบริเวณเดียวกัน ตกเย็นชาวบ้านจะต้อนวัวเข้าคอก และกอไผ่ยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์แก่คนในบ้านอย่างมาก หน่อไม้สามารถนำมาเป็นอาหารได้ ต้นไผ่นำมาเป็นอุปกรณ์ต่าง ๆ ได้ นำมาทำแคร่ ทำเก้าอี้ได้ ในอดีตจะนำไม้ไผ่มาทำเป็นโกกไว้สวมคอวัวควายเพื่อใช้ในการทำไร่ไถนา

ชุมชนในสมัยอดีตคนในชุมชนยังมีไม่มาก ยังไม่ได้แตกสายตระกูลออกมาเป็นหลายหมู่อย่างปัจจุบัน จะมีการตั้งถิ่นฐานห่างจากจุดที่เคยศูนย์กลางชุมชน คือบริเวณต้นสะตือและบ้านนายอิบรอฮีม บิดิลและออกไปไม่มาก ตั้งอยู่รวมกันๆ เป็นญาติพี่น้องกันทั้งชุมชน สืบเชื้อสายเป็นญาติพี่น้องกัน ภายหลังมีจำนวนคนในชุมชนมากขึ้นจึงค่อยๆ ขยับขยายออกไปตามพื้นที่ต่างเป็นหมู่เช่นในปัจจุบัน จุดศูนย์กลางชุมชนเดิม ที่

เป็นต้นสะดือ และ บ้านนายอิบรอฮีม ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณหมู่ 2 เจ้าของบ้านคนปัจจุบัน ชื่อ นายไพโรจน์ บิดิลและ

“เมื่อก่อนบ้านแม่ผมหลังนี้ก็เป็นเรือนไทยทั้งหลังนะ น่าจะรื้อไปได้ 40 – 50 ปีแล้ว”

(นายไพโรจน์ บิดิลและ, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2559)

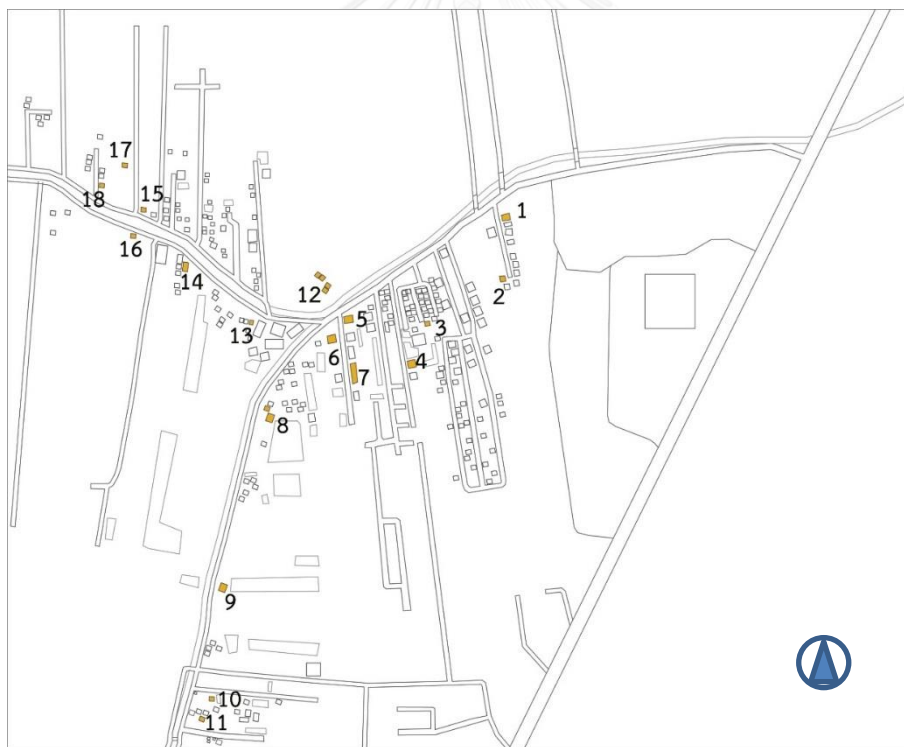
บ้านเรือนในอดีตของชุมชนบ้านลำไทร เป็นรูปแบบเดียวกับกับบ้านพื้นถิ่นของภาคกลาง เป็นบ้านเรือนไทยภาคกลาง เป็นอาคารไม้จริง บ้านที่มีฐานะจะใช้ไม้สัก โดยล่องไม้และชิ้นส่วนเรือนไทยมาตามลำคลอง แล้วค่อยนำมาประกอบในที่ตั้ง ตัวเรือนไทยยกใต้ถุนสูง เพื่อใช้พักผ่อนเวลากลางวัน เก็บอุปกรณ์เกษตรต่าง ๆ รวมถึงเลี้ยงสัตว์ไว้ที่ใต้ถุน บ้านของผู้บุกเบิกคือนายอิบรอฮีมก็เป็นเรือนไทยแต่ผู้ฟังไปตามกาลเวลา (นายไพโรจน์ บิดิลและ, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2559) พื้นที่โดยรอบของบ้านถูกใช้เป็นลานเพื่อเลี้ยงสัตว์ และทำกิจกรรมต่าง ๆ อาจมีการแบ่งพื้นที่ใกล้ๆบ้านเพื่อใช้ปลูกพืชผักต่าง ๆ ปัจจุบันเหลือเรือนไทยที่เป็นของแท้ดั้งเดิมตั้งแต่ยุคตั้งชุมชนแรกๆเพียงหลังเดียว คือ เรือนของบังสมบุรณ์ เนื่องจากความไม่นิยมของคนในชุมชน และค่านิยมที่มองว่าเป็นของเก่า เมื่อเก่าผู้ฟังจึงรื้อเรือนไทยทิ้งสร้างบ้านชนิดอื่นแทน เรือนไทยดั้งเดิมที่เหลืออยู่หลังสุดท้ายตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ห่างจากจุดต้นสะดือไม่ถึง 200 เมตร เป็นเรือนไทยหลังเดี่ยวฝาปะกน 3 ห้อง ส่วนเรือนไทยอีกหลังของชุมชนตั้งอยู่ที่หมู่ 12 ของนายเสน่ห์ บิดิลและ เป็นเรือนปลูกใหม่ไม่ถึง 40 ปีที่ผ่านมา โดยเจ้าของเรือนไปได้เรือนไทยจากที่อยุธยา ด้วยความชอบส่วนตัว จึงนำมาปลูกใหม่ในบ้านลำไทร ไม่ได้เป็นบ้านดั้งเดิมของชุมชน

บ้านเรือนในชุมชนบ้านลำไทรปัจจุบัน มักเป็นบ้านเดี่ยวมีเรือนหลังเดียว ส่วนใหญ่มักเป็นบ้านประเภทเรือนไม้ ที่สามารถพบได้ตามชานเมือง เป็นบ้านไม้ยุค 40 – 50 ปีที่แล้ว เป็นบ้านไม้ตีนอนทางตั้ง ตีนอนซ้อนเกสัด และความชันของหลังคาค่อนข้างน้อยแต่มีชายคายื่นยาว มีทั้งบ้านชั้นเดียวยกใต้ถุนเล็กน้อย บ้านชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง และ บ้าน 2 ชั้น บางหลังเป็นบ้านไม้ทั้งหลัง บ้าน 2 ชั้นบางหลังชั้นล่างทำด้วยก่ออิฐฉาบปูน ชั้นบนเป็นบ้านไม้ บ้านเรือนในชุมชนมักมีการต่อเติมออกไปเรื่อย สามารถปรับปรุงเรือนตามผู้อยู่อาศัยต้องการเนื่องจากบ้านหลังหลังมักมีพื้นที่ค่อนข้างมาก บางหลังก็มีส่วนต่อเติมเป็นบ้านปูนสมัยใหม่ บ้านแต่ละหลังจะตั้งห่างกันตามแบบบ้านในชานเมือง เนื่องจากแต่ละหลังมีพื้นที่ค่อนข้างมาก ใช้พื้นที่โดยรอบบ้านเป็นลานปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ยกเว้นในพื้นที่หมู่ 2 ที่บ้านพื้นที่ตั้งบุกเบิกของชุมชน บ้านแต่ละหลังสร้างติดกันค่อนข้างมาก มีพื้นที่หมู่ขนาดไม่มาก แต่มีจำนวนหลังคาเรือนที่ค่อนข้างมาก

บ้านเรือนส่วนมากของชุมชนบ้านลำไทร มีรูปแบบที่สามารถตอบรับกับสภาพภูมิอากาศ และสอดคล้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน บ้านไม้นั้นจะรับความร้อนมากในเวลากลางวันแต่ก็สามารถคายความร้อนได้ไวในเวลากลางคืน ส่วนบ้านปูนมีคุณสมบัติที่ช่วยหน่วงความร้อนในเวลากลางวัน คายความร้อนออกมาในเวลากลางคืน (อรุณศรี เศรษฐบุตร, 2557: 61) ชาวบ้านชุมชนบ้านลำไทร อาจจะสังเกตเห็นถึงความเหมาะสมดังกล่าวนี้ บ้านครึ่งไม้ครึ่งปูน ชั้นล่างเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูน ช่วยกันความร้อนในเวลากลางวัน มี

ความเย็นสบาย เป็นพื้นที่การใช้งานของชาวบ้านในชีวิตประจำวัน ชั้นบนเป็นผนังไม้ สามารถระบายความร้อนได้เร็วในเวลากลางวัน ใช้ในเวลากลางคืนเพื่อนอนหลับ และมีช่องเปิดกว้างช่วยถ่ายเทความร้อนระบายอากาศได้ดี บ้านชั้นเดียวที่ยกใต้ถุนสูง ชาวบ้านก็นิยมใช้ชีวิตที่ใต้ถุน เป็นพื้นที่ทำงานต่าง ๆ เป็นที่นอนกลางวัน พบปะพูดคุย ส่วนบ้านชั้นเดียวที่ยกใต้ถุนเตี้ย จะมีการต่อเติมหลังคาและชานหรือระเบียงออกมาเพื่อใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพอากาศร้อนของเมืองไทย และชาวบ้านยังปลูกต้นไม้ให้ร่มเงารอบตัวบ้าน เป็นต้นไม้ที่สามารถกินได้ ช่วยกันความร้อนให้อาคารได้และนำผลผลิตที่ได้มาบริโภคภายในครัวเรือน เหลือก็นำมาขายหารายได้ให้ครอบครัว และเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้แก่ตัวบ้าน บ้านปูนสมัยใหม่ก็สามารถพบได้ในชุมชนบ้านลำไทรเช่นกัน แต่ส่วนมากมักเป็นบ้านของคนภายนอกที่มาอยู่ใหม่มาซื้อพื้นที่คนในชุมชนบ้านลำไทรบางส่วน เช่น หมู่บ้านนคราลัย และ หมู่บ้านร่มเย็น 4 และตามหมู่บ้านอื่นบ้างเป็นจุด ๆ ที่มีการขายพื้นที่ให้คนภายนอกไป เป็นบ้านเดี่ยว ก่ออิฐถือปูนสมัยใหม่

โดยได้แสดงตัวอย่างเรือนที่พบในชุมชนบ้านลำไทร ในหมายเลขที่ปรากฏอยู่บนแผนที่ และภาพของเรือนตัวอย่างจากหมู่ต่าง ๆ

ภาพที่ 3-19: แผนที่ แสดงตำแหน่งตัวอย่างเรือน ชุมชนลำไทร

ภาพที่3-19.1: เรือนหมายเลข 1

ภาพที่3-19.2: เรือนหมายเลข 2

ภาพที่3-19.3: เรือนหมายเลข 3

ภาพที่3-19.4: เรือนหมายเลข 4

ภาพที่3-19.5: เรือนหมายเลข 5

ภาพที่3-19.6: เรือนหมายเลข 6

ภาพที่3-19.7: เรือนหมายเลข 7

ภาพที่3-19.8: เรือนหมายเลข 8

ภาพที่3-19.9: เรือนหมายเลข 9

ภาพที่3-19.10: เรือนหมายเลข 10

ภาพที่3-19.11: เรือนหมายเลข 11

ภาพที่3-19.12: เรือนหมายเลข 12

ภาพที่3-19.13: เรือนหมายเลข 13

ภาพที่3-19.14: เรือนหมายเลข 14

ภาพที่3-19.15: เรือนหมายเลข 15

ภาพที่3-19.16: เรือนหมายเลข 16

ภาพที่3-19.17: เรือนหมายเลข 17

ภาพที่3-19.18: เรือนหมายเลข 18

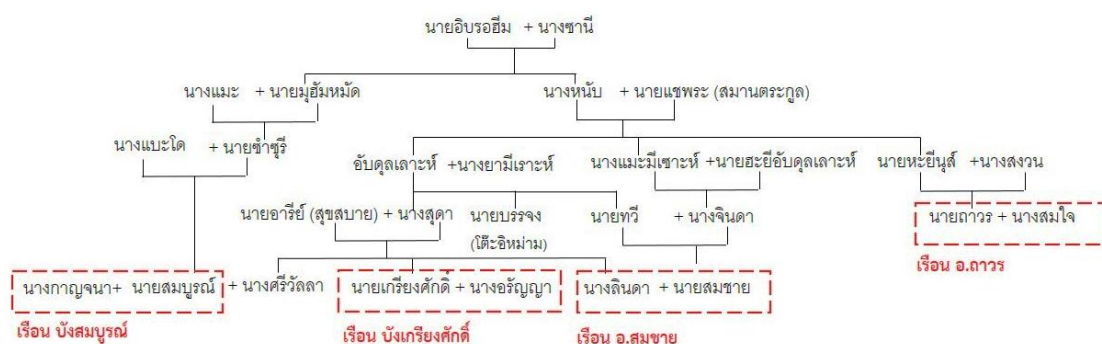

ภาพที่3-20: แผนที่ตำแหน่ง เรือนกรณีศึกษาที่เลือกทั้ง 4 หลัง

เรือนที่ได้ทำการเลือกมาเป็นเรือนกรณีศึกษาทั้ง 4 หลัง อันได้แก่ เรือนหมายเลข 4 ของบังสมบุญ ปิติลและ เรือนหมายเลข 7 ของอ.สมชาย สมานตระกูล เรือนหมายเลข 8 ของอ.ถาวร สมานตระกูล และ เรือนหมายเลข 11 ของบังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย จากขอบเขตการคัดเลือกเรือนกรณีศึกษา เป็นคนในพื้นที่ตั้งแต่ บรรพบุรุษ ความน่าสนใจในตัวเรือน ที่อยู่ + ที่ทำกิน อยู่ในที่เดียวกัน

3.3 องค์ประกอบเรือนกรณีศึกษา

เรือนกรณีศึกษาทั้ง 4 อันได้แก่ เรือนไม้บังสมบูรณ์ เรือนไม้ อ.สมชาย เรือนไม้ อ.ถาวร และ เรือนไม้บังเกรียงศักดิ์นั้นล้วนเป็นญาติพี่น้องกันไม่ทางใดทางหนึ่ง โดยทั้ง 4 ครอบครัวล้วนสืบเชื้อสายมาจาก นายอิบรอฮีม และนางขานี ผู้เป็นคนบุกเบิกพื้นที่ชุมชนบ้านลำไทรแห่งนี้ สามารถดูการเชื่อมโยงได้จาก แผนผังครอบครัวรวม และมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

ภาพที่3-21: ผังครอบครัวรวม ของเรือนกรณีศึกษาทั้ง 4

3.3.1 เรือนไม้ บังสมบูรณ์ ปิดิลและ

ภาพที่3-22: บ้านบังสมบูรณ์ ปิดิลและ

ที่ตั้ง 39 หมู่ 5 ถนนลำไทร แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

บังสมบูรณ์ ในบ้านมีสมาชิก 3 คน ได้แก่ บังสมบูรณ์ ลูกชาย และ ภรรยา (สมรสใหม่) โดยมีลูกสาวอีกคนหนึ่งชื่อ นางจรรยา ปิดิลและ ประกอบอาชีพเป็นครู แต่งงานกับนายเสน่ห์ ปิดิลและ ปลูกเรือน

อาศัยอยู่ในพื้นที่ข้างเคียง บังสมบุญมีอาชีพทำการเกษตร บังสมบุญอายุ 74 ปีเป็นลูกคนสุดท้องของนาย ชำสุรี ปิติล และ และมีศักดิ์เป็นเหลนแท้ๆของนายอิบรอฮีมผู้บุกเบิกพื้นที่ บังสมบุญประกอบอาชีพทำการเกษตรมาตั้งแต่อดีต มีพื้นที่ 5.8 ไร่ เคยใช้พื้นที่ทำนาในอดีตแต่ปัจจุบันเปลี่ยนมาทำแปลงผักบุงและผักกระเฉดแทน เนื่องจากสามารถเก็บเกี่ยวขายส่งที่ตลาดได้ทุกวันไม่เหมือนการทำงานที่สามารถทำได้เพียงปีละครั้ง และต้องใช้แรงงานจำนวนมาก บังสมบุญจึงร่วมกับภรรยาทำแปลงผักบุงผักกระเฉดแทน โดยทั้งสองจะนำผักไปขายที่ตลาดหนองจอกทุก ๆ เช้าและกลับมาในยามสายๆ เวลาราว 8 โมงหลังจากพักรับประทานอาหารเช้า บังสมบุญและภรรยาจะออกไปที่แปลงผักเพื่อเด็ดผักจนถึงเที่ยง หลังจากพักเที่ยงก็จะเด็ดผักต่อจนถึงช่วงบ่าย 2-3 โมง แล้วนำผักมากำล้างแบ่งเป็นกำๆ เพื่อนำไปขายในวันถัดไปจนถึงเวลา 2 ทุ่มจึงจะเข้านอนที่เรือนไทย

ภาพที่ 3-23: บังสมบุญ ปิติลและ และนางกาญจนา

บังสมบุญยังประกอบเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ไก่สวยงาม นกพิราบ เป็ด ห่าน วัว ฯลฯ สัตว์ปีกส่วนมากจะเลี้ยงไว้สวยงามและรับประทานในครัวเรือน โดยลูกชายจะเป็นคนคอยเลี้ยงดู ให้อาหารบรรดาสัตว์ปีกต่าง ๆ ส่วนวัวนั้นเลี้ยงไว้เพื่อเชือดแจกจ่ายในงานบุญวันออกอีดหรือ “วันฮารีรายอ” ในภาษามลายู ศาสนาอิสลามจะมีวันสำคัญทางศาสนา 2 วันได้แก่ “วันอีดิลฟิฏริ” เป็นวันออกบวชเดือนถือศีลอด และ “วันอีดิลอัฎฮา” หรือวันเฉลิมฉลองคนที่กลับมาจากพิธีฮัจญ์ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2535: 259 – 270 อ้างถึงใน อุษมาน เจษชู, 2553: 45-46) ซึ่งในวันอีดิลอัฎฮา จะเป็นวันเฉลิมฉลองจะมีการเชือดลัมสัตว์ใหญ่ หรือ กรูบาน เพื่อแล้แจกจ่ายแก่ญาติพี่น้องและคนยากไร้ ในบ้านของบังสมบุญจึงมีการเลี้ยงวัวเพื่อการนี้เป็นการเลี้ยงไว้เพื่อทำบุญใหญ่ในวันอีดิ บังสมบุญจะเชือดวัวปีละ 1 ตัวเพื่อแจกจ่าย

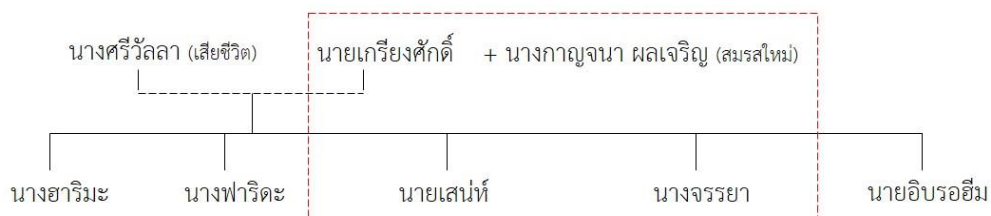
“พ่อพี่น้องเลี้ยงวัวเพื่อการนี้เลยนะ แล้วพี่ ๆ น้อง ๆ ก็จะมารวมกันที่บ้าน”

(จรรยา มานยาชิ, สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2558)

โดยวันนี้จะเป็นวันสำคัญของครอบครัว ลูกหลานที่แต่งงานย้ายออกไปจะมารวมตัวกันเพื่อช่วยกันแล้แจกจ่ายเนื้อวัว เป็นงานบุญที่รวมญาติขนาดใหญ่ที่สุดของบ้าน และร่วมเฉลิมฉลองต้อนรับหากมีคนใน

บ้านที่กลับจากพิธีฮัจญ์ และเนื้อวัวที่เหลือจะนำไปมอบให้เพื่อนบ้านโดยรอบ (จรรยา ปิติลและ, สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2557)

ผังครอบครัวของบังสมบุรณ์ ปิติลและ

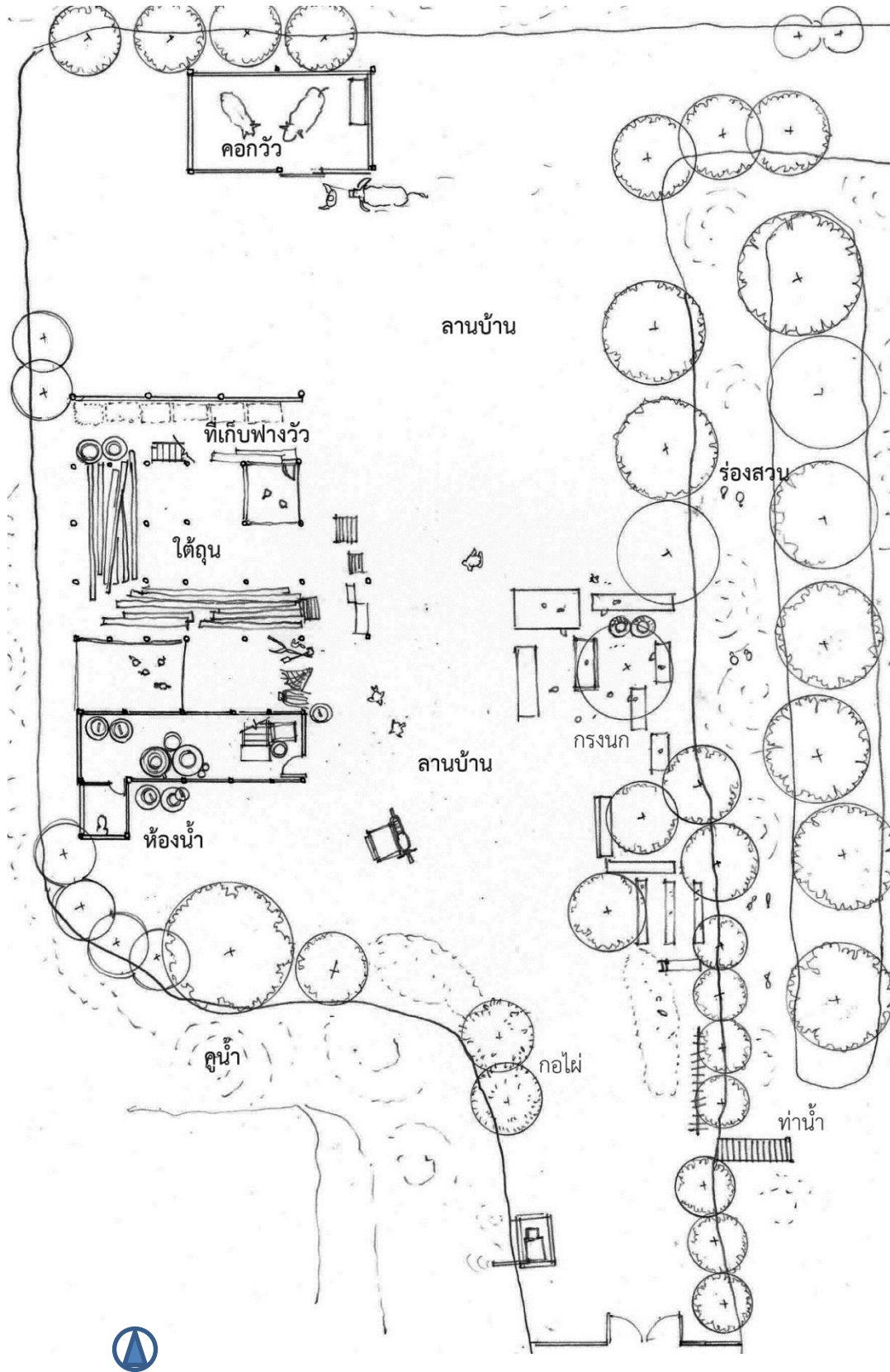

ภาพที่3-23: แผนผังครอบครัวบังสมบุรณ์ ปิติลและ

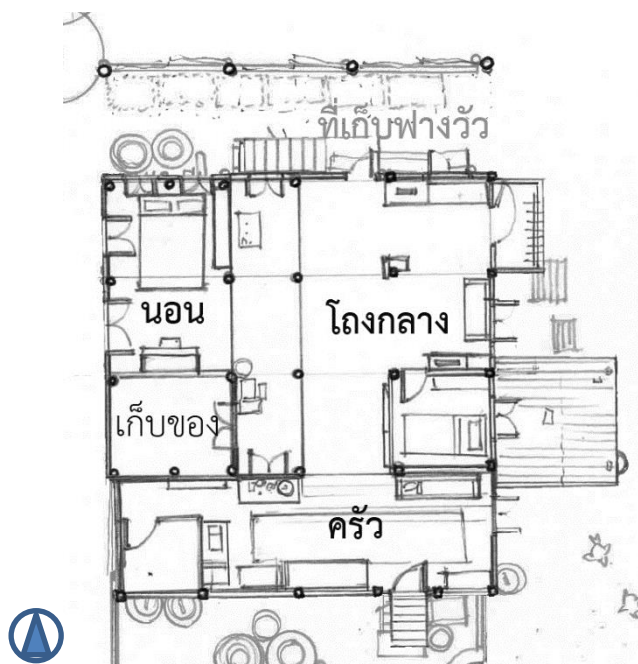
สมาชิกในครอบครัว 3 คน

1. นายสมบุรณ์ ปิติลและ อายุ 74 ปี เกษตรกร
2. นางกาญจนา ผลเจริญ อายุ 57 ปี เกษตรกร
3. นายเสนห์ ปิติลและ อายุ 40 ปี เกษตรกร

ส่วนนางจรรยา ปลูกเรือนกับครอบครัวในพื้นที่ใกล้เคียงติดกัน

ภาพที่3-25: ภาพผังพื้นที่ชั้นล่าง และ พื้นที่โดยรอบ เรือนบังสมบุรณ์ บิดิลและ มาตราส่วน 1:300

ภาพที่3-26: ภาพผังพื้นชั้นบน เรือนบังสมบุรณ์ บิดิลและ
มาตราส่วน 1:200

1) การแบ่งสัดส่วนพื้นที่โดยรอบ พื้นที่ของบังสมบุรณ์รายล้อมด้วยคูน้ำสามด้าน มีเพียงด้านหน้าติดกับถนนในหมู่ 3 ที่มีคูน้ำเพียงส่วนเดียว มีการใช้คูน้ำแทนรั้วกัน ในส่วนด้านหน้ามีประตูเหล็กตัดเป็นที่เปิดปิดทางเข้าออก พื้นที่ในอดีตมี 2 หลัง ประกอบด้วยเรือนไม้และเรือนไทยแยกกัน เรือนไม้ตั้งอยู่ในบริเวณเล่าไก่ ปัจจุบันเรือนไม้ได้ถูกรื้อออกไป เหลือเพียงเรือนไทยหลังดั้งเดิมที่มีอายุเก่าที่สุดในชุมชนที่คงยังคงหลงเหลืออยู่ ภายหลังได้ต่อเติมเรือนลูกหงส์ออกมา มีพื้นที่ลานบ้านด้านข้างใช้เป็นที่ตั้งโรงเรือนเลี้ยงไก่ และลานด้านหลังบ้านมีการใช้พื้นที่เป็นคอกเลี้ยงวัว พื้นที่ไปทางใต้ เป็นพื้นที่ร่องสวน มีการปลูกต้นมะพร้าว มะม่วง และอีกหลายชนิด ร่องสวนสามารถใช้เป็นที่เลี้ยงปลา และ เลี้ยงเป็ด น้ำในคูสามารถนำมาอุปโภคในครอบครัว และต่อจากพื้นที่ร่องสวน เป็นพื้นที่แปลงนาผักบุง และผักกระเฉด เป็นบ่อน้ำขนาดใหญ่สองบ่อ เป็นพื้นที่ทำเกษตรหลักของบ้านบังสมบุรณ์ เก็บผลผลิตสลับกันไปแต่ละแปลงในบ่อ นอกจากนี้ยังมี การปลูกพืชต่าง ๆ แซมรอบบ่อ เช่น ฟักทอง มะนาว มะเขือ เป็นต้น

จากการคำนวณพื้นที่ สามารถแบ่งการจัดสรรพื้นที่ของบ้านบังสมบุรณ์ได้ดังนี้ พื้นที่รวม 5.8 ไร่ คิดเป็นพื้นที่น้ำ ร้อยละ 9 พื้นที่สวน + น้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่แปลงผักบุง คิดเป็นร้อยละ 18 พื้นที่บ้าน + เลี้ยงสัตว์ คิดเป็นร้อยละ 14 และ พื้นที่สวนคิดเป็น ร้อยละ 49

ภาพที่3-27: ภาพนาผักบึงและสวนของบึงสมบุรณ์

2) การวางผังเรือน การวางพื้นที่ตัวเรือนไทยของบ้านบึงสมบุรณ์ มีการวางเรือนที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ตัวเรือนไทยวางเรือนตามตะวัน วางด้านยาวของเรือนไปทางทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก ในอดีตที่มีเฉพาะเรือนไทย ได้มีการกันห้องสุดท้ายของเรือนทางทิศตะวันตก เป็นห้องเก็บของและสามารถกันความร้อนจากทางทิศตะวันตกได้ และเป็นห้องนอนในอีกสองห้องที่เหลือ ระเบียงด้านหน้าเรือนหันไปทางทิศใต้ช่วยกันแดดทางใต้และรับลมที่พัดมา ปัจจุบันมีการต่อเติมเรือนลูกหงส์มาในทิศใต้ และห้องครัวห้องน้ำทางทิศตะวันตก สามารถรับแดดทางทิศตะวันตกได้ เป็นการช่วยสร้างบัพเพอร์โชนให้กับตัวเรือนไทยที่ชื้นนอนมากขึ้น และเรือนไทยตั้งในทิศเหนือเป็นทิศทางที่อากาศดีตลอดวัน มีการยื่นระเบียงจากเรือนลูกหงส์ออกไปทางทิศตะวันตกได้ ใช้เป็นพื้นที่นั่งรับลมได้ ทางทิศตะวันออกมีการยื่นชายคายาวออกไปเพื่อใช้พื้นที่ระดับดินเป็นพื้นที่เก็บฟางเลี้ยงวัว และยังช่วยสามารถกันแดดในเวลาตอนสายได้ดี สามารถนอนพักกลางวันในเรือนได้อย่างสบาย

3) ลานบ้าน ลานพื้นที่โดยรอบบ้านบึงสมบุรณ์เป็นลานดิน เหมือนบ้านชาวสวนของไทย ในอดีต ไม่ได้มีการปูพื้นใด ๆ มีการใช้พื้นที่ลานบ้านในการตากผ้า จอดรถซาเล้ง และเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ บึงสมบุรณ์ได้ทำเล้าไก่ ครงเลี้ยงนกพิราบขึ้นมาเอง ไว้ทางทิศใต้ ของลาน และปล่อยให้บรรดาไก่ เป็ด เดินอิสระในลานบ้าน โดยลูกชายจะเป็นคนคอยให้อาหาร ทางทิศตะวันออกของลานบ้านใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงวัว และคอกวัว โดยวัวจะถูกปล่อยให้ไปหากินตามทุ่งนาทุ่งหญ้าโดยรอบ ตอนเย็นจึงจะต้อนวัวเข้าคอก รอบลานบ้านมีการปลูกต้นไม้ไว้ เช่น กอไผ่ เพื่อนำประโยชน์จากไผ่มาใช้งานได้หลากหลาย และ ต้นไม้อีกหลายชนิดคอยให้ร่มเงาแก่พื้นที่ รอบลานบ้านจะเป็นพื้นที่คุน้ำ นอกจากใช้เป็นพื้นที่ในการเลี้ยงเป็ด ห่าน ยังใช้ในการอุปโภคโดยมีการทำน้ำเล็ก ๆ ออกไป เพื่อใช้สำหรับซักล้างเสื้อผ้า

ภาพที่3-28: ภาพลานบ้านด้านหน้าและด้านหลังของเรือนบังสมบุรณ์

4) เรือนไทย เป็นอาคารเรือนไทย 1 หลัง เป็นเรือนไม้จริงหลังคาทรงยักษ์ เมืองสาหลังคาไม้ชันเท่าเรือนไทยที่อื่น ๆ ทรงอาคารไม่แหลมมาก ฝาเรือนเป็นฝาปะกน ไม่มีการประดับตกแต่งที่หย่องหน้าต่าง หน้าจั่วเป็นรูปใบปรีอ มุงด้วยกระเบื้องดินเผา ภายในไม่มีการปิดฝ้าเพดาน มีการแบ่งห้องของเรือนทางทิศตะวันตกใช้เป็นห้องเก็บของ ห้องที่เหลือใช้เป็นที่นอนของบังสมบุรณ์ และ ภรรยา ไม่มีการกั้นผนังระหว่างตัวเรือนไทย กับ เรือนลูกหงส์ มีเพียงการใช้ตู้เสื้อผ้าเป็นฉากบังแทน ตัวเรือนยกใต้ถุนสูง ใช้ใต้ถุนในการเก็บอุปกรณ์การเกษตรและเลี้ยงสัตว์ มีการต่อเติมกันสาดยื่นออกมา แล้วใช้เสานางเรียงรับใช้เป็นพื้นที่เก็บฟางให้วัว และเลี้ยงไก่ต่าง ๆ

5) ลูกหงส์ อาคารไม้ที่สร้างต่อเติมขึ้นมา ต่อกับบริเวณระเบียงของเรือนไทย เพื่อใช้ทดแทนชาน ใช้เป็นห้องโถงกลาง และเป็นห้องนอนของลูก ตัวเรือนเป็นอาคารฝาไม้ มุงหลังคาด้วยกระเบื้องลอนลูกฟูก ยื่นชายคาออกไป ผนังมีช่องเปิดโดยรอบให้อากาศถ่ายเทได้เป็นอย่างดี มีการกั้นห้องส่วนหนึ่งเป็นห้องนอนของลูกชาย มีการต่อระเบียงออกไปเพื่อใช้ในการนั่งพักผ่อน และตากเสื้อผ้า ด้านทิศตะวันออกของเรือนลูกหงส์มีการทำประตูหลังและบันไดใช้เส้นทางรองเวลาออกจากบ้านได้ เพื่อไปยังสวนหรือคอกวัว

ภาพที่3-29: ภาพโถงกลางเรือนลูกหงส์

ภาพที่3-30: ภาพตั้งไม้ของโถงกลางเรือนลูกหงส์

6) โถงเรือน เป็นพื้นที่ส่วนกลางของเรือนลูกหงส์ พื้นไม้ปูด้วยเสื่อน้ำมัน ทำหน้าที่เป็นพื้นที่นั่งเล่นรวมของครอบครัว ในเวลายามพักจากการทำสวน มีช่องเปิดที่กว้าง สามารถเปิดช่องเปิดได้รอบ

ด้านเพื่อรับลม และอาคารมีชายคายื่นพอควรที่จะกันฝนได้ และโรงเรือนยังใช้เป็นรับแขก เป็นที่นอนของ ลูกๆ เวลามาเยี่ยมบ้านในช่วงวันออกอีด เป็นที่ใช้ในการประกอบอาชีพใช้พื้นที่ในการกำฝักในเวลาเย็นๆ เพื่อ จะนำไปขายในเช้าวันถัดมา และโรงเรือนยังใช้เป็นพื้นที่รับประทานอาหารรวมกันของทั้งครอบครัว และเป็น พื้นที่นั่งรวมกันดูทีวีไปในยามกลางคืน

7) ใต้ถุน ใต้ถุนของทั้งเรือนไทย และเรือนลูกหงส์ มีการยกใต้ถุนสูงขึ้นมาประมาณ 1.8 เมตร สามารถใช้เป็นพื้นที่เก็บอุปกรณ์ทางการเกษตรต่าง ๆ ได้ และใช้เป็นพื้นที่เก็บวัสดุในการซ่อมแซมบ้าน เช่น ไม้ พื้นที่บางส่วนของใต้ถุนเรือนถูกกั้นด้วยตาข่าย เพื่อใช้เป็นพื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่สวยงาม และ ไก่วง พื้นที่ใต้ถุนส่วนระเบียงถูกใช้วางกรงขนาดเล็ก เพื่อใช้เป็นที่อนุบาลลูกไก่

8) ครัว ตั้งอยู่ด้านตะวันตกของเรือนชั้นบน เมื่อขึ้นมาจากบันไดแล้วจะเจอเป็นอย่างแรก มีการตั้งเก้าอี้ไม้ขนาดใหญ่เพื่อใช้เป็นพื้นที่ต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมบ้านได้ เป็นพื้นไม้ ปูพื้นด้วยเสื่อน้ำมัน ใช้ เป็นที่ประกอบอาหาร และมีการใช้พื้นที่ผนังไม้เป็นพื้นที่เก็บของได้ เป็นการใช้พื้นที่ทางตั้งในการแขวน อุปกรณ์ทำครัวต่าง ๆ และใช้กระเบื้องลอนลูกฟูกที่โปร่งแสงเพื่อให้ความส่องสว่างในเวลากลางวัน และที่ตั้ง ของเก้าอี้ไม้ขนาดใหญ่ด้านข้างมีช่องเปิดให้ลมสามารถพัดผ่านได้อย่างดี ใช้เป็นพื้นที่นั่งพักผ่อนได้

9) ห้องน้ำ มีห้องน้ำสองส่วนทั้งห้องน้ำบนเรือน และ ห้องน้ำชั้นพื้นดิน เดิมมีแต่ห้องน้ำชั้น พื้นดิน เนื่องจากเพื่อความสะดวกในการเข้าห้องน้ำ ของบังสมบุญและภรรยาในการเข้าห้องน้ำในเวลา กลางคืน จึงมีการต่อเติมห้องน้ำภายในเรือน และเกิดความเป็นส่วนตัวเวลาอาบน้ำมากกว่า ห้องน้ำชั้นพื้นดิน สามารถใช้เวลาอยู่ลานบ้านหรือล้างเนื้อตัวจากสวน

ภาพที่3-31: เล้าไก่ของเรือนบังสมบุญ

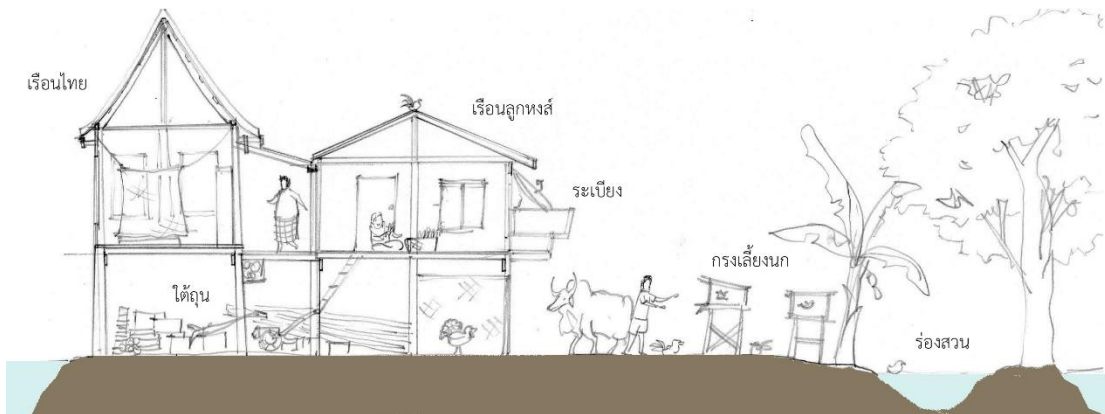
ภาพที่3-32: ระเบียงและใต้ถุน

ภาพที่ 3-33: ส่วนต้อนรับในครัว

ภาพที่ 3-34: ภาพครัวของเรือนงิ้วสมุทร

ภาพที่ 3-35: รูปตัดเรือนบึงสมุทร ปีติลและ มาตราส่วน 1:200

3.3.2 เรือนไม้ อ.สมชาย สมานตระกูล

ภาพที่3-36: หน้าบ้าน เรือนอ.สมชาย สมานตระกูล

ที่ตั้ง 34/3 หมู่ 5 ถนนลำไทร แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

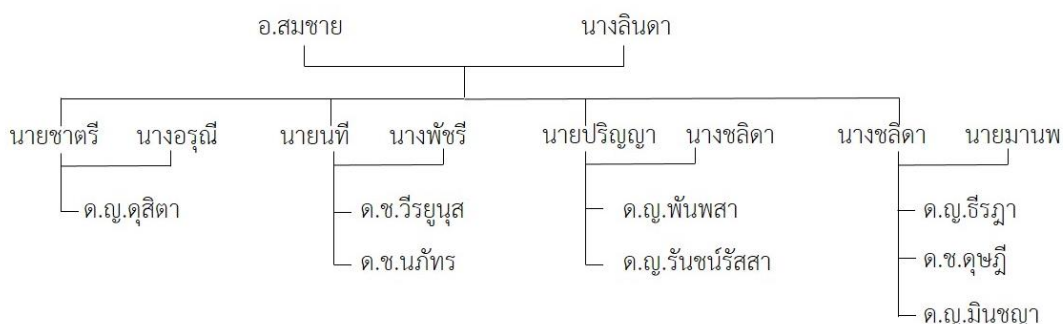
อ.สมชาย สมานตระกูล อายุ 65 ปี จบหลักสูตรครุภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 2 เคยประกอบอาชีพเป็นครูที่โรงเรียนอิสลามลำไทร ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำชุมชน โดยบิดาของนายสมชายคือ นายทวี สมานตระกูลก็เคยเป็นครูในโรงเรียนอิสลามบ้านลำไทรเช่นกัน เป็นค่านิยมของคนในชุมชนที่นิยมเป็นครู นอกจากอาชีพครูแล้ว อ.สมชายเคยดำรงตำแหน่งประธานหมู่บ้านและกรรมการหมู่บ้านอีกหลายสมัย ปัจจุบันอ.สมชายเป็นวิทยากรให้ความรู้ด้านเกษตรพอเพียง และประกอบอาชีพเกษตรกรตามแนวทางพระราชดำริเกษตรพอเพียง (ลินดา สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2559)

ภาพที่3-37: อ.สมชาย และ นางลินดา สมานตระกูล นั่งพักผ่อนที่ชานริมบ่อน้ำ

ครอบครัวนายสมชายอาศัยอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่อยู่รวมกัน ประกอบด้วย อ.สมชาย นางลินดา ซึ่งเป็นภรรยา เดิมนางลินดา อาศัยอยู่ที่หมู่ 6 และมีลูกชาย 3 คน และ ลูกสาว 1 คน โดยลูกๆ ทุกคนล้วนแต่งงานมีครอบครัว อาศัยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ในพื้นที่เดียวกัน เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวหลายหลังสร้างประกอบกันล้อมชานบ้านและบ่อน้ำ ในส่วนชานมีการทำหลังคาคลุม ที่ใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านเกษตรพอเพียงแห่งแรกของกรุงเทพมหานคร และบ่อน้ำใช้เลี้ยงปลานำมาประกอบอาหารได้ ตัวบ้านมีอาคารหลายหลังเป็นเรือนที่อยู่อาศัยของอ.สมชาย และภรรยา และเรือนของครอบครัวของลูกชายแต่ละคน นอกจากนี้ยังมีเรือนบ้านพักโฮมสเตย์ เรือนครัว เรือนซักล้าง เรือนห้องน้ำ เรือนสาธิตทำผลิตภัณฑ์ชุมชน ตัวเรือนค่อยๆ ประกอบต่อเติมออกมาเรื่อย ๆ ภายในบริเวณบ้าน สามารถมองได้ว่าส่วนเรือนของอาจารย์สมชายเป็นเรือนแบบเรือนหมู่ การวางพื้นที่เป็นเรือนๆ แยกล้อมชาน โดยแยกแต่ละหลังเป็นของแต่ละครอบครัว ในส่วนอยู่อาศัยมีการยกใต้ถุนสูง 0.9 เมตร ส่วนพื้นที่ชานไม่ได้มีการยกจากระดับพื้นดิน

ผังครอบครัวของ อ.สมชาย สมานตระกูล

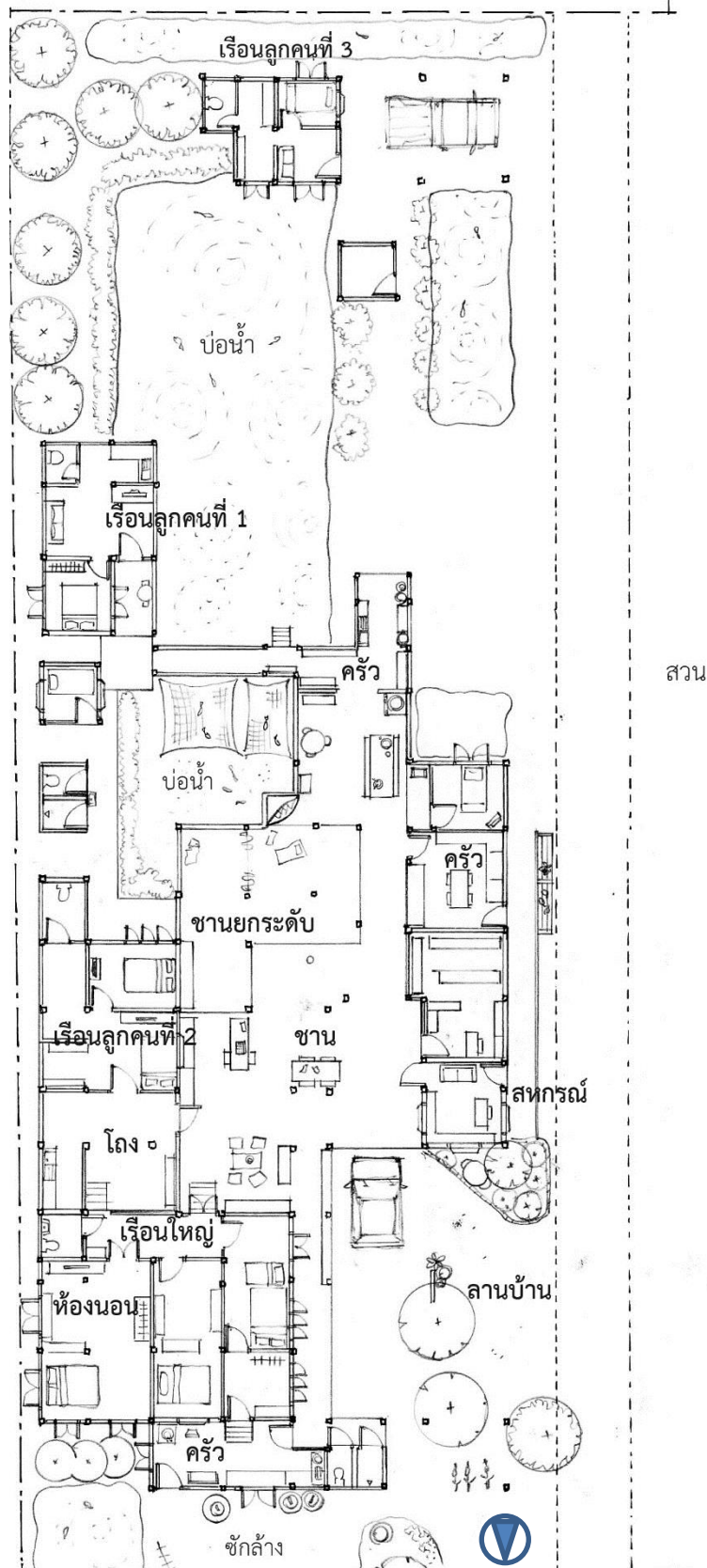

ภาพที่3-38: แผนผังครอบครัว อ.สมชาย สมานตระกูล

สมาชิกจำนวน 18 คน อันได้แก่

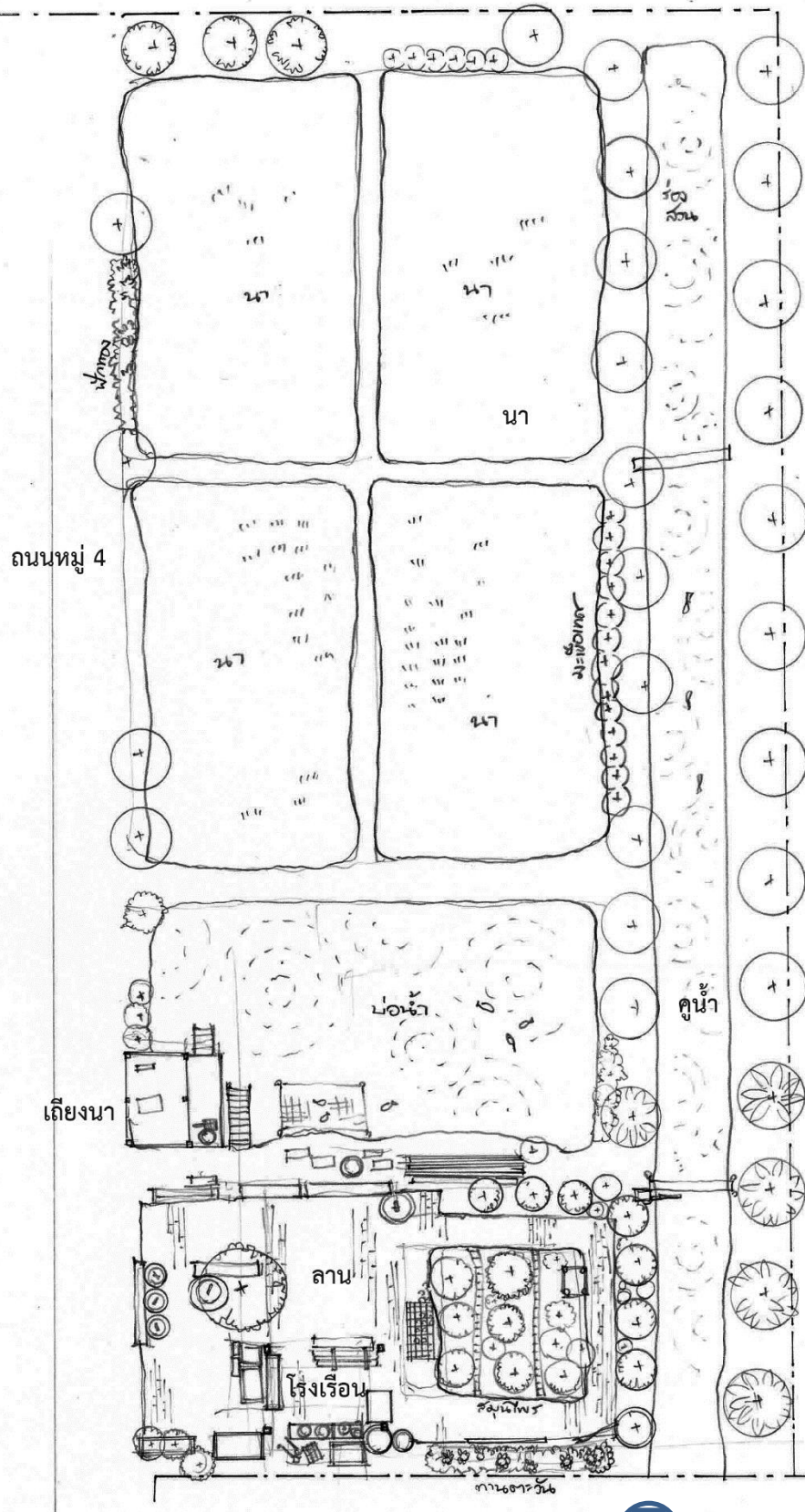
1. อ.สมชาย สมานตระกูล	66 ปี	วิทยากร / เกษตรกร
2.นางลินดา สมานตระกูล	64 ปี	แม่บ้าน
3.นายชาติรี สมานตระกูล	41 ปี	เกษตรกร
4.นางอรุณี สมานตระกูล	40 ปี	แม่บ้าน
5.นายนที สมานตระกูล	40 ปี	รับจ้าง
6.นางพัชรี สมานตระกูล	38 ปี	แม่บ้าน
7.นายปริญญา สมานตระกูล	38 ปี	ครู

8.นางชลิตา สมานตระกูล	33 ปี	แม่บ้าน
9.นายมานพ มะลา	33 ปี	รับจ้าง
10.นางชลิตา มะลา	33 ปี	แม่บ้าน
11.ด.ญ.ดุสิตา สมานตระกูล	8 ปี	ศึกษาอยู่ชั้น ป.2
12.ด.ช.วีรยุนุส สมานตระกูล	13 ปี	ศึกษาอยู่ชั้น ม.1
13.ด.ช.นภัทร สมานตระกูล	5 ปี	ศึกษาอยู่ชั้น อ.2
14.ด.ญ.พันพสา สมานตระกูล	8 ปี	ศึกษาอยู่ชั้นป.2
15.ด.ญ.рінขันธ์สสา สมานตระกูล	3 ปี	-
16.ด.ญ.ธีรภา สมานตระกูล	10 ปี	ศึกษาอยู่ชั้นป.4
17.ด.ช.ดุขฎี สมานตระกูล	9 ปี	ศึกษาอยู่ชั้นป.3
18.ด.ญ.มินชญา สมานตระกูล	3 ปี	-

สวน

ภาพที่3-39: ผังพื้นเรือนอ.สมชาย มาตรฐาน 1:300

ภาพที่ 3-40: ผังพื้นที่โรงเรียนอ.สมชายและบริเวณโดยรอบ มาตรฐาน 1:300

1) การแบ่งสัดส่วนพื้นที่โดยรอบ พื้นที่บ้านอ.สมชายถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนด้วยถนน มีพื้นที่รวมราว 3.12 ไร่ที่มีการใช้งาน ยังมีพื้นที่นาอีกส่วนที่อยู่ลึกเข้าไปแต่เป็นที่ดินตาบอด ล้อมรอบด้วยที่ดินผู้อื่นจึงทำอะไรมากไม่ได้ ฝั่งตะวันออกของถนนเป็นที่ตั้งของที่อยู่อาศัย ประกอบด้วยเรือนใหญ่ และยังประกอบด้วยเรือนย่อยของลูกชาย 3 คน ลูกชายแต่ละคนอาศัยอยู่ในเรือนคนละหลังพร้อมครอบครัว เชื่อมกันด้วยชานที่มีหลังคาคลุม และมีพื้นที่บ่อน้ำใช้เป็นที่สำรองน้ำและเลี้ยงปลาไว้บริโภคในครัวเรือน และยังมีพื้นที่เหลือเล็กน้อยในทิศตะวันออกสุดเป็นระยะถอยร่นจากเขตที่ดิน อ.สมชายได้ใช้ให้เกิดประโยชน์ทำเป็นพื้นที่ปลูกกล้วย คอยให้ร่มเงาแก่อาคารและสามารถนำผลผลิตมาแปรรูปขายได้

พื้นที่ในฝั่งทิศตะวันตกของถนนในหมู่ เป็นพื้นที่สวนและนา ต้องพื้นที่ส่วนตรงข้ามพื้นที่บ้าน เป็นพื้นที่สวนกล้วย มีการขุดร่องสวนเพื่อนำน้ำเข้ามาใช้ในสวนได้อย่างเหมาะสม และมีการปลูกพืชอื่นๆแซมในสวนกล้วย เช่น มะนาวและมะละกอ ถัดจากพื้นที่สวนเป็นพื้นที่ นาข้าว และสถานศึกษาเรียนรู้ทางเกษตรพอเพียง โดยได้มีการแบ่งเป็นพื้นที่บ่อน้ำและแปลงข้าว ริมขอบแปลงข้าวมีการปลูกพืชพันธุ์หลายชนิด อาทิ พักทอง มะเขือเทศ กล้วย มะละกอ และ ทานตะวัน ฯลฯ ใช้ปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน เมื่อเหลือจึงจะส่งขายภายนอก

สัดส่วนการใช้พื้นที่ของบ้านอ.สมชาย พื้นที่บ่อน้ำคิดเป็นพื้นที่ร้อยละ 22 พื้นที่นาคิดเป็นร้อยละ 12 พื้นที่สวนคิดเป็นร้อยละ 58 และ พื้นที่บ้าน + เลี้ยงสัตว์คิดเป็นร้อยละ 18 มีการแบ่งพื้นที่ตามแนวทางพระราชดำริ แต่มีการปรับให้เข้ากับบริบท ที่เป็นพื้นที่สวนต่าง ๆ มากกว่า เนื่องจากสามารถสร้างรายได้เก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทั้งปี และไม่ต้องใช้แรงงานหนักเหมือนนาข้าว

2) การวางผังเรือน การวางผังเรือนของบ้านอ.สมชาย หากดูดี ๆ เป็นเสมือนการวางเรือนแบบบ้านเรือนไทย มีการวางผังอาคารให้สอดคล้องกับบริบท อาคารของแต่ละครอบครัวเป็นเรือนไม้คนละหลังแล้วเชื่อมต่อกันด้วยชานที่มีหลังคาปกคลุม ได้วางเรือนลูกชายต่าง ๆ ไว้ทางทิศตะวันออก โดยเรือนประธานที่เป็นเรือนของอ.สมชาย วางไว้ที่ทิศเหนือซึ่งเป็นทิศที่สบายที่สุด และนำสวนบ้านโฮมสเตย์ ที่จอดรถ พื้นที่รับแขก และครัว ไว้ทางทิศตะวันตกเป็นการป้องกันความร้อน และการวางบ่อน้ำไว้ทางทิศใต้ ของเรือนช่วยพัดความชื้นมาสู่ตัวชานและบ้าน ช่วยให้ผู้อยู่สบายในเวลากลางวัน

3) ลานบ้าน พื้นที่โดยรอบของบ้านอ.สมชาย เป็นพื้นดินอัดแน่น บางจุดโรยพื้นด้วยหินกรวด เป็นสถานที่วิ่งเล่นของเด็กหลาน เนื่องจากเป็นบ้านที่อยู่สุดถนนจึงไม่ค่อยมีรถผ่าน ถนนระหว่างบ้าน สวน ก็สามารถเป็นสถานที่ออกกำลังกายของเด็ก ๆ ใช้ตีแบตมินตัน และ ตะปูบอลกัน มีการปลูกต้นไม้ประดับ และพืชคลุมดินต่าง ๆ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ เช่น ต้นอัญชันและว่านหางจระเข้ ลานบ้านบางส่วนเปลี่ยนเป็นบ่อน้ำ ใช้เป็นพื้นที่สำรองน้ำ และเลี้ยงปลาเพื่อนำมาใช้เป็นอาหารได้

ภาพที่3-41: ลานหน้าบ้าน อ.สมชาย

4) ลานเรือน เป็นพื้นที่สำคัญของเรือนอ.สมชาย เป็นพื้นที่ที่คนในบ้านจะใช้ชีวิตประจำวันกันที่บริเวณชาน มีความสบายไม่มีผนังหรือรั้วกั้นช่วยให้ลมสามารถผ่านได้ดี และมีหลังคาคลุมทำให้สามารถใช้งานได้ในเวลากลางวัน มีการตั้งโต๊ะทำงานของอ.สมชายไว้ที่บริเวณชาน อ.สมชายมักใช้เวลาว่างทำงานวิชาการที่บริเวณนี้ และนางลินดาภรรยาอ.สมชาย ใช้พื้นที่ลานเป็นพื้นที่แปรรูปอาหารต่าง ชานเป็นที่วิ่งเล่นของหลานๆ ใช้ชานเป็นพื้นที่เล่นของเด็ก วิ่งไล่จับ ฯลฯ ชานยังเป็นที่ทานอาหารร่วมกันของคนในบ้าน เป็นพื้นที่รวมกันของคนทั้งบ้านเพื่อพบปะทานอาหารเย็นร่วมกัน และเป็นพื้นที่พบปะญาติพี่น้อง หรือชาวบ้านที่มาเยี่ยม พื้นที่ตรงกลางชานขนาดใหญ่ สามารถใช้เป็นที่ประชุมงานนอกรอบของกรรมการหมู่บ้าน และเป็นพื้นที่โรงเรียนศูนย์การเรียนรู้เกษตรพอเพียงได้ เป็นพื้นที่ให้คนที่มาศึกษาหาความรู้ในชุมชนบ้านลำไทร มานั่งที่ชานเพื่อฟังบรรยายจากอาจารย์สมชาย ก่อนเดินทางไปชมสวนไร่นาต่าง ๆ ของชุมชน และเป็นพื้นที่ต้อนรับแขกผู้ใหญ่ เนื่องจากมีพื้นที่กว้างพอสมควร สะอาดสะอาด ไม่ได้เป็นศาสนสถาน สามารถจัดการต้อนรับแขกผู้ใหญ่ที่มาเยี่ยมชมฐานการเรียนรู้เกษตรพอเพียงได้อย่างดี

พื้นที่ชานบางส่วนมีการยกพื้นขึ้นเป็นพื้นไม้ อ.สมชายได้ใช้พื้นที่ยกระดับเป็นพื้นที่เวทีในการบรรยายความรู้เรื่องเกษตรพอเพียงได้ และเพื่อยามไม่ได้มีงานสามารถใช้พื้นที่เวทีไม้เป็นพื้นที่นอนรับพักผ่อนยามเวลากลางวัน หรือหากมีญาติมาเยี่ยมจำนวนมาก สามารถกางมุ้งเปลี่ยนชานให้กลายเป็นพื้นที่นอนหลับพักผ่อนได้ ในเวลากลางวันพื้นที่ชานที่มีการยกพื้นยังใช้เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมได้ หากมีคนภายนอกอยู่ด้วยยามเหมาะสม สามารถกางมุ้ง เพื่อสร้างพื้นที่ส่วนตัวในการพักผ่อนได้ บริเวณพื้นที่ชาน ยังมีการสร้างร้านค้าสหกรณ์เล็ก ๆ ที่ใช้ขายของแปรรูปในชุมชนให้แก่ผู้มาเยี่ยมชม และพื้นที่บางส่วนของชานถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ห้องสมุดขนาดเล็ก เป็นมุมหนังสือให้คนมาค้นคว้าอ่านหาความรู้กันได้ พื้นที่ชานของบ้านอ.สมชายจึงมีความหลากหลาย และความเข้มข้นของการใช้งานอย่างมาก

5) เรือนใหญ่ มีการยกใต้ถุนเรือนในส่วนเรือนพักอาศัย ราว 0.9 เมตร เพื่อการระบายอากาศ เป็นเรือนไม้จริงอายุมากกว่า 40 ปี หลังคาลอนลูกฟูกองศาไม่ชัน เป็นแบบเดียวกับบ้านชาวบ้านทั่วไป มีช่องเปิด

จำนวนมาก เป็นเรือนที่พักอาศัยที่สร้างขึ้นหลังแรกของหมู่เรือน ปัจจุบันใช้เป็นที่พักของอ.สมชายภรรยา และ ครอบครัวลูกสาว ไม่ค่อยได้ใช้งานในเวลากลางวันเท่าไรนัก เนื่องจากใช้ชีวิตอยู่ที่ชานกันมากกว่า

6) เรือนลูก เรือนลูกของบ้านอ.สมชาย มี 3 หลังของ นายชาติรี นายนที และนายปริญญา เรือนของนายชาติรีและนายนทีเป็นอาคารไม้สำเร็จรูป สร้างติดกับพื้นที่ชานของบ้าน ส่วนเรือนของนายปริญญา สร้างออกไปติดกับปลายของบ่อน้ำโดยเชื่อมกับหมู่เรือนด้วยทางเดินปูบล็อกคอนกรีต แต่ละหลังมีห้องนอน พื้นที่ครัว ห้องน้ำ ห้องนั่งเล่น อยู่ภายในรองรับการใช้งานภายในครอบครัว แต่ก็ยังมีการใช้งานที่ชานเป็นส่วนมาก เป็นพื้นที่นั่งพักผ่อน ในเวลามีอาหารเย็นใช้ชานเป็นพื้นที่พบปะพูดคุยกันในครอบครัว

7) ครัว ของบ้านอ.สมชายมีครัวหลายจุด แล้วแต่การใช้งาน ครัวของแต่ละครอบครัวจะอยู่ในเรือนของแต่ละหลัง ใช้ทำอาหารทานกันเองภายในครอบครัว ครัวที่เป็นส่วนกลาง คือครัวที่อยู่ติดกับชาน แบ่งเป็น 2 ส่วนคือครัวภายใน และ ครัวภายนอก ครัวภายนอกติดกับบ่อน้ำใช้เป็นที่พักอาหารที่มีกลิ่นแรง หรือต้องทอดเป็นจำนวนมาก เช่นการแปรรูปทำกล้วยทอด มีพื้นที่และลมโกรกค่อนข้างดี ช่วยในการระบายอากาศได้ ส่วนครัวภายใน เป็นห้องครัวที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ตั้งระหว่างห้องเก็บของและห้องพักโฮมสเตย์ ใช้เป็นที่สำหรับทำอาหารกินเองง่ายๆยามเช้า ของอ.สมชายและภรรยา และกลางห้องครัวเป็นโต๊ะรับประทานอาหารเช้าสำหรับทานอาหารกันอย่างง่ายๆ และเป็นพื้นที่ทานอาหารเช้าของแขกที่มาพักโฮมสเตย์ นอกจากนี้ครัวภายในยังมีผนังด้านที่ติดกับชาน มีการเจาะช่องขนาดใหญ่ทำเป็นเคาน์เตอร์ไว้สามารถเปลี่ยนให้กลายเป็นเคาน์เตอร์เพนทรีได้ ใช้จัดอาหารจัดขนม น้ำ มาตั้งเลี้ยงคนที่มาดูงาน มาเรียนรู้ด้านเกษตรพอเพียงได้อีกด้วย

ส่วนครัวที่อยู่หลังเรือนใหญ่ เป็นครัวที่ต่อเติมออกมาจากเรือนใหญ่ มุงด้วยสังกะสี ใช้เป็นพื้นที่สำหรับครัวของครอบครัวลูกสาว ที่ใช้พื้นที่ครัวหลังเรือนใหญ่เป็นครัวส่วนตัวของบ้าน เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ ตั้งเครื่องซักผ้าและสำหรับรีดผ้า ใช้พื้นที่ส่วนนั้นเป็นที่นอนพักผ่อนของหลานๆ ในเวลากลางวันได้ มีการตั้งทีวีไว้เปิดละครดูกันในเวลากลางวัน เป็นพื้นที่รวมตัวกันของหลานผู้หญิงในบ้าน

8) ห้องน้ำ เรือนแต่ละหลังจะมีห้องน้ำภายในของตัวเอง ทั้งเรือนใหญ่และเรือนลูกๆ แต่ด้วยความที่เรือนอ.สมชายใช้เป็นที่พักโฮมสเตย์ และศูนย์การเรียนรู้ด้วย จึงมีการทำห้องน้ำเพิ่มเติมออกมาภายนอก อีก 2 จุด โดยห้องน้ำที่อยู่ภายนอกติดกับโรงจอดรถ ไว้สำหรับแขกที่มาเรียนรู้ สามารถใช้งานได้โดยไม่ต้องเข้าไปรบกวนในบริเวณบ้าน และ ห้องน้ำอีกจุดที่ระหว่าง บ้านของนายชาติรี และนายนที ใช้เป็นห้องน้ำสำหรับแขกที่มาพักโฮมสเตย์ เพื่อความเป็นสัดส่วนและไม่ต้องเดินออกยังโรงจอดรถภายนอก

9) เถียงนา เป็นพื้นที่สำหรับพักผ่อนยามทำนาและเป็นพื้นที่สำหรับนั่งฟังบรรยายเรื่องเกษตรพอเพียง เป็นพื้นที่สถานีการเรียนรู้ 1 ไร่ สร้างสุข ติดกับที่นาของอ.สมชาย มีการปลูกพืชผักหลากหลายชนิดในพื้นที่ โดยใช้วัสดุเหลือใช้ เช่น ยางรถ โองดินเผาที่แตก บ่อปูนเก่า มาทำเป็นกระถางใช้ปลูกพืชพรรณต่าง ๆ ไว้บริโภคในครัวเรือนและนำมาใช้เป็นสื่อการเรียนรู้แก่ผู้มาเข้าชม มีการสร้างเถียงนาด้วยวัสดุธรรมชาติ

สามารถนอนพักยามกลางวันได้ และที่ระเบียงของเถียงนาสามารถใช้เป็นพื้นที่ปิ้งย่างทำอาหารกินเลี้ยงสังสรรค์ได้ ยามมีเพื่อนมาเยี่ยม และในพื้นที่ยังมีถังเก็บน้ำ กังหันลมใช้วิดน้ำ และแปลงเพาะชำในการทดลองปลูกพืชต่าง ๆ ของอ.สมชาย และพืชที่เสียหาย ใบไม้ จะถูกนำมาทำเป็นปุ๋ยหมักชีวภาพที่พื้นที่ด้านหลังของเถียงนา

ภาพที่3-42: ชานเรือน บ้านอ.สมชาย

ภาพที่3-43: อ.สมชาย สมานตระกูล

ภาพที่3-44: ชานเรือน ส่วนที่ติดครัว ใช้เป็นที่ทานอาหาร

ภาพที่3-45: เพลถวน มุมโปรดนางลินดา

ภาพที่3-46: ภาพรวมของชาน

ภาพที่3-47: ชานบ้านส่วนยกระดับที่เป็นใช้เป็นเวที

ภาพที่3-48: ชานยกระดับข้างม่านเมื่อใช้พักผ่อนหรือละหมาด

ภาพที่3-49: ชานบ้านพื้นที่ทานอาหารเย็น

ภาพที่3-50: คริวหลังเรือนใหญ่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่3-51: ร้านสหกรณ์ขายของที่ชานเรือนอ.สมชาย

ภาพที่3-52: การใช้ลานหน้าบ้าน

ภาพที่3-53: เถียงนา อ.สมชาย

ภาพที่3-54: ฝึนนา ของอ.สมชาย

ภาพที่3-55: โรงเรียนเก็บอุปกรณ์

ภาพที่3-56: บ่อน้ำกลางบ้านและกระชังเลี้ยงปลา

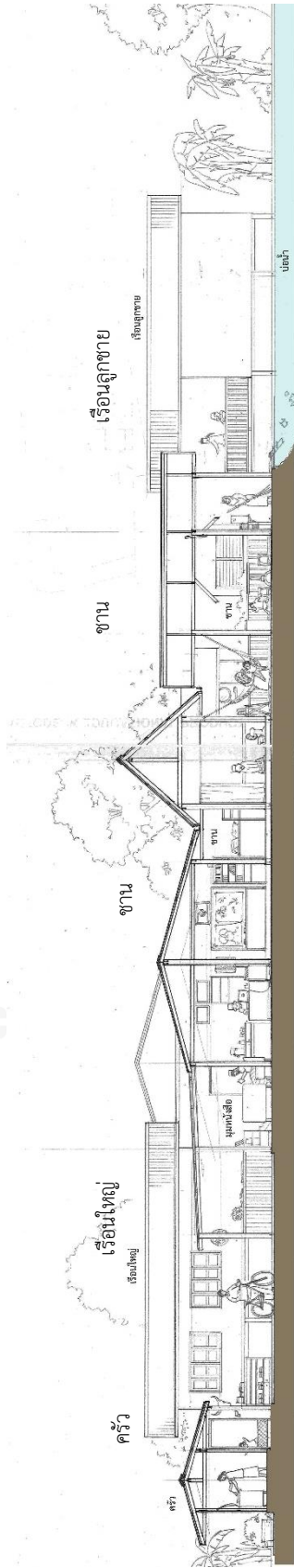
ภาพที่3-57: ร่องสวนของอ.สมชาย

ภาพที่3-58: การใช้ยางรถแทนกระถางต้นไม้

ภาพที่3-59: ทางเข้าสวนกล้วย

ภาพที่ 3-60: รูปตัดเรือนอ.สมชาย สมานตระกูล มาตราส่วน 1:200

3.3.3 เรือนไม้ อ.ถาวร สมานตระกูล

ภาพที่3-61: ภาพ เรือนอ.ถาวร สมานตระกูล

ที่ตั้ง 33/1 หมู่ 5 ถนนลำไทร แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพฯ

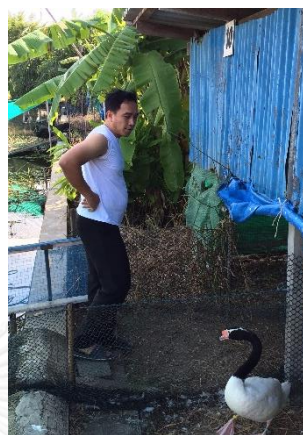
อ.ถาวร สมานตระกูล อายุ 70 ปี เคยเป็นประธานกรรมการหมู่บ้าน และครูของโรงเรียนอิสลาม บ้านลำไทร ปัจจุบันประกอบอาชีพเกษตรกรขายสัตว์ปีกสวยงามหลากหลายชนิด มีพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ ประกอบด้วยเรือนอยู่อาศัย 2 หลัง ตั้งอยู่ใกล้กัน ได้แก่ เรือนของนายถาวร มีสมาชิกได้แก่ อ.ถาวร ภรรยา และ ลูกสาว และเรือนของครอบครัวลูกชาย นายธานี สมานตระกูลซึ่งปัจจุบันประกอบอาชีพเป็นครู เช่นเดียวกับอ.ถาวร

ในอดีตพื้นที่บ้านของอ.ถาวรเคยใช้เป็นพื้นที่นาตลอดผืน ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2527-2528 ได้มีการขุดบ่อน้ำเพื่อใช้เลี้ยงปลา และนำดินมาถมที่นา เป็นสวนมะม่วงแทน เนื่องจากอ.ถาวรไม่ถนัดทำนา ในปีพ.ศ. 2533 ได้มีการเริ่มเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เดิมเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคภายในครัวเรือน ต่อมาจึงได้เลี้ยงมากขึ้น ทดลองเลี้ยงสัตว์ปีกอีกหลายชนิดตามความชอบของอ.ถาวร เช่นนกพิราบ ส่งขายภัตตาคาร ทำพื้นที่บางส่วนเป็นโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ แต่การเลี้ยงสัตว์ปีกเนื้อไม่ได้ราคาเท่าไรเพราะต้องอิงตามราคาตลาด ทำจนถึงปีพ.ศ. 2541 จึงยกเลิกหันไปเลี้ยงสัตว์ปีกสวยงามแทน เช่น หงส์ เป็ดสวยงาม ไก่สวยงามต่าง ๆ ซึ่งสามารถ

เพาะพันธุ์ได้ประสบความสำเร็จดี เป็นที่เพาะพันธุ์หงส์ดำและเป็ดแมนดารินได้ในเชิงการค้าเป็นที่แรกๆ ของประเทศ และได้ใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ปีกสวยงามเลี้ยงชีพมาจนถึงปัจจุบัน อ.ถาวรเปิดบ้านเป็นฟาร์มสัตว์ปีกสวยงาม ชื่อ “ลำไทรฟาร์ม” มีชื่อเสียงโด่งดังในจตุจักรและวงการสัตว์ปีกในประเทศไทยพอสมควร (ธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2559)

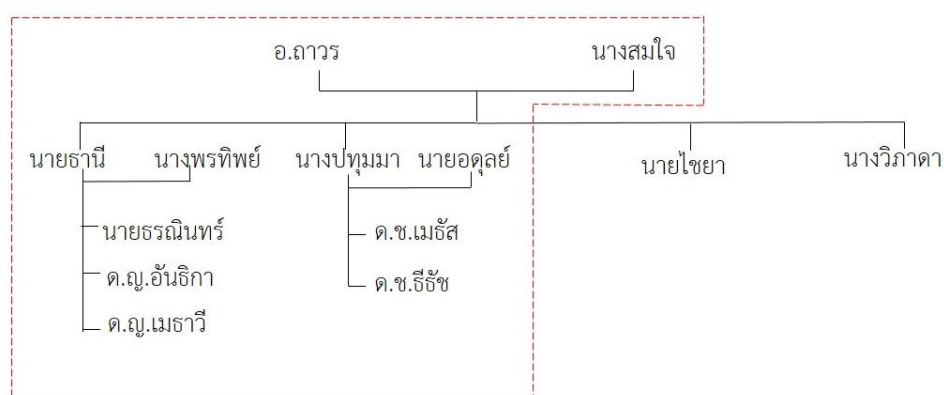

ภาพที่3-62: อ.ถาวร สมานตระกูล
(ภาพจาก www.matichon.co.th/news)

ภาพที่3-63: นายธานี สมานตระกูล

ผังครอบครัว อ.ถาวร สมานตระกูล

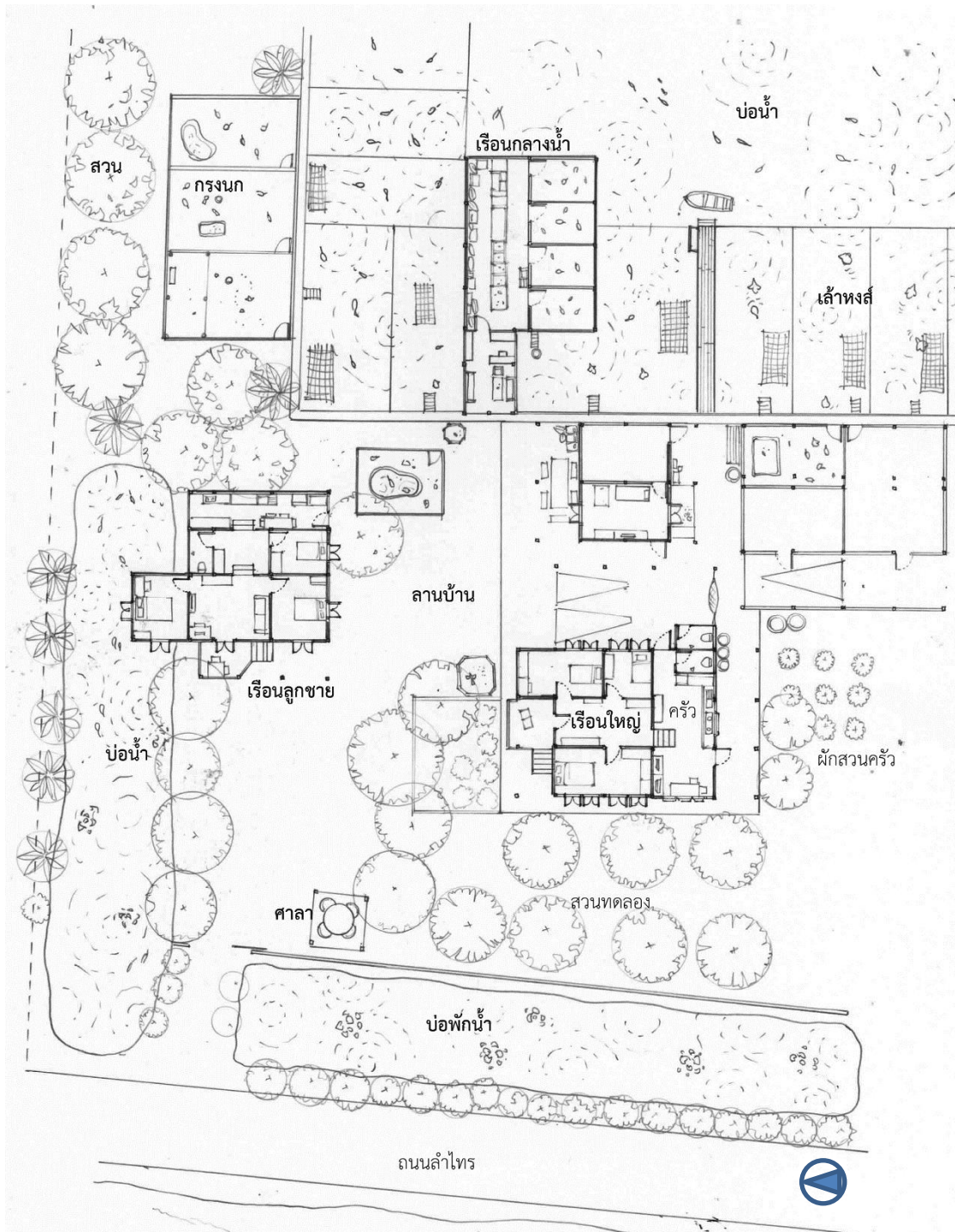

ภาพที่3-64: แผนผังครอบครัว อ.ถาวร สมานตระกูล

สมาชิกในครอบครัว

1. นายถาวร สมานตระกูล	72 ปี	เกษตรกร
2. นางสมใจ สมานตระกูล	62 ปี	แม่บ้าน
3. นายธานี สมานตระกูล	42 ปี	ครู + เกษตรกร
4. นางพรทิพย์ สมานตระกูล	38 ปี	พนักงานบริษัท
5. นายจรณินทร์ สมานตระกูล	16 ปี	ศึกษาอยู่ชั้น ม.4
6. ด.ญ.อันธิกา สมานตระกูล	14 ปี	ศึกษาอยู่ชั้น ม.2
7. ด.ญ.เมชาวี สมานตระกูล	12 ปี	ศึกษาอยู่ชั้น ม.1

8. นายอดุลย์ ตือราแม	40 ปี	ค้าขาย
9. นางปทุมมา ตือราแม	40 ปี	ครู
10. ด.ช.เมธัส ตือราแม	10 ปี	ศึกษาอยู่ชั้น ป.4
11. ด.ช.ธีธีช ตือราแม	9 ปี	ศึกษาอยู่ชั้น ป.3

ภาพที่ 3-65: ผังพื้นที่เรือนอ.ถาวร เรือนนายธานี โรงเรียนกลางน้ำ และ พื้นที่บริเวณโดยรอบ มาตรฐาน 1:300

1) การแบ่งสัดส่วนพื้นที่โดยรอบ พื้นที่ของบ้านมีขนาดประมาณ 10 ไร่ พื้นที่โดยรอบมีการขุดบ่อน้ำขนาดใหญ่กลางพื้นที่ ใช้เป็นบ่อเลี้ยงปลา และใช้พื้นที่ริมตลิ่งของบ่อด้านทิศตะวันตกทำโรงเรือนเพาะเลี้ยงสัตว์ปีกสวยงาม เช่น เป็ดสวยงาม และหงส์ชนิดต่าง ๆ อยู่ล้อมรอบบ่อน้ำ มีการกั้นด้วยตาข่ายจึงเป็นช่วง ๆ แยกสัตว์ปีกแต่ละชนิดออกจากกัน และทำทางขึ้นจากตลิ่ง ไปสู่เล้าของแต่ละชนิด กลางบ่อน้ำใช้เป็นที่ตั้งโรงเรือนเลี้ยงนกหงส์หยก พื้นที่เลี้ยงสัตว์จะอยู่ทางทิศตะวันตกของบ่อ ได้รับแสงจากตอนเช้าๆ อย่างดี ช่วยฆ่าเชื้อโรค และพื้นที่โล่งของบ่อน้ำช่วยในการถ่ายเทอากาศ พื้นที่รอบบ่อน้ำ 3 ด้านปลูกผลไม้หลายชนิดสำหรับขายและใช้เป็นอาหารสัตว์ปีก โดยนิยมปลูกเป็นพืชที่ดูแลไม่มากเช่น มะม่วง ชมพู โดยจะปลูกลึกเข้าไปจากขอบบ่อเล็กน้อย ส่วนพื้นที่ริมตลิ่ง จะใช้ปลูกพืชจำพวกกล้วยเนื่องจากเพื่อกล้วยตายลงหลังจากตัดเครือ จะสามารถโคนลงได้ง่ายๆ แล้วโยนลงบ่อน้ำให้เป็นอาหารของปลาในบ่อ เป็นการปลูกพืชต่าง ๆ ให้พึ่งพากัน ปลูกพืชที่ให้ผลแล้วคนในบ้านนำมาทานได้ สามารถนำผลไปเป็นอาหารให้สัตว์ปีกที่เลี้ยงได้ประหยัดค่าอาหาร พื้นที่ของบ้าน แบ่งออกเป็นสองหลัง ประกอบด้วยเรือนใหญ่ของอ.ถาวร และหลังเล็กของ ครอบครัวลูกชาย เชื่อมด้วยลานปูหินกรวด ใช้เป็นที่จอดรถได้มีการเลี้ยงเป็นกรงตามจุดต่าง ๆ เช่น กรงเลี้ยงนกแก้ว

การแบ่งสัดส่วนพื้นที่ของบ้านอ.ถาวรจะแบ่งพื้นที่ได้ดังนี้ พื้นที่รวม 10 ไร่ คิดเป็นพื้นที่น้ำร้อยละ 48.5 พื้นที่สวนร้อยละ 45 และพื้นที่บ้าน + เลี้ยงสัตว์ร้อยละ 6.5

2) การวางผังเรือน บ้านของอ.ถาวร และ นายธานีที่เป็นลูกชาย ทั้งสองหลังหันหน้าเรือนไปทางทิศตะวันตกต่อบริเวณถนนลำไทร มีพื้นที่ระเบียงด้านหน้าและชายคายื่นยาวทั้งสองหลัง เพื่อกันแดดและรับแขก ห้องนอนหลักตั้งอยู่ทางทิศเหนือ ส่วนห้องน้ำและห้องครัว ส่วนเก็บของต่าง ๆ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก การวางเรือนของบ้านอ.ถาวรทำเพื่อต่อบริเวณทางสัญจรหลัก หน้าบ้านหันติดกับทางสัญจรหลักของหมู่บ้าน มีการทำบ่อน้ำเพื่อสร้างเป็นระยะห่างจากถนนถึงตัวเรือนและใช้พักน้ำเมื่อสูบมาจากคลองก่อนถ่ายน้ำลงบ่อปลา และปลูกต้นไม้ทำรั้วเป็นส่วนกรองเสียงและฝุ่น และนำส่วนงานบริการอื่น ๆ ไปไว้ทิศตะวันออก ซึ่งถือเป็นด้านหลังของบ้าน การใช้ชีวิตของครอบครัวอ.ถาวรจึงนิยมอยู่ที่สวนหลังบ้านมากกว่า เนื่องจากไม่ร้อน และมีความเป็นส่วนตัว

3) ลานบ้าน ลานบ้านของอ.ถาวร เป็นลานดินปูด้วยหินกรวด ใช้เป็นพื้นที่เชื่อมระหว่างบ้านเรือนใหญ่ บ้านลูกชาย และ ส่วนโรงเรือนเลี้ยงนกต่าง ๆ มีการปลูกต้นไม้ขนาดใหญ่เพื่อให้ร่มเงาแก่ลาน มีความร่มรื่นอย่างมาก โดยลานยังใช้เป็นที่พักของแขกที่มาดูเยี่ยมชมฟาร์มลำไทร และเป็นพื้นที่วิ่งเล่นของลูกหลานในบ้าน ตอนเวลาเย็นลูกหลานและเด็กจากข้างบ้านจะมาวิ่งเล่นเตะบอลกัน เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายก็เล่นไปพร้อมกันได้

รอบ ๆ ลานเป็นพื้นที่ปลูกต้นไม้หายาก จากต่างถิ่น เช่น สละหวาน อินทผลัม ลิ้นจี่ เฮอร์ และ ชมพูเทศ ฯลฯ นายธานีผู้เป็นลูกชายนิยมลองสรรหาพันธุ์ใหม่มาทดลองปลูก ดูว่าเหมาะสมหรือไม่ หากเหมาะสมจึงจะนำพันธุ์ไปปลูกที่สวนรอบบ่อน้ำอีกที รอบลานจึงมีพืชหลากหลายชนิดเป็นพื้นที่ทดลองของบ้าน และ

ลานบ้านยังเป็นที่ตั้งของศาลาหลังเล็กใต้ร่มไม้ ใช้เป็นที่ดื่มกาแฟยามเช้าของอ.ถาวรหลังจากกลับจาก ละครมาตอนเช้าที่มีสยิด ศาลายังสามารถใช้ต้อนรับแขกอีกจุดหนึ่งได้ และมีกรงเลี้ยงนกสวยงามอยู่ที่ลาน เช่น นกแก้วต่างประเทศ นกขุนทอง และ เป็ดแมนดาริน เป็นต้น ใช้เลี้ยงเพื่อความสวยงามและเพาะขาย และได้ฟังเสียงนกต่าง ๆ ขับร้อง สร้างความสุนทรีย์เกิดในลานบ้าน

4) โรงเรือน เป็นอาคารไม้ตั้งกลางบ่อน้ำ เป็นพื้นที่ทำงานของอ.ถาวรตลอดทั้งวัน ด้านหน้าของ โรงเรือน มีหลังคาคลุมไม่มีผนัง ทำให้ลมพัดโปร่ง เป็นที่ตั้งโต๊ะทำงาน ใช้นั่งทำงาน และต้อนรับแขกที่มาซื้อ สัตว์ปีก สามารถมองเห็นทางเข้าและลานบ้านได้อย่างทั่วถึง เป็นศูนย์กลางการทำงานของอ.ถาวร และสามารถมองได้รอบ ตั้งแต่ทางเข้าบ้านจนถึงริมตลิ่งที่ใช้เลี้ยงหงส์ราคาสูง เพื่อดูแลความปลอดภัย ด้านใน โรงเรือนครึ่งหนึ่งใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงดูนก เช่น นกหงส์หยก เป็นต้น โดยพื้นที่ตรงกลางเป็นตะแกรง เมื่อเศษ อาหารและมูลนกตกลงไปสามารถเป็นอาหารให้ปลาในบ่อ และขายคาไม้ไผ่ยืนยาวมาก ให้แสงสามารถส่อง เข้ามาในกรงนกเพื่อฆ่าเชื้อโรคได้ และกรงบางส่วนยื่นออกไปนอกชายคาให้นกหงส์หยกสามารถไปตากแดด หรือ อาบน้ำฝนได้ ในกรงใหญ่เป็นนกที่สามารถเลี้ยงรวมกันได้ ส่วนนกที่เลี้ยงรวมกันแล้วจะไม่ยอมออกไข่ เช่น นกพิราบ จะใส่ไว้ในกรงเล็กแยกเป็นคู่ ๆ แล้วแขวนที่ผนัง โรงเรือนอีกครั้งใช้เป็นพื้นที่เก็บอาหารนก และกรงสำหรับอนุบาลลูกนก ยังเป็นที่ตั้งของเครื่องฟักไข่ใกล้ทางเข้าให้อ.ถาวรสามารถเข้ามาดูแลได้ตลอด วัน ใต้ถุนของโรงเรือนยกสูงจากระดับน้ำประมาณ 1 เมตร เป็นพื้นที่ให้เป็ดและหงส์ว่ายน้ำหลบแดดในเวลา กลางวัน

5) เรือนใหญ่ ตัวเรือนเป็นเรือนไม้จริงชั้นเดียว ผนังไม้ทาสีฟ้า หลังคากระเบื้องลอนลูกฟูก อายุราว เรือนประมาณ 30 ปี ยกใต้ถุนสูงราว 1 เมตร โดยใช้ใต้ถุนเป็นที่เลี้ยงไก่สวยงาม และมีระเบียงที่ตัวบ้านใช้ เป็นที่นั่งพักผ่อนรับแขก ที่ด้านหน้าทางทิศตะวันตก และเป็นส่วนยื่นออกไปช่วยในการกันแดดให้กับตัวเรือน ภายในเป็นห้องต่าง ๆ มีช่องเปิดจำนวนมากช่วยในการระบายอากาศ เป็นที่พักอาศัยของ อ.ถาวร และ ภรรยาพร้อมลูกสาว เชื่อมด้วยโถงกลางแต่ไม่ได้มีการใช้งานที่โถงกลาง นิยมไปใช้งานต่าง ๆ ที่ส่วนครัวติด พื้นดิน เช่น นั่งเล่น ทานอาหาร ดูโทรทัศน์ เป็นต้น

ด้านหลังของเรือนเป็นพื้นที่จอดรถ ในช่วงเวลามีเทศกาลออกอีด สามารถใช้เป็นพื้นที่เชือดกระบูน แจกจ่ายเนื้อวัวได้ รวมถึงเป็นพื้นที่จัดงานบุญต่าง ๆ ได้ ถัดจากลานจอดรถด้านหลังเป็นห้องละครมา เป็น ห้องติดแอร์ อยู่ระหว่างบ่อน้ำและลานจอดรถ เป็นห้องโล่งติดเครื่องปรับอากาศ ใช้สำหรับละครมาในเวลา กลางวัน และเป็นพื้นที่ละครมาของแขกที่มาเยี่ยมชมฟาร์ม นอกจากนี้ยังใช้เป็นพื้นที่นอนพักเวลาในยาม กลางวันของอ.ถาวร หรือเป็นห้องพักแขกได้

6) เรือนลูก เป็นตัวเรือนไม้จริงชั้นเดียว ผนังไม้ตีตั้งทับแนวด้านบน และดินอนซ้อนเกล็ดด้านล่าง ช่องหน้าต่าง หลังคามุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ หน้าต่างบานเปิดไม้ลูกฟูกกระจก เรือนสร้างไม่ถึง 20 ปี ตั้งอยู่ไม่ ห่างจากเรือนใหญ่ชั้นด้วยลานบ้าน เป็นที่อยู่อาศัยของลูกชายอ.ถาวรและครอบครัว ประกอบด้วย นายธานี และ ภรรยา รวมถึงลูกของนายธานีอีก 3 คน แยกเป็นห้องๆ มีโถงกลางเป็นพื้นที่รวมของคนทั้งบ้าน มี

ระเปียงที่ด้านหน้าใช้เป็นที่นั่งเล่น รั้วแขก และมีชายคายื่นยาวเพื่อกันแดดทางทิศตะวันตก ยกใต้ถุนในส่วนห้องนอน ส่วนห้องน้ำและห้องครัวสร้างติดพื้นดิน

7) **ครัว** ในเรือนใหญ่ ครัวเป็นเหมือนใจกลางของบ้านฝ่ายหญิง โดยครัวเรือนอ.ถาวร อยู่ระดับพื้นดิน พื้นปูกระเบื้องและผนังก่ออิฐฉาบปูนทาสี ช่องเปิดเป็นหน้าต่างบานเกล็ด มีประตูและบันไดไม้เชื่อมกับส่วนโถงเรือนที่ยกระดับขึ้น ครัวเป็นที่ใช้ชีวิตประจำวันของ นางสมใจ สมานตระกูลผู้เป็นภรรยา เป็นห้องครัวขนาดใหญ่ นอกจากพื้นที่ทำอาหารแล้ว ยังมีโต๊ะทานข้าว และตั้งโทรทัศน์เอาไว้ และภายในยังเป็นที่ตั้งของจอโทรทัศน์วงจรปิด นางสมใจสามารถดูความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านผ่านจากครัว ดูได้ทั้งโทรทัศน์เพื่อพักผ่อนไปพร้อมกันได้ ใช้เป็นพื้นที่รับญาติรับแขกที่สนิท และพื้นดินด้านข้างของครัว มีการเทพื้นคอนกรีตไว้ใช้เป็นทางเชื่อมจากหลังครัวไปยังลานจอดรถ เมื่อซื้ออาหารสดสามารถเดินมาเก็บที่ครัวได้ทันที ถัดจากทางเดินเป็นพื้นที่ปลูกพืชผักสวนครัวไว้หลายชนิด อาทิ มะนาว พริก และ โหระพา เป็นต้น ให้สามารถเด็ดมาใช้ในครัวได้ทันที และด้านข้างยังเป็นที่ตั้งถังทำน้ำหมักจุลินทรีย์ เป็นถังพลาสติกมาปิดขนาดใหญ่ตั้งอยู่หลายถัง เศษอาหารเศษผักจากในครัวจะถูกนำมาทำน้ำหมัก เพื่อใช้รดในสวนต่อไป

ครัวของบ้านนายธานี เป็นครัวขนาดใหญ่มาก ต่อเติมขึ้นด้านหลังบ้านอยู่ระดับพื้นดินไม่มีหน้าต่าง ผนังเป็นระแนงไม้ให้อากาศถ่ายเทตลอดเวลาและรับแสง พื้นที่ครัวของนายธานีจะมีขนาดพอดีกับผู้ใหญ่ หลังคามีความสูงไม่มาก ระดับเหนือศีรษะไม่ถึง 1.8 เมตร เกิดเป็นครัวที่มีพื้นที่ใกล้ชิดสนิทสนม โต๊ะตัวเล็กถูกตั้งไว้ติดผนังครัว ใช้ทานอาหารได้ 2-3 คน สำหรับการรับประทานอาหารมีโต๊ะที่ต่างคนต่างกินแล้วออกไปทำงาน ส่วนมือเย็นจะกินรวมกันที่โถงเรือนแทน แม้จะมีขนาดเล็กก็มีการใช้งานอย่างเต็มที่ มีการใช้พื้นที่ผนังเป็นที่วาง แวนอปกรณ์ต่าง ๆ และพื้นที่ครัวยังเป็นพื้นที่ซักกรีด และใช้ใต้หลังคาแขวนราวตากผ้าภายในครัวอีกด้วย

8) **ห้องน้ำ** ห้องน้ำในบ้านแต่ละหลังจะมีห้องน้ำภายในบ้านละห้อง อยู่บริเวณใกล้ๆห้องครัวไม่ได้อยู่ภายในส่วนห้องนอน สำหรับคนให้ในครอบครัวใช้ ปูกระเบื้องเป็นทั้งห้องส้วมและห้องอาบน้ำรวมกันของทั้งสองหลัง แต่ก็มีการทำห้องน้ำข้างนอกตรงบริเวณโรงจอดรถเพื่อให้คนที่มาเยี่ยมชมและแขกที่มา สามารถใช้เข้าห้องน้ำได้

ภาพที่3-66: เรือนใหญ่ อ.ถาวร สมานตระกูล

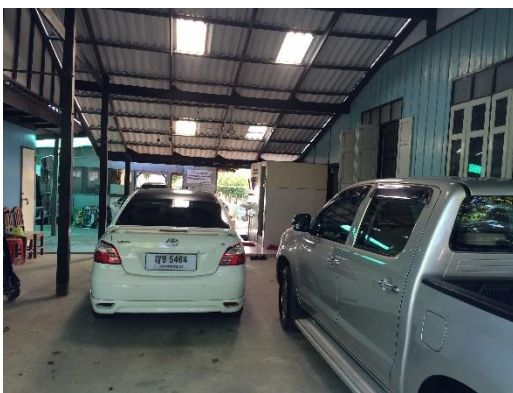
ภาพที่3-67: เรือนลูก นายธานี สมานตระกูล

ภาพที่3-68: กรงนก และ ศาลาในลานบ้าน

ภาพที่3-69: ลานบ้าน บ้านอ.ถาวร

ภาพที่3-70: ลานบ้านส่วนจอดรถ

ภาพที่3-71: ลานบ้านส่วนจอดรถ ถูกใช้ในงานวันออกกีด

ภาพที่3-72: การใช้ได้ถุ่นในการเลี้ยงสัตว์

ภาพที่3-73: การปลูกผักสวนครัวในพื้นที่ข้างครัว

ภาพที่3-74: ระแนงและการใช้พื้นที่ทางตั้งภายในครัวนายธานี

ภาพที่3-75: ที่นั่งดูโทรทัศน์และ CCTV ภายในครัว อ.ถาวร

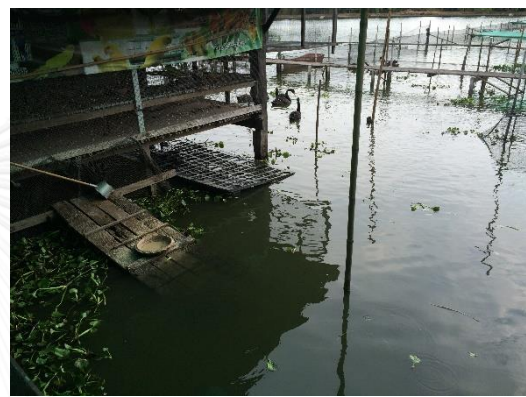
ภาพที่3-76: โรงเรือนกลางน้ำด้านหน้า

ภาพที่3-77: โต๊ะหินที่ใช้เป็นที่นั่งรวมกันของคนในบ้าน

ภาพที่3-78: การใช้พื้นที่ในบ่อน้ำ

ภาพที่3-79: การใช้ใต้ถุนเรือนกลางน้ำ

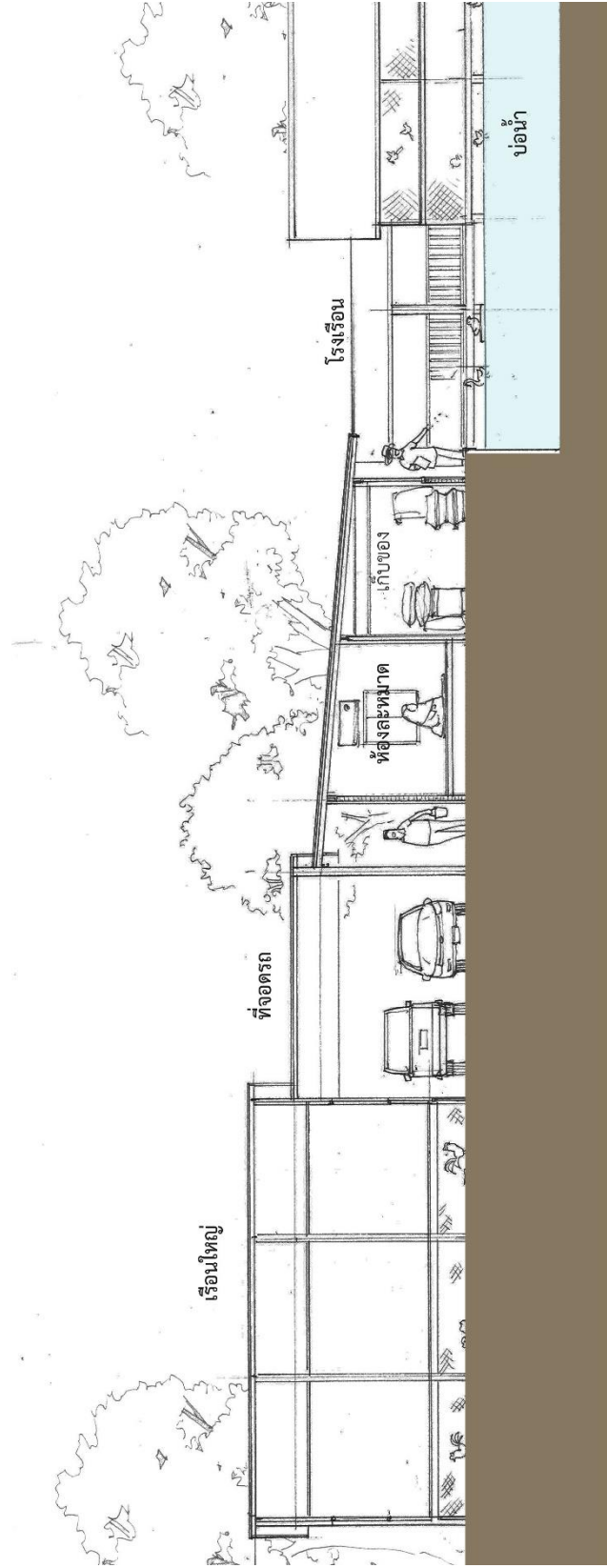
ภาพที่3-80: ภายในโรงเรือนส่วนตั้งพื้นที่อนุบาลลูกนก

ภาพที่3-81: ภายในโรงเรือนส่วนที่ตั้งกรงนก

ภาพที่3-82: ภาพสะพานที่ยื่นไปบ่อน้ำ เป็นที่พักผ่อน และให้อาหารสัตว์

ภาพที่ 3-83: รูปตัดด้านยาว เรือนอ.ถาวร สมานตระกูล มาตรฐาน 1:150

3.3.4 เรือนไม้ บังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย

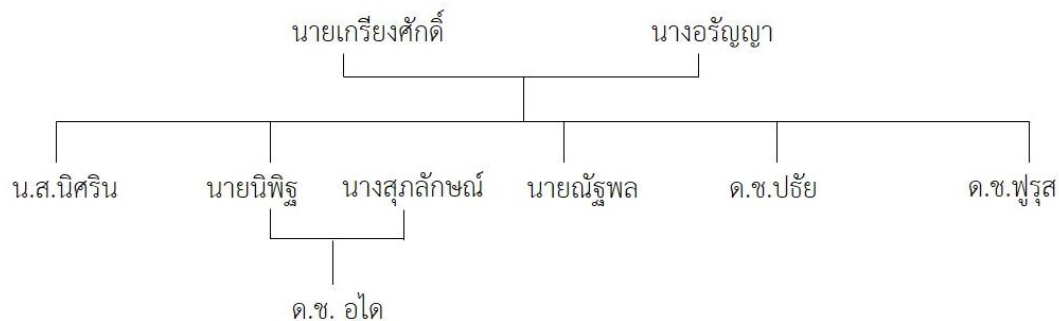
ภาพที่3-84: เรือนบังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย

ที่ตั้ง 32 หมู่ 5 ถนนลำไทร แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพฯ

เจ้าของเรือนคือ บังเกรียงศักดิ์ อายุ 53 ปี สมาชิกในเรือนยังประกอบด้วย ภรรยา ลูก 5 คน และ ลูกสะใภ้ 1 คน และ หลานอีก 1 คน ลูกสาวคนโตทำงานแล้วแต่ยังคงพักอาศัยที่บ้าน ลูกชายคนรองและ ลูกสะใภ้รับราชการอาศัยในตัวเมืองกรุงเทพฯ มาเยี่ยมที่บ้านในช่วงวันเสาร์อาทิตย์ ลูกอีก 3 คนยังคงเรียนหนังสือ หลานชายอายุน้อยยังไม่ถึงวัยเข้าเรียน โดยนางอรุณญาผู้เป็นภรรยาของบังเกรียงศักดิ์เป็นผู้เลี้ยงดู บังเกรียงศักดิ์ประกอบอาชีพทำงานโรงงานทำมานานกว่า 30 ปี และทำเกษตรในพื้นที่ของตนเอง ใช้พื้นที่มี แบ่งเป็นส่วนปลูกผลไม้ ส่วนบ่อน้ำ ส่วนทดลองปักชำ นอกจากนี้ยังประกอบอาชีพหาปลาในคลองลำไทรเป็น อาชีพเสริม ขายปลาให้คนในละแวกใกล้เคียง

บ้านของบังเกรียงศักดิ์ เป็นเรือนไม้จริง 2 ชั้น ขนาดไม่ใหญ่มาก อายุมากกว่า 50 ปี ในอดีตเป็น เรือนขนาดเล็กใต้ถุนโล่ง เมื่อบังเกรียงศักดิ์แต่งงาน จึงได้กั้นผนังด้านล่างเป็นพื้นที่ชั้นล่าง เรือนหลังนี้ยังเป็น บ้านเดิมของนางลินดาที่เป็นภรรยาของอ.สมชายด้วย โดยนางลินดามีศักดิ์เป็นพี่สาวแท้ๆ ของบังเกรียงศักดิ์ เมื่อแต่งงานแล้วจึงได้ย้ายออกไป พื้นที่ใช้สอยและขนาดเรือนของบังเกรียงศักดิ์นับได้ว่ามีขนาดเล็กที่สุดใน เรือนกรณีศึกษาทั้งหมด แต่มีความน่าสนใจในลักษณะการใช้สอยพื้นที่ขนาดเล็กเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวน สมาชิกในครอบครัว (เกรียงศักดิ์ สุขสบาย, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2559)

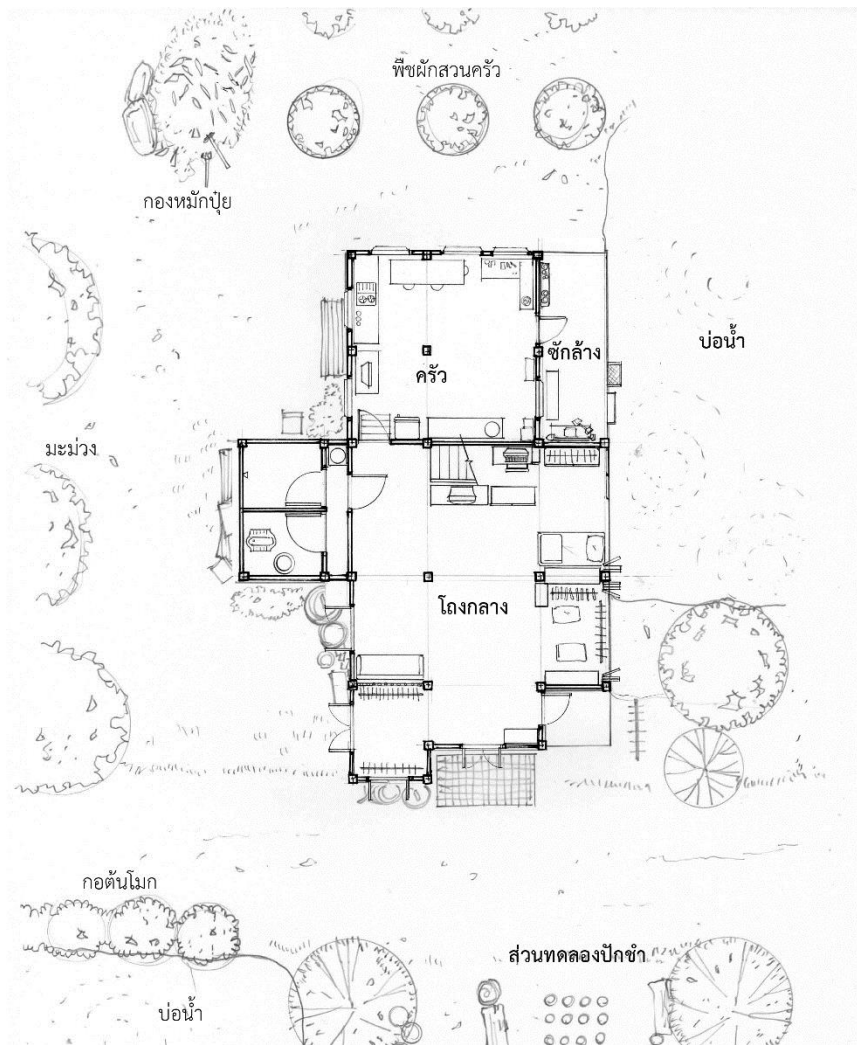
ผังครอบครัวบังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย

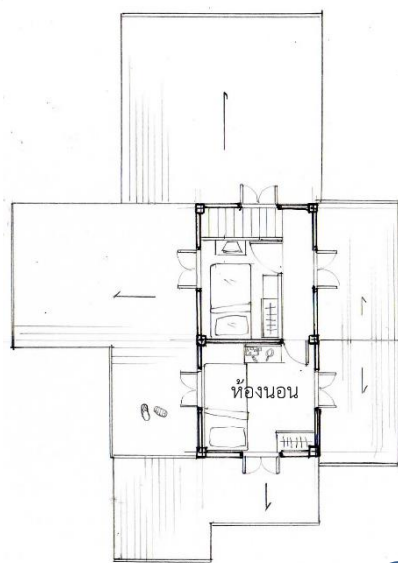
ภาพที่3-85: แผนผังครอบครัวบังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย

สมาชิกในครอบครัว

1. นายเกรียงศักดิ์ สุขสบาย	53 ปี	รับจ้าง
2. นางอรัญญา สุขสบาย	47 ปี	แม่บ้าน
3. นางสาวนิศริน สุขสบาย	27 ปี	พนักงานบริษัท
4. นายนิพัทธ์ สุขสบาย	24 ปี	รับราชการ
5. นางสุภลักษณ์ สุขสบาย	24 ปี	พนักงาน
6. นายณัฐพล สุขสบาย	21 ปี	พนักงาน
7. นายปรีัย สุขสบาย	16 ปี	ศึกษาอยู่ชั้น ม.4
8. นายพुरुส สุขสบาย	10 ปี	ศึกษาอยู่ชั้น ป.6
9. ด.ช.อุไต่ สุขสบาย	2 ปี	-

ภาพที่3-86: ผังพื้นที่ชั้นล่างเรือนบังเกรียงศักดิ์ และ บริบท มาตรฐาน 1:200

ภาพที่3-87: ผังพื้นที่ชั้นบนเรือนบังเกรียงศักดิ์ มาตรฐาน 1:200

1) การแบ่งสัดส่วนพื้นที่โดยรอบ มีพื้นที่ 3 ไร่ แต่มีการใช้พื้นที่ที่น่าสนใจ บ้านของบังเกรียงศักดิ์ถูกแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน ด้วยถนนในหมู่บ้าน เป็นทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ส่วนทิศตะวันตกอันเป็นที่ตั้งของบ้าน มีการขุดบ่อเป็นพื้นที่บ่อน้ำใช้เลี้ยงปลา โดยมีบ่อน้ำที่ริมถนน เป็นบ่อพักน้ำขนาดใหญ่เมื่อสูบน้ำจากคลองลำไทร ในอดีตใช้เป็นที่เลี้ยงปลาด้วย และส่วนทิศตะวันออก มีบ่อด้านหลัง ใช้เป็นที่สำรองน้ำและเลี้ยงปลาต่าง ๆ โดยรอบของบ่อมีการปลูกพืชหลากหลายชนิด อาทิ กลัวย มะพร้าว และ มะละกอ ฯลฯ บังเกรียงศักดิ์ได้ปลูกสลักกันไป เพื่อการป้องกันโรคและศัตรูพืชได้ มีการปลูกพืชแซมด้วย สับประรด และกระเจี๊ยบ เป็นพืชคลุมดิน และสมุนไพรต่าง ๆ เช่น ข่า สามารถใช้เก็บเกี่ยวเป็นอาชีพเสริม สร้างรายได้แก่ครอบครัว

2) การวางผังเรือน เรือนของบังเกรียงศักดิ์หันไปทางทิศตะวันออก มีการวางห้องครัวไว้ทางตะวันตกและห้องน้ำไว้ทางทิศใต้ เพื่อเป็นส่วนกันความร้อน มีการวางมุมของลูกชายไว้ทางทิศเหนือซึ่งเป็นทิศที่สบาย และห้องนอนใหญ่ไว้ที่ชั้น 2 ทางทิศตะวันออก อาคารยกสูงจากพื้น 70 เซนติเมตร และมีการทำช่องเปิดขนาดกว้างมาก สามารถรับลมและระบายอากาศได้อย่างดี

3) ลานบ้าน มีการใช้พื้นที่โดยรอบอย่างคุ้มค่า พื้นที่รอบบ้าน มีการปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือน และ บริเวณริมบ่อน้ำมีต้นไม้ขึ้นอย่างหนาแน่น บังเกรียงศักดิ์จึงตัดกิ่งไปปักชำขายเสริมสร้างรายได้ และใช้ต้นไม้ที่ขึ้นแทนรั้วบ้าน นอกจากนี้ยังได้ปลูกต้นไม้ไว้เป็นจำนวนมากรอบบ้านสร้างความร่มรื่น และสามารถนำใผ่มาตัดใช้ประโยชน์ได้ รวมถึงนำหน่อไม้มาทาน ตรงข้ามทางเข้าบ้านในอีกฝั่งของถนนใช้เป็นที่ส่วนแปลงปักชำทดลองของบังเกรียงศักดิ์ เพื่อปลูกปักชำต้นไม้ต่าง ๆ เช่น ใผ่ ต้นโมก รวมถึงพันธุ์ไม้แปลกที่เพื่อนฝูงให้มา เป็นบริเวณลองผิดลองถูกของบังเกรียงศักดิ์ในการเพาะปลูกพืชและใช้เป็นพื้นที่ทำปุ๋ยหมักเพื่อนำไปใส่ต้นไม้ในสวน และเป็นพื้นที่วิ่งเล่นของเด็ก มีการทำเป้ายิงทำจากสวิงจับปลาแล้วใช้หนังสัตว์ยิงเล่นกันในสวน และมีการตกปลากันในบ่อ

ภาพที่3-88: ลานที่ใช้ปลูกชำต้นไม้ต่าง ๆ

ภาพที่3-89: ลานบ้านที่ใช้เป็นที่เล่นของเด็ก ๆ

4) โถงเรือน เป็นพื้นที่กลางบ้านของบังเกรียงศักดิ์ ใช้เป็นพื้นที่นั่งเล่น และพื้นที่รวมของคนในครอบครัว เป็นพื้นที่ต้อนรับแขก และยังที่ใช้เป็นที่ดูโทรทัศน์ในเวลาเย็นร่วมกันของครอบครัว เป็นที่พูดคุยกันของคนในครอบครัว โถงบ้านยังติดกับเป็นพื้นที่ส่วนตัวของลูกชายคนที่ 3 และ คนที่ 4 เป็นมุมส่วนตัวที่มีพื้นที่เชื่อมต่อกันกับโถงกลาง ยังสามารถปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัวได้ และมีการแขวนชุดเอาไว้ในผนัง เพื่อเป็นการโชว์เสื้อผ้าชุดเท่แก่เด็ก ๆ คนอื่นที่มาเที่ยวบ้าน และยังเป็นพื้นที่สามารถแขวนเปลญวนได้สองถึงสามเปล ใช้นอนเล่นพักผ่อนในเวลากลางวันและเป็นที่นอนของหลาน โถงเรือนในเวลากลางวันยังใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงดูหลาน เพื่อความเป็นส่วนตัวในเวลากลางวัน จึงนำผ้ามาตากที่ริมหน้าต่าง เพื่อบังสายตา เป็นพื้นที่ตากผ้าของครอบครัว และโถงเรือนในเวลากลางคืนยังใช้เป็นที่นอนของบังเกรียงศักดิ์เองด้วย โดยการกางมุ้งนอนและการละหมาดก็ใช้พื้นที่โถงเรือนเป็นที่ละหมาดด้วย โถงเรือนของบ้านจึงเป็นเสมือนใจบ้าน และยังสามารถเชื่อมต่อกับธรรมชาติภายนอกได้อีกด้วย เมื่อปิดฝาเรือนฝั่งลูกชายออก สามารถเปิดออกได้ ทั้งแผงตั้งแต่พื้นจรดฝ้าเป็นพื้นที่ช่องเปิดขนาดใหญ่ รับลมรับแดดทิศเหนือได้อย่างดี

ภาพที่3-90: โถงบ้านและเปลญวน

ภาพที่3-91: ฝาโถงเรือนเปิดออกได้

5) ห้องนอน ที่นอนของคนในเรือนนี้มีเป็นสัดส่วน เพียงห้องนอนใหญ่ชั้นบนเป็นห้องนอนของลูกสาวคนโต ด้วยการความเหมาะสมจึงแยกห้องนอนชายหญิง ห้องนอนที่ชั้นบนของลูกสาวมีห้องหับมิดชิดอยู่ด้านใน ส่วนห้องที่อยู่ภายนอกเป็นห้องนอนของแม่ ลูกชายคนที่ 5 และหลาน มีการเจาะช่องเปิดทำให้รับลมและเชื่อมต่อกับพื้นที่บันได สามารถปฏิสัมพันธ์กับคนที่ขึ้นบันไดมาได้ และชั้นล่างเป็นพื้นที่นอนของลูกชายทั้ง 2 คนต่างมีมุมส่วนตัว กันด้วยตู้เสื้อผ้า มีการเชื่อมต่อกันของที่ว่าง และโถงเรือนใช้กางมุ้งเป็นที่นอนของบังเกรียงศักดิ์ และสามารถใช้เป็นที่นอนของลูกชายคนรองเมื่อกลับมาเยี่ยมบ้าน

6) ครัว ครัวของบ้านบังเกรียงศักดิ์มีขนาดใหญ่ อยู่ด้านหลังบ้านระดับพื้นดิน มีการใช้พื้นที่ทางตั้งในการเก็บข้าวของต่าง ๆ การทำที่เก็บของที่ผนังและที่เสียบเก็บอุปกรณ์ทำครัวต่าง ๆ มีช่องเปิดเป็นกระจกบานเกล็ด นอกจากนี้ครัวยังมีที่โล่งตรงกลางขนาดใหญ่พื้นปูด้วยกระเบื้อง ใช้เป็นที่นั่งทานข้าวที่พื้นร่วมกันของทั้งครอบครัว หากเป็นมือเช้าหรือมือกลางวันที่มาชิกในครอบครัวไม่มาก จะนั่งทานที่โต๊ะที่ชิดขอบผนังแยกกันทาน เว้นแต่ในช่วงถือศีลอดที่มือสมาชิกทุกคนในบ้านจะมาทานพร้อมกัน และพื้นที่ด้านนอกของครัว

มีการเทพื้นคอนกรีตไว้เป็นลานซักล้างขนาดเล็ก และใช้พื้นที่ผนังทางตั้งเก็บอุปกรณ์งานช่างต่าง ๆ ส่วนตัวของบังเกรียงศักดิ์ รวมถึงชิ้นส่วนเครื่องใช้ไฟฟ้าเก่าอันเป็นของสะสมส่วนตัวของเจ้าของบ้าน

ภาพที่3-92: ภายในครัว บังเกรียงศักดิ์

ภาพที่3-93: การใช้พื้นที่ทางตั้ง ภายในครัว

7) **ห้องน้ำ** ด้วยจำนวนสมาชิกในบ้านที่มากและเรือนขนาดเล็ก จึงมีห้องน้ำแค่จุดเดียว สร้างขึ้นทางทิศตะวันตกของบ้าน เป็นผนังอิฐฉาบปูนมีบล็อกคอนกรีตเจาะรูเป็นที่ระบายอากาศและให้แสงสว่าง มุงด้วยหลังคาสังกะสี แต่แยกออกเป็น 2 ห้อง ได้แก่ ห้องอาบน้ำและห้องส้วม เพื่อใช้งานได้พร้อมกันของสมาชิกในบ้านที่มีจำนวนมาก

ภาพที่3-94: ภาพบังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย

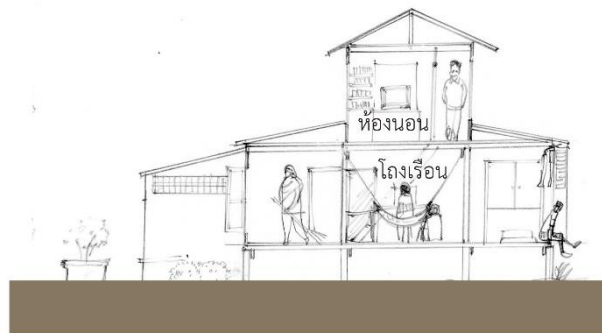
ภาพที่3-95: การใช้พื้นที่เขมขันที่โถงเรือน

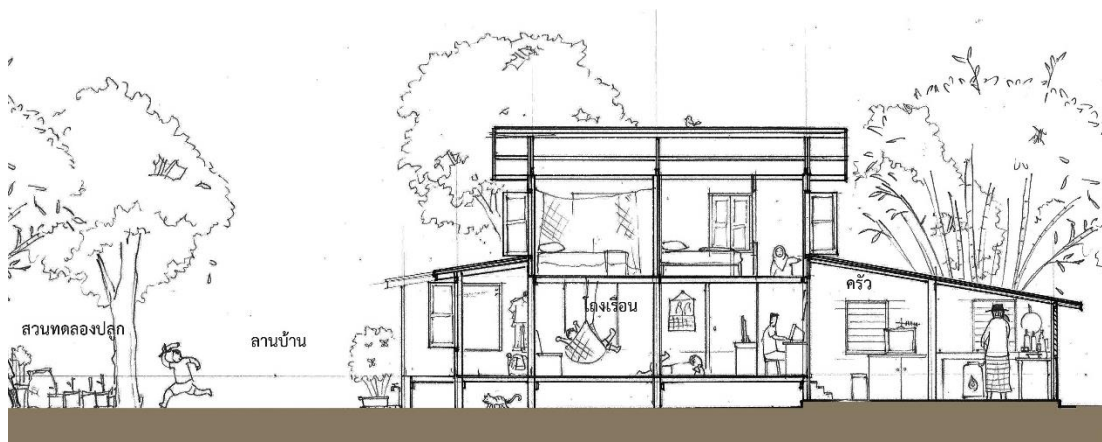
ภาพที่3-96: พื้นที่สวนด้านหลังของบังเกรียงศักดิ์

ภาพที่3-97: พื้นที่สวนทดลองของบังเกรียงศักดิ์

ภาพที่3-98: รูปตัดขวางของเรือนบังสมบุญรณ์ มาตรฐาน 1:200

ภาพที่3-99: รูปตัดยาวของเรือนบังสมบุญรณ์ มาตรฐาน 1:200

บทที่ 4

วิถีและระบบปฏิสังการของชุมชนบ้านลำไทร

4.1 คุณค่า และ เอกลักษณ์ของชุมชนบ้านลำไทร

ชุมชนบ้านลำไทรอาจสามารถจัดได้ว่ามีความโดดเด่นด้านสังคม มีคุณค่าในระดับของกรุงเทพมหานคร คุณค่าด้านสังคมของชุมชนบ้านลำไทร มีความโดดเด่นในเรื่องวิถีชีวิต คนในชุมชนที่ยังคงมีไมตรี มีการรวมกลุ่มกัน มีการปฏิสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของคนในชุมชน การอยู่อาศัยที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยรอบอย่างดี เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของชุมชน และควรแก่การศึกษา ผู้วิจัยจึงนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้ เพื่อการศึกษาชุมชนบ้านลำไทร และการจะศึกษานิยามชุมชนใด ต้องพิจารณาและประเมินว่าชุมชนแห่งนั้นมีคุณค่าในด้านใด ควรค่าแก่การศึกษาหรือไม่ โดยอ้างอิง (Identify values) การประเมินคุณค่าจาก Burra Charter ปี 1999 ที่มีการนิยามคุณค่าทางด้านมรดกทางวัฒนธรรม อันรวมถึงคุณค่าทางด้านความเป็นพื้นที่ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับผู้คน (Australia ICOMOS Inc., 2000: 12) โดยนิยามคุณค่าในด้านสังคม คือ การนำมาใช้วัดพื้นที่ที่มีจุดสนใจในด้านจิตวิญญาณ สังคมการเมือง เชื้อชาติ หรือกล่าวถึงด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ ในภาพรวมไปจนถึงกลุ่มชนขนาดเล็ก (Australia ICOMOS Inc., 2000: 12) นิยามคุณค่าทางสังคมยังรวมถึงคุณค่าของกลุ่มชนที่มีเอกลักษณ์ มีความเข้มแข็ง มีความกลมเกลียวเหนียวแน่นในครอบครัวและพวกพ้อง การใช้พื้นที่ร่วมกันของชุมชน อันก่อให้เกิดวิถีชีวิตการรวมกลุ่มกันของชุมชน เป็นเอกลักษณ์ที่เกิดจากความเฉพาะตัวที่ทาง บ้าน และที่อยู่อาศัยของกลุ่มชนเหล่านี้ (Marta de la Torre, 2002: 12)

อาจกล่าวได้ว่า ชุมชนบ้านลำไทรมีความสอดคล้องกับคุณค่าในด้านสังคม เป็นชุมชนขนาดใหญ่ อยู่อาศัยในพื้นที่มานาน มีที่มาจากการกวาดต้อนคนอิสลามปัตตานี มีการทำเกษตรพอเพียงอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและเหลือไม่มากในพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีความกลมเกลียวเหนียวแน่นกันภายในชุมชน อันเนื่องมาจากความเป็นเครือญาติกันทั้งชุมชน มีการประกอบอาชีพและวิถีชีวิตผูกพันกับพื้นที่

4.2 วิถีชีวิตและระบบปฏิสังการ

ในสังคมชุมชนนั้น มนุษย์เราจะต้องมีสื่อสารปฏิสังการกันเพื่อทำเข้าใจระหว่างกัน เพื่อนำไปสู่ความปรารถนาที่ต้องการ การศึกษาการปฏิสังการนั้นมีหลายกรอบทฤษฎี และกรอบที่นำมาใช้ศึกษา ชุมชนบ้านลำไทรเพื่อทำความเข้าใจระบบปฏิสังการและวิถีชีวิตของชาวชุมชนบ้านลำไทรและวิถีชีวิตในเรือนกรณีศึกษา คือ “ระบบสื่อสารพื้นฐาน Primary Message System (PMS)” ซึ่งเป็นคำเรียกระบบปฏิสังการ

ของมนุษย์ โดย Edward T. Hall ซึ่งประกอบด้วย (Hall, Edward T., 1969 สรุปความโดย ทิพย์สุตา ปทุมานนท์, 2547: 158-185)

4.2.1 ระบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก (Interaction)

มนุษย์เรานั้นจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับโลก กล่าวคือ หากเราจะศึกษามนุษย์ เราต้องทำความเข้าใจการดำรงอยู่ของมนุษย์ในโลกและวัฒนธรรมที่เขาอาศัยอยู่เป็นอย่างไร โดยคนเรานั้นต้องใช้ชีวิตให้เข้ากับบริบทสภาพแวดล้อมอันเป็นพื้นฐานเพื่อการอยู่รอด ทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ตั้งแต่การปฏิสัมพันธ์ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับซับซ้อนสูงขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติของชุมชนบ้านลำไทรนั้น มีความแนบแน่นมาตั้งแต่อดีต วิธีการใช้ชีวิตเรียบง่ายและอาศัยธรรมชาติ อาศัยคลองลำไทรเป็นแหล่งสายน้ำหลักเพื่อยังชีพหล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชน เป็นทั้งแหล่งอาหาร แหล่งน้ำกินน้ำใช้ และทำไร่นา (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2544 : 76)

“ในคลองก็ไปมาด้วยเรือ สมัยก่อนคนน้ำก็อยู่รอบบ้านแบบนี้ ทิวก็ตกปลาเอาได้ ได้ปลาช่อนบ้าง ปลากระสงบ้าง เคยเห็นไหม”

(ทัศนีย์ สุขสบาย, สัมภาษณ์ วันที่ 24 ตุลาคม 2558)

คลองลำไทรใช้เป็นทางคมนาคมมาตั้งแต่อดีต อาจกล่าวได้ว่าชุมชนบ้านลำไทรอยู่คู่กับน้ำและธรรมชาติมาตลอด บ้านส่วนใหญ่มีการขุดคูน้ำธรรมชาติล้อมบ้านไว้ ใช้เป็นทั้งรั้วและเป็นแหล่งอาหาร เมื่อออกไปที่คูน้ำข้างๆบ้านก็สามารถตกปลาмаกินได้เลย

ภาพที่4-1: คลองลำไทร

ภาพที่4-2: การใช้คูน้ำล้อมรอบบ้าน

การปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติและกับพื้นดินนั้น สามารถพบได้ในเรือนกรณีศึกษาทั้ง 4 หลัง ทุกหลังล้วนมีการเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม ซึ่งต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมโดยรอบ การปลูกพืชของอ.สมชาย บังสมบูรณ์ และบังเกรียงศักดิ์ มีการสูบน้ำจากคลองลำไทรมาใช้ แม้พื้นที่บ้านลำไทรจะมีความอุดมสมบูรณ์แต่ก็ไม่สามารถปลูกพืชได้ทุกชนิดแล้วได้ผลผลิตดี เช่นการปลูกพืชจากต่างประเทศ สมาชิกครอบครัวของเรือน

กรณีศึกษาทั้ง 4 จึงเลือกปลูกพืชพื้นถิ่นและพืชที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ เช่น มะม่วง ไม้ มะละกอ กล้วย มะพร้าว ชมพู่ ฟักทอง ฯลฯ และยังเคารพธรรมชาติโดยการใช้ปุ๋ยชีวภาพ สารชีวภาพที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในการรดต้นไม้ ไม่ใช่สารเคมี เช่น ยาฆ่าแมลง อันจะส่งผลกระทบต่อบริเวณธรรมชาติของคลอง ลำไทร นอกจากนั้นเรือนทั้ง 4 หลัง ยังได้มีการวางผังให้สอดคล้องกับบริบท ที่ตั้งตอบรับกับทางเข้า วางเรือนในทิศที่สบาย และนำส่วนที่ไม่ใช่พื้นที่อยู่อาศัยหลัก เช่น ส่วนบริการ ส่วนที่ต้องการแสงแดด ไว้ในทิศตะวันตก รวมถึงการปลูกต้นไม้โดยรอบบ้านเพื่อให้ร่มเงา

4.2.2 ระบบการเลี้ยงชีพ (Subsistence)

การเลี้ยงชีพเป็นสิ่งสำคัญขั้นพื้นฐานทางกายภาพตั้งแต่อดีตมา สิ่งแรกที่มนุษย์จะต้องรู้เพื่อการดำรงชีวิตนั้น คือ การกินและการอยู่ และการจะหาอาหารกินพอเพียงนั้น มนุษย์นั้นต้องเรียนรู้เพื่อหาอาหารต้องทำงานและสร้างชีวิตของตนขึ้น การเลี้ยงชีพนั้นก่อให้เกิดการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของมนุษย์ การกินอยู่ด้วยกัน การช่วยเหลือกันเกิดความสมานฉันท์ ปฏิสัมพันธ์และถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

การเลี้ยงชีพของคนในชุมชน มีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อยู่อาศัยร่วมกันทั้งชุมชนเป็นครอบครัวใหญ่ด้วยความผูกพันกันทางเครือญาติ ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมด้วยความอดทน คนในชุมชนสามารถสร้างผลผลิตทางการเกษตรนอกเหนือจากข้าวได้หลากหลายรูปแบบ ทั้งการทำสวนผลไม้ การปลูกพืชไร่ การเลี้ยงสัตว์ทั้งสัตว์เศรษฐกิจและสัตว์สวยงาม การทำเกษตรมักทำเพื่อบริโภคในครัวเรือน เมื่อปริมาณผลผลิตมากเกินไป จะนำผลผลิตมาแปรรูป ทำให้เพิ่มมูลค่าให้ผลผลิตและใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ยังชีพตามแบบเศรษฐกิจพอเพียง (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2544 : 89) แม้ปัจจุบันหลายครอบครัวจะไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก แต่ก็ยังประกอบเป็นอาชีพเสริม และนำผลผลิตที่ได้ที่นำมาแปรรูป เช่น กล้วยอบ กล้วยทอด น้ำพริกต่าง ๆ มารวมกันขายในสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นมาในชุมชน

“รักษาจิตวิญญาณไม่ย่อท้อต่อการทำต่อการปลูก ร้อนแต่ใจยังสู้ ร้อนแต่ไม่เลิก คนจะไม่ท้อแท้ ขยันหมั่นเพียร สว่างปุ๊บออกไปทำงานละ รดน้ำต้นไม้ เหนื่อยไหมก็เหนื่อย แต่ก็มีความสุข ถ้าหากเราไม่มีจิตวิญญาณการรักษาวินัยแบบนี้ไม่เกิด”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

ภาพที่4-3: บรรยากาศสวนในชุมชนบ้านลำไทร

ภาพที่4-4: บรรยากาศการทำงานในแปลงของอ.สมชาย

การเลี้ยงชีพในเรือนกรณีศึกษาทั้ง 4 หลัง มีการเลี้ยงชีพด้วยการทำเกษตรเป็นหลัก แม้สมาชิกบางคนจะมีการทำประกอบอาชีพอื่นควบคู่ไปด้วยแต่ก็ไม่ได้ทิ้งการเกษตรไป มีการรักษาวิถีการเลี้ยงชีพแบบนี้ไว้ อย่างเหนียวแน่นด้วยรักในจิตวิญญาณของการทำเกษตร ซึ่งก่อให้เกิดความสุข และสามารถเลี้ยงดูตนเองได้ อย่างดี เป็นความผูกพันที่เห็นการทำเกษตรมาตั้งแต่เด็ก สามารถพึ่งพาตนเองได้และเป็นการใช้พื้นที่ที่มีอยู่ ได้รับมาจากบรรพบุรุษ ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเพื่อไว้บริโภคในครอบครัวเมื่อเหลือจึงขาย หรือนำไป แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ อย่างเช่น บังสมบูรณ์เลี้ยงชีพด้วยการทำนาผักบุ้งและผักกระเฉดเป็นหลัก อ.สมชายก็ใช้พื้นที่ปลูกกล้วยขายและเป็นพื้นที่การเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ให้บุคคลภายนอก ได้เข้ามาเรียนรู้ บังถาวรก็เลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงสัตว์ปีกสวยงาม รวมถึงปลูกพืชผลไม้ ส่วนบ้านบังเกรียงศักดิ์ แม้จะไม่ได้ทำเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่ก็ใช้พื้นที่ของบ้านในการปลูกพืชผักนำมาบริโภคภายในครัวเรือนและ ใช้ขายเลี้ยงชีพ

4.2.3 ระบบการใช้โลก (Exploitation)

มนุษย์ควรระลึกถึงบุญคุณของโลกหรือ โลกใบเล็ก ที่เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยของตน อย่างคนโบราณที่ยกย่องพื้นโลกเป็นแม่ และมนุษย์ทุกคนล้วนเป็นลูกของแม่ ควรจะเคารพต่อโลกของตน การใช้ทรัพยากรของโลกของพื้นที่ท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า ใช้อย่างทะนุถนอม ใช้ทรัพยากรอย่างพอเพียงและยั่งยืน และให้ทรัพยากรรวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นได้ตกทอดสู่ลูกหลาน

ความสัมพันธ์การใช้ทรัพยากรของคนในชุมชนบ้านลำไทรนี้มีมาก การอยู่เคียงคู่กับธรรมชาติได้ ดำรงมานานตั้งแต่อดีต ใช้คลองลำไทรเป็นแหล่งประกอบอาชีพใช้น้ำในคลองในการปลูกพืชไร่พืชสวนและใช้น้ำทำนา แหล่งอุปโภคบริโภค ชาวชุมชนลำไทรใช้น้ำในคลองในการดื่มกิน ใช้อาบ และใช้เป็นแหล่งอาหาร จากความอุดมสมบูรณ์ของพรรณปาลามากมาย และใช้เป็นทางสัญจรหลัก (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2542 :

38-41) บางช่วงคลองได้มีปัญหามาจากผักตบชวา และน้ำเสียจากการใช้สารเคมีในการประกอบการเกษตร แต่คนในชุมชนบางหมู่ได้ช่วยกันรักษาทรัพยากรล้ำค่าของชุมชนไว้ เช่นในชุมชนหมู่ 6 หมู่บ้านชุมชนได้มีการร่วมกันทำความสะอาดและขุดลอก กำจัดผักตบในคลองลำไทรช่วงหมู่ 6

“มันคือความสุข เขาให้เราเราให้เขา เราปลูกต้นไม้ให้โลก โลกก็ให้ผล เขาเรียกการอยู่ร่วม ถ้าเราเอาชนะเนี่ย อยู่ยาก อยู่ร่วมอยู่ง่าย”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

ในเรื่องกรณีศึกษาทั้ง 4 หลังนั้น มีการผูกพันกับโลกที่เขาอาศัยอย่างดี เข้าใจในเรื่องทรัพยากรและระลึกถึงบุญคุณของพื้นที่ อย่างอ.สมชายพูดถึงเรื่องการใช้ทรัพยากร การอยู่ร่วมกับโลก และตอบแทนต่อโลกที่อาศัยอยู่ โดยการปลูกต้นไม้ให้ในพื้นที่ เพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับพื้นที่ สร้างความร่มรื่นชื่นใจแก่ผู้อาศัย และสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตที่ได้จากต้นไม้ นั้น เป็นความเข้าใจในธรรมชาติทำให้สามารถอยู่ร่วมกับพื้นที่ได้แบบนี้ และยังคงรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างดี

4.2.4 ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ (Association) + ชายและหญิง (Bisexuality)

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้นมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม และความปรารถนาอย่างหนึ่งของมนุษย์เราคือการสัมพันธ์ต่อผู้อื่น โดยสังคมของมนุษย์ เริ่มต้นตั้งแต่การเกิดขึ้นมาและถูกเลี้ยงดูโดยพ่อแม่ในสังคมครอบครัว การอยู่ร่วมกันก่อเกิดคำว่า สังคม โดยสังคมจะมีการกำหนดเป็นกรอบและรูปแบบชีวิต ให้คนในสังคมจัดการชีวิตของเขาภายใต้การหล่อหลอมของสังคม

ความสัมพันธ์ที่เกิดในชุมชนบ้านลำไทร มีความผูกพัน พึ่งพาอาศัยกันและกัน ด้วยความสัมพันธ์ที่คนทั้งชุมชนมีบรรพบุรุษคนเดียวกัน ผู้คนที่อาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินนี้ไม่ค่อยย้ายออกไป ทำให้มีความเป็นเครือญาติที่แน่นแฟ้นกันมาก และทุกคนล้วนมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันไม่ทางได้ก็ทางหนึ่ง (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2542: 49) อยู่กันอย่างกลมเกลียว การตั้งบ้านเรือนก็มักตั้งรวมกันเป็นกลุ่มปลูกตามญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดกัน

“การปฏิสัมพันธ์สังคมสำคัญ บางคนเข้ากะคนไม่ได้ก็เข้ากับต้นไม้คุยกับสัตว์ปฏิสัมพันธ์ กะทุกสิ่ง คนเราต้องเคลื่อนไหว คนเราถ้าไม่มีปฏิสัมพันธ์ อยู่ไม่ได้หรอก”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

ในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์เป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดอย่างมากในวิถีชีวิตเรื่องกรณีศึกษาทั้ง 4 หลัง เนื่องจากเป็นความเป็นญาติพี่น้องที่สัมพันธ์กันทั้งชุมชน สมาชิกในเรื่องกรณีศึกษาต่างมีความยินดีที่จะได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ที่มาเยี่ยมเยียน ทั้งญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านซึ่งก็มักจะเป็นคนที่เกี่ยว

โยงกันทางเครือญาติ คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สมาชิกในเรือนกรณีมีความสุขที่ได้พูดคุยกับคนอื่น นิยมขึ้นขอออกไปประชุมรวมกลุ่มของหมู่บ้าน เพื่อให้ได้แลกเปลี่ยนพูดคุยออกความเห็นรวมกลุ่มทางสังคมกัน

ส่วนในด้านการปฏิสังขรณ์ของชายและหญิงมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละบริบทและวัฒนธรรมของพื้นที่ ในอดีตนั้นการปฏิสังขรณ์ของชายและหญิงมีความแตกต่างกันมาก โดยบางพื้นที่มีประเพณีธรรมเนียมการปฏิบัติที่แตกต่างแยกกันระหว่างชายหญิง ในพฤติกรรมกรรมการแสดงออกหรือในการประกอบอาชีพก็แตกต่าง ในปัจจุบันนั้นความต่างนั้นค่อยๆจางหายไป ประกอบกับวิถียุคใหม่ ความเท่าเทียม ความเสมอภาค ของชายและหญิง แต่มีความแตกต่างในเรื่องของ ฐานะและอำนาจเข้ามาแทนที่

คนในชุมชนบ้านลำไทร นับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ แม้ไม่เข้มงวดเท่าชาวมุสลิมในตะวันออกกลาง แต่การปฏิสังขรณ์ระหว่างชายหญิงจึงต้องเป็นไปตามบริบทของวิถีศาสนาอิสลาม รวมถึงการปฏิบัติตนระหว่างกัน เช่นการแต่งงานในชุมชน ซึ่งมักเป็นการแต่งงานในเครือญาติ จะต้องขออนุญาตพ่อแม่ เมื่อได้รับคำยินยอมจึงจะสามารถอยู่กินกันได้ตามหลักการอิสลามและได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2542 : 56) หากไม่ได้รับอนุญาตก็จะไม่สามารถแต่งงานอยู่กินกันได้ และ การปฏิบัติตัว เช่น ชายหญิงที่ไม่ได้แต่งงานกันและไม่ได้เป็นญาติกันทางสายเลือด ไม่สามารถอยู่ด้วยกันสองต่อสองได้

ความสัมพันธ์ด้านชายหญิงของศาสนาอิสลามในเรือนกรณีศึกษาทั้ง 4 หลัง อาจพอมองเห็นได้บ้าง เช่น บ้านบังเกรียงศักดิ์ การแยกที่นอนชายหญิง โดยให้สมาชิกผู้หญิงและเด็ก นอนอยู่พื้นที่ชั้นบน ส่วนชั้นล่างตรงโถงเรือนเป็นที่นอนของผู้ชาย และ ในบ้านของอ.ถาวรเองก็แยกห้องนอนชาย และหญิง ส่วนเรือนเล็กของลูกชายอ.สมชาย บางหลังมีห้องนอนห้องเดียว จะให้ผู้หญิงนอนที่ห้องนอน ส่วนผู้ชายจะนอนที่ฟูกตรงห้องนั่งเล่นแทน

4.2.5 ระบบการป้องกันตัว (Defense)

มนุษย์ได้ใช้สมองเพื่อป้องกันตัวตามธรรมชาติ ใช้สมองสั่งการล่าหาอาหาร และหนีภัยให้กับตนเอง ผันแปรวัตถุและโลกรอบตัวเพื่อให้ได้อยู่ได้กินได้ใช้ และป้องกันตัว บ้านเมืองสมัยก่อนสร้างกำแพง ค่าย คู เมืองป้องกันภัย มนุษย์เป็นสังคมขึ้นมาจึงได้ใช้สมองสร้างสิ่งต่าง ๆ เพื่อเป็นการป้องกันตัว สร้างศาสนาใช้คุณวินัย คุณสัญชาตญาณดิบ สร้างกฎหมายเพื่อป้องกันคนไม่พึงประสงค์ สร้างยารักษาโรคเพื่อป้องกันโรคภัย และสร้างผู้ปกครอง เพื่อให้สังคมมีความปึกแผ่น ป้องกันความแตกแยก สงบร่มเย็น อุดมสมบูรณ์

ในอดีตสมัยที่คนในชุมชนยังมีจำนวนน้อย การกำหนดขอบเขตเพื่อป้องกันตัวของคนในชุมชนก็แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนและธรรมชาติ แต่ละเรือนจะปลูกกอไผ่ไว้ล้อมรอบบ้านเป็นรั้วธรรมชาติ คู่กับคูน้ำที่ขุดรอบบ้าน เว้นไว้แต่ช่วงหน้าบ้านที่ใช้เป็นทางเข้าออก และใช้ประโยชน์จากกอไผ่นี้มากมาย เช่นนำหน่ออ่อนมาใช้ทำอาหาร นำต้นไผ่มาใช้ทำอุปกรณ์ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ แต่ปัจจุบันนี้กอไผ่ในชุมชนได้ถูกตัดออกเกือบหมด (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2542: 39) การป้องกันตัวของคนในชุมชนปัจจุบันนี้คือการใช้ “รั้วใจ” และสามัคคีกันของชุมชน ชุมชนช่วยกันสอดส่องช่วยกันเป็นหูเป็นตาให้กัน ด้วย

คนในชุมชนทุกคนมีความสัมพันธ์ทางญาติไม่ว่าทางใดทางหนึ่ง จึงอาศัยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จากคนภายนอกที่ไม่หวังดี และไม่ได้การกันรั้วเป็นส่วนใหญ่ ใช้เพียงคูน้ำรอบล้อมแสดงอาณาเขตบ้าน รวมถึงอาคารพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนอย่างมัสยิด และโรงเรียน ก็ไม่มีรั้วเพราะคนในชุมชนใช้รั้วใจในการดูแล ชาวบ้านถือว่าหากมีรั้วแล้วพื้นที่เหล่านั้นเป็นของรัฐไม่ใช่ของคนในชุมชน จะไม่มีการช่วยกันดูแลอีกต่อไป การมีรั้วเปรียบเสมือนการแบ่งเขตไม่ให้ชาวบ้านเข้า ในชุมชนยังมีการใช้คุณธรรมทางด้านศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน เป็นพื้นฐานของจิตใจทำให้ทุกคนในชุมชนเป็นคนดี เป็นภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง ไม่มีการทะเลาะวิวาท หรือลักขโมยกัน (ศูนย์ผลิตสื่อเพื่อชาวไทยมุสลิม, 2550: 122)

“บ้านนี้สามารถไปบ้านอื่นได้ ผากฝั่งได้ ใครเข้ามาในหมู่บ้านก็รู้ เพราะฉะนั้นในบ้านแต่ละบ้าน เขาจะคุ้มกัน และเดินเข้าบ้านได้ทุกบ้าน ไม่มีรั้ว เพราะเราอยู่ด้วยรั้วใจ”

(อ.สมชาย สมานตระกูล , สัมภาษณ์, อ้างถึงใน ศูนย์ผลิตสื่อเพื่อชาวไทยมุสลิม, 2550: 122)

วิถีชีวิตการใช้ “รั้วใจ” ยังปรากฏในกรณีศึกษา เช่น เรือนอ.สมชาย ที่ไม่มีรั้วรอบใด ๆ และมีขนาดใหญ่มากที่มีหลังคาคลุมซึ่งไม่มีรั้วหรือประตูกัน ใครก็สามารถเข้ามาได้ แต่บ้านของอ.สมชายไม่มีของหาย เนื่องจากการใช้รั้วใจของชุมชน คนในหมู่บ้านเป็นญาติกัน หากมีคนต่างถิ่นเข้ามาผิดสังเกตจะมีการโทรแจ้งกัน และช่วยกันออกมาดูว่าเกิดอะไรขึ้น และพื้นที่ชานของอ.สมชายยังเป็นพื้นที่โรงเรียนการเรียนรู้เกษตรพอเพียงเป็นที่ต้อนรับทุกคนที่เข้ามา ทุกคนมีส่วนร่วมกันในการเป็นพื้นที่ที่ต้องช่วยกันดูแล

ภาพที่4-5: หน้าบ้านอ.สมชาย ที่ไม่มีรั้วกัน

พื้นที่สวน ของบ้านอ.ถาวร และ อ.สมชายก็ไม่มีรั้วรอบขอบชิด มีการปลูกพืชต่าง ๆ เช่น กล้ายมะม่วง มะละกอ อ.สมชายเองก็อนุญาตให้เด็กแถวบ้านสามารถเด็ดกินได้ตามใจชอบแต่ต้องช่วยกันดูแลไม่ให้คนภายนอกมาขโมย เป็นการป้องกันตัวอย่างวิถีชีวิตชาวบ้าน เด็กเหล่านั้นต่างช่วยกันดูแลสวนของอ.สมชายอย่างดี เมื่อมีผลผลิตจากที่บ้านตนก็นำมาฝากอ.สมชายเสมอ เช่น ไข่ไก่ เป็นการป้องกันตัวโดยใช้ความเมตตาและความเอื้อเฟื้อเพื่อแผ่ซึ่งสามารถป้องกันได้ยั่งยืน

4.2.6 ระบบการเล่น (Play)

มนุษย์เรานั้นล้วนมีการเล่นอยู่ในทุกคน การเล่นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ต้องการพักผ่อน จากการทำงานอันจริงจังในแต่ละวัน การปล่อยชีวิตเป็นอิสระผ่อนคลายความอ่อนล้าจากการทำงานการเรียนต่าง ๆ การเที่ยวเล่นเพลิดเพลินเป็นการพักผ่อนของจิตใจก่อนจะกลับมาพร้อมสู้กับชีวิตอีกครั้ง มนุษย์นั้นมีความต้องการ การเล่น ความฝัน ความผ่อนคลาย ความสบายให้สัมผัส การเล่นช่วยสร้างความสนุกสนาน อาจสร้างวิธีการใหม่ๆ ให้เราเผชิญต่อสถานการณ์ สร้างมุมมองแก้ไขปัญหาได้

ภาพที่ 4-6: บรรยากาศการเล่นของเด็ก ๆ ในชุมชนบ้านลำไทร

ด้วยความที่ชุมชนแห่งนี้อยู่ใกล้ชิดและมีความผูกพันกับธรรมชาติ การละเล่นของเด็ก ๆ ในชุมชนนี้ยังคงความเป็นวิถีชนบทดั้งเดิม ละเล่นหยอกล้อไปกับธรรมชาติ จากการลงสำรวจพื้นที่ของผู้วิจัยในวันที่ 24 ตุลาคม 2558 กลุ่มเด็กผู้ชายรวมกลุ่มโตดเล่นน้ำในคลองลำไทร อีกกลุ่มมากันวางเบ็ดตกปลาที่คูน้ำ กลุ่มเด็กผู้หญิงเล่นหม้อข้าวหม้อแกง ใช้หิน ดิน ททราย และ ดอกอัญชันมาเล่นแทนสิ่งของ

“บางทีเย็นๆ เพื่อนบ้านก็มา เด็กผู้ชาย 5-6 คน มาเล่นโป่งแปะรอบบ้านวนกันไป ไปหาชอกหาหลีบเล่นโป่งแปะ หลังบ้านนั่น ใต้บ้านนี้ ชอกนั่น ชอกนี้ หลังรถ”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

ในเรือนกรณีศึกษาทั้ง 4 มีอยู่ 3 หลังที่มีสมาชิกวัยเด็ก ที่มีการเล่นในพื้นที่ มีที่มารวมกันอยู่อย่างบ้านอ.สมชาย ลูกหลานมีการออกไปวิ่งเล่นที่ลานบ้าน ตะบอลกัน และใช้ดอกไม้ ก้อนหิน ขอนไม้มาเล่นกันเป็นเล่นชายของ บางวันก็นำแคร่ไม้ไผ่มาตั้งทำเป็นโต๊ะเรียน แล้วเด็กคนที่โตกว่าก็เล่นเป็นคุณครู บ้านอ.ถาวร ลูกหลานพากันวิ่งเล่นไล่จับกันที่ลานบ้านผ่อนคลายจากการเรียนมาตลอดทั้งวัน อาศัยชอกมุมตามบ้านเป็นที่วิ่งเล่นซ่อนแอบ บ้างวันร้อนๆ ต่างพากันเล่นน้ำในบ่อขนาดใหญ่ด้วยความร้อน บ้านบังเกรียงศักดิ์ การใช้ลานบ้านและสวนเป็นพื้นที่วิ่งเล่น มีการชวนผองเพื่อนนำเบ็ดมาตกปลากันสนุกสนานที่บ่อปลาขนาดใหญ่ การเล่นจึงเป็นทั้งการพักผ่อนและปฏิสัมพันธ์กันของเด็ก ๆ

4.2.7 ระบบการเรียนรู้ (Learning)

มนุษย์เราต้องเรียนรู้รอบกาย ทั้งเรื่องของตนเองและเรื่องของผู้อื่นที่เข้ามาสัมพันธ์กับตน เรียนรู้รายละเอียดในชีวิต เรื่องโลก และวิถีของโลก การเรียนรู้ทำให้คนเรามีการปรับตัวและวิวัฒนาการ คนเราเรียนรู้ปรับตัวเมื่อสภาพแวดล้อมรอบตัวเปลี่ยนไป และพัฒนาการเรียนรู้จากการปรับตัวนั้น มนุษย์เราเรียนรู้โดยใช้ภาษา มีการใช้ภาษาต่างกัน คำศัพท์ต่าง ๆ ใช้อธิบายโลกแห่งชีวิตของสังคมคนต่างกัน การเรียนรู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นมีวิธีแตกต่างกันไป บ้างก็ใช้ท่องจำ บ้างก็ใช้การทำให้อุ และบ้างก็ให้ฝึกฝนจนรู้ได้

การเรียนรู้ของคนในชุมชนนอกเหนือจากการไปเรียนที่โรงเรียนแล้ว ยังเรียนทางศาสนาควบคู่ไปที่มัสยิด เป็นการเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม และการเรียนรู้ของเด็กในชุมชนยังได้เรียนจากญาติผู้ใหญ่ด้วยความสัมพันธ์เป็นเครือญาติขนาดใหญ่ คนรุ่นหนุ่มสาวสามารถฝากให้คนรุ่นพ่อแม่ ช่วยเลี้ยงดูหลานได้ และคนในชุมชนช่วยกันอบรมสั่งสอนเด็ก ๆ ในชุมชน ด้วยถือว่าเป็นญาติกันหมด แต่ละคนสามารถขอคำปรึกษาจากผู้อาวุโส (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2544 : 95-96)

การเรียนรู้ของคนในกรณีศึกษา มีการเรียนรู้ที่หลากหลายและเรียนรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา อย่างบ้านบังสมบูรณ์มีการไปเรียนเกษตรเพิ่มเติมทุกเดือนที่เขตหนองจอก อ.สมชายก็ใช้พื้นที่สวนของตัวเองเป็นพื้นที่ทดลองทำสวนเรียนรู้ผิดรู้ถูกไป และเป็นพื้นที่ให้คนมาปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการทำเกษตรหรือด้านอื่นในชุมชน ส่วนเด็ก ๆ ในกรณีศึกษาก็ได้รับการอบรมสั่งสอนจากคนในชุมชนช่วยกัน บ้านของบังเกรียงศักดิ์เองถือว่าลูกหลานของเพื่อนบ้านเป็นลูกหลานเหมือนกันกับลูกหลานตนเอง สามารถช่วยกันอบรมสั่งสอนให้อยู่ในระเบียบ เพื่อนบ้านก็ช่วยอบรมดูแลแทนเมื่อบังเกรียงศักดิ์ไปทำธุระเช่นกัน เพราะถือว่าเป็นลูกหลานญาติๆ กันทั้งหมดและบ้านอ.ถาวรก็เช่นกัน มีการสั่งสอนลูกหลานในด้านต่าง ๆ จากรุ่นสู่รุ่น ทั้งด้านคุณธรรม ศาสนา รวมถึงการเกษตรการเลี้ยงสัตว์ การเรียนรู้มีหลากหลายทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ รวมถึงผู้สูงอายุ ต่างก็ต้องเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ เพิ่มเติมไปเรื่อย ๆ

ภาพที่4-7: ชานบ้านนายสมชาย สมานตระกูล ใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้ จาก Google

4.2.8 ระบบเทศะปฏิสันถาร (Territoriality)

ระบบนี้เกิดจากมนุษย์เรานั้นมีระยะความสัมพันธ์กับคนอื่นและโลกรอบตัวเรา ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับวัตถุต่าง ๆ ในโลก ขนาดพื้นที่การใช้งานมีระยะ ที่ว่างและขนาดวัตถุต่าง ๆ มีขนาดที่เกิดขึ้นตามการใช้งานที่เหมาะสมของคนและกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่บริบทนั้น รวมถึงระยะการเดินทางในชุมชน ระยะความสัมพันธ์ในชุมชนเกิดจากระยะที่คนสามารถเดินเท้า สามารถไปปฏิสันถารกับผู้อื่นในโลกที่มนุษย์นั้นอาศัยได้

ระยะขนาดของชุมชนเป็นขนาดที่คนในชุมชนสามารถเดินได้ โดยระยะจากศูนย์กลางชุมชนหรือที่มีสียิตคอยรุดตั้กวานัน ไปที่ปลายสุดแต่ละจุดของชุมชน มีระยะไม่เกิน 900 เมตร เป็นระยะที่คนสามารถเดินได้หรือ walking distance คนในชุมชนสามารถปฏิสันถารกับโลกเขาที่อาศัยอยู่ ได้ด้วยการเดินเท้า และหากเดินจากหมู่ 1 ของชุมชน ไปสู่ปลายสุดของชุมชน ที่หมู่ 6 หรือหมู่ 12 ตั้งอยู่กับที่ปลายคนละลำคลอง ระยะทอดการเดินทางของเขาจะสามารถหยุดพักได้ทางเชื่อม และตามร้านค้าริมทางให้เป็นจุดพักขา

เรือนกรณีศึกษา มีระยะที่สัมพันธ์ระหว่างเจ้าของเรือน และ โลกใบเล็กที่อาศัยอยู่ เป็นทั้งที่อยู่และที่ทำกินในที่เดียวกัน ไม่ต้องเดินไปไกลเกินไป เช่น บ้านบังสมบูรณมีพื้นที่รอบบ้านเป็นที่เลี้ยงสัตว์ และห่างจากบ้านไปไม่ถึง 100 เมตรจะเป็นพื้นที่นาผักบุง ซึ่งเป็นพื้นที่ประกอบหารายได้เลี้ยงชีพของบังสมบูรณ ในแต่ละวันของบังสมบูรณจึงไม่ต้องเดินไปไกล สวนของอ.สมชายก็อยู่ตรงข้ามบ้านเท่านั้น สามารถเดินทำคนเดียวได้ไม่เดินไกลจนเกินไป และมีการทำโรงเรือนและเครื่องเรือนต่าง ๆ ซึ่งอ.สมชายทำเองมีขนาดพอเหมาะกับผู้ใช้่างเหมาะสม บ้านอ.ถาวรก็มีการจัดที่เลี้ยงนกส่วนที่ต้องดูแลมาก ให้เป็นที่ทางเหมาะสมกับตัวเองจัดให้ใกล้ๆ บ้าน ทำให้ไม่ต้องเดินไกลดูแลได้ทั่วถึง ส่วนต้นไม้ไม่ต้องการดูแลมากจึงปลูกริมบ่อห่างออกไปได้ เช่นเดียวกับบ้านบังเกรียงศักดิ์ที่มีการจัดที่ทางระยะให้สมควร อย่างที่เพาะปลูกปักชำต้นอ่อนต้นไม้นานาพันธุ์ ปลูกไว้ตรงข้ามตัวบ้านสะดวกแก่การดูแล ตอนเช้าก่อนออกจากบ้านสามารถไปรดน้ำเล็กน้อย แต่ละหลังจะจัดที่ทางให้เหมาะสมกับการใช้งานของพื้นที่และบริบทต่าง

ภาพที่4-8: การทำที่เลี้ยงสัตว์อยู่ใกล้บ้าน เพื่อการดูแล และระยะที่เหมาะสมสัมพันธ์กับเจ้าของเรือน (ในภาพ คอกเลี้ยงหงส์ กับเรือนพักอาศัย ครอบครั้ว.ถาวร)

4.2.9 ระบบกาละปฏิสัมพันธ์ (Temporality)

ระบบกาละหรือระบบเวลานั้นผูกพันกับชีวิตมนุษย์เรา โดยมนุษย์เราได้ผูกติดกับวันเวลา มาตั้งแต่เกิดขึ้นบนโลกใบนี้ ความสำคัญของเวลานั้นมีมาก ชีวิตได้เชื่อมโยงกับวัน ค่ำ เดือนที่ผ่านไป ฤดูกาลต่าง ๆ ของโลกและของถิ่นที่อยู่อาศัยนั้น ๆ แต่ละสังคมท้องถิ่นได้ยึดถือเรื่องเวลาต่างกัน แล้วแต่มนทัศน์ในเรื่องเวลาที่ยึดถือ ก่อเกิดวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้อง เนื่อง ตามการหมุนเวียนเปลี่ยนผ่านของช่วงวันเวลา ช่วงฤดูกาลของแต่ละสังคมท้องถิ่น

การปฏิบัติประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชนบ้านลำไทร จะยึดตามเดือนและยึดตามฤดูกาลของประเทศไทย เช่น พิธีแต่งงานแม้จะกระทำในเดือนทางในเดือนอิสลามได้ทุกเดือน ยกเว้นเดือนรอมฎอนที่เป็นเดือนถือศีลอด แต่คนในชุมชนบ้านลำไทรจะจัดพิธีแต่งงานกันในเดือนช่วงหน้าแล้งแทน ไม่นิยมจัดในเดือนช่วงฤดูฝน เพราะต้องทำการเกษตรตามฤดูกาลทำให้ไม่สะดวกทั้งในการจัดงานที่อาจจวนวาย ยามฝนตก และคนที่มาช่วยงานในหมู่บ้านจะไม่มีเนื่องจากทุกคนล้วนไปทำการเกษตร (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2546: 56) และการจัดงานบุญประจำปี ที่มีงานเลี้ยงใหญ่ที่มีสยิดคอยรุดตี๊กวา เพื่อหาเงินสนับสนุน มัสยิด จะจัดในช่วงต้นปีช่วงเดือนมกราคม เนื่องจากมีอากาศที่เย็นสบายไม่ร้อนและไม่ฝน สามารถจัดงานได้ทั้งวันตั้งแต่เช้าจนถึงดึก และไม่ใช้ช่วงฤดูทำเกษตร คนทั้งชุมชนจึงมีเวลาว่างและสามารถพากันมาซื้อของ จับจ่าย กินอาหารที่ออกร้านที่ลานมัสยิดกันได้ตลอดทั้งวัน

ภาพที่4-9: บรรยากาศงานมัสยิดคอยรุดตี๊กวาประจำปีจัดช่วงเดือนมกราคม

ส่วนในช่วงงานเทศกาลวันสำคัญทางศาสนาตามช่วงเวลา เช่น วันออกฮัจญ์หรือวันฮารีรายอ บ้านแต่ละหลังจะมีกิจกรรมและการปฏิสัมพันธ์กับญาติพี่น้องจำนวนมาก โดยเฉพาะวันออกฮัจญ์หรือวันฮารีรายอซึ่งจะมีการเชือดสัตว์ใหญ่เพื่อแจกจ่าย จะเป็นวันพิเศษที่แต่ละบ้านจะมีญาติพี่น้องมารวมกันเพื่อร่วมงานบุญ เชือดวัว แล้วแจกจ่ายออกเป็นส่วนตัว ๆ เป็นเทศกาลงานบุญใหญ่ที่ทุกคนในบ้านจะต้องมากัน เกิดการปฏิสัมพันธ์กันของญาติพี่น้อง เช่น บ้านบังสมบูรณบรรดาลูกหลานที่แต่งงานออกเรือนไป จะพากันกลับมา กินเลี้ยงที่บ้านช่วยกันแจกจ่ายเนื้อวัว บ้านอ.ถาวรก็เช่นกัน บรรดาลูกๆ ที่ย้ายมาในเมืองจะกลับบ้านเพื่อร่วมฉลองวันฮารีรายอ และทำอาหารทำขนมต่าง ๆ กินกัน หรืออย่างบ้านบังเกรียงศักดิ์ที่ปกติจะต่างคนต่างกินอาหารกันตื่นตามแต่ละคนสะดวก แต่ในช่วงเดือนถือศีลอด คนในบ้านจะตื่นเข้าครัวมาทานอาหารพร้อม

กัน พ่อแม่ลูกๆ ทุกคนในบ้านได้อ่านบทสวดและละหมาดตอนเช้าพร้อมกัน เป็นการใช้เวลาและงานเทศกาลสร้างผูกพันกันในครอบครัวและการสร้างความพิเศษให้กับพื้นที่

ภาพที่4-10: การทำกรุปานในช่วงงานวันฮีด

ภาพที่4-11: การเพาะปลูกที่เข้าใจในบริบทเวลา

คนในชุมชนบ้านลำไทร มีความเข้าใจในการทำเกษตรตามฤดูกาลอย่างดี ในอดีตการเพาะปลูกข้าว จะปลูกในช่วงที่มีน้ำในฤดูฝน ใช้น้ำที่ไหลมาในคลองลำไทรในการเพาะปลูกหว่านไร่นาต่าง ๆ แต่ต่อมาได้มีการยึดหลักเกษตรพอเพียงมีการขุดบ่อสำรองน้ำไว้ใช้ อย่างเรือนอ.สมชายมีบ่อน้ำสำรองไว้ที่บ้านและที่ข้างๆ นาทำให้สามารถเพาะปลูกข้าวในช่วงต้นปีได้ และช่วงหน้าแล้งก็เพาะปลูกพืชใช้น้ำน้อยแทน เช่น ฟักทอง มะละกอ ทำให้มีรายได้จากที่สวนไร่นาของตนเองตลอดปี บ้านบังสมบูรณ์ก็เช่นกัน ในช่วงฤดูแล้งที่น้ำน้อยจนเก็บผักบุงผักกระเฉดไม่ได้ จะเก็บเกี่ยวพืชใช้น้ำน้อยที่ปลูกในพื้นที่สวนของตน เช่น มะพร้าว มะละกอ ฟักทอง เป็นต้น อ.ถาวรก็มีความเข้าใจในฤดูกาลเช่นกัน สัตว์ปีกจะนิยมออกลูกช่วงฤดูหนาว อ.ถาวรจะเตรียมฟางมาไว้ในกรงนกให้บรรดาแม่กกสามารถนำไปใช้ทำรังได้ ในช่วงหน้าแล้งที่น้ำน้อยหรือต้นหน้าฝนที่น้ำจะขุ่น อ.ถาวรก็จะไม่สูบน้ำจากคลองลำไทรมาใช้ในบ่อ อาศัยการสำรองน้ำในบ่อในการรดน้ำต้นไม้และเลี้ยงสัตว์ปีก อย่างช่วงหน้าแล้งที่บรรดาหน่อไผ่จะแห้งและแคระแกร็นเนื่องจากขาดน้ำ บังเกรียงศักดิ์จะเตรียมปีบอัดกลบชुบน้ำมาคลุมหน่อไผ่เอาไว้ ทำให้หน่อไผ่ได้รับความชื้นและเติบโตได้ดี เป็นความเข้าใจในช่วงเวลาและฤดูกาลในแต่ละปีของชุมชนบ้านลำไทร ทำให้คนในชุมชนเตรียมการและทำการเกษตรที่เหมาะสมกับช่วงเวลาได้ดี

เราอาจสรุปได้ว่าคนในชุมชนบ้านลำไทร มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างดีกับคนในชุมชน และโลกใบเล็กอันเป็นที่อยู่ของตัวเอง เข้าใจในสภาพแวดล้อมและมีความเคารพรู้บุญคุณต่อพื้นที่ที่ใช้อยู่อาศัยและทำประกอบอาชีพ ใช้ทรัพยากรในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อบริบทข้างเคียง มีความสามัคคีกลมเกลียว รักกันในชุมชนด้วยความเป็นเครือญาติกัน เกิดปัญหาอะไรก็ตกลงกันด้วยดี มีการจัดตั้งสหกรณ์และการรวมกลุ่มของชุมชน และมีการวางตัวที่เหมาะสมระหว่างชายและหญิงอย่างเหมาะสมในศีลธรรม ให้ความสำคัญในการป้องกันภัยอันตรายจากภายนอกชุมชน ดูแลเอาใจใส่กันและกันของ

คนในชุมชน เด็ก ๆ สามารถวิ่งเล่นภายในชุมชนได้อย่างปลอดภัยและคนในชุมชนช่วยกันดูแลราวตั้งลูกหลานของตนเอง มีการอบรมสั่งสอนกันในชุมชน แม้จะเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ยังมีการไปขอคำแนะนำจากผู้อาวุโสของชุมชน เช่น โต๊ะอิหม่าม ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ มีความเข้าใจในทิศทางของตัวเองอย่างดี ทำพื้นที่บ้านตนเองเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและสามารถเป็นพื้นที่ประกอบอาชีพหารายได้ รู้จักเรียนรู้ฤดูกาลและช่วงเวลาในการทำกิจกรรมต่างและเพาะปลูกการเกษตรได้อย่างเหมาะสม

บทที่ 5

การใช้สอยที่ว่างในเรือนชุมชนบ้านลำไทร

จากการศึกษาพื้นที่และองค์ประกอบของเรือนกรณีศึกษาทั้ง 4 หลังและวิถีชีวิตเรื่องราวของผู้อยู่อาศัยของเรือนกรณีศึกษา ทำให้เห็นถึงการใช้สอยพื้นที่ของเรือนที่ผูกพันสอดคล้องกับชีวิตของผู้อาศัย ซึ่งมีทั้งลักษณะร่วมและลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างกันออกไปในแต่ละเรือน จากการศึกษพื้นที่แต่ละส่วนของเรือนที่มีการใช้สอยที่ว่างโดยผู้อยู่อาศัย สามารถจำแนกออกมาได้ดังนี้

5.1 การใช้สอยที่ว่างอันสอดคล้องสัมพันธ์ได้ถึงบริบทสภาพแวดล้อม

ในที่ว่างส่วนต่าง ๆ ของเรือนกรณีศึกษา มีพื้นที่ที่มีการใช้สอยที่ว่างที่มีการสานสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่อาศัย กับบริบทสภาพแวดล้อมของธรรมชาติชุมชนบ้านลำไทร มีคุณภาพของการใช้ที่ว่างที่ดี อันก่อให้เกิดความสบาย ความเป็นอยู่สบายอิงไปกับธรรมชาติ และเป็นที่ว่างให้เกิดสุนทรียสัมพันธ์ต่อธรรมชาติ ก่อเกิดการสานสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลกที่เขาอยู่อาศัย

5.1.1 ลานบ้าน: ที่อยู่ + ที่ทำกิน

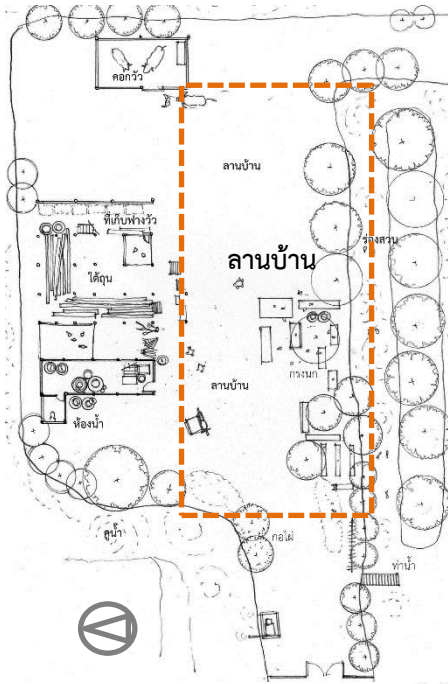
ลานบ้านเป็นพื้นที่โดยรอบของเรือนกรณีศึกษา เป็นพื้นที่ใช้ดำเนินชีวิตและพื้นที่ในการทำมาหากิน ประกอบอาชีพด้วย เรือนบังสมบุรณ์ พื้นที่ลานถูกใช้เป็นพื้นที่ในการประกอบอาชีพ เลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ตั้งเล้าไก่ และ คอกวัว มีการวางผังที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ตั้งในทิศที่มีแดดส่อง คือ ทิศใต้และทิศตะวันออก ให้แสงแดดช่วยฆ่าเชื้อโรคของสัตว์ในยามเช้า ใช้พื้นที่ลานทางทิศเหนือในการตั้งเรือน ลานยังมีการปลูกต้นไม้โดยรอบ ช่วยให้ร่มเงาแก่ตัวลานไม่ร้อนจนเกินไป ให้บรรดาเปิด ไก่ของบังสมบุรณ์ได้เดินหากินในเวลากลางวันได้ ร่มเงาของพื้นที่ของลานยังทอดไปยังพื้นที่ติดกับคูนน้ำซึ่งนางกาญจนา สามารถมาซักผ้าในเวลากลางวันได้ พื้นที่ลานมีความโปร่งโล่งให้ลมพัดได้สะดวก ช่วยพัดกลิ่นไม่พึงประสงค์ของมูลสัตว์ออกไปและสามารถเป็นพื้นที่ตากผ้าได้ พื้นที่ของลานบ้านบังสมบุรณ์เป็นลานที่มีความสอดคล้องกับธรรมชาติ ให้อิสระแก่สัตว์ที่เลี้ยง

“เราก็เลี้ยงปล่อยๆ มันอย่างนี้ละจะ อาจจะดูรกๆ วุ่นวายไปบ้าง...มีลูกเจี๊ยบที่เก็บๆ บ้าง เดี่ยวแหมมันจะเอาไปกิน...ลองไปดูที่นาด้านหลังสิ มีงัวอยู่ งัวน่ารัก”

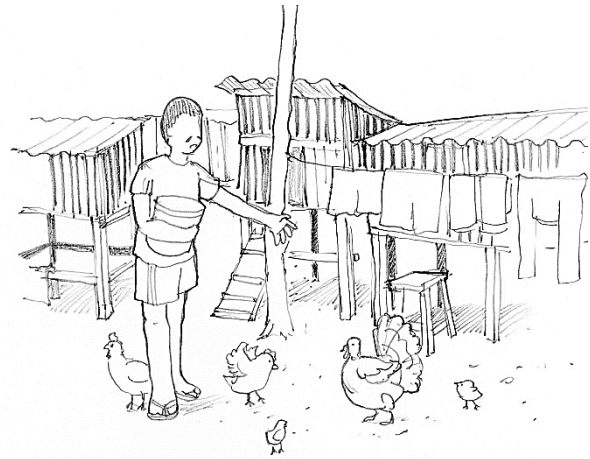
(กาญจนา ผลเจริญ, สัมภาษณ์, 6 มี.ค. 2559)

ที่ว่างของลานนอกจากเป็นที่ตั้งบ้านอันเป็นที่อยู่ของคน พื้นที่ลานต่าง ๆ ยังถูกถูกจับจองเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์หลากหลายชนิดด้วยเช่นกัน บังสมบุรณ์เป็นคนรักสัตว์มาก แม้จะมีเล้าเป็นที่ทางแต่บังสมบุรณ์ก็เลี้ยงปล่อยให้มันเลือกที่อยู่เอง เช่น แม่ไก่บางตัวก็ไปใช้พื้นที่กองฟางของวัวเป็นที่กกไข่ ผูกเปิดเดินตัวมเตี้ยม

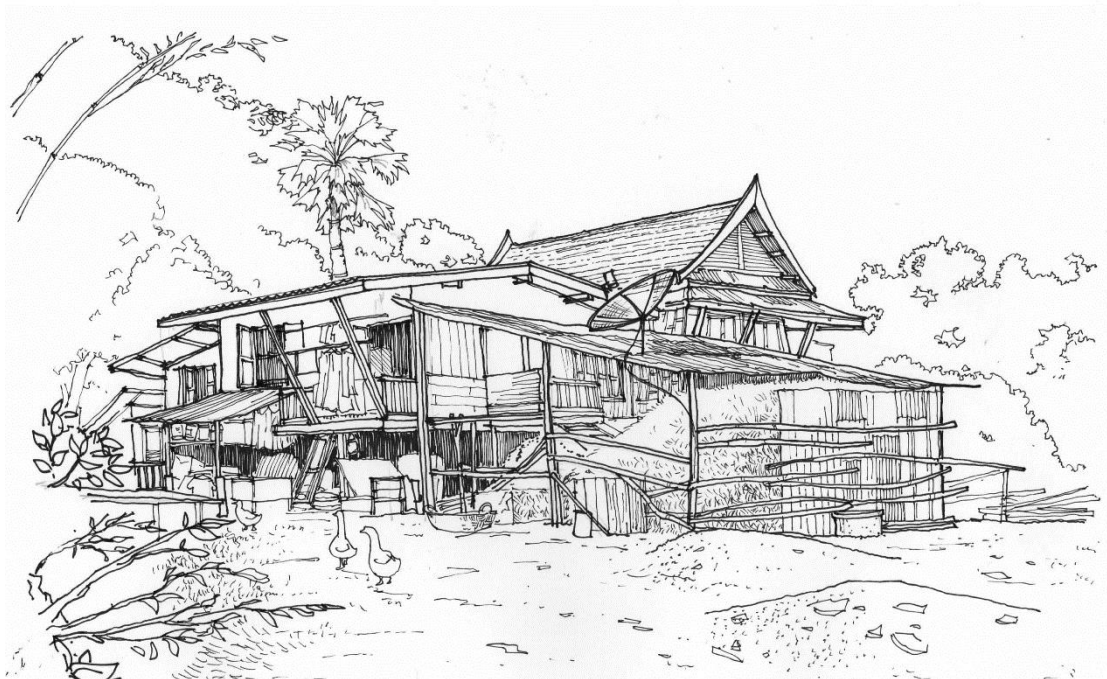
ไปว่ายน้ำที่ร่องสวน วัวถูกปล่อยให้ออกจากลาน เดินไปหากินเองถึงแปลงนาผักบุ้ง เมื่อถึงกลางคืนจึงจะไป ต้อนกลับเข้าคอก เว้นแต่ลูกไก่และนกพิราบซึ่งบังสมบุรณ์จะปล่อยให้อยู่ในกรงเนื่องจากกลัวว่าแมวหลายตัว ที่เลี้ยงจะมาจับกิน

ภาพที่5-1: ผังแสดงลานบ้านบังสมบุรณ์

ภาพที่5-2: กรงนกและพื้นที่ตากผ้าในลานบ้านบังสมบุรณ์

ภาพที่5-3: ลานดิน คอกวัว และเรือนบังสมบุรณ์

“พอใจไหมก็พอใจ ต้นไม้ใหญ่มีรอบบ้าน มีมุมเย็นๆไหม ก็ตรงศาลาแหละ เย็นๆดีตอนกลางวัน”

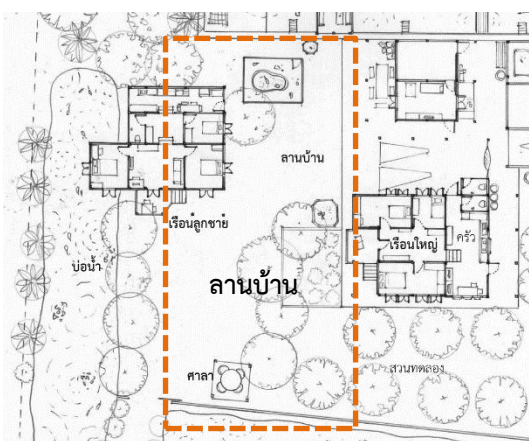
(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2559)

ส่วนลานบ้านของเรือนอ.ถาวร เป็นพื้นที่ระหว่างเรือนอ.ถาวรและเรือนของลูกชาย เป็นพื้นที่โปร่งโล่งสบายใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนได้อย่างดี มีการปลูกต้นไม้ให้ร่มเงาหลายชนิด เป็นต้นไม้ให้ผลกินได้ เช่น ชมพู่ มะม่วง มะยงชิด เกิดความสบายทางกายและเกิดความพอใจ เมื่อออกผลมาก็สามารถนำมากินได้ และมีกรงนกหลากชนิดตั้งล้อมพื้นที่ลาน ตั้งไม่ติดกันให้สามารถรับแดดทางทิศตะวันออกยามเช้าได้

“พ่อแกจะมาอยู่ที่ศาลาตากแดดตอนเช้า ตีหมาแพ่ อ่านหนังสือพิมพ์...ฟังเสียงนกร้องของที่นี่ ก็สบายดีนะ คุณลองฟังดูสิ และเป็นจุดขายของที่นี่ด้วย”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2559)

ริมลานบ้านจะมีศาลาตั้งอยู่ ในยามเช้าๆ จะเป็นพักผ่อนของอ.ถาวร เป็นมุมที่อากาศเย็นสบายอยู่ใต้ร่มไม้ใหญ่ ทำให้ได้สัมผัสกับธรรมชาติที่ร่มรื่นของพื้นที่ และ พื้นที่ลานบ้านยังเป็นที่ตั้งกรงนกหลากชนิดส่งเสียงเจื้อยแจ้ว เช่น นกแก้วสีแดงสีเขียวตัวใหญ่ เป็ดแมนดาริน และกรงนกขุนทองพูด “สวัสดีครับ” เมื่อผู้ทำวิทยานิพนธ์ได้ไปถึงลานบ้านของอ.ถาวรเป็นครั้งแรก ได้เสียงทักทายเจื้อยแจ้วของนกขุนทองต้อนรับการมาเยือน เสียงนกของลานบ้านทำให้เกิดมิติทางเสียงที่พิเศษเกิดขึ้นในลานบ้านแห่งนี้ ลานบ้านจึงเป็นพื้นที่ก่อให้เกิดมิติสัมผัสทางด้านต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน เกิดสุนทรียภาพในการอยู่อาศัยด้วย กลิ่นสดชื่นของต้นไม้อันบ่งบอกให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ เสียงของสัตว์หลากหลายสายพันธุ์ ทำให้พื้นที่ลานเป็นพื้นที่พิเศษขึ้นมา เสียงนกร้องทักทายสร้างความระรื่นในใจเมื่อได้มาสัมผัสที่ว่างนี้

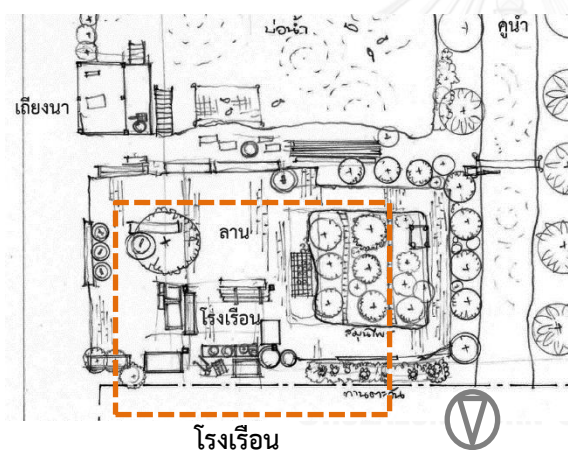
ภาพที่5-4: ผังแสดงลานบ้านอ.ถาวร

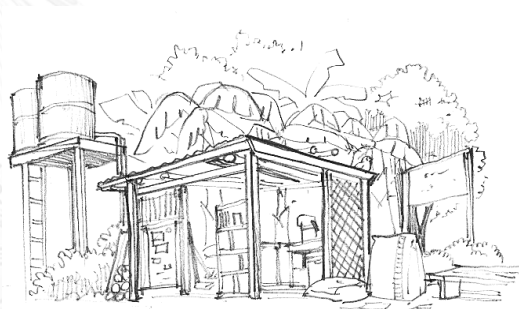
ภาพที่5-5: ภาพลานบ้านอ.ถาวร

5.1.2 โรงเรือน: พื้นที่สถานีการทำเกษตร

หลังจากการทำนา ทำสวนมาทั้งวัน เรือนอ.สมชาย มีพื้นที่โรงเรือนขนาดเล็กตั้งอยู่ โดยใช้ที่ว่างระหว่างสวนกล้วยและที่นา ทำเป็นพื้นที่พักผ่อนและมีโรงเรือนขนาดเล็กที่ใช้เก็บอุปกรณ์ทางการเกษตร และ เกียงนาเรือนเครื่องผูกทำจากวัสดุท้องถิ่น ใช้นอนหลับพักผ่อนในเวลากลางวัน และลานโล่งที่มีการคลุมระนาบเหนือศีรษะด้วยผืนตาข่าย ใช้สำหรับปลูกเพาะชำและพืชสมุนไพรต่าง ๆ และยังเป็นสถานีการเรียนรู้ด้านเกษตรพอเพียง ใช้เป็นที่รวมคนนั่งฟังบรรยาย เป็นการใช่ว่างที่สอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อมมาก โรงเรือนที่ใช้เก็บอุปกรณ์ ก็เป็นเพียงเสาสี่ต้นมีหลังคาคลุมไม่ได้ปิดทึบ นำชั้นวางของมาปักเป็นฉาก 4 ด้านใช้วางเก็บอุปกรณ์การเกษตรและวางแก้วน้ำขวดน้ำหวานที่ใช้ดื่มยามพักเหนื่อย เมื่อ.สมชายมานั่งพักยังสามารถสัมผัสได้ถึงลมที่พัดเข้ามา เกิดความน่าสบาย เป็นการกั้นพื้นที่ทางความรู้สึก ที่ว่างยังเชื่อมต่อธรรมชาติภายนอกได้ ลานโล่งที่มีหลังคาตาข่ายกรองแสง(สแลน) เกิดเป็นที่ว่างที่สอดคล้องกับบริบท ให้สัมผัสได้ถึงลมที่พัดผ่านและแสงแดดที่ถูกรองแสงลงมา ให้ผู้ที่มานั่งฟังบรรยายเรียนรู้ รับสัมผัสได้ถึงธรรมชาติโดยรอบของพื้นที่

ภาพที่5-6: ผังโรงเรือนของอ.สมชาย

ภาพที่5-7: ภาพลายเส้นโรงเรือนของอ.สมชาย

5.1.3 ชานเรือน: ที่เชื่อมต่อภายในภายนอก

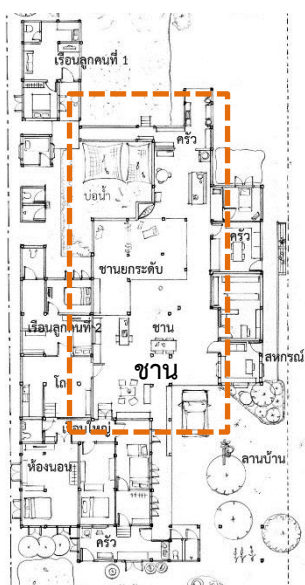
พื้นที่ชานเรือนของเรือนอ.สมชาย เป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างเรือนแต่ละหลังของแต่ละครอบครัว ยังเป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างธรรมชาติภายนอกและในตัวเรือนภายใน พื้นที่ชานมีหลังคาคลุมเพื่อกันแดดในเวลากลางวัน และเปิดวางอาคารเรือนพักอาศัยไว้ทางทิศตะวันออก และเรือนครัว เรือนพักแขก ใช้งานอื่น ๆ ไว้ทางตะวันตก เกิดความสบายให้กับชาน และเปิดที่ว่างขนาดใหญ่ทางทิศเหนือและทิศใต้ ไม่มีการวางอาคารผนังง้ำกัน ทำให้ลมสามารถพัดเข้ามาในชานเรือนได้อย่างดี เกิดความโปร่งโล่ง สามารถรองรับการใช้งาน เช่น การดูงานฟังบรรยายของคนได้จำนวนมาก

“วันก่อนมีคนมาดูงาน เขามาดูปลากันเต็มไปหมดเลย”

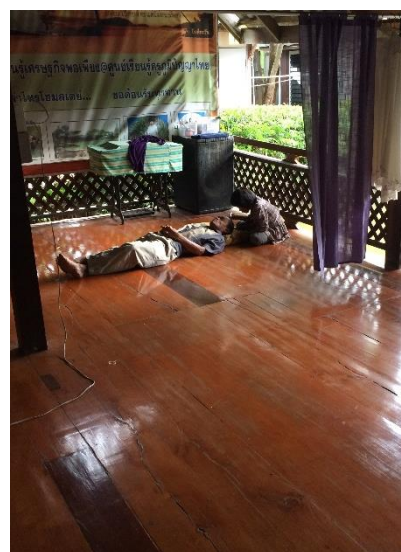
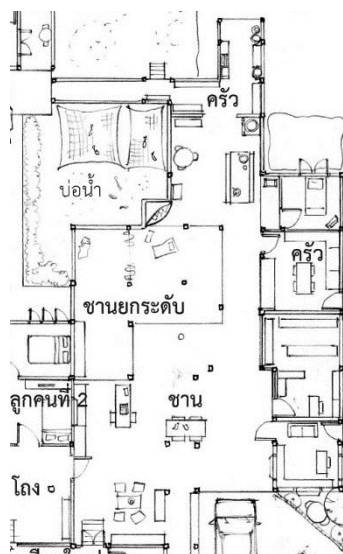
(นางลินดา สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2559)

“ลุงนอนโรงแรมก็เบื่อ อยู่ที่นี่แสนสบายกลับมาอนบ้านดีกว่า เวลาได้ยินเสียงปลากระโดดก็สบาย”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

ภาพที่ 5-8: ผังฌานเรือนของอ.สมชาย

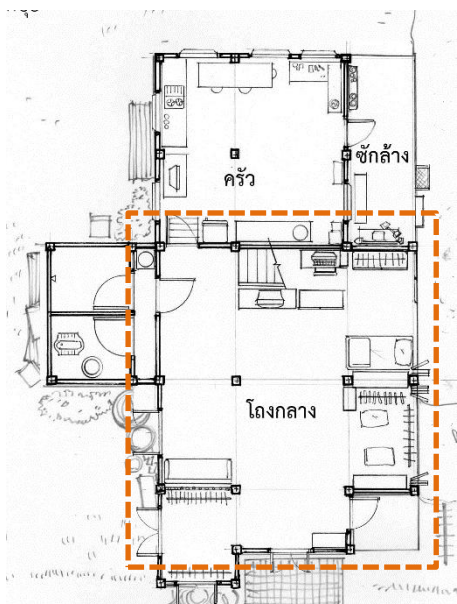
ภาพที่ 5-9: การใช้งานฌานเรือนของอ.สมชาย

มีการขุดบ่อน้ำไว้ทางทิศใต้ของฌาน ใช้เป็นพื้นที่สำรองน้ำและเลี้ยงปลาไว้บริโภค ยังเกิดประโยชน์ ทำให้เกิดความชุ่มชื้นเวลาลมพัดเข้ามาในฌาน ทำให้ที่ว่างที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม มีการใช้งานภายใน และสามารถสัมผัสถึงสภาพภายนอกได้ เกิดความสุนทรีย์เวลามีคนมาดูงาน ฟังบรรยาย ก็สามารถมาดูปลาที่ริมบ่อเกิดความเพลินเพลิน เมื่อผู้ทำวิทยานิพนธ์ไปใช้ในพื้นที่ฌาน ได้ยินเสียงปลากระโดดน้ำ เป็นความสุนทรีย์รับรู้ได้ถึงมิติทางเสียงของที่ว่างกรณีศึกษา และอาจารย์สมชายเองก็ชอบในความมีสุนทรีย์ของฌาน การที่ได้นอนกลางวันที่ฌานตากลม ฟังเสียงปลาเรดฮูบอากาศ เสียงปลาตะเพียนกระโดดจากบ่อน้ำที่ติดกับฌาน เป็นความชอบส่วนตัวอย่างมากและก่อให้เกิดความสบายในจิตใจ

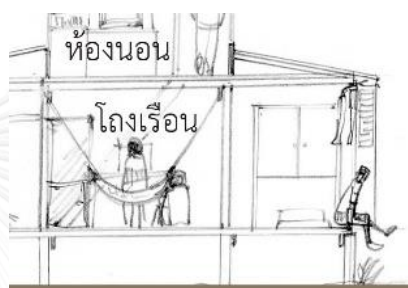
นอกจากนี้ฌานเรือนมีการทำให้สอดคล้องกับบริบทการใช้สอย เป็นที่ว่างเชื่อมต่อกันทั้งฌาน แต่พื้นที่ฌานบางส่วนพื้นปูไม้ยกระดับขึ้นมา 20 เซนติเมตร ที่เหลือปูกระเบื้อง โดยพื้นที่ฌานที่ปูไม้ ไม่มีติดทางการสัมผัสเมื่อเราก้าวเหยียบพื้นปูไม้ และการที่พื้นได้ยกระดับจะรับรู้ได้ถึงที่ว่างที่มีการใช้งานระดับที่สำคัญกว่า โดย อ.สมชายใช้เป็นพื้นที่เวทีเมื่อมีการบรรยาย เป็นพื้นที่ที่เหมาะสม และพื้นที่นอนพักในเวลากลางวัน ส่วนพื้นที่ปูกระเบื้องนั้นทำเพื่อรองรับการใช้งานที่มีคนใช้จำนวนมากมาฟังบรรยายพร้อมกัน

5.1.4 โถงเรือน: จากภายในเปิดโล่งรับภายนอก

โถงเรือนกลางบ้านของ เรือนบังเกรียงศักดิ์ มีปิดช่องเปิดทุกบานจะเป็นพื้นที่ปิดล้อมภายใน แต่เมื่อเปิดช่องเปิดออกจะรับรู้ได้ถึงความโปร่งโล่ง รับลมจากภายนอกได้ดี และในส่วนของผนังช่องเปิดบ้านบังเกรียงศักดิ์มีความเตี้ยกว่าเรือนบ้านคนทั่วไป ชั้น 1 สูงเพียง 50 เซนติเมตร และชั้นที่ 2 สูงเพียง 30 เซนติเมตร ให้ความรู้สึกโปร่งโล่ง และผนังช่องเปิดของบ้านบังเกรียงศักดิ์ ส่วนที่เป็นมุมของลูกชายคนที่ 3 และ คนที่ 4 เป็นบานเฟี้ยมสูงตั้งแต่พื้นจรดเพดาน สามารถเปิดทั้งผืนออกได้ จากผนังปิดทึบกลายเป็นช่องเปิดโล่งขนาดใหญ่รองรับกับสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นด้านทิศเหนือให้แสงแดดเข้าและรับลม เป็นที่นั่งพักผ่อนรับลมห้อยขาออกไปของลูกชาย ใช้นั่งเล่นเกมส้อมือถือและดูการ์ตูน

ภาพที่5-10: ผังโถงเรือนของบังเกรียงศักดิ์

ภาพที่5-11: รูปตัดโถงเรือนของบังเกรียงศักดิ์

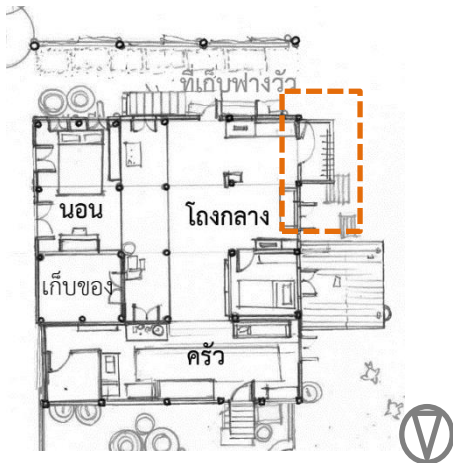
ภาพที่5-12: การใช้งานโถงเรือนของบังเกรียงศักดิ์

5.1.5 ระเบียง: ที่พักผ่อนรับแดด รับลม

พื้นที่ระเบียงของ เรือนอ.ถาวร และ เรือนบังสมบุญ ถูกใช้เป็นพื้นที่นั่งพักผ่อน และนั่งทำงานได้ เป็นที่รับลม สร้างความผ่อนคลาย โดยของเรือนบังสมบุญ เป็นระเบียงของเรือนลูกหงส์หันไปทางทิศใต้ รับแดดและรับลมอย่างดี ส่วนเรือนของอ.ถาวร ทั้งเรือนใหญ่และเรือนลูกชาย มีระเบียงด้านหน้าที่ใช้ขายคาคลุ่มยืนยาว เนื่องจากหันหน้าไปทางทิศตะวันตก

“ระเบียงนี้ลมดีนะจ๊ะ หนูลองไปนั่งดูซี (ลม) โกรกดีไหม”

กาญจนา ผลเจริญ, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2559

ภาพที่5-13: ผังชั้นบน แสดงตำแหน่งระเบียงของเรือนบังสมบูรณ์

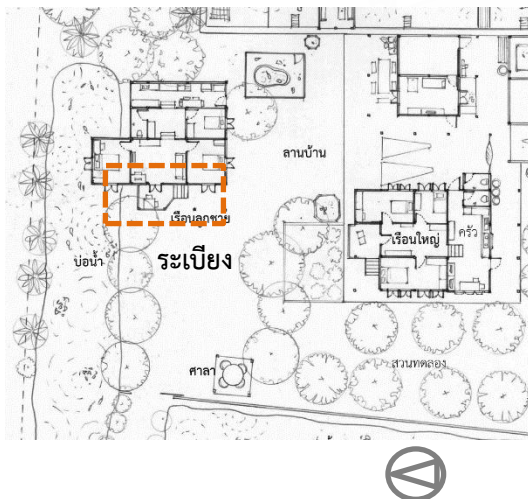

ภาพที่5-14: ระเบียงของเรือนบังสมบูรณ์

“ผมก็ใช้หน้าบ้าน เป็นที่พิมพ์งานบ่อย ๆ นะ มันสบายดี”

ธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2559

แม้ระเบียงของนายธานี จะหันไปทางทิศตะวันตก แต่นายธานีก็นิยมนำงานออกมานั่งทำภายนอก หรือหยิบคอมพิวเตอร์พกพามาพิมพ์งาน เนื่องจากพื้นที่ระเบียงสามารถรับลมได้ดีกว่าในบ้าน และมีการทำชายคายื่นยาวเพื่อบังแดด และมีการปลูกไม้พุ่มสูงที่หน้าระเบียงเพื่อร่มเงาเพิ่ม และพื้นที่ระเบียงยังสามารถรับสุนทรียจากกรรงนกภายนอกได้ เสียงเจื้อยแจ้วของนกหลากหลายชนิดอันเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ และในการทำงานในบ้านมีความอึดอ้อมากกว่า

ภาพที่5-15: ผังแสดงระเบียงบ้านนายธานี สมานตระกูล

ภาพที่5-16: ระเบียงบ้านนายธานี สมานตระกูล

5.2 การใช้สอยที่ว่างด้วยความพอเพียง

การใช้ที่ว่างของเรือนกรณีศึกษาทั้ง 4 หลัง มีการใช้สอยที่ว่างอย่างพอเพียง อิงจากการใช้ความพอเพียงในด้านทรัพยากรและเทคโนโลยี คือการใช้พื้นที่ที่เหมาะสมกับตัวเอง และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 23)

5.2.1 การใช้สอยที่ว่างอย่างคุ้มค่า

เรือนกรณีศึกษามีการใช้ที่ว่างที่มีอยู่ให้ใช้สอยอย่างคุ้มค่า มีการใช้งานพื้นที่ระดับต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเหมาะสมกับความต้องการในการใช้งานของผู้อยู่อาศัย

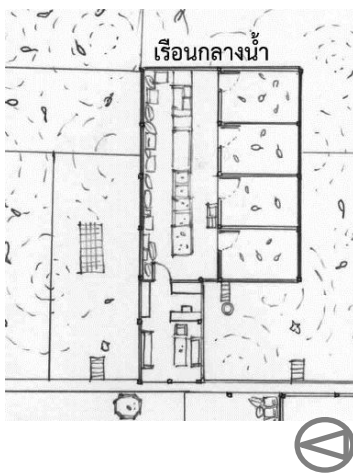
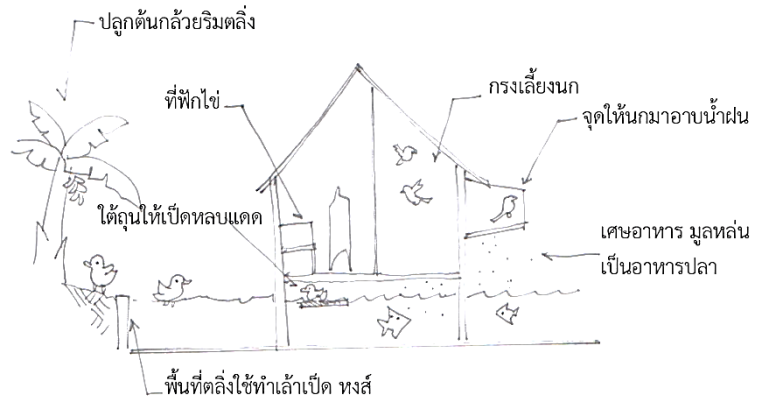
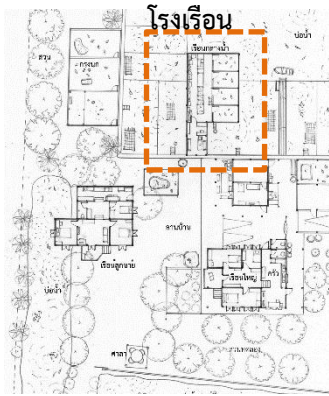
1) โรงเรือน: การใช้พื้นที่ทางตั้ง

โรงเรือนของเรือนอ.สมชาย ตรงบริเวณสวนสวน เป็นพื้นที่พักผ่อนของอ.สมชาย โต๊ะใช้วางของต่าง ๆ ในโต๊ะใช้เก็บอุปกรณ์ อาหารนกออาหารปลา ผนังมีการทำตู้เป็นฉากกั้นใช้เก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ ใต้หลังคาสังกะสี ใช้เก็บอุปกรณ์และพวกท่อน้ำ ส่วนบนหลังคาใช้เป็นที่เก็บท่อสายยางที่ใช้สูบน้ำ

“โรงนี้ปรับมาหลายรอบนะ สมัยก่อนเป็นโรงเลี้ยงไก่ ต่อมาเปลี่ยนเป็นเลี้ยงนกครั้งนึง อีกฝั่งอนุบาลหงส์ ด้านบนก็ไม่มีอะไรแก่ก็เอากรงใหญ่ๆไปแขวนเลี้ยงนกพิราบ”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

โรงเรือนกลางน้ำของ เรือนอ.ถาวร เป็นอาคารที่มีการใช้งานในที่ว่างทางตั้งอย่างน่าสนใจ ตัวเรือนตั้งอยู่กลางน้ำ ครั้งหนึ่งใช้เป็นที่พักไขลูกนก ตู้ปลา และตู้พยาบาลลูกนกก่อน เป็นระดับการใช้งานระดับโต๊ะ โต๊ะที่ตั้งตู้เหล่านี้ใช้เป็นที่เก็บอาหาร และพื้นที่ฝาผนัง ใช้เป็นที่ตั้งของกรงนก เลี้ยงนกจำพวกนกพิราบ ยื่นออกไปที่ผิวน้ำ ให้เศษอาหารและมูลนกที่ตกลงไปเป็นอาหารปลาในบ่อน้ำด้านล่าง พื้นที่คานหลังคาใช้เป็นที่เก็บอุปกรณ์ อีกฝั่งของโรงเรือนใช้เป็นที่ทำกรงเลี้ยงนกขนาดใหญ่ โดยพื้นที่ด้านในกรงขนาดใหญ่มีการตั้งกรงขนาดเล็กจำนวนมากเรียงภายใน แยกเป็นตามชนิดพันธุ์ เนื่องจากมีความเข้าใจในชนิดนกอย่างดี นกที่อยู่รวมกันได้แล้ววางไข่ก็จะปล่อยรวมกันในกรงใหญ่ แต่นกบางชนิดอยู่รวมกันหลายตัวอาจไม่ยอมออกไข่ จึงต้องใส่ในกรงเล็กแยกเป็นกรงๆ ไว้อีกที พื้นที่ชายคาที่ยื่นออกไปทำเป็นกรงต่อออกไปเป็นพื้นที่ให้นักได้ใช้อาบแดดและอาบน้ำฝน ระดับผิวน้ำ ตรงพื้นที่ได้ถุนเรือนเป็นที่ว่าง มีการวางท่อนลอยน้ำไว้ให้เปิดและหงส์บนผิวน้ำได้มาหลบแดดในเวลากลางวัน และได้น้ำเป็นพื้นที่เลี้ยงปลา ช่วยในการเก็บกวาดเศษอาหารและมูลนก

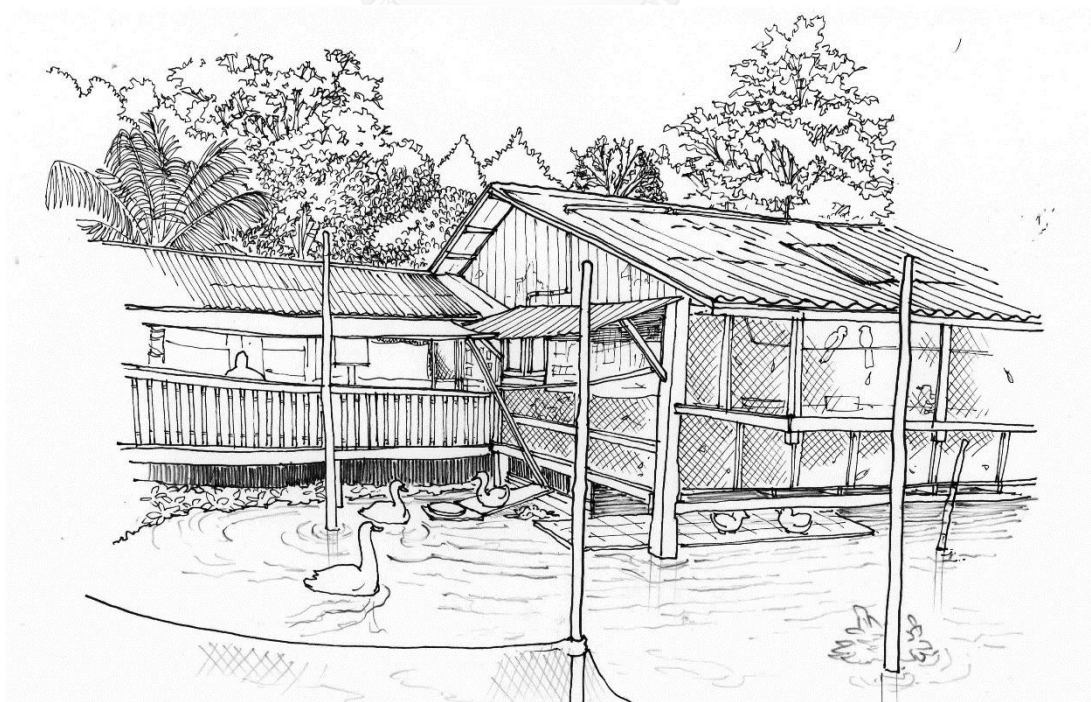

ภาพที่5-18: แผนภาพการใช้งานโรงเรียนกลางน้ำและบริบท

ภาพที่5-17: ผังแสดงโรงเรียนกลางน้ำบ้านอ.ถาวร

ภาพที่5-19: ภายในโรงเรียนส่วนตงพื้นที่อนุบาลลูกนก

ภาพที่5-20: ภาพลายเส้นโรงเรียนกลางน้ำ อ.ถาวร

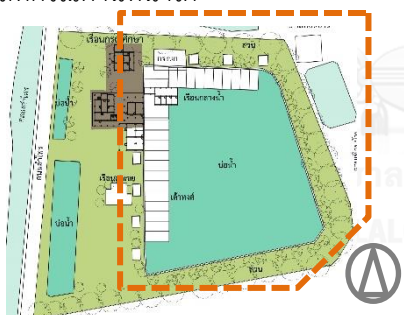
2) บ่อน้ำ พื้นที่เกษตร: การใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่า

“ทำคอนกรีตดี ได้ของที่ดีเลี้ยงปลา เลี้ยงหงส์สบาย รอบบ่อปลูกต้นไม้ได้ ไม้จั่นเสียดำตัด ดินรอบบ่อเอาดินขึ้นเสียดำหลายตั้งค้อยู่”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

พื้นที่บ่อน้ำขนาดใหญ่ของ เรือนอ.ถาวร มีการใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่า และใช้ทุกระดับ ที่ดินริมขอบบ่อใช้ปลูกต้นไม้ขนาดใหญ่ เช่น มะม่วง ชมพู่ สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ และพื้นที่ริมตลิ่งใช้ปลูกพืชจำพวกกล้วย ช่วยในการเป็นพืชคลุมดินริมตลิ่ง และเมื่อต้นตายก็โค่นลงบ่อน้ำเพื่อใช้เป็นอาหารของปลาได้ ขอบตลิ่งคอนกรีตทำหน้าที่เป็นทางเดินรอบบ่อ และพื้นที่ริมตลิ่งยังเป็นที่ตั้งของเก้าอี้เปิดและท่าน กั้นเป็นช่องๆ ด้วยตาข่าย และทำทางเดินให้เปิดห่านลงไปว่ายน้ำ เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเลี้ยงหงส์ให้ได้ผลผลิตที่ดี พื้นที่ของบ่อน้ำนอกจากใช้เลี้ยงปลายังมีการตั้งโรงเรือนเลี้ยงนกไว้กลางบ่อ

พื้นที่นาและสวนของ เรือนอ.สมชาย มีการใช้ทรัพยากรพื้นที่ในการปลูกพืชให้ได้มากที่สุด บ่อน้ำใช้เลี้ยงปลา ขอบบ่อใช้ปลูกต้นกล้วย ต้นมะละกอ ระบายต้นก็ปลูกด้วยพืชไม้พุ่มอื่น ๆ เช่น มะนาว มะกรูด พื้นที่ริมตลิ่งมีการปลูกพืชคลุมดินที่ช่วยรักษาตลิ่งและนำมาขายได้ เช่น ใบเตย ว่านหางจระเข้ ฟักทอง และมะเขือเทศ ฯลฯ สามารถนำมาทำเป็นน้ำยาต่าง ๆ เช่น สบู่ แชมพู น้ำยาล้างจานไว้ขายในสหกรณ์ด้านหน้าได้

ภาพที่5-21: ผังแสดงพื้นที่เกษตร อ.ถาวร

ภาพที่5-22: รูปพื้นที่สวน อ.ถาวร

ภาพที่5-23: ผังแสดงพื้นที่เกษตร อ.สมชาย

ภาพที่5-24: รูปพื้นที่สวน อ.สมชาย

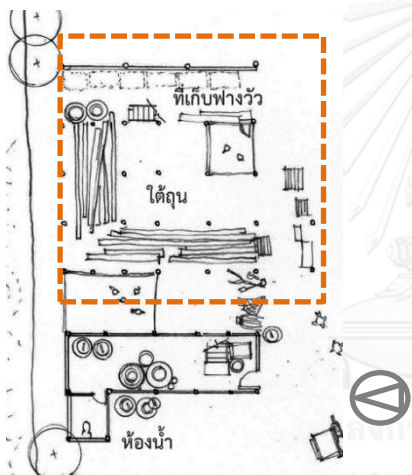
3) ใต้ถุน: ท่อเนกประสงค์

พื้นที่เรือนใหญ่ของเรือนอ.ถาวรมีการยกพื้นสูงเพียง 1 เมตร แต่มีการใช้ใต้ถุนให้เกิดประโยชน์ โดยการกั้นพื้นที่ใต้ถุนด้วยตาข่าย และใช้เป็นที่เลี้ยงไก่ดำจากญี่ปุ่น เลี้ยงจำนวนไม่มากให้พอเหมาะกับพื้นที่ไม่แน่นจนเกินไป

“เราใต้ใช้ใต้ถุน เก็บของกันแดดกันฝน เปิดไถ่ก็ได้อาศัยหลบฝนหลบแดด”

(นางกาญจนา ผลเจริญ, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

ใต้ถุนของเรือนบังสมบุรณ์ก็เช่นเดียวกัน เป็นการใช้งานพื้นที่ให้คุ้มค่า ใช้พื้นที่ใต้ถุนเป็นพื้นที่ในการเก็บอุปกรณ์ทางการเกษตร ใช้วางจอบ เสียม คันไถ มอเตอร์สูบน้ำ มีการใช้พื้นที่ทางตั้ง โดยเสาและตงคานของเรือนถูกใช้เป็นที่วางอุปกรณ์ แขนงข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ และใช้เก็บวัสดุที่จะนำมาใช้ซ่อมแซมเรือน เช่น แผ่นไม้ ลำไม้ไผ่ พื้นที่ใต้ถุนบางส่วนยังถูกกั้นด้วยตาข่ายเพื่อใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ และเก็บอาหารสัตว์

ภาพที่5-25: ผังแสดงใต้ถุน เรือนบังสมบุรณ์

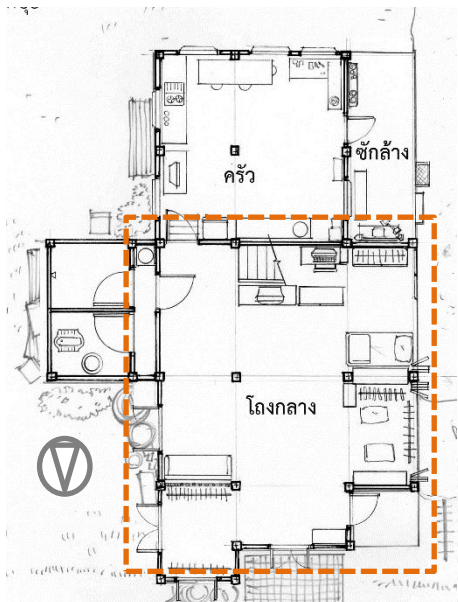
ภาพที่5-26: ภาพใต้ถุนเรือน บังสมบุรณ์

5.2.2 การใช้สอยที่ว่างปรับเปลี่ยน ซ้อนทับ ใช้งานได้หลากหลาย

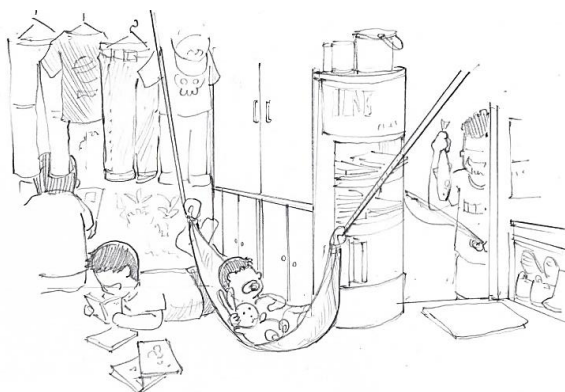
1) โถงเรือน: ที่ใช้งานซ้อนทับของครอบครัว

โถงเรือนของบ้านบังเกรียงศักดิ์ เป็นที่ว่างใจกลางบ้าน เป็นจุดเชื่อมต่อการใช้งาน เป็นที่ว่างปรับเปลี่ยนได้ มีการใช้สอยที่ว่างที่น่าสนใจ แม้มีพื้นที่ดินขนาดพอสมควร แต่สร้างบ้านขนาดใหญ่มากและสามารถใช้งานอย่างคุ้มค่าเต็มพื้นที่ของบ้าน ยังปรับเปลี่ยนการใช้งานได้มาก เป็นทั้งพื้นที่รับแขก พื้นที่นั่งเล่นของคนในครอบครัว ปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่นอนดูทีวีร่วมกันของคนในบ้าน พื้นที่นอนเอกชนในเวลากลางวัน เมื่อแขวนเปลญวนไปที่คานไม้ของบ้าน และสามารถแขวนได้ถึงสามเปล ให้คนในบ้านนอนพักผ่อนในยามกลางวัน หรือเวลาแม่แขกมาพัก สามารถกางมุ้งที่โถงกลางแล้วใช้นอนหลับพักผ่อนได้ เป็นพื้นที่วิ่งเล่นของหลานตัวเล็กที่เพิ่งหัดเดิน นางอริญญาจึงให้หลานเดินเล่นคลานปีนป่ายในบ้านแทน สามารถดูแล

ได้อย่างทั่วถึงใน เป็นที่ว่างซ้อนทับและหลากหลาย โถงเรือนมีความเป็นพื้นที่เลี้ยงเด็กขณะที่ใช้เป็นพื้นที่รีดผ้า ตากผ้า ในเวลากลางวันไปพร้อมกัน

ภาพที่5-27: ผังโถงเรือนของบังเกรียงศักดิ์

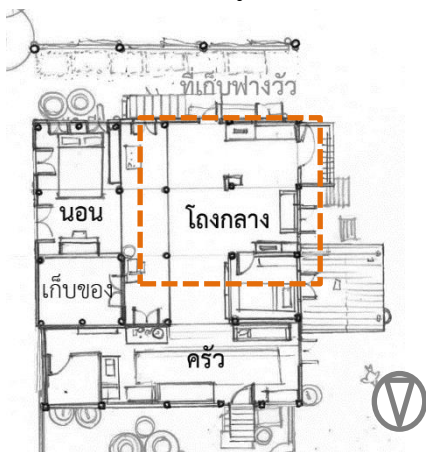

ภาพที่5-28: ภาพลายเส้นการใช้งานโถงเรือน

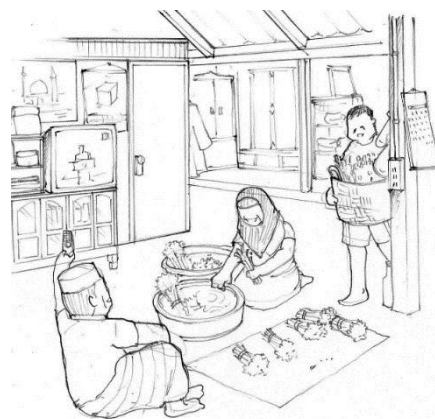
“ที่นี่เราใช้เป็นที่กินข้าวกันจะ กลางคืนก็นั่งกำผักกัน กำไปดูโทรทัศน์ช่องไวท์ทีวีไป ช่างนอกไม่ไหวมีคิ้วด้วย ยุงเยอะ”

(นางกาญจนา ผลเจริญ, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2559)

โถงเรือนกลางบ้านของบังสมบุรณ์ก็เช่นเดียวกัน พื้นที่ของเรือนลูกหงส์เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ มีการใช้สอยที่ว่างที่หลากหลายซ้อนทับกันอยู่ สามารถเป็นพื้นที่ในการรับประทานอาหารร่วมกัน ใช้เป็นพื้นที่รับแขก และเลี้ยงญาติในวันออกอีดหรือฮารีรายอ และเป็นพื้นที่นั่งพักผ่อนหลบแดดในเวลากลางวันหลังจากการไปเก็บผัก หลังจากล้างผักเรียบร้อย ตอนกลางคืนจะเอาผักบุงผักกระเฉด มานั่งกำเป็นมัดๆ ที่โถงบ้าน เป็นนำไปขายในตอนเช้าตรู่ของอีกวัน และนั่งพักผ่อนดูโทรทัศน์ไปพร้อมกัน

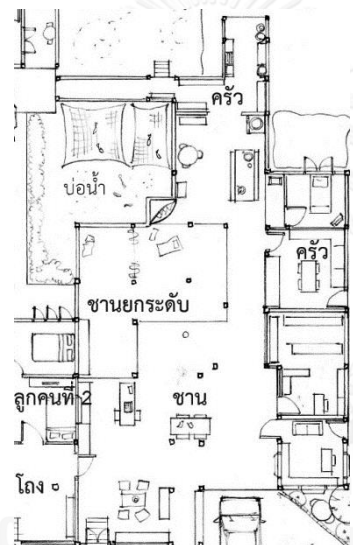
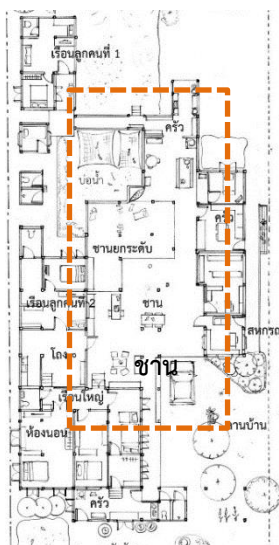
ภาพที่5-29: ผังชั้นบน แสดงตำแหน่งโถงกลางของเรือนบังสมบุรณ์

ภาพที่5-30: การใช้งานในโถงเรือน

2) ชานเรือน: ที่ใช้งานหลากหลายระดับครอบครัว และ สังคม

ชานบ้านเรือนอ.สมชายเป็นการใช้สอยที่ว่างที่ปรับเปลี่ยนได้ หลากหลาย และซ้อนทับกัน เป็นจุดเข้มของการใช้สอยพื้นที่ ระดับที่ว่างของชานสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามการใช้งาน (วาริชา วงศ์พยัต, 2557: 2-11) หากเป็นญาติพี่น้องกัน ชานสามารถเป็นพื้นที่ใกล้ชิดสนิทสนมแม้จะมีพื้นที่ขนาดกว้างพอสมควร อย่างตอนที่นางลินดานั่งเล่นที่เปลญวน หรือ อ.สมชายนอนพักที่ชาน หลานๆ ก็มาวิ่งเล่น เข้ามา กอดชุกชนหยอกเย้ากับปู่ย่าอย่างสนิทสนม เมื่อเป็นบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ในครอบครัวเช่นตอนที่ผู้ทำวิทยานิพนธ์ ไปสัมภาษณ์ พื้นที่ชานก็เปลี่ยนเป็นที่ว่างระดับบุคคล มีการเว้นนั่งที่พื้นระยะห่างกันเล็กน้อยเพื่อความเหมาะสม เมื่อพื้นที่ชานมีคนมาใช้งานจำนวนมาก อาทิช่วงมีคนมาดูงานด้านเกษตรพอเพียงของชุมชนบ้านลำไทร แล้วใช้พื้นที่ชานเป็นที่ฟังบรรยาย ชานก็กลายเป็นที่ว่างระดับสังคม อ.สมชายใช้พื้นที่ชานที่ยกระดับเป็นเวที แล้วบรรยายให้ผู้มาฟัง มีระยะห่างระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง แต่ยังคงเห็นและได้ยินได้ชัดเจน

ภาพที่5-31: ผังชานเรือนของอ.สมชาย

ภาพที่5-32: ชานยกระดับทางมานเมื่อใช้พักผ่อน

ชานเป็นที่ว่างใช้งานหลากหลายพร้อมกัน เป็นพื้นที่นั่งกินข้าวร่วมกันของคนในครอบครัว เป็นที่วิ่งเล่นของเด็ก ๆ และยังเป็นพื้นที่ที่เหมาะ อย่างในมื้ออาหารเย็นที่ทุกคนมาทานอาหารร่วมกันที่ชาน ลูกหลานก็ถือโอกาสวิ่งไปกินไปอย่างสนุกสนานเป็นที่เอ็นดูของผู้ใหญ่ และเป็นช่วงเวลาที่เหมาะ ผู้ใหญ่ต่างทยอยไปใช้พื้นที่ชานที่มีการยกระดับเป็นที่เหมาะ เนื่องจากเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน ชายหญิงจึงไม่ได้เงินอายุที่ไล่ตามเห็นกัน หากมีแขกมาจำนวนมากแล้วที่ไม่พอ ก็อาศัยทางมุ้งแล้วนอนกันที่ชาน

“ที่ทางมุ้ง เด็กได้เขามากันเยอะ เพิ่งจะกลับกันไปก่อนหนูมาเอง”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2559)

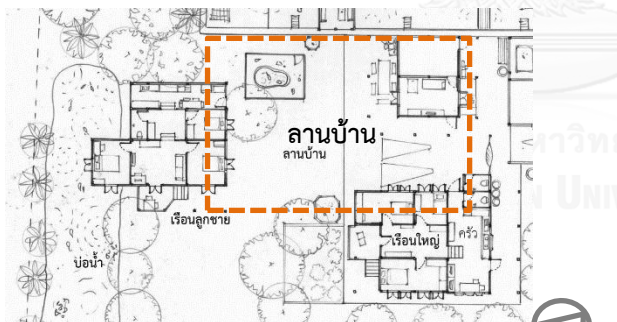
นอกจากนี้ซันยังเป็นที่ว่างที่รองรับการใช้งานอีกหลายๆอย่าง รวมถึงเป็นสถานที่ประชุมของกรรมการหมู่บ้านนอกรอบ เป็นพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยวที่มาพักโฮมสเตย์ให้สัมผัสได้ถึงการอยู่อาศัยแบบชาวบ้าน เป็นที่ประกอบอาชีพทำแปรรูปผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนต่าง ๆ เช่น ใช้พื้นที่ซันบ้าน เป็นที่ปลูกเปลือกวุ้น ตากกล้วย ทำน้ำพริก ฯลฯ

3) ลานบ้าน: ที่ใช้งานปรับเปลี่ยนได้

“ตรงส่วนนี้ เราก็เอารถออก ทำเป็นที่จอดรถบ้าน จัดงานบุญ ทุกคนก็มาช่วยกัน ...ตรงม้านั่งนี้ เราก็มาจัดปิ้งย่างทำปาร์ตี้กินปลาเผากัน”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2559)

ลานบ้านของเรือนอ.ถาวรส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่โรงจอดรถ เป็นการใช้งานที่ปรับเปลี่ยนได้ตามช่วงเวลา โดยปกติเป็นพื้นที่จอดรถของอ.ถาวร แต่หากมีงานบุญในช่วงการออกอีด ก็จะใช้พื้นที่ลานจอดรถเป็นพื้นที่เชือดสัตว์หรือกรูบ้าน จะล้มวัวกันที่ตรงนี้แล้วแล้แจกจ่ายกันในครอบครัว และใกล้กับครัวสามารถนำอุปกรณ์ต่าง ๆ มาใช้ได้สะดวก และด้านข้างโรงจอดรถเป็นม้านั่งหิน ใช้เป็นที่เก็บอาหารสัตว์ แต่เมื่อถึงเวลารวมญาติ จะถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่นั่งสังสรรค์ทำอาหารกินกันในครอบครัว นำเตาย่างอาหารมาจัดตั้ง และทอดแหเพื่อนำปลาตัวใหญ่ในบ่อมาทำปลาเผากินกัน จากพื้นที่ส่วนบริการสามารถปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่พิเศษสำคัญของครอบครัวได้

ภาพที่5-33: ผังแสดงลานบ้านอ.ถาวร

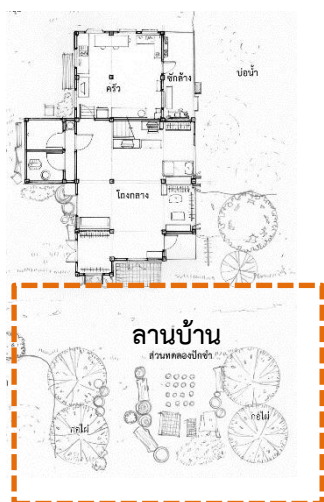

ภาพที่5-34: ม้านั่งหินที่ลานบ้านอ.ถาวร

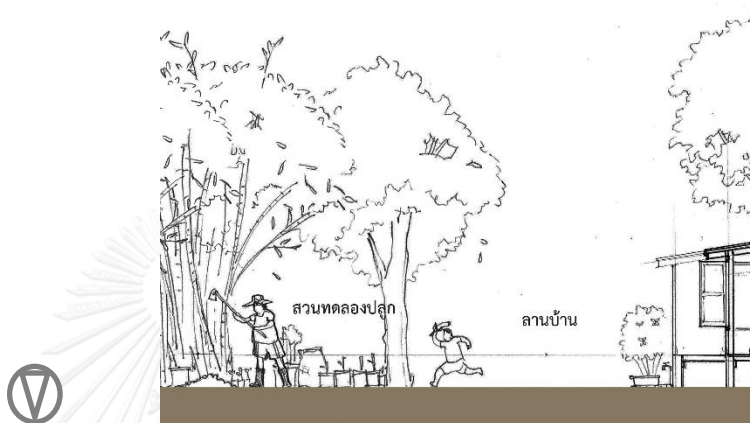

ภาพที่5-35: ภาพลายเส้นการรวมกันของคนในบ้านอ.ถาวร ใช้พื้นที่ลานบ้าน

ลานบ้านเรือนบังเกรียงศักดิ์ถูกใช้เป็นที่เกษตร เพาะปลูกพืชหลากหลายชนิด เป็นพื้นที่ทดลองในการเพาะปลูกผักพืชชนิดต่าง ๆ และขุดบ่อเลี้ยงไว้สำรองน้ำและเลี้ยงปลา มีการใช้งานอื่น ๆ ยังเป็นพื้นที่เล่นสนุกของเด็กแถวบ้านที่จะมาเล่นกันในสวน บางคนก็มาตกปลากันอย่างสนุกสนาน บางคนก็มีการเล่นยิงหนังสติ๊กใส่สวิงตักปลาขนาดใหญ่ที่ถูกแขวนไว้ที่ข้างต้นไม้ ลานบ้านเป็นทั้งที่เพาะปลูกทดลอง ที่จอดรถจักรยานยนต์ และ ที่วิ่งเล่นของเด็ก ๆ

ภาพที่5-36: ผังลานบ้านเรือนของบังเกรียงศักดิ์

ภาพที่5-37: การใช้งานลานบ้านของครอบครัวบังเกรียงศักดิ์

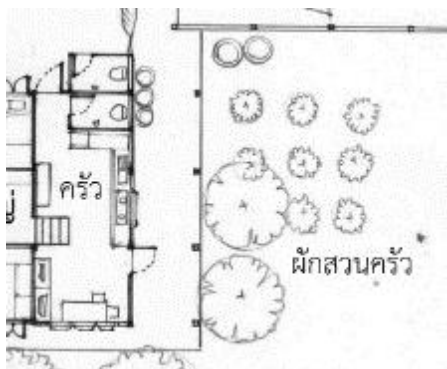
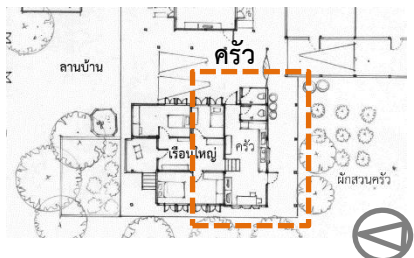
4) ครั้ว: ที่ซ้อนทับกิจกรรมงานบ้าน

พื้นที่ครั้วของเรือนอ.สมชาย ที่ด้านหลังของเรือนใหญ่ เป็นที่ว่างขนาดพอสมควร สามารถเป็นพื้นที่การใช้งานที่หลากหลาย เป็นพื้นที่ครั้วที่เป็นพื้นที่ปูนและมีส่วนที่ติดกับเครื่องซักผ้าปูเสื่อน้ำมัน เนื่องจากครั้วเป็นพื้นที่ใช้งานเกือบทั้งวันของผู้หญิงจึงมีการใช้งานหลากหลายซ้อนทับกัน นางชลิดาใช้ครั้วเป็นพื้นที่ทำอาหาร และใช้พื้นที่ครั้วเป็นที่เลี้ยงตุ๊กต ด.ญ.มินชญาใช้พื้นที่ครั้วเป็นที่นอนหลับพักผ่อนในเวลากลางวัน ในครั้วยังเป็นที่ตั้งของทีวี ซึ่งใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนในเวลากลางวัน และหลาน ๆ ผู้หญิงในบ้านจะมานั่งดูทีวีในครั้ว ดูแลครบ่ายร่วมกัน และยังเป็นพื้นที่ในการซักผ้า รีดผ้าของเรือนใหญ่ ที่ว่างของครั้วใช้งานเป็นทำงานบ้านประเภทต่าง ๆ ยังเป็นพื้นที่รวมกลุ่มผู้หญิงในบ้านหลากวัย ไปพร้อมกับการเป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจพร้อมกัน

“ในครั้วก็จะมี อุปกรณ์เครื่องครั้ว มีจุดดูทีวี เป็นโต๊ะกินข้าวด้วย แล้วก็คนสูงอายุก็กินข้าวดูทีวีตรงนั้น บางทีก็นอนรับลมตรงนั้น ก็รับเข้าดี ลมเข้าที่ปับ ลมจะดี”

(นายธานี สมนานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

ในส่วนของพื้นที่ครัวของเรือนอ.ถาวรก็เช่นกัน เป็นพื้นที่กิจกรรมหลากหลาย สามารถเป็นได้ทั้งที่ทำอาหาร ที่นั่งกินข้าว และมีการตั้งโทรทัศน์ไว้ดูพักผ่อนคลาย มีเก้าอี้ไม้ตัวใหญ่ที่เอนหลังได้ มาคู่กับเก้าอี้พาดขา ในยามเหนื่อยของอ.ถาวรและนางสมใจได้นั่งพักผ่อน รวมถึงนอนกลางวัน

ภาพที่5-38: ผังแสดงครัวบ้านอ.ถาวร

ภาพที่5-39: ครัวและสวนครัวบ้านอ.ถาวร

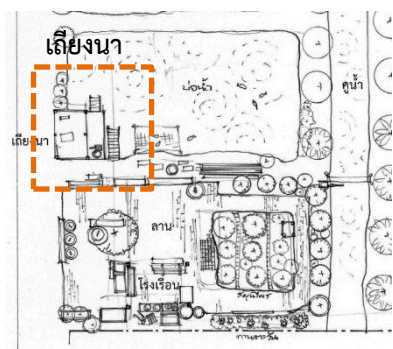
5) โรงเรือนและเถียงนา: ที่ใช้งานหลากหลายในสวน

โรงเรือนและเถียงนาของเรือนอ.สมชายที่เป็นพื้นที่สวนนั้น เป็นสถานี่การเรียนรู้เกษตร ใช้เพาะปลูกผักสมุนไพรต่างที่ใช้ในครัวเรือน เป็นโรงเรือนที่ใช้เก็บอุปกรณ์การเกษตรที่ใช้สำหรับนาและสวน เป็นพื้นที่ใช้งานได้หลากหลาย ลานตรงกลางที่ปูด้วยคอนกรีตบล็อกใช้สำหรับพื้นที่รวมฟังบรรยายความรู้ด้านต่าง ๆ จากอ.สมชาย และเป็นพื้นที่เรียนรู้ด้านเกษตรพอเพียงแก่ผู้ที่สนใจได้เข้ามาศึกษา

“เวลาทำนาเหนื่อย บางทีก็นอนบ้าน ว่างๆ ก็นอนเถียงนา บางทีก็มาสังสรรค์ปิ้งย่างกันที่เถียงนานี้ กินน้ำชากับเพื่อนฝูง”

(อ.สมชาย สมานตระกุล, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2559)

เถียงนานอกจากใช้เป็นตัวอย่างการศึกษา ยังใช้เป็นพื้นที่นันทนาการ เอนตัวพักผ่อนหย่อนใจยามกลางวันของอ.สมชาย เป็นเรือนเครื่องผูก มีฝา 2 ด้าน มีระเบียงด้านหน้ายื่นลงไปใบบ่อน้ำของไร่นา สวนผสมของอ.สมชาย ใช้เป็นที่ตั้งเตาถ่านปิ้งย่างอาหารกินเลี้ยงน้ำชากับเพื่อนฝูง

ภาพที่ 5-40: ผังแสดงเกียงนาของอ.สมชาย

ภาพที่ 5-41: เกียงนาของอ.สมชาย

“โรงเรียนด้านหน้าเป็นจุดรับแขก ดูของดูหงส์ได้ดูได้หมดทั้งด้านซ้ายขวา และเจ้าของก็ดูสัตว์ได้หมด ลูกค้ำมาก็เห็นได้”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

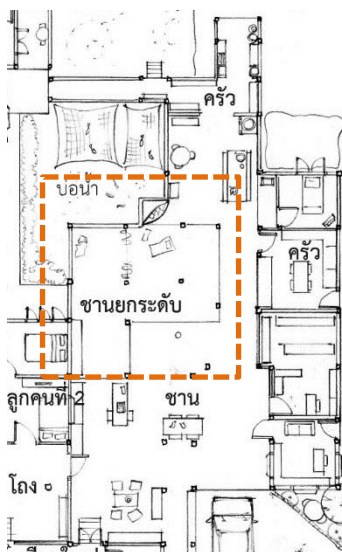
พื้นที่โรงเรียนของเรือนอ.ถาวรใช้งานได้หลากหลาย เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ที่อ.ถาวรจะใช้เวลาส่วนมาก เนื่องจากสามารถดูได้รอบพื้นที่เห็นทั้งเปิดหงส์ที่ป้อและหน้าบ้าน ด้านหน้าโรงเรียนสามารถใช้นั่งพักผ่อน เป็นพื้นที่ลมผ่านดี อ.ถาวรจะนั่งที่ตั้งไม้เอนหลังนอนท่ามกลางเสียงนกหงส์ที่ตั้งเจ็ยแจ้วโดยรอบ และสามารถใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ใช้รับแขกได้ยามมีลูกค้า หรือคนมาขอความรู้ก็ใช้เป็นพื้นที่พบปะพูดคุยได้ได้ ที่ภายในโรงเรียนยังใช้เป็นทั้งพื้นที่อนุบาลลูกนก ที่ฟักไข่ ที่เก็บของ และพื้นที่เลี้ยงนก

6) พื้นที่ละหมาด: ที่ใกล้ชิดศรัทธาตามช่วงเวลา

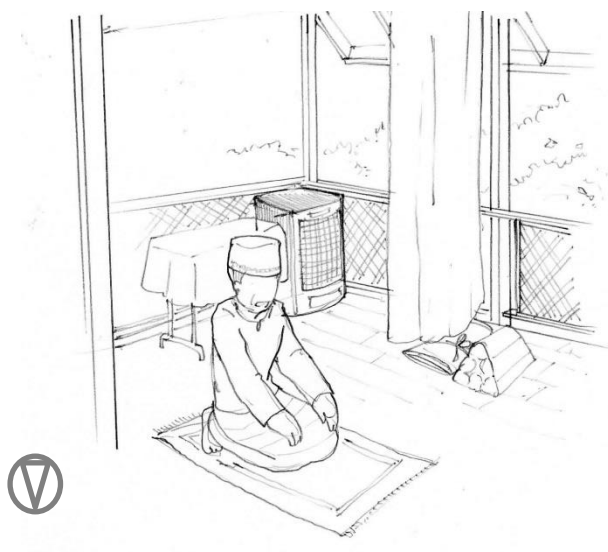
การปรับใช้พื้นที่ในบ้านส่วนหนึ่งให้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงความเคารพและใกล้ชิดต่อพระเจ้าในช่วงเวลาของการละหมาด เป็นช่วงเวลาของการเรียนรู้ที่เข้าสู่โลกของความศักดิ์สิทธิ์และดูความศรัทธาของศาสนิกชน เมื่อมีเสียงอะซานจากมัสยิดที่ตั้งไปทั่วหมู่บ้าน เกิดการรับรู้ถึงพื้นที่ทางเสียงอันศักดิ์สิทธิ์กระจายทั่วไปทั้งชุมชน เกิดกิจกรรมที่สมาชิกในบ้านการนำพรมไปวางในพื้นที่โล่งของบ้านหันหน้าไปทางทิศตะวันตกอันเป็นที่ตั้งเมืองเมกกะ เพื่อให้กลายเป็นพื้นที่ละหมาดและประกอบพิธีละหมาดตามเวลา 5 ครั้ง กลายเป็นพื้นที่ของความสงบใกล้ชิดพระเจ้า เป็นพื้นที่ที่สมาชิกในบ้านทุกคนต้องเกรงใจและเคารพ

“เสียงอะซานที่ตั้งลอยมา สำหรับคนอื่นเป็นไงไม่รู้ละ แต่สำหรับเรา มะว่าดินะ เป็นเวลาหยุดพักเตรียมตัวพัก หยุดทำนุนี้ มารอทำละหมาด”

(นางลินดา สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

ภาพที่5-42: ผังชานเรือนของอ.สมชาย

ภาพที่5-43: การใช้พื้นที่เพื่อระหมาชานเรือนของอ.สมชาย

ในส่วนของเรือนอ.สมชาย แม้จะเป็นพื้นที่ชานอันเป็นพื้นที่จุดเชื่อมต่อของการใช้งาน มีสมาชิกในบ้านเดินผ่านไปมา เมื่อมีเสียงอะชานจากมีสยิดลอยมาแผ่ปกคลุมไปทั่วบ้านกลายเป็นพื้นที่ทางเสียงและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏอย่างเข้มข้นจะถูกลดลง เป็นช่วงเวลาพื้นที่ชานที่ใกล้ชิดของครอบครัวจะกลายเป็นพื้นที่ใกล้ชิดพระเจ้า การนำพระมาดไปปูและประกอบพิธี พื้นที่ชานส่วนนั้นจะถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับการระหมา เกิดวงระยะห่างของที่ว่างที่มองไม่เห็น คนในบ้านก็จะไม่มีใครไปพูดคุยหรือเดินผ่านตัดหน้าสมาชิกในบ้านขณะที่ทำระหมา เด็กก็จะไม่เข้าไปรบกวนวิ่งเล่นซุกซน เสียงพูดคุยก็ลดระดับลงเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวคนที่ระหมาอยู่ได้อยู่ในความสงบ ได้ยินเพียงเสียงสวดพำและเสียงจากธรรมชาติที่รายล้อม คนในบ้านจะทยอยกันมาระหมา หากมีคนภายนอกอยู่ด้วยจะมีการกางม่านเพื่อสร้างเป็นพื้นที่ปิดล้อม เมื่อการระหมาสิ้นสุดลง พื้นที่ใกล้ชิดพระเจ้าในช่วงเวลาจะเปลี่ยนเป็นพื้นที่ใกล้ชิดสนิทสนมของคนในครอบครัวตามเดิม

5.3 การใช้สอยที่ว่างสานสัมพันธ์

ในที่ว่างส่วนต่าง ๆ ของเรือนกรณีศึกษา มีพื้นที่ที่มีการใช้สอยที่ว่างที่มีการสานสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่อาศัยกับผู้อยู่อาศัยและกับผู้คนภายนอก เป็นพื้นที่อันก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันและเป็นพื้นที่แบบ Sociopetal เอื้อให้คนได้มารวมกันเจอกัน ก่อเกิดความสัมพันธ์ที่ดี

5.3.1 ชานเรือน: ที่ว่างสานสัมพันธ์คนในครอบครัวและต้อนรับคนภายนอก

ชานเรือนของเรือนอ.สมชายเป็นพื้นที่สำหรับเอื้อต่อการเกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนอย่างมาก ทั้งผู้คนในครอบครัว ผู้คนในหมู่บ้าน และคนจากภายนอก ชานเรือนที่มีหลังคาคลุม เป็นพื้นที่โล่งสามารถ

รองรับกิจกรรมที่หลากหลาย เป็นที่ว่างกึ่งถาวร สามารถปรับเปลี่ยนพื้นที่ไปตามการใช้งานได้ ชานเรือนเป็นพื้นที่กลางบ้าน เชื่อมเรือนใหญ่และเรือนของครอบครัวลูกชายแต่ละคน แต่ละคนในแต่ละเรือนเมื่อจะออกจากบ้านไปทำงานทำสวน หรือ ไปโรงเรียนก็ต้องเดินผ่านจุดนี้ เป็นจุดเชื่อมต่อของการใช้งานและเป็นที่ยืนที่คนในครอบครัวจะมาเจอกัน ก่อเกิดการพูดคุยปฏิสัมพันธ์ อ.สมชายและนางลินดาจะเป็นสองคนแรกของบ้านที่ตื่น แล้วใช้พื้นที่ชานเป็นที่นั่งดื่มชาดื่มกาแฟกันเล็กน้อย จากนั้นอ.สมชายจะไปทำสวนรอบ ๆ บ้านในยามเช้า ขณะนั่งดื่มกาแฟดื่มชาที่ชาน เป็นเวลาที่หลาน ๆ จะไปโรงเรียน จะมีเสียงเจื้อยแจ้วมาตามชานทักทายคุณปู่คุณย่า อ.สมชายและนางลินดาสามารถทักทายหลานๆแต่ละคนที่เดินผ่านชานเพื่อไปโรงเรียนอิสลามลำไทรไกล่ๆ บ้านเดินออกไปไม่ไกล ลูกๆ แต่ละคนก่อนไปทำงานจะมาทักทายปฏิสัมพันธ์กับผู้เป็นพ่อแม่ก่อนออกไปทำงาน ยามสายๆ หลังจากทานข้าวเช้าอาจจะมีญาติพี่น้องมาเยี่ยม ก็อาศัยพื้นที่ชานเป็นพื้นที่ต้อนรับนั่งพูดคุย แม้แต่พื้นที่ห้องพักโฮมสเตย์ที่ติดอยู่กับพื้นที่ชาน ไม่ได้สร้างแยกเรือนพักไปอีกหลัง ให้ผู้มาพักได้เกิดการปฏิสัมพันธ์กับคนในเรือน สามารถเห็นการใช้สอยของคนในบ้าน สร้างความรู้สึกที่เป็นกันเอง เสมือนเป็นสมาชิกในครอบครัว

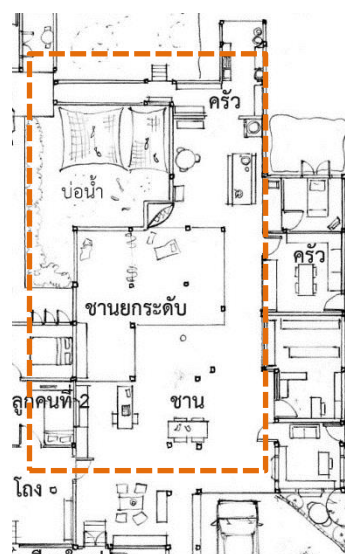
*“แขกไปใครมาก็ใช้พื้นที่ตรงนี้แหละ ขนาดผู้ใหญ่หรือนายอำเภอมา เขายังขอนั่งที่พื้นเลย
เขาบอกมันดูบ้านๆ กันเองดี”*

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2559)

*“ตื่นเช้าก็เก็บกวาด มีความสุข ได้คนนั้นไปคนนั้นมาบ้านของเรา ดูว่าวันนี้ใครจะเที่ยวบ้าน
เราบ้างนะ เวลามีคนมาดีใจมาก”*

(นางลินดา สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

พื้นที่ชานเป็นห้องรับแขกขนาดใหญ่ เป็นพื้นที่สานสัมพันธ์ นางลินดาได้ปรับกวาดเช็ดถูชานอย่างสะอาดเรียบร้อย การใช้พื้นที่ชาน และระดับการใช้ที่ว่างปรับการใช้สอยไปตามคนที่มา อย่างเช่นญาติสนิทนายบุญเหลือ สมานตระกูล ผู้เป็นอาแท้ๆ ของอ.สมชาย ที่มักจะเดินทางมาเยี่ยมพูดคุยบ่อย ๆ ระดับการใช้สอยที่ว่างของชานก็เป็นระดับใกล้ชิดสนิทสนม ก็ใช้โต๊ะทำงานของอ.สมชายเป็นที่นั่งพูดคุย หรือหากมีคนรู้จักมากันหลายคน จะใช้ชุดโต๊ะเก้าอี้ในการนั่งพูดคุยกัน บางครั้งเวลามีหน่วยราชการมาก็ใช้พื้นที่ชานเป็นพื้นที่ในการนั่งพูดคุย เพราะการนั่งพื้นที่ชานให้ความรู้สึกความเป็นกันเอง ความเป็นพื้นถิ่นแบบดั้งเดิมของคนไทย และช่วยให้บรรยากาศในการสนทนาปฏิสัมพันธ์ที่น่าจะเป็นทางการระหว่างเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐและชาวบ้านเกิดความผ่อนคลายและเป็นฉันทมิตรกันมากขึ้น การใช้สอยที่ว่างระดับสังคมที่เป็นที่นั่งคุยนั่งฟังมีระยะห่าง จึงเปลี่ยนมาเป็นระดับบุคคลแทน ระยะห่างการพูดคุยมีความใกล้กันมากขึ้น ทำให้การพูดคุยต่าง ๆ ราบรื่น และพื้นที่ชานยังเป็นพื้นที่รองรับการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนจำนวนมากอีกด้วย เป็นการใช้ที่ว่างระดับสังคม ให้คนที่มาศึกษาเรื่องเกษตรพอเพียงได้นั่งฟังบรรยายและยกมือไถ่ถามแลกเปลี่ยนความรู้

ภาพที่ 5-45: การใช้งานในชานเรือนของอ.สมชาย

ชานเรือนบ้านอ.สมชายจึงเป็นที่วางอันก่อให้เกิดการสานสัมพันธ์ของผู้คนอย่างมาก เป็นการสานสัมพันธ์ในหลากหลายระดับ ตั้งแต่คนในครอบครัวของอ.สมชายญาติเพื่อนฝูงที่มาเยี่ยม จนเป็นพื้นที่ก่อเกิดการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนจำนวนมากที่มาศึกษาหาความรู้

5.3.2 ลานบ้าน: ที่ว่างสานสัมพันธ์ของเด็ก ๆ

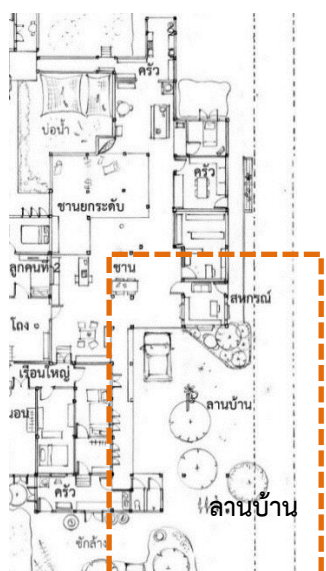
ลานบ้านของเรือนอ.ถาวร ก็เป็นพื้นที่เชื่อมต่อของคนในครอบครัวอ.ถาวร เป็นตัวเชื่อมระหว่างเรือนใหญ่ของอ.ถาวร และ เรือนลูกชาย คนในบ้านทั้งสองเรือนจะต้องเดินผ่านลานบ้านเพื่อออกจากบ้านไปทำงาน เกิดการปฏิสัมพันธ์พูดคุยทักทายกัน ในยามเช้าอ.ถาวรจะเดินมาดูและให้อาหารนกนานาชนิดที่รายล้อมลาน สามารถทักทายลูกชายที่เป็นครูกำลังจะไปสอนที่โรงเรียนอิสลามบ้านลำไทรหรือ หลานๆที่มายื่นรอโรงเรียนมารับ และเป็นที่ตั้งของศาลาใช้เป็นที่นั่งพูดคุยหากมีคนมาเยี่ยมบ้าน นั่งคุยที่ศาลาได้ร่มไม้ ฟังเสียงนกแก้ว นกขุนทองทักทายจากในกรง เกิดความสุนทรีย์ะ ยามเย็นที่เด็ก ๆ มีเวลาว่างจะมาช่วยป้อนให้อาหารนก โดยอ.ถาวรจะเป็นคนดูแลนกตัวเล็ก ๆ ที่ต้องประคบประหงม ส่วนบังธานีจะช่วยดูความเรียบร้อยทั่วไป และบรรดาเด็กในบ้านจะช่วยกันให้อาหารนก อ.ถาวรและบังธานีก็ช่วยกันสอน ให้เด็กได้เรียนรู้การให้อาหารนกแต่ละชนิด การสังเกตพฤติกรรมนก และช่วยกันกวาดลานบ้านให้สะอาด เป็นการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในครอบครัว เป็นลานสัมพันธ์ระหว่างคนแต่ละวัย

“ตอนเย็นๆ เด็กจะมาออกกำลังกายกัน ลูกบ้านนู่นบ้านนี่ มากันเต็ม”

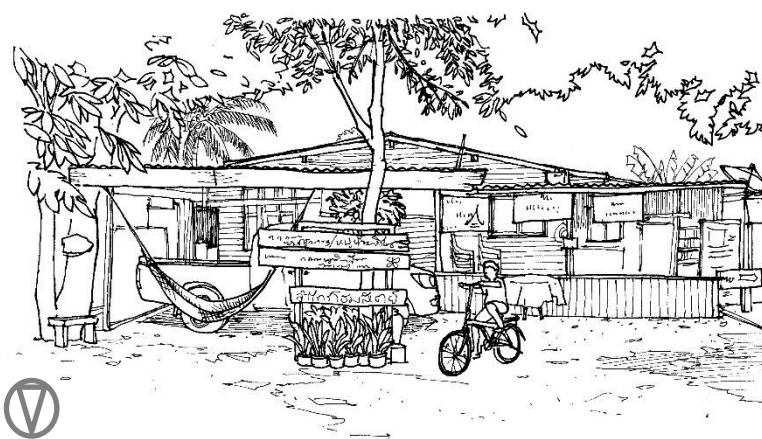
(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2559)

ลานบ้านของอ.ถาวรมีขนาดใหญ่ จึงเป็นที่วิ่งเล่นออกกำลังกายของเด็ก หลังจากกลับมาจากโรงเรียนก่อนจะเป็นเวลาให้อาหารนกรอบเย็นประมาณช่วง 5 โมงเย็น สมาชิกวัยเยาว์จะมาวิ่งเล่นกันที่ลานบ้าน พี่น้องแม้วัยจะห่างกัน จะมาวิ่งเล่นกันอย่างสนุกสนาน บางวันจะมีการเล่นฟุตบอลกัน ไม่มีการแยกรุ่นวัยเด็กเล็กเด็กโต พี่น้องชายหญิงมาวิ่งเล่นด้วยกันทั้งหมดได้ เป็นการสานสัมพันธ์ของเด็ก ๆ ผ่านการเล่นกัน

ลานบ้านของอ.สมชาย ก็เช่นกัน เป็นลานถนนแต่ก็ถูกใช้เป็นที่วิ่งเล่นของหลานๆ ในบ้านอ.สมชาย และเด็ก ๆ จากเพื่อนบ้านข้างเคียง บ้างครั้งก็มีการนำหิน นำดอกไม้มานั่งเล่นรวมกันเป็นการเล่นเป็นพ่อค้า แม่ค้า หรือนำหนังสือในบ้าน มาเล่นเป็นคุณครู ใช้แคร่ไม้ไผ่เป็นโต๊ะเรียน ใช้ขอนไม้และยางรถเป็นเก้าอี้ เด็กต่างเล่นกันอย่างสนุกสนานเกิดการสานสัมพันธ์ของเพื่อนๆ และญาติพี่น้อง

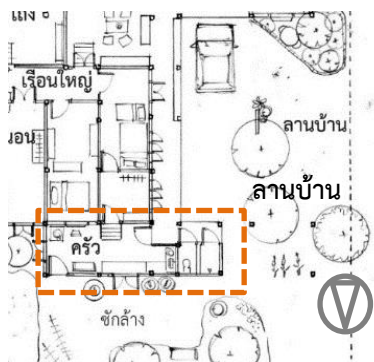
ภาพที่5-46: ผังแสดงลานบ้านของอ.สมชาย

ภาพที่5-47: ภาพลายเส้นลานบ้านของอ.สมชาย

5.3.3 ครั้ว: ที่ว่างสานสัมพันธ์โลกของผู้หญิง

ครั้วหลังเรือนใหญ่ของอ.สมชาย เป็นที่ว่างสานสัมพันธ์ระดับใกล้ชิดสนิทสนม ห้องครั้วไม่เพียงแต่เป็นห้องสำหรับทำอาหารอย่างเดียว ยังเป็นพื้นที่ทำงานบ้านซักล้าง ริดผ้า ตากผ้า เป็นพื้นที่ของผู้หญิงใช้เวลาทั้งวันอยู่ภายในครั้ว คนที่ใช้งานหลักคือ นางชลิตา ลูกสาวของอ.สมชาย มีหน้าที่ทำอาหารให้สามี และซักรีดเสื้อผ้า ใช้เวลาทั้งวันในครั้ว จึงใช้พื้นที่ห้องครั้วส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ให้ลูกสาวคนเล็กนอนกลางวัน นอกจากนี้หลานๆ ผู้หญิงของบ้านอ.สมชาย มาอยู่รวมตัวกันนั่งดูโทรทัศน์ จับกลุ่มพูดคุยถึงรายการ, ละครที่กำลังดูและเป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกด้วย เมื่อเพื่อนบ้านนำผักผลไม้มาฝากกันหรือมาเยี่ยมเยียนทักทาย สามารถมาทางประตูห้องครั้ว และพูดคุยทักทายกับนางชลิตาได้

ภาพที่5-48: ผังแสดงครั้วของอ.สมชาย

ภาพที่5-49: ภาพการใช้งานในครั้วของอ.สมชาย

“แม่แกชอบนั่งในครัวนะ กินขนมมมเนยอะไรต่อมิอะไร ดูทีวีด้วย ข้างในมีCCTVด้วยนะ”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2559)

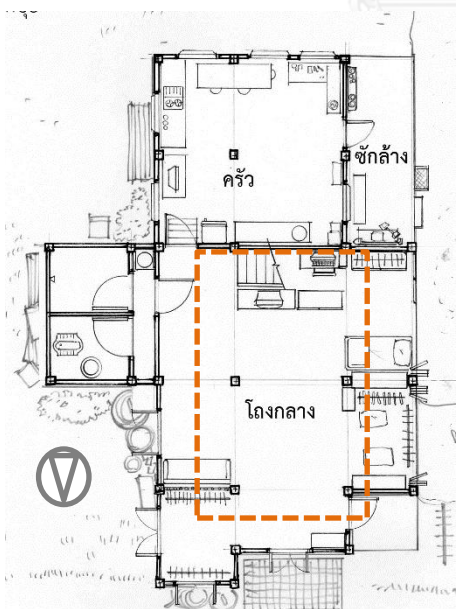
ครัวของเรือนอ.ถาวร เป็นพื้นที่ให้นางสนใจภรรยาอ.ถาวรใช้นั่งพักอาศัยตลอดวัน หลังจากให้อาหารนกตอนเช้าที่อ.ถาวรและนางสนใจจะไปช่วยกัน 2 คน ช่วงเวลากลางวันจะเป็นช่วงที่อ.ถาวรใช้เวลา นั่งพักผ่อนที่โรงเรือน คอยตรวจตรา นั่งมองนก มองหงส์และแขกที่เข้ามา นางสนใจจะใช้ครัวเป็นพื้นที่พักผ่อน นอกจากนั่งทานข้าวแล้ว ครัวยังเป็นที่ตั้งของโทรทัศน์ให้นางสนใจได้นั่งพักผ่อน และที่ตั้งข้างโทรทัศน์ คือจอโทรทัศน์วงจรปิดที่ตั้งรอบสวนรอบบริเวณ เนื่องจากต้องคอยระวังตะกวดและงูที่ชอบเข้ามา กินสัตว์ปีก แม้จะอยู่ในครัวแต่นางสนใจก็ยังคงดูแลเห็นทั่วทั้งบริเวณพื้นที่ และเวลามีใครมาเยี่ยมนางสนใจก็จะมานั่งคุยกันที่ครัว มีขนมมีน้ำท่าคอยดูแลแขก

5.3.4 โถงเรือน: ที่ว่างสานสัมพันธ์ของครอบครัว

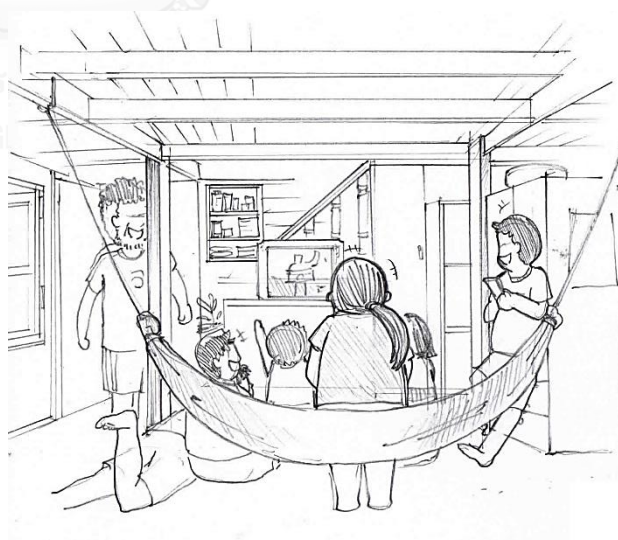
โถงเรือนของบ้านบังเกรียงศักดิ์เป็นที่ว่างขนาดเล็ก พื้นที่ว่างระดับใกล้ชิดสนิทสนม เป็นพื้นที่ให้คน 3 รุ่นได้ปฏิสัมพันธ์กัน เป็นพื้นที่รวมกลุ่มของคนทั้งบ้าน ใช้เป็นพื้นที่นั่งพักผ่อนดูโทรทัศน์ร่วมกัน สมาชิกทั้งครอบครัวอยู่รวมกัน ได้มีโอกาสพูดคุยกัน

“แม้พวกเขาจะโตแล้ว บางทียังมานอนหนุนตักนิตูทีวี ลูกสาวคนโตสุดยังมากอดนิตูอยู่เลย”

(นางอรัญญา สุขสบาย, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2559)

ภาพที่5-50: ผังแสดงโถงกลางเรือนของบังเกรียงศักดิ์

ภาพที่5-51: ภาพลายเส้นแสดงการใช้งานโถงกลางเรือนของบังเกรียงศักดิ์

ในบางครั้งลูก ๆ ของบังเกรียงศักดิ์มากอดหนุนตักนางอรุณญาผู้เป็นแม่พร้อมดูโทรทัศน์ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่อบอุ่นภายในครอบครัว โถงเรือนขนาดเล็กช่วยสร้างความอบอุ่นและความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว แม้อุณหภูมิจะไปหลบเล่นเกมที่มุมส่วนตัว ก็ยังอยู่ในพื้นที่เดียวกัน มีที่ว่างที่เชื่อมต่อกันไม่ได้เป็นพื้นที่ปิดลับใด ๆ สามารถพูดคุยกับพ่อแม่ที่อยู่โถงกลางได้ เป็นพื้นที่แบบ Sociopetal space ที่ว่างอันก่อให้เกิดการการรวมกลุ่มพูดคุย การวางเปลญวนที่ผูกติดกับคาน หรือการจัดเครื่องเรือนให้มีลักษณะโอบมาสู่ตรงกลาง การกั้นพื้นที่ตู้ในมุมของลูกชายใช้แบบการวางตู้ตามยาวขนานกับผนังให้เกิดที่ว่างที่ยังสามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่โถงกลางบ้าน

“ตรงกลางห้อง ก็เป็นห้องกิจกรรมไว้ดูทีวี ทำละหมาดร่วมกัน พิมพ์งาน เด็ก ๆ ก็กางโต๊ะญี่ปุ่น ทำการบ้านข้างอะไรข้าง บางทีก็กินข้าวในโถงกลางเลย อะไรต่อมิอะไรก็มารวมกันในวันนี้เยอะอยู่”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

พื้นที่โถงกลางบ้านนายธานี ลูกชายอ.ถาวร เป็นพื้นที่สานสัมพันธ์ของครอบครัวเช่นกัน เป็นที่ใกล้ชิดสนิทสนมของครอบครัว คนในบ้านมาทำกิจกรรมร่วมกันทั้งการทำงานทำการบ้านบังธานีก็ใช้คอมพิวเตอร์นั่งพิมพ์งาน ลูกก็กางโต๊ะทำการบ้านกันกลางห้อง เกิดการพูดคุยช่วยสอนการบ้านกันของพี่น้องและพ่อ บ้างคนพักผ่อนดูโทรทัศน์ได้พักผ่อนหย่อนใจ โถงกลางยังเป็นพื้นที่คนในครอบครัวจะมาทำละหมาดร่วมกัน และในบางเมื่อจะใช้โถงกลางเป็นสถานที่ทานอาหารร่วมกัน ด้วยความที่พื้นที่ขนาดไม่ใหญ่มาก และเป็นโถงตรงกลาง คนทั้งบ้านจะมานั่งรวมกันหันหน้าเข้าหาและพูดคุยกันได้ มีกิจกรรมของคนในครอบครัวที่หลากหลายรวมกันที่โถงบ้าน เกิดการปฏิสัมพันธ์กันของคนในครอบครัว

5.3.5 โรงเรือนและเตียงนา: ที่ว่างสานสัมพันธ์ผู้คนและเพื่อนฝูง

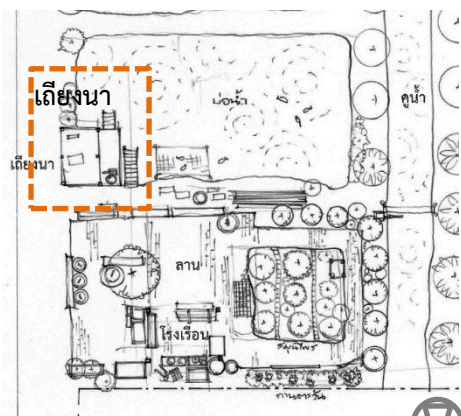
เตียงนาของบ้านอ.สมชาย ไม่เพียงแต่เป็นพื้นที่สำหรับพักผ่อนในเวลากลางวัน จากการเห็นดเห็น้อยทำสวนและเป็นพื้นที่หลบแดดในเวลากลางวัน ยังใช้เป็นพื้นที่สำหรับให้บุคคลภายนอกได้มาศึกษาเรียนรู้ในการเกษตรพอเพียง เป็นหนึ่งในฐานการเรียนรู้ของชุมชน ลานที่ปลูกดอกคอนกรีตใช้เป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์กันของผู้มาเยี่ยมชม ให้ได้ทดลองสัมผัสพืชพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ฟักทอง บวบงู มะนาว ฯลฯ เป็นที่ว่างสานสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์แก่ผู้ที่มาเยี่ยมชมพื้นที่แห่งนี้

“บางทีก็มาสังสรรค์บ้างอย่างกันที่เตียงนา นี่ กินน้ำชากับเพื่อนฝูง”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2559)

และในบางโอกาสพื้นที่เตียงนาก็เปลี่ยนจากที่พักผ่อน หรือ ที่เรียนรู้ เป็นพื้นที่รวมกลุ่มของเพื่อนฝูงอ.สมชาย ใช้กินเลี้ยงน้ำชาสังสรรค์พูดคุยกัน ของกับแกล้มก็ได้จากพื้นที่สวนโดยรอบ นำแหไปทอดในบ่อน้ำ

ก็ได้ปลามาปิ้งย่างกิน ข้าวก็ใช้จากที่ปลูกเองในน่านำมาหุงกินกัน กินของที่ได้จากสวนที่ทำเองอย่างปลอดภัย ไม่ต้องกังวล สร้างการพูดคุยปฏิสัมพันธ์ที่สนุกสนาน ให้พักผ่อนชมบรรยากาศความสุนทรีย์ภาพของพื้นที่

ภาพที่5-52: ผังแสดงเถียงนาของอ.สมชาย

ภาพที่5-53: การใช้งาน เถียงนาของอ.สมชาย

“เพื่อนบ้านที่เป็นผู้ใหญ่ก็ญาติพี่น้องในซอย ตั้งแต่บ้านอ.วิวัฒน์มา เพราะว่าที่นี่ มีผลไม้ มีน้ำชากาแฟ มาเจอกัน มาเลี้ยงกัน เขาจะมานั่งมาปรึกษานู่นนี่ ความเป็นอยู่ทำมาหากิน เมื่อเช้าก็มาขบวนการใหญ่...ขนมก็ยกมาบางทีก็พามาดูนกดูหงส์ ก็เหมือนเป็นสวนสัตว์ส่วนตัวไปด้วย”

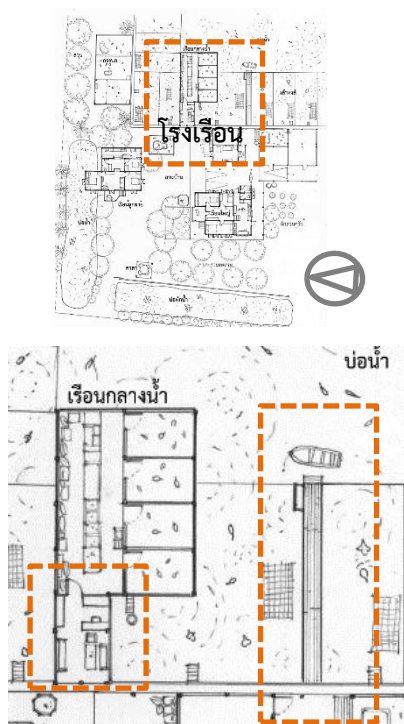
(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

พื้นที่โรงเรือนของเรือนอ.ถาวรใช้เป็นที่พักปะสานสัมพันธ์กันของเพื่อนฝูง เนื่องจากเป็นพื้นที่เปิดโล่ง มีความสบายในการนั่ง และมีขนมมีผลไม้ต่าง ๆ ที่เจ้าของบ้านจะเตรียมไว้รับแขกเสมอ เป็นพื้นที่จุดนัดรวมของญาติในพื้นที่ใกล้เคียง มานั่งพบปะพูดคุยกัน ปรึกษาเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ บางครั้งคนในชุมชนก็อาศัยบ้านอ.ถาวร เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เนื่องจากมีสัตว์มีนกหลากหลายชนิด เป็นเหมือนสวนสัตว์ส่วนตัวขนาดย่อมๆ เพื่อนฝูงจึงนิยมนั่งดูสัตว์ปีกแปลกๆ และดูปลาริมบ่อน้ำที่โรงเรือนเนื่องจากสามารถมองเห็นได้กว้างและถือโอกาสพูดคุยปฏิสัมพันธ์กับเจ้าของบ้าน สังสรรค์ด้วยน้ำชาและกาแฟ บางครั้งก็นำขนมติดไม้ติดมือมาฝากกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน พูดคุยพลาถ่มน้ำชา กินขนมที่นำมาฝากและกินผลไม้จากในสวนกัน เป็นพื้นที่สานสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนไมตรี

“ทำน้ำในบ่อ ตอนเย็นๆ แสงสวย...บางทีคนมาก็อยากรู้ มาดูของแปลกตา บางคนก็มาถ่ายรูปปลงพันธุ์ทิพย์ บางทีคนแห่มาดูหงส์ ตามกันมาดู”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

ยังมีทำน้ำเป็นอีกมุมที่คนนิยมาพบปะที่บ้านอ.ถาวร เช่น นายอัครชัยผู้เป็นลูกเขยของอ.ถาวรก็นิยมพาเพื่อนฝูง มาสังสรรค์นั่งพูดคุย ถ่ายรูปชมวิวชมหงส์ที่อาศัยในบ่อน้ำบ้านอ.ถาวร รวมถึงเด็ก ๆ ก็พาเพื่อนฝูงมาพบปะพูดคุย ชมบรรยากาศของบ้านอ.ถาวร พายเรือในบ่อเพื่อชมฝูงหงส์ที่แหวกว่ายกัน

ภาพที่5-54: ผังแสดงโรงเรียนของอ.ถาวร

ภาพที่5-55: การใช้งานโรงเรียนและทำน้ำ (ภาพจาก <http://pantip.com/topic/33695473>)

5.4 การใช้สอยที่ว่างเพื่อการเรียนรู้ ปรับตัว

ในที่ว่างส่วนต่าง ๆ ของเรือนกรณีศึกษา มีการใช้สอยที่ว่างเพื่อให้คนได้เรียนรู้พัฒนาตนเองและเป็นพื้นที่ได้แลกเปลี่ยนความรู้กัน นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ที่สมาชิกของเรือนมีการเรียนรู้ปรับปรุงให้เหมาะสมแก่ตนเองให้อยู่ได้อย่างเหมาะสม

5.4.1 การใช้ที่ว่างเพื่อการเรียนรู้

การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเรือนกรณีไม่ได้มีเพียงการทำการปลูกตามกันมาอย่างที่เคยทำมาแต่อดีต การทำเกษตรแบบวิถีเกษตรพอเพียงยังมีการเรียนรู้ต่อยอด การเพาะปลูกให้ดีขึ้น การสร้างผลผลิตต่าง ๆ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมและตลาดที่เปลี่ยนไป จึงมีการใช้ที่ว่างเพื่อเรียนรู้ ลองผิดลองถูก การหาความรู้เพิ่มเติม

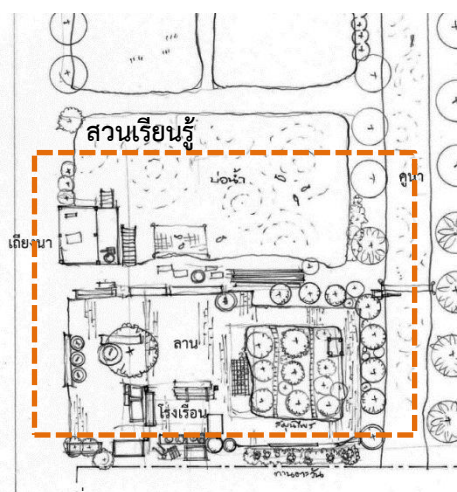
1) พื้นที่สวนเรียนรู้ทดลอง: ที่ลองปลูก ลองถุก ลองผิด

พื้นที่เถียงนาของเรือนอ.สมชายเป็นพื้นที่แปลงอ.สมชายทดลอง ในด้านการเกษตร มีการใช้แปลงปลูกพืชพันธุ์ ทดลองปลูกดูว่าได้ผลดีหรือไม่และพื้นที่บ่อทำปุ๋ยหมักจากการลองใช้เศษไม้บ้าง ต้นไม้ใบไม้ต่าง ๆ มาทำเป็นปุ๋ยหมักชีวภาพ

“เป็นเวทีเรียนรู้ เป็นที่พบปะคนที่มา มันเป็นโลโก้ที่ให้เรา มา กับตัวเราที่อยู่มาสัมผัสกัน ไม่ใช่เรื่องความสำเร็จแต่เป็นเรื่องการแก้ปัญหา ความสำเร็จมันหลายปัจจัย คือมันไม่มีที่สิ้นสุด”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

อ.สมชายยังมองว่าพื้นที่ส่วนเรียนรู้ เป็นพื้นที่ของการประลองกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้เรียนรู้การแก้ปัญหาต่าง ๆ เป็นพื้นที่ให้คนจากหลายๆ ที่ได้มาพบปะกัน เกิดการปฏิสัมพันธ์เรียนรู้ และมีการทดลองใช้วัสดุต่าง ๆ มาลองทำเป็นกระถางเพื่อประหยัดต้นทุน เช่นกระถางจากยางรถยนต์เก่า จากถังสีต่าง ๆ และเป็นพื้นที่ทดลองสร้างของต่าง ๆ ของอ.สมชาย ในการใช้เศษไม้ที่เหลือต่าง ๆ มาทำเป็นเฟอร์นิเจอร์ เป็นตู้ชั้นวางของต่าง ๆ

ภาพที่5-56: ผังแสดงสวนเรียนรู้ของอ.สมชาย

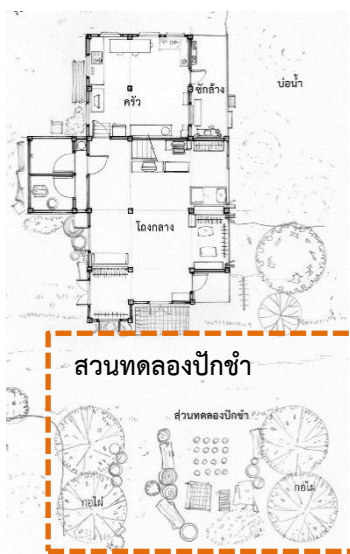

ภาพที่5-57: ภาพคนมาใช้งานสวนเรียนรู้ของอ.สมชาย
(<http://www.banmuang.co.th/oldweb/2014/07>)

“ผมก็ลองปลูกนู่นนี่ไปเรื่อยนะ ทำปุ๋ยบ้าง ปักชำกิ่งบ้าง เอาพันธุ์ไม้จากเพื่อนมาลองปลูกบ้าง ขอจากข้างบ้านบ้าง”

(บังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2559)

พื้นที่ส่วนเรียนรู้ทดลองของเรือนบังเกรียงศักดิ์อยู่ที่บริเวณรอบบ้าน มีการใช้วัสดุที่เหลือมากมาย ทำปุ๋ยหมักจากใบไม้ที่มีหล่นมากมาย มาผสมกับดินและขี้วัว ทดลองปักชำกิ่งไม้ใส่ถังสีต่าง ๆ แล้วดูขึ้นใหม่เพื่อที่จะไม่ต้องอาศัยแต่หน่อไม้ในการปลูกต้นไม้ มีทั้งการลองปลูกปักดิน ปลูกในถังสี ใส่ถังสีแล้วคลุมด้วยพลาสติก ทดลองเรียนรู้ลองผิดลองถูกด้วยเอง หรือสภาพแวดล้อมอากาศที่ร้อนกว่าเดิมมากจนน้ำแห้งขอด ก็ทดลองเอาสังกะสีมาล้อมหน่อไม้ทำทรงกระบอกกรอกดินพรมน้ำเมื่อการทดลองในส่วนเล็ก ๆ นี้วิธีไหนดี ก็จะนำไปใช้ทั้งสวนต่อไป

ภาพที่5-58: ผังแสดงสวนเรียนรู้ของบังเกรียงศักดิ์

ภาพที่5-59: แปลงปลูกเพาะชำของบังเกรียงศักดิ์

ภาพที่5-60: ภาพลายเส้นแปลงเพาะปลูกของบังเกรียงศักดิ์

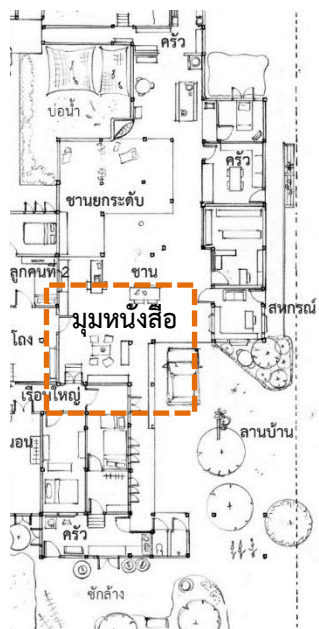
2) ชาน มุมหนังสือ: โรง + เรียน เปิดโลกสู่ความรู้

พื้นที่ชานบ้านของเรื่อนอ.สมชายบางส่วน ถูกทำเป็นพื้นที่มุมหนังสือ มีการวางตู้หนังสือ และชั้นวางหนังสือ มีหนังสือที่รวบรวมเกี่ยวกับการเกษตรประมาณหนึ่ง และรายงานต่าง ๆ ที่รับมาจากหน่วยงานราชการ เป็นเสมือนพื้นที่หาความรู้ข้อมูล ชาวบ้านหรือผู้มาเยี่ยมชมคนไหนต้องการความรู้ด้านเกษตร เรียนรู้เพิ่มเติม ก็อาศัยมุมหนังสือ เป็นห้องสมุดของชาวบ้าน ให้ได้มาอ่าน และ ยังสามารถแลกเปลี่ยนความรู้ต่าง ๆ กันได้ เป็นที่ว่างแบบกึ่งถาวรสามารถจัดพื้นที่ได้ตามความเหมาะสม

“ผมมีความรู้สึก ว่า ตัวผมชอบโรง ไม่ชอบบ้าน บ้านคือที่พัก โรงเป็นที่อิสรภาพ เป็นที่พบปะ ความกับคนมาพบกันเป็นเวทีเรียนรู้ เป็นโรง บวก เรียน เป็นการเรียนกับธรรมชาติ เรียน

การใช้ชีวิต ใครมีปัญหาที่มานั่งคุยกัน โรงเรียนเขาเรียนกันอย่างนั้น คนต้องกลับมาที่โรงเรียนชีวิต เป็นสถานที่มาพบกัน”

(สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

ภาพที่5-61: ผังแสดงชานมุมหนังสือของอ.สมชาย

ภาพที่5-62: ภาพตัดแสดงมุมหนังสือ

อ.สมชายเปรียบพื้นที่ชานเป็นโรงขนาดใหญ่ เป็นพื้นที่ที่ชอบมากกว่าในตัวเรือนอาศัยที่ใช้นอนหลับพักผ่อนอย่างเดียว ชานสามารถให้คนมาพบเจอกันได้ สร้างพื้นที่ของการเรียนรู้ขึ้นได้เป็น โรง + เรียน นอกเหนือจากการเรียนในโรงเรียนทั่วไป ให้คนแลกเปลี่ยนความรู้กัน มีอิสระที่จะพูดคุยเก็บเกี่ยวความรู้กัน ในด้านต่าง ๆ ซึ่งอ.สมชายเรียกพื้นที่ชานว่าเป็นโรงเรียนชีวิต การปฏิสัมพันธ์ของคนก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ขึ้นมา เพื่อเรียนรู้การที่ดำรงชีวิตความเป็นอยู่ให้ดียิ่งขึ้นได้ ทั้งการประกอบเกษตร ให้คนในพื้นที่ที่มาแลกเปลี่ยนความรู้กันสามารถกลับไปทำเกษตรที่ได้ผลผลิตที่ดียิ่งขึ้น รวมถึงอ.สมชายก็ได้เก็บเกี่ยวความรู้ด้วยเช่นกันได้รับรู้ในด้านอื่นที่คนมาเขาแล้วถ่ายทอดให้มาลองทำในแปลงของตนเองหรือทดลองแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ รวมถึงการเรียนรู้ในด้านเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

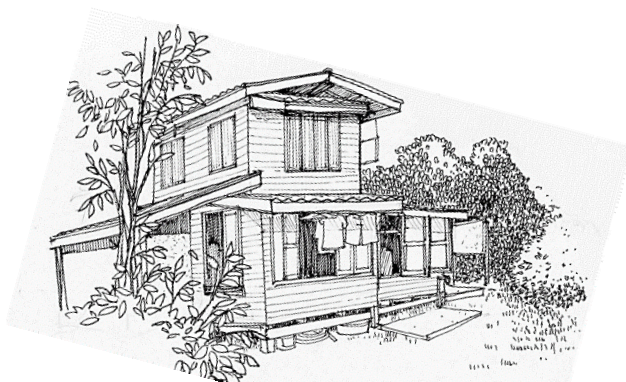

ภาพที่5-63: ชานมหนังสือของอ.สมชาย สมานตระกูล

5.4.2 การปรับใช้ที่ว่างให้เหมาะสม: มุมโปรดส่วนตัวในทีครอบครัว

การอยู่อาศัยในเรือนกรณีศึกษา มีการใช้ปรับที่ว่างในบ้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมตามทิศทางของผู้อาศัย แต่ละบุคคล แม้ว่าจะจะเป็นพื้นที่รวมกัน แต่ตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการครอบครองที่ว่างส่วนตัว และสร้างขอบเขตขึ้นมา (ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, 2555: 117) เรียนรู้ที่จะปรับใช้พื้นที่ส่วนรวมของครอบครัวให้เหมาะสมสร้างพื้นที่เฉพาะแก่ตัวเอง และ การปรับเปลี่ยนที่ว่างให้เหมาะสมกับพื้นที่ในช่วงกาลเวลาของการใช้เพื่อการศึกษาและเรียนรู้ที่จะอยู่ใกล้ชิดกับพระเจ้าในช่วงเวลา เป็นช่วงที่พื้นที่ของบ้านจะเปลี่ยนเป็นพื้นที่ของความศรัทธาของพระเจ้า ตามความเชื่ออันถือหลักของศาสนาอิสลาม

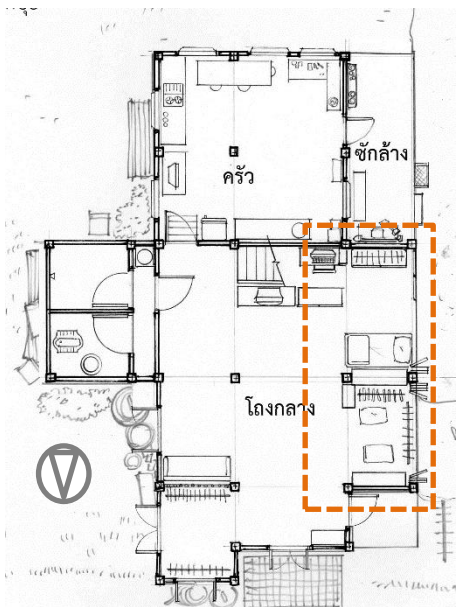
แม้บ้านจะมีพื้นที่ขนาดไม่มากอย่างเรือนบังเกรียงศักดิ์สมาชิกหลายคนในบ้านไม่มีห้องส่วนตัว ใช้พื้นที่รวมกันที่โถงกลาง แต่สมาชิกก็จะมีการทำพื้นที่ให้กลายเป็นมุมเป็นที่อยู่อาศัยประจำ จากพื้นที่ส่วนรวมกลายเป็นมุมส่วนตัว เรียนรู้ที่จะปรับใช้ส่วนรวมของครอบครัวให้เป็นทิศทางของตน เหมาะสมกับตัวเอง เช่น มุมส่วนตัวของ นายณัฐพล ลูกคนที่ 3 มีการอาศัยมุมใต้บันไดของบ้าน เป็นมุมส่วนตัวใช้เล่นเกมส์ อาศัยโทรทัศน์ที่วางตั้งด้านหลัง และบันไดเป็นพื้นที่เหนือศีรษะ สร้างอาณาเขตพื้นที่ของตัวเอง แต่ก็ยังเชื่อมต่อกับพื้นที่โถงกลางเรือนสามารถปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวพี่น้องได้ พ่อแม่ก็สามารถดูแลลูกได้

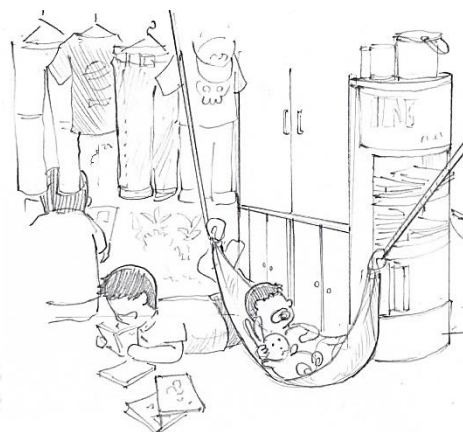
ภาพที่5-64: ภาพลายเส้นเรือนบังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย

“เขาจัดเป็นชุดตัวเก่งของเขา ใส่ง่ายด้วย เป็นที่เขา ไว้รอดเพื่อน อวดคนที่มาด้วย”

(นายเกรียงศักดิ์ สุขสบาย, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2559)

ภาพที่5-65: ผังมุมส่วนตัวของลูกๆ ของบังเกรียงศักดิ์

ภาพที่5-66: ภาพลายเส้นมุมส่วนตัวในโถงกลาง

พื้นที่ของนายปชัย ลูกคนที่ 4 ก็มีการสร้างมุมส่วนตัว ด้วยการนำเสื้อผ้า มาจัดเรียงเป็นชุด มีเสื้อ กางเกง หมวก จัดเป็นชุด ๆ แขนงไว้ที่ฝาเรือน และตู้เสื้อผ้าสามด้าน เพื่อการหยิบมาใส่ที่สะดวกเป็นชุด ยังเป็นการแสดงออกถึงความเป็นพื้นที่ส่วนตัวจะทำอะไรก็ได้ จะแขวนชุดอวดคนที่มาบ้านได้ขมก็ทำได้ แม้จะเป็นที่ว่างเชื่อมต่อกับโถงกลางบ้านอันเป็นพื้นที่รวมของทุกคนในบ้าน แต่ยังมีมีการแสดงถึงอาณาเขตของตัวเอง มุมส่วนตัวยังสามารถเป็นที่ว่างกึ่งถาวรปรับเปลี่ยนได้ อย่างบังเกรียงศักดิ์เองที่อาศัยช่วงก่อนนอนผูก มุ้งกลางบ้านที่โถงเรือน แสดงความเป็นพื้นที่ส่วนตัวของตนในการใช้นอนในเวลากลางคืน แต่พอตอนตื่นจะ นำมุ้งออก เกิดการเปลี่ยนจากพื้นที่มุมส่วนตัวกลายเป็นพื้นที่ส่วนรวม

“เปลญวนดีมากเลยอันนี้เป็นที่คลายความเครียดสำหรับมะ ย้ายไปตรงนั้นตรงนี้ ตรงนั้น แหะละที่เหมาะสมที่สุดสำหรับมะ คล้ายๆคลายความเครียด ยามเครียดนั่งคิดอะไรๆ ลมเย็นสบาย บางทีก็หลับในเปล ที่บ้านนี้ที่ชอบสุดคือเปล เป็นที่ระบายความทุกข์ความเครียด”

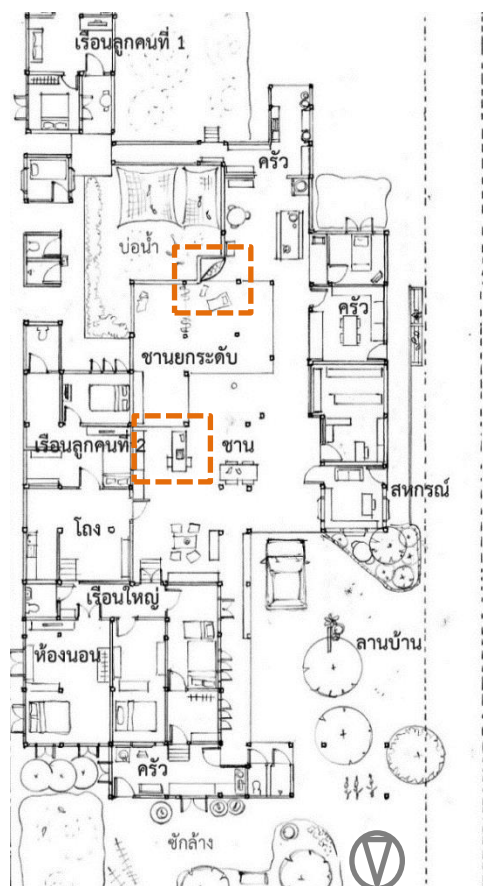
(นางลินดา สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

“ผมชอบมุมโต๊ะคอมพิวเตอร์ มันมองได้ทั่วบ้านใครไปใครมา มองรอบตัว”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

ในเรือนอ.สมชายแม้จะมีพื้นที่ชานขนาดกว้าง แต่สมาชิกในบ้านก็มีการจัดพื้นที่มุมส่วนตัวของตนเองให้เข้ากับตนเอง อย่างนางลินดามีมุมส่วนตัวเป็นเปลญวนที่ติดกับชาน หลังจากหามาหลายจุด จึงได้

ปลงใจนำเปลมาแขวนมุมนี้เป็นพื้นที่นอนพักผ่อนส่วนตัวในยามกลางวัน เป็นมุมที่ใช้คลายเครียดนั่งพักผ่อนยามเหนื่อยล้าจากการทำงานบ้าน และสามารถมองเห็นชานได้รอบ เห็นตั้งแต่ครัวหลังบ้านไปจนถึงชานกลางบ้าน เมื่อนอนในเปลสามารถเห็นความเป็นไปในบ้านได้ การเห็นหลานตัวเล็กวิ่งไปวิ่งมาในชาน นั่งรับลมและฟังเสียงปลากะโดดน้ำสร้างผ่อนคลายความทุกข์ ปรับพื้นที่ในบ้านให้เหมาะสมกับตัวเอง เป็นมุมที่นางลินดาชอบที่สุดของบ้าน ส่วนอ.สมชายมีมุมส่วนตัวเป็นโต๊ะทำงานติดเวทีกลางชาน เป็นพื้นที่ที่สามารถเห็นชานได้โดยรอบอีกจุดหนึ่งและเห็นคนที่มาทางหน้าบ้าน ดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านได้ และทำหน้าที่เป็นโต๊ะใช้บรรยายยามมีคนมาศึกษาความรู้เป็นกลุ่มใหญ่ เป็นที่นั่งพูดคุยกันหากมีชาวบ้านมาปรึกษาจำนวนไม่มาก ในช่วงที่เสร็จภารกิจจากการทำสวนทำเกษตรต่าง ๆ อาจารย์สมชายชอบที่จะมานั่งทำงานที่โต๊ะตัวนี้

ภาพที่5-67: ผังแสดงมุมโปรดส่วนตัว เรือนอ.สมชาย

ภาพที่5-68: ภาพมุมโปรดส่วนตัว ของอ.สมชาย และนางลินดา

มุมอ่านหนังสือ

มุมทำงาน

มุมละหมาด

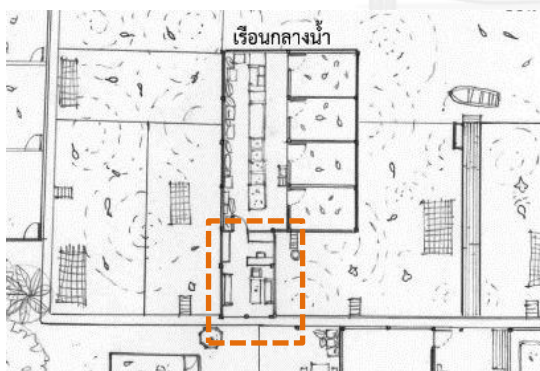
มุมพักผ่อน

ภาพที่5-69: ภาพตัดยาวของเรือนอ.สมชาย แสดงมุมโปรดส่วนตัว

“ตรงแคร์ที่โรงเรียนนั่นแหละ ที่ประจำแก อ.ถาวรก็มีความสุขนอนคร่ำกุ่มีเสียงหงส์
เสียงนก เสียงไก่”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

พื้นที่มุมโปรดส่วนตัวของอ.ถาวรคือพื้นที่ส่วนหน้าของโรงเรียนกลางน้ำ เป็นมุมที่อ.ถาวรสามารถมองเห็นพื้นที่โดยรอบได้ทั้งหมด ดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเล่าหงส์ มองเห็นแขกไปใครมาได้และยังเป็นพื้นที่อยู่แล้วสบายใจที่สุดของอ.ถาวร ใช้ต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมบ้าน ใช้เป็นที่นั่งทำงาน รวมถึงเอนกายนอนพักในยามกลางวัน ท่ามกลางเสียงนก เสียงเปิดที่ร้ายล้อม

ภาพที่5-70: ผังแสดงมุมโปรด ของอ.ถาวร

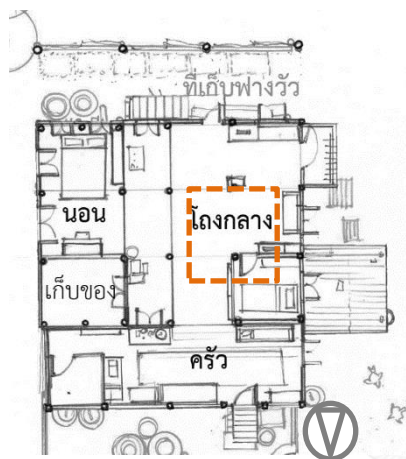
ภาพที่5-71: ที่มุมโปรดของอ.ถาวร

“ฉันชอบเตียงหน้าทีวี นั่งดูทีวี ที่เตียง”

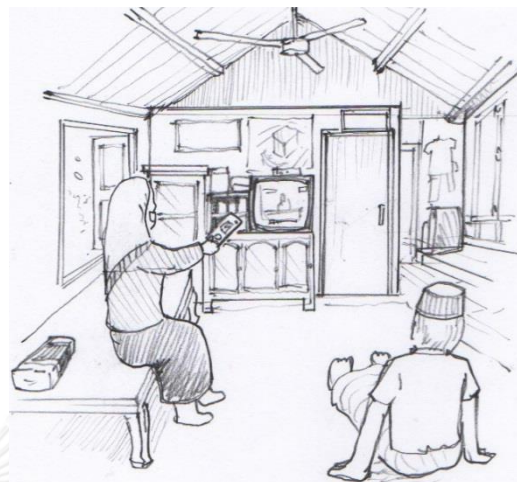
(นางกาญจนา ผลเจริญ, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

ในมุมโปรดส่วนตัวของบ้านบังสมบุรณ์ มีการจัดจ้งมุมโปรดเป็นส่วนตัวที่ประจำของตน คือพื้นที่เตียงไม้ที่โถงกลางเรือนลูกหงส์ ตั้งอยู่หน้าเครื่องโทรทัศน์ ใช้พักผ่อนเพื่อดูโทรทัศน์รายการโปรดหลังจากทำ

ผักเสร็จ เป็นมุมพื้นที่ส่วนตัว ครอบครองเป็นพื้นที่ส่วนตนรวมอยู่ในพื้นที่กลางโงอันเป็นพื้นที่รวมของคนทั้งบ้าน เป็นระยะที่ว่างแบบไม่เป็นทางการแบบใกล้ชิดสนิทสนมโดยยินยอมให้เฉพาะคนที่สนิทและครอบครัวมานั่งร่วมกันได้เป็น

ภาพที่5-72: มุมโปรดส่วนตัว ของเรือนบังสมบูรณ์

ภาพที่5-73: การใช้งานมุมโปรดส่วนตัว ของเรือนบังสมบูรณ์

สามารถสรุปการใช้สอยที่ว่างในเรือนกรณีศึกษาทั้ง 4 อันได้แก่ “การใช้สอยที่ว่างอันสอดคล้องสัมผัสได้ถึงบริบทสภาพแวดล้อม” คือ พื้นที่ว่างในบ้านที่ใช้ให้ต้อนรับกับบริบทที่ทางโดยรอบ อาทิ ลานบ้าน ชานบ้าน โรงเรือน ฯลฯ ใช้สภาพแวดล้อมให้เกิดประโยชน์ อาทิ ร่มเงา แสงแดด และทิศทางลมให้เกิดความสบายในเรือน เกิดเป็นความสุขและความสุนทรีย์ในการอยู่อาศัย

“การใช้สอยการใช้สอยที่ว่างด้วยความพอเพียง” แบ่งออกได้เป็น การใช้สอยที่ว่างอย่างคุ้มค่า เช่น การใช้พื้นที่ทางตั้ง พื้นที่เอนกประสงค์ และการใช้สอยที่ว่างปรับเปลี่ยน ซ้อนทับ ใช้งานได้หลากหลาย เป็นการใช้พื้นที่อย่างพอเพียง ทั้งพื้นที่โดยรอบและในเรือนให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเกิดเป็นความพอเหมาะพอควรในการดำเนินชีวิต

“การใช้สอยที่ว่างสานสัมพันธ์” คือการใช้พื้นที่ในเรือนให้เอื้อให้คนได้มีการปฏิสัมพันธ์กัน เช่น ชานเรือน โถงเรือน ให้คนในครอบครัวได้มาเจอกันได้มีการพูดคุยปรึกษาหารือกัน หรือพื้นที่สานสัมพันธ์กับผู้คนภายนอก เช่น ลานบ้าน ชานเรือน เป็นพื้นที่ต้อนรับแขก ให้ได้มานั่งพูดคุยเยี่ยมเยียน อันก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวขึ้น

“การใช้สอยที่ว่างเพื่อการเรียนรู้ ปรับตัว” คือการใช้ที่ว่างส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ในการเรียนรู้ พัฒนาตนเอง และได้มีโอกาสลองถูกลองผิดเพื่อให้เกิดปรับปรุงในการอยู่อาศัย และคนในเรือนสามารถที่จะเรียนรู้ปรับตัวที่จะอยู่ในเรือนได้อย่างมีความสุข จัดที่ทางในเรือนให้เหมาะสมกับตนเอง

บทที่ 6

คุณลักษณะและคุณค่าการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียง

จากการศึกษาการใช้สอยที่ว่างของเรือนกรณีศึกษาในบทที่ผ่านมา รวมถึงวิถีชีวิตการปฏิสังขรณ์ของ คนในชุมชนและผู้อยู่อาศัยในเรือนกรณีศึกษา สามารถนำมาสรุปสู่การอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียงของคนใน ชุมชนบ้านลำไทร คุณลักษณะและคุณค่าของการอยู่อาศัยในวิถีเกษตรพอเพียงสามารถที่จะแบ่งออกได้เป็น 4 ข้อ และคุณค่าที่ก่อเกิดจากการอยู่อาศัยเหล่านี้สามารถตอบสนองต่อความปรารถนาของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ เรามีความต้องการและปรารถนาที่ซับซ้อนเพื่อตอบสนองต่อการดำรงอยู่ของตัวเองในการอยู่อาศัยบนโลก อ้างอิงจากทฤษฎีของ Erich Fromm (ทิพย์สุตา ปทุมานนท์, 2553: 106-117) อันได้แก่ ความปรารถนาที่ จะสัมพันธ์กับผู้อื่น (Relatedness) ความปรารถนาที่จะดำรงตนอยู่เหนือผู้อื่น (Transcendence) ความ ปรารถนาที่จะหยั่งรากแห่งชีวิต (Rootedness) ความปรารถนาที่จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตน (Sense of Identity) และ ความปรารถนาที่จะมีกรอบอ้างอิงในชีวิต (Frame of Orientation) คุณค่า 4 ข้อของ คุณลักษณะการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียงมีดังนี้

6.1 การอยู่อาศัยที่สอดคล้องกับบริบทอย่างมีสุนทรียะ

การอยู่อาศัยสอดคล้องกับบริบทอย่างมีสุนทรียะของคนในชุมชนบ้านลำไทร เช่น การใช้ลานบ้าน โรงเรือน ฐานเรือน ของกรณีศึกษา ที่มีการอยู่แบบอิงสอดคล้องกับธรรมชาติ อาศัยร่มเงาต้นไม้ อากาศจาก พื้นที่โดยรอบ เสียงจากสิ่งแวดล้อม เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง คน + โลก การใช้ชีวิตที่ริมคลองลำไทร เป็นที่ อยู่อาศัยในโลกใบเล็กอันรายล้อมด้วยธรรมชาติ ปลูกเรือนให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ และรับรู้ถึง สุนทรียภาพของบริบทสภาพแวดล้อมของชุมชนลำไทร ผ่านมิติการรับรู้ทางสัมผัสต่าง ๆ เมื่อเข้าถึงในชุมชน จะรับรู้ได้ถึงธรรมชาติ ต้นไม้สีเขียว เป็นภาพของความร่มรื่นที่ก่อให้เกิดความสบายตาสบายใจอันหาได้ยาก ในกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน การใช้พื้นที่ของเรือนต่าง ๆ ล้วนอยู่แนบชิดกับความร่มรื่นเหล่านี้ ต้นไม้ที่ ปลูกในพื้นที่บ้านของเรือนแต่ละหลังเป็นที่สบายตาของผู้อยู่อาศัย และความเขียวขจีของทุ่งนาและไร่นวนอัน เป็นสิ่งที่คนในชุมชนทำกันมาเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน

“เวลาฉันเหนื่อยๆ อะนะ ก็นั่งพักใต้ร่มไม้ แบบนี้แหละจะ หนูลองนั่งได้เลย สบาย!”

(กาญจนา ผลเจริญ, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2559)

การใช้ร่มเงาของต้นไม้ให้เกิดประโยชน์เป็นที่พักผ่อน รับรู้ถึงมิติสัมผัสด้านอุณหภูมิให้ตัวได้รับการ บังจากร่มเงา สัมผัสถึงอุณหภูมิที่แตกต่างในช่วงเวลากลางวันที่แดดแรง เกิดความสบายของร่างกาย การ ปลูกเรือนของชาวบ้านชุมชนบ้านลำไทรก็อาศัยต้นไม้คอยให้ร่มเงาบังเรือนสร้างความเย็นสบายของเรือน การวางเรือนก็พยายามวางในทิศทางที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศของไทย เรือนไม้อายุมากกว่า 50 ปีเรียง

รายในชุมชนเมื่อก้าวเท้าสัมผัสย่างเข้าไปในเรือน สัมผัสถึงผิวไม้รับรู้ความอบอุ่นของผิวสัมผัสที่อ่อนโยนต่อผู้มาเยือน และความเป็นมาเรื่องราวชีวิตของเรือนอันยาวนาน

“ฟังเสียงนกร้องของที่นี่ ก็สบายดีนะ คุณลองฟังดูสิ และเป็นจุดขายของที่นี่ด้วย”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2559)

มิติทางเสียงของชุมชนนี้ก็ให้เกิดความสุนทรีย์อย่างมาก เป็นชุมชนที่มีการเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะสัตว์ปีกสวยงามเป็นจำนวนมาก เสียงไก่ขันในยามเช้าที่ดังลอยมาตามสายลม เสียงเปิดและห่านที่ถูกต้อนไปหากินในคลองลำไทร เสียงหงส์ที่ชูคอส่งเสียงเมื่อเข้าไปเยี่ยมที่ฟาร์ม เสียงนกหลากหลายชนิดที่เป็นนกอพยพแวะมาอาศัยพื้นที่ชุ่มน้ำริมคลองลำไทร เสียงฝูงนกเอี้ยง นกนางแอ่น ดังระงมในยามเย็น และเสียงอะซานอันไพเราะที่ตั้งมาจากหออะซานวันละ 5 เวลา ก่อให้เกิดการรับรู้ถึงช่วงเวลากิจกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ และความพิเศษของพื้นที่ ยามกลางคืนจะได้ยินเสียงวงดนตรีจากธรรมชาติ เสียงจิ้งหรีด จิ้งจัน พากันส่งเสียง ปลาที่ขึ้นมาสูบอากาศหายใจและกระโดดน้ำ เป็นการอยู่อาศัยให้มีความสุขปรับตัวฟังเสียงธรรมชาติ

“เป็นที่ผมมีความสุขมาก เป็นความสุขที่เราอยู่ร่วมธรรมชาติ อยู่กับโลก อยู่กับแสงอาทิตย์ แสงแดดกับน้ำกับต้นไม้ มันคือความสุข เขาให้เรา เราให้เขา เราปลูกต้นไม้ให้โลก โลกก็ให้ผล เขาเรียกการอยู่ร่วม ถ้าเราเอาชนะเนี่ย อยู่ยาก อยู่ร่วมอยู่ง่าย ไม่ต้องใช้ทุนนาดู”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

การอยู่อาศัยที่สอดคล้องกับบริบทอย่างมีสุนทรีย์ นอกจากมิติทางสุนทรีย์ภาพที่ช่วยให้การอยู่อาศัยอยู่ได้อย่างดี ยังช่วยให้คนเข้าใจถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่าง คน + โลก ตระหนักบุญคุณที่โลก (ใบเล็ก) ของตนนี้มอบให้ เมื่อมีการใช้ทรัพยากรจากโลกนี้ก็ต้องมีการตอบแทนคืน เป็นการทดแทนบุญคุณ เช่น การปลูกต้นไม้เพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับสภาพแวดล้อม สร้างความร่มรื่น รักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ และเจ้าของพื้นที่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตจากต้นไม้ที่นั่น ทั้งร่มเงา ความสบายตา อากาศที่สดชื่น และผลไม้หรือผลิตภัณฑ์จากต้นไม้ นั้น ๆ เป็นการเห็นคุณค่าและมีความสุขของคนในชุมชนที่เกิดจากการอยู่ร่วมกับธรรมชาติของพื้นที่บ้านลำไทร

คุณค่าที่ก่อเกิด

การอยู่อาศัยที่สอดคล้องกับบริบทอย่างมีสุนทรีย์นั้น ก่อให้เกิดความรักในพื้นที่อันเป็นที่กำเนิดของพวกเขา เป็นถิ่นอยู่อาศัยที่อยู่แล้วเกิดความสุข รับรู้ถึงในมิติสัมผัสต่าง ๆ เกิดความเห็นคุณค่าและเก็บพื้นที่ธรรมชาติและวิถีชีวิตแบบนี้ซึ่งดำรงกันมากกว่า 130 ปี อันเป็นความผูกพันของคนในชุมชนต่อถิ่นที่ได้อาศัยอยู่ และความผูกพันกับธรรมชาติ ถือเป็นความสัมพันธ์ดั้งเดิมที่คนเรามีต่อโลก จึงอาจกล่าวได้ว่าคุณค่าของการอยู่อาศัยที่สอดคล้องสภาพแวดล้อมกับบริบทอย่างมีสุนทรีย์คือการอยู่อาศัยที่ตอบสนองต่อความปรารถนาของมนุษย์ที่จะฝังหยั่งรากแห่งชีวิต (Rootedness) ลงไปในพื้นที่ ด้วยพื้นที่ที่มีความสบาย มีความ

สุนทรียะ ก่อให้เกิดความรู้สึกรักและหวงแหนในพื้นที่จนไม่ต้องการที่จะย้ายออกไปไหน พอใจในชีวิตและภูมิใจที่ได้อาศัยในพื้นที่แบบนี้

“ผมอยู่บ้านเก่าแก่อยู่อย่างเก่าแก่ ก็ภูมิใจนะที่พ่อแม่ให้ พอใจแล้ว ไม่ต้องซื้อ มีที่ไว้ปลูกต้นไม้ไว้กิน มีมะม่วงมีสะเดามีอะไร ที่นี้ยังมีต้นไม้โอหะหะหะหะ ที่นี้เป็นธรรมชาติไปหมด”

(บังสมบุรณ์ ปิติลและ, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

คนในพื้นที่ภูมิใจที่ได้อยู่อาศัยแบบอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสอดคล้องกับธรรมชาติ แบบเดียวกับที่บรรพบุรุษในอดีตล้วนแต่เคยดำรงในการอยู่อาศัยแบบนี้ เกิดความสบายใจและผูกพันในธรรมชาติของบ้านลำไทร รักษาความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ช่วยให้ทำเกษตรได้ผลผลิตไม่ต้องย้ายไปทำงานที่อื่น และมีความสุขในการอยู่อาศัย คนในพื้นที่อยู่แล้วเกิดความชอบความพอใจและรักในถิ่นที่อยู่ของตน เมื่อมีการหยั่งรากแห่งชีวิตลงไปในพื้นที่บ้านลำไทร โดยผู้บุกเบิกที่ลงปลูกบ้านเรือนในที่ดินใกล้คลองลำไทรเมื่อ 130 ปีที่แล้ว ซึ่งพื้นที่แห่งนี้ตอบสนองต่อความปรารถนารากแห่งชีวิตอย่างดี คนในพื้นที่จำนวนมากจึงยังคงเป็นคนดั้งเดิมสืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษและไม่คิดจะย้ายชีวิตออกไปยังที่อื่น

6.2 การอยู่อาศัยแบบพอเพียง พอดี เหมาะสม

คนในชุมชนบ้านลำไทรมีการยึดหลักแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทต่าง ๆ การประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรืออาชีพอื่น ๆ ล้วนสามารถนำหลักพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตได้ การใช้พื้นที่โรงเรียน, บ่อน้ำและใต้ถุนของกรณีศึกษา มีการใช้พื้นที่หลากหลายระดับอย่างคุ้มค่า และการใช้พื้นที่ของ ชานเรือน, ลานบ้าน หรือ ครัวของเรือนกรณีศึกษาเป็นต้น มีการใช้งานซ้อนทับ ปรับเปลี่ยนการใช้งานตามช่วงเวลา และตามความเหมาะสม

“ที่ว่าในหลวงแนะไว้ เราเอามาใช้ได้ทุกเรื่อง ไม่แค่เกษตรอย่างเดียว ก็คือ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ผล ภูมิคุ้มกัน พอประมาณ ภายใต้ความรู้คู่คุณธรรม ที่ว่ามันก็ดีนะ เวลาเราจะทำอะไรก็ต้องมีเหตุผล ถ้าเราปลูกบ้านใหญ่โต ใครก็อยู่ก็เป็นหนี้เยอะเกิน ปลูกผลไม้ ทำโรงเรียนเพาะพันธุ์สัตว์ได้ กลับมาดีกว่า ไม่เดือดร้อนใคร ต้องไม่เดือดร้อนชาวบ้าน”

(นายธานี สมนานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

ในด้านพื้นที่ คนในชุมชนบ้านลำไทรใช้พื้นที่ที่ตนมีในการประกอบอาชีพเกษตรอย่างคุ้มค่า สร้างผลผลิตให้เลี้ยงดูตนเองได้อย่างไม่ลำบาก และการทำอาคารบ้านเรือนต่าง ๆ ล้วนทำขนาดพอเหมาะพอควรต่อครอบครัวไม่ใหญ่จนเกินตัว นิยมที่จะเอาพื้นที่ไปใช้เพื่อการเพาะปลูกมากกว่า ดังปรากฏให้เห็นในสัดส่วนการใช้พื้นที่ของเรือนกรณีศึกษา (น้ำ : สวน : บ้าน + เลี้ยงสัตว์) สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนบ้านลำไทรมีการทำเกษตรกรรมซึ่งต้องพึ่งพิงกับสายน้ำที่เป็นธรรมชาติ จึงต้องมีการดูแลแหล่งน้ำและ

ธรรมชาติให้เหมาะสม รบกวณธรรมชาติให้น้อยที่สุด เช่น การไม่ใช้สารเคมี การใช้ปุ๋ยชีวภาพ การปลูกพืชผสมผสาน คำนึงถึงสภาพแวดล้อมและคนรุ่นหลังให้อยู่อาศัยอย่างยั่งยืน และยังนำหลักพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน ต้องมีการเอื้อเพื่อแบ่งปันต่อผู้อื่น การอยู่อาศัยในชุมชนก็อาศัยการแบ่งปัน ช่วยเหลือกัน ยังสอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามที่สอนให้ยึดหลักพึ่งพาตนเอง และเอื้อเพื่อแบ่งปันต่อผู้อื่น

การอยู่อาศัยมีการจัดสรรพื้นที่ ให้พื้นที่สามารถเลี้ยงผู้อยู่อาศัยได้ สัดส่วนการใช้พื้นที่แตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละครอบครัว มีการปลูกพืชผลต่าง ๆ ผลิตกินเองในครอบครัว อาทิ ข้าว ผักสวนครัว ถั่วฝักยาว มะละกอ มะม่วง มะพร้าว ชมพู่ และขุดบ่อน้ำไว้สามารถสำรองน้ำไว้ใช้ การแบ่งพื้นที่ไว้เลี้ยงสัตว์ให้สามารถนำมากินได้ ให้สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียงและพึ่งพาตนเองโดยไม่ลำบากมาก

นอกจากนี้จากความพอเพียงทางกายภาพ และ การใช้ความพอเหมาะพอดีในการดำเนินชีวิตตามหลักแนวพระราชดำริแล้ว คนในชุมชนยังเรียนรู้ที่อยู่อาศัยตามหลักความพอดีของศาสนาอิสลามมาใช้ประกอบในการดำเนินชีวิต และเรียนรู้ที่จะยอมรับในสิ่งที่มีสิ่งที่เป็น

“บางปีภัยธรรมชาติผลผลิตน้อย เราก็ยอมรับไป ตามหลักศาสนาอิสลามที่เรียกว่า ริสกีพระเจ้าประทานให้ ได้แค่ไหนก็แค่นั้น ทำให้ดีที่สุด คนที่จะให้ก็พระเจ้าให้ไม่ใช่เรากำหนด บางทีสัตว์เลี้ยงตาย เขาก็ไม่ซีเรียสก็เพราะดูแลดีแล้วไม่ได้ปล่อยปละละเลย เพราะใช้หลักนี้มาช่วยเหมือนกัน”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

การพอใจในลิขิตที่พระเจ้ากำหนดและสิ่งที่พระเจ้าประทานให้ ก็ให้เกิดความพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ และยอมรับในชีวิตได้ยามเกิดปัญหา เช่น ภัยพิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ นำหลักศาสนาเป็นภูมิคุ้มกันจิตใจ ช่วยให้คนในชุมชนเกิดความสบายใจ ไม่ทุกข์ร้อนจนเกินไป สามารถใช้ชีวิตชีวิตอย่างพอเหมาะ พอควร และเหมาะสม

คุณค่าที่ก่อเกิด

การที่คนในชุมชนบ้านลำไทรได้ยึดหลักแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ และเกษตรทฤษฎีใหม่ในการใช้ชีวิตประจำวันต่าง ๆ และสอดคล้องต่อหลักศาสนาอิสลามอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างเหนียวแน่นของคนในชุมชน เป็นดังกรอบในการดำเนินชีวิตให้เป็นหลักในการยึดมั่น เป็นหลักยึดเหนี่ยวที่ดีทั้งทางโลกและทางความศรัทธาเหมาะสมแก่การปฏิบัติ เพราะคนเราล้วนต้องการกรอบอ้างอิงในการใช้ชีวิต อยู่อาศัยได้โดยไม่ต้องกลัวว่าจะกระทบผิดแปลกไปจากคนอื่น คนในชุมชนบ้านลำไทรยึดหลักความพอเพียงพึ่งพาตนเองในชุมชน เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันต่อผู้อื่นในชุมชน พร้อมรับในปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างดีและใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างรู้คุณค่าอย่างยั่งยืน

จากการยึดเหนี่ยวหลักเกษตรพอเพียงในการอ้างอิงการดำเนินชีวิตอย่างเข้มข้นของชุมชนบ้านลำไทร กลายเป็นจุดเด่นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านลำไทร เป็นชุมชนในกรุงเทพมหานครที่มีความร่มรื่น พึ่งพาตนเอง มีการใช้ทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์ การทำเกษตร หาได้ยากในปัจจุบันที่ความเจริญทางวัตถุนิยมกระจายไปทั่ว จนได้รับเลือกให้เป็นโรงเรียนสอนเกษตรพอเพียงแห่งแรกของกรุงเทพมหานคร คนในชุมชนบ้านลำไทรไปไหนก็สามารถบอกความพิเศษของชุมชนตนเองได้อย่างภูมิใจ มีอัตลักษณ์เป็นชุมชนที่มีการอยู่อาศัยอย่างพอเพียงในสังคมเมืองที่รายรอบ มีความเฉพาะตัวของชุมชน นอกจากนี้การอยู่อาศัยแบบพอเพียง พอดี เหมาะสมยังตอบสนองต่อความเชื่อในหลักศาสนาอิสลามที่คนในชุมชนเกือบทุกคนนับถืออยู่ให้คนเราพอใจในสิ่งที่พระเจ้าประทานให้ และดำเนินชีวิตอย่างพอเหมาะ พอควร มีความพอดีในชีวิต ให้คนต้องรู้จักเอื้อเฟื้อ แบ่งปันกัน คนในชุมชนจึงเกิดความพอเพียงขึ้นในจิตใจ และใช้หลักศาสนาเป็นภูมิคุ้มกัน ในจิตใจยามเกิดปัญหาว่าทุกสิ่งเป็นสิ่งที่พระเจ้ากำหนด ทำให้สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างปกติสุข

อาจกล่าวได้ว่าการอยู่อาศัยอย่างพอเพียงตอบสนองถึงความปรารถนาของมนุษย์ที่ต้องการจะมีกรอบอ้างอิงในชีวิต (Frame of Orientation) และ ความปรารถนาที่จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตน (Sense of Identity) ทำให้คนในชุมชนดำเนินชีวิตตามหลักพอเพียง การใช้พื้นที่ต่าง ๆ ก็มีหลักในการอ้างอิง ทำให้คนในชุมชนรู้สึกภูมิใจไม่รู้สึกละเลยกว้างในการดำเนินชีวิต และยังสอดคล้องความเชื่อและศาสนาดั้งเดิมของชุมชน รวมถึงการประกอบอาชีพทำเกษตรกรรม โดยมีการแนะนำให้ทำตามสามารถปรับตามบริบทพื้นที่บ้านของตน และกรอบอ้างอิงนี้ยังบ่งบอกถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตนของชุมชน บ่งบอกได้ถึงความเฉพาะของที่แห่งนี้และคนในชุมชนสามารถเอ่ยได้ว่า ฉันท มาจากที่ใด

6.3 การอยู่อาศัยแบบกลมเกลียว สานสัมพันธ์

การอยู่อาศัยในชุมชนบ้านลำไทร มีการรวมกลุ่มอย่างเหนียวแน่น ด้วยความที่ในอดีตคนในชุมชนบ้านลำไทรล้วนเป็นญาติพี่น้องกัน จึงเกิดการตกลงร่วมมือในเรื่องต่าง ๆ และสามารถพูดคุยกันได้อย่างดี มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยามเกิดปัญหาเจ็บป่วยจะคอยดูแลห่วงใยกัน และเห็นเด็ก ๆ ในชุมชนเป็นเสมือนลูกหลานของตนช่วยกันดูแล และปรากฏในพื้นที่ของเรือนกรณีศึกษามีพื้นที่อันก่อให้เกิดการอยู่อาศัยแบบนี้ขึ้น เช่น ชานเรือน ที่เป็นพื้นที่พบปะของคนทั้งครอบครัว และใช้ต้อนรับแขกอันก่อให้เกิดการพูดคุย รวมถึงการปฏิสัมพันธ์ หรือ ลานบ้านและครัวที่สามารถใช้เป็นที่ต้อนรับแขกต้อนรับผู้มาเยือน เป็นต้น

“นิชอบสัมพันธ์กะเพื่อนบ้านเครือญาติ เพราะทุกวันนี้ช่วยเหลือใครป่วยจะพาไปโรงพยาบาล คือคนมาคุยมันแบบ ไม่ห่างไกลกัน มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน เพราะว่าคนเราถ้าไม่ได้คบไม่ได้คุยไม่ได้มีสังคม เพื่อนบ้าน เวลามีปัญหาจะไปพึ่งใครก็ได้ ก็มีความสุขนะเวลาหลานๆ มาเล่นบ้าน เวลาเราไปไหนก็ฝากเขาดูแลหลาน ดูแลลูกหลานเพื่อนบ้านเหมือนลูกหลานเรา”

(นางอรัญญา สุขสบาย, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

นอกจากนี้ระบบการแยกหมวดหมู่พื้นที่ต่าง ๆ ของคนในชุมชนยังมีการแยกตามลักษณะหมู่เรือนที่มีความใกล้ชิดกัน ตั้งอยู่ใกล้กัน จัดเป็นระบบปกครองภายในหมู่ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มอย่างใกล้ชิด และพื้นที่อันเป็นศูนย์กลางของชุมชนคือ มัสยิดคอยรุตตี๊กว่า และโรงเรียนอิสลามลำไทร ยังตั้งอยู่ที่จุดตัดสำคัญที่สุดของชุมชน คือทางแยกของคลองลำไทรและคลองโคกแฝด เป็นจุดที่คนในชุมชนต้องเดินทางผ่านมาเจอกัน ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันได้อย่างดี การรวมกลุ่มของคนในชุมชนบ้านลำไทรยังมีการจัดตั้งสหกรณ์ขนาดเล็กใช้จำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูปในชุมชนให้คนที่มาเยี่ยมชมชุมชน

“บ้านนี้สามารถไปบ้านอื่นได้ ผากฝั่งได้ ใครเข้ามาในหมู่บ้านก็รู้ เพราะฉะนั้นในบ้านแต่ละบ้าน เขาจะคุ้มกัน และเดินเข้าบ้านได้ทุกบ้าน ไม่มีรั้ว เพราะเราอยู่ด้วยรั้วใจ”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, อ้างถึงใน ศูนย์ผลิตสื่อเพื่อชาวไทยมุสลิม, 2550: 122)

การอยู่อาศัยของคนในชุมชน บ้านเรือนไม่มีรั้วกัน คนในชุมชนอาศัย “รั้วใจ” เป็นรั้ว คนในบ้านแต่ละหลังสามารถไปมาหาสู่กันได้อย่างดี ไม่เกิดความรู้สึกบ้านของใครของมันทุกคนเป็นญาติพี่น้องกัน ต้องช่วยเหลือกันคอยสอดส่องดูแลให้กันและกัน ก่อเกิดการสานสัมพันธ์ คอยช่วยเหลือกันท่วงไวกัน

คุณค่าที่ก่อเกิด

การสานสัมพันธ์ในชุมชนก่อให้เกิดการคุณค่าของความสามัคคี ความแน่นแฟ้นในชุมชน การรวมกลุ่มรู้จักกันยังช่วยในเรื่องต่าง ๆ ทั้งการสอดส่องดูแลซึ่งกันและกัน เอื้อเพื่อแบ่งปันคนในชุมชน และคนเราทุกคนโดยลึกๆ จะกลัวความโดดเดี่ยว การจับกลุ่มกันรวมกลุ่มกันของคนเราจะช่วยลบความกลัวเหล่านี้ โดยคนในชุมชนบ้านลำไทรเป็นการรวมกลุ่มกันแบบพี่น้องกันด้วยความที่เป็นญาติกันทั้งชุมชน และการนับถือให้เกียรติซึ่งกันและกัน คนที่มาทำงานเป็นผู้นำก็เป็นคนที่อาสาเข้ามาทำงานด้วยใจวาระละ 2 ปี และไม่หวังสิ่งตอบแทนหรือมาสร้างอิทธิพลใด ๆ ในชุมชน

“...เราเรียกว่าอิทธิพลทางใจ เราดูแลกันด้วยหัวใจร่วมกัน เอาหัวใจมากองรวมกัน เราอยู่กันอย่างนี้...”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, อ้างถึงใน ศูนย์ผลิตสื่อเพื่อชาวไทยมุสลิม, 2550: 122)

การอยู่อาศัยแบบกลมเกลียว สานสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านลำไทร มีคุณค่าในด้านที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านที่คนเรากลัวมีความปรารถนาที่จะสัมพันธ์กับผู้อื่น (Relatedness) คนเรานั้นรู้ว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม คนเรามักจะกลัวความโดดเดี่ยวต้องการที่จะรู้จัก + รู้จักกับผู้อื่น การได้รวมกลุ่มปฏิสัมพันธ์ ก่อให้เกิดการพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกันและกัน เป็นการอยู่อาศัยแบบร่วมทุกข์ร่วมสุขกันในคนของชุมชนบ้านลำไทร

“พี่ว่าโอเค ญาติก็โอเค ในชุมชนนี้ก็โอเค พี่น้องกัน ปัญหาที่เหมือนล้นกับพี่น้องน้อย พี่ก็ยังมองว่าน่าจะ น่าพอใจ แล้วก็มีความสุข ทุกสิ่งมีพร้อม มีดีอยู่แล้ว”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

นอกจากนี้ผู้คนในชุมชนยังมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างมีอารดรภาพ รักกันอย่างพี่น้องด้วยความผูกพันทางสายเลือดเครือญาติ รักแบบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นความรักและแบ่งปัน ทำให้ชุมชนนี้รวมกลุ่มกันได้ อดีดีและประสบความสำเร็จ ให้ความเคารพต่อกันให้เกียรติกันทั้งชุมชน ผู้นำก็ไม่ได้มีการมาสร้างอิทธิพล ชักนำตอนให้คนในชุมชนต้องยอมทำตามสยบใด้อำนาจตน เป็นการทำงานกันด้วยใจมีปัญหาก็คูยกกัน สร้าง ความอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน และขณะเดียวกันแต่ละคนยังสามารถดำรงความเป็นตัวตนของตนเองได้ สร้างความสุขในการอยู่อาศัยในชุมชนได้อย่างดี

6.4 การอยู่อาศัยแบบเรียนรู้ ปรับปรุง เติบโต

การอยู่อาศัยของแบบวิถีเกษตรพอเพียง คือ การอยู่อาศัยที่จะเรียนรู้ ปรับตัว และเติบโตไปพร้อม กัน ไม่จำเป็นจะต้องยึดวิธีการตามที่เคยเป็นมาในอดีต สามารถที่จะเรียนรู้ ปรับตัว ให้เหมาะสมกับยุคสมัย และบริบทที่เปลี่ยนไป เช่น เรือนกรณีศึกษามีการทำพื้นที่แปลงเกษตรทดลองสำหรับการเรียนรู้ ได้ลองนำ พื้นที่เพาะปลูกส่วนหนึ่ง มีการเพาะปลูกพืชพันธุ์หลากหลายชนิด ทดลองปลูกพืชพันธุ์ใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อม ยึดหลักเกษตรพอเพียง ในการก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลง เป็นพื้นที่เรียนรู้ ลองผิดลองถูก ไม่ใช่ปลูกแต่พืชชนิดเดียวตามๆ กันมา แบบเกษตรเชิงเดี่ยวและถูกผูกติดกับบริษัทขนาดใหญ่ ซึ่งก่อให้เกิด ผลเสียระยะยาวต่อผู้ปลูกและพื้นที่

“เราต้องปรับไปตามสภาพแวดล้อม ยึดตำราไม่ได้ ในหลวงยังบอกว่าอย่ายึดตำรา ต้อง นอกตำรา ใช้ภูมิปัญญาทั้งหมด เอาไปใช้หมด จึงต้องปรับตัวตลอด ฤดูกาล ความเปลี่ยนแปลง ลังคม เศรษฐกิจ ตามเหตุผลและเหตุการณ์”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

“โรงนี้ปรับมาหลายรอบนะ สมัยก่อนเป็นโรงเลี้ยงไก่ ต่อมาเปลี่ยนเป็นเลี้ยงนกครึ่งหนึ่ง อีก ฝั่งอนุบาลหงส์ ด้านบนก็ไม่มีอะไรแก่ก็เอากรงใหญ่ๆ ไปแขวนเลี้ยงนกพิราบ ไปๆมาๆหลังนกกก็เยอะ ก็ทำหลังใหม่ขึ้นมาบนบก เพิ่งทำใหม่ๆเดือนที่แล้ว หลังคาก็ติดท่อน้ำไว้ นะ ทำระบบน้ำไหลให้ เหมือนฝนตกจากหลังคา หลังคาก็ไม่ร้อน นกก็ได้เล่นน้ำ”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

การอยู่อาศัยปรับตัวของคนในชุมชน คือ การที่ปรับสิ่งต่าง ๆ ให้เหมาะกับตัวเอง การใช้พื้นที่ การจัดการการเพาะปลูก โรงเรือนต่าง ๆ ก็สามารถปรับปรุงพัฒนาได้ตามความเหมาะสม ตามบริบทสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง พร้อมกับมีการพัฒนารับสิ่งใหม่ๆ เข้ามาที่ช่วยให้การผลิตและความเป็นอยู่ดีขึ้น ให้อาคารและพื้นที่ได้เติบโต โดยคุณค่าของชุมชนแห่งนี้อยู่ที่สังคม

เรือนแต่ละหลังไม่จำเป็นต้องถูกหยุดเวลาไว้ในช่วงเวลาใด อย่างเรือนกรณีศึกษา สมาชิกในบ้านได้ปรับปรุงเรือนและสร้างมุมพื้นที่ส่วนตัวขึ้นมาในพื้นที่ส่วนรวม เรือนจึงสามารถมีการปรับบ้านปรุงเรือนต่อเติมให้เหมาะสมกับการใช้งาน ปลูกเพิ่ม รื้อออก ขยับขยายเพิ่มเติมได้ และขีดเขียนเรื่องราวชีวิตของผู้อาศัย เจ้าบ้านผู้ถือครอง เป็นการเขียนที่ส่งต่อให้จากรุ่นสู่รุ่น สมาชิกในบ้านก็ขีดเขียนปรับเรียนรู้ที่จะปรับเรือนให้เหมาะกับตัวเอง ให้ที่อยู่อาศัยสามารถเป็นที่ทางของตัวเอง ให้ชีวิตในการอยู่อาศัยและบ้านเติบโตไปพร้อมกัน อย่างชานบ้าน หรือลานบ้านที่เป็นที่ส่วนรวมของครอบครัว สมาชิกแต่ละคนจะสามารถสร้างมุมโปรดส่วนตัวขึ้นมา ปรับพื้นที่ให้เหมาะแก่ตนเองให้สามารถอยู่ในบ้านได้อย่างสบาย เข้ากับตัวเองมากขึ้นเขียนบทเรื่องราวของชีวิตลงไปในพื้นที่

คุณค่าที่ก่อเกิด

“...มันจึงเป็นโลกทัศน์ของสังคม ให้นอนอยู่ร่วมธรรมชาติอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่ทุกข์ร้อน ไม่ได้หมายความว่า พอแค่นี้ะ เราต้องพัฒนาตัวเราเรื่อย ๆ ใหนที่ก็ต้องเรียนรู้ อยู่ร่วมกับธรรมชาติ สภาพแวดล้อม อยู่ตรงไหนเราก็เรียนรู้ได้นี่...”

(อ.สมชาย สมนานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

“ก็คือ ครึ่งหนึ่งรับวัฒนธรรม อีกครึ่งก็คือใช้ชีวิตดั้งเดิม เอามาประยุกต์กัน แน่นนอนมันส่งผลต่อวัฒนธรรม ว่าของเก่ายังคงใช้อยู่ และรับของใหม่ได้ เอามาทำคือ ไม่ได้ย่ำอยู่กับที่ ไม่ได้downลงไป”

(วรวิทย์ เจียมปัญญาธิ, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2558)

การอยู่อาศัยแบบเรียนรู้ ปรับปรุง เติบโต ก่อให้เกิดการปรับตัว ไม่ได้ดำเนินชีวิตทำตามๆ กันมา อย่างไรก็ตามๆ อย่างนั้น คนในชุมชนเรียนรู้ที่จะพัฒนาตัวเองไปเรื่อย ๆ และ เรียนรู้ที่จะอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไป ทั้งทางการประกอบเกษตรกรรม การใช้ชีวิตให้สามารถพึ่งพาตนเองได้และเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับบริบท และการเรียนรู้ให้เติบโตขึ้นทางจิตใจให้สูงยิ่งขึ้นจากการปฏิบัติตัวตามศาสนากำหนด ซึ่งคนเรานั้นต้องการจะก้าวไปเรื่อย ๆ ให้เหนือกว่าความเป็นอยู่ ความเป็นมาดั้งเดิมของตน ยกกระต๊อบตนเองทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ

คุณค่าให้การอยู่อาศัยแบบเรียนรู้ เติบโต ปรับปรุง เป็นการอยู่อาศัยที่ให้คุณค่าตอบสนองความปรารถนาที่จะดำรงตนอยู่เหนือผู้อื่น (Transcendence) ในความปรารถนาของมนุษย์ เป็นการปรารถนาอยู่

เหนือในเส้นทางของความรัก สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ แม้จะเป็นที่ทางในพื้นที่เดิมที่อยู่มานานแต่ก็มีการสร้างสรรค์ปรับปรุง สร้างการอยู่อาศัยให้เข้ากับที่ทางและกาลเวลาที่เปลี่ยนไป เรียนรู้ที่จะอยู่กับมันและยกระดับมันขึ้นให้เหมาะสมกับตนเองมากกว่าเดิม เมื่ออยู่ได้ดี มีความสบายและรายได้มากขึ้น สามารถสร้างความสุขให้เกิดเยอะขึ้นในชุมชน

อาจกล่าวในอีกมุมหนึ่งได้ว่า ความปรารถนาของมนุษย์ทั้ง 5 ข้อ ที่วิถีเกษตรพอเพียงตอบสนองได้ ก่อให้เกิดการใช้ที่ว่างที่มีดังนี้ขึ้นในชุมชน เริ่มจากความปรารถนาที่จะฝังรากแห่งชีวิต (Rootedness) ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเรื่องราวของชีวิตและโลก (ใบเล็ก) ที่อาศัยอยู่ คนเรามีความผูกพันกับธรรมชาติอยู่ลึกๆ จึงเกิดเป็นพื้นที่ที่จะสัมผัสได้ถึงธรรมชาติและบริบทโดยรอบ พื้นที่ที่ใช้ชีวิตประจำวันส่วนใหญ่ตลอดวันจึงเปิดโล่ง โถงเรือนที่มีช่องเปิดกว้างหรือสามารถเปิดออกได้ทั้งแผง ครีวที่เป็นระแนงให้อากาศถ่ายเทรับแสงรับลม รวมถึงมีพื้นที่ชานและลานบ้าน เพื่อให้คนในเรือนได้สัมผัสถึงธรรมชาติ ความร่มรื่นย์จากต้นไม้โดยรอบ และได้ความสุนทรีย์จากธรรมชาติที่สัมผัสได้หลากหลายมิติ เช่น ผิวสัมผัสอุณหภูมิจากแดด ยามเช้าที่ส่องความมา เสียงนกที่ดังเจื้อยแจ้ว สีเขียวจากต้นไม้โดยรอบอันก่อให้เกิดความสบายตาสบายใจ

ในด้านความปรารถนาที่จะมีกรอบอ้างอิงในชีวิต (Frame of Orientation) และ ความปรารถนาที่จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Sense of Identity) คนเราเวลาจะทำอะไรจะกลัวว่าควรทำอย่างไรจึงจะเหมาะสมที่สุด ต้องการแนวทางในการดำเนินชีวิต และคนเรายังต้องการความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ก่อให้เกิดการจัดสรรพื้นที่ของตนตามแนวทางวิถีเกษตรพอเพียงที่ในหลวงทรงพระราชทานไว้มาเป็นหลักอ้างอิง ไว้เป็นแนวทางในการทำเกษตรและแบ่งพื้นที่เป็นส่วนต่าง ๆ โดยสัดส่วนนั้นตามความเหมาะสมของแต่ละบ้าน รวมถึงการใช้ทรัพยากรพื้นที่อย่างคุ้มค่าที่สุด เกิดพื้นที่ซ้อนทับ ใช้งานได้หลากหลาย และการที่ชุมชนจัดสรรพื้นที่ตามแนวพระราชดำริซึ่งปัจจุบันหาได้ค่อนข้างยากในกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน ก่อให้เกิดเอกลักษณ์ของพื้นที่เฉพาะตัวชุมชนแห่งนี้ ทำให้คนในชุมชนสามารถอ้างอิงตัวเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนี้เพื่อตอบสนองความปรารถนาที่จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ความปรารถนาที่จะสัมพันธ์กับผู้อื่น (Relatedness) ก่อให้เกิดที่ว่างให้คนมาสานสัมพันธ์กัน พื้นที่เรือนแต่ละหลังที่สร้างแยกออกไปของครอบครัวยังมีพื้นที่ร่วมกัน ลานและชานถูกใช้เพื่อให้คนได้มาเจอกัน สร้างที่สามารถพบปะของผู้คนได้ในพื้นที่ทำเกษตรอีกด้วย เป็นโรงเรือนและเถียงนา ให้คนได้มาพูดคุย รวมกลุ่มกันอย่างกลมเกลียว และในด้านความปรารถนาที่จะอยู่เหนือผู้อื่น (Transcendence) ที่ว่างที่คนได้มาพบปะปฏิสัมพันธ์เช่น ชาน ลาน ยังสามารถใช้แลกเปลี่ยนหาความรู้ สร้างที่ว่างเป็นมุมหนังสือและสถานีการเรียนรู้ในชุมชนให้คนได้มาเรียนรู้ รวมถึงการเรียนรู้ปรับปรุงจัดที่ทางของตนเองของสมาชิกในครอบครัวให้เหมาะสมกับตัวเองและอยู่อาศัยได้ดี มีความสุขมากขึ้น

6.5 คุณค่าการดำรงไว้ซึ่งการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียง

“เรานำมาใช้ในการดำเนินชีวิต พอดีกับเรื่องราว เหตุการณ์ และ วิถีชีวิต...อยู่ที่วิถี สร้างวิถีชีวิต แต่ละคนไม่เท่ากัน วิถีเกษตรพอเพียงทำแล้วเกิดความสุข พอดีสำหรับตัวเรา...ให้มีความสุขอย่างยั่งยืน”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2559)

คุณค่าของการดำรงไว้ซึ่งการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียง คือการดำรงแล้วก่อให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิตอย่างพอดี พอเพียง ยั่งยืน ตามหลักทฤษฎีเกษตรพอเพียงตามแนวพระราชดำริ สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามบริบทสภาพแวดล้อมความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่และความเหมาะสมของแต่ละบุคคลไป ให้เกิดความสุขในการใช้ชีวิตอย่างยั่งยืน และเป็นการดำรงไว้ซึ่งวิถีความเป็นอยู่ชีวิตของชุมชนเกษตรอันเป็นรากฐานและสำคัญเกี่ยวข้องอย่างมากกับคนส่วนมากในประเทศได้ให้สามารถดำรงต่อไปได้โดยไม่สูญหายพร้อมกับก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลก

การอยู่อาศัยวิถีเกษตรพอเพียงยึดหลักและสอดคล้องตามทฤษฎีใหม่ตามพระราชดำริซึ่งมี 3 ชั้น

ขั้นแรก เป็นการพึ่งพาตนเองและสอดคล้องกับบริบท โดยในชุมชนสามารถเลี้ยงดูตนเองด้วยคนในชุมชนสามารถผลิตอาหารและสิ่งของบริโภคบางส่วนเองในชุมชน การเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ก็เลือกที่เหมาะสมกับทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ช่วยสร้างฐานะความเป็นอยู่พอดีตามสมควร การปลูกเรือนที่พักอาศัยต่าง ๆ ปลูกให้สอดคล้องพอเหมาะกับบริบทพื้นที่ และการแบ่งพื้นที่จัดสรรทำเกษตรเป็นส่วนบ่อเก็บน้ำ พื้นที่สวนพื้นที่นา นอกจากช่วยในการทำเกษตรได้ สร้างรายได้และนำมาบริโภคในครัวเรือนได้ อยู่อาศัยสบายตลอดทั้งปี ยังช่วยในการป้องกันจากความเสี่ยงเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลได้อย่างดี

การแบ่งพื้นที่เป็นส่วนต่าง ๆ ตามวิถีเกษตรพอเพียงที่ปรับให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเอง ช่วยให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง เช่น การขุดบ่อสำรองต่อน้ำแล้ง มีน้ำที่ไว้มาใช้ทำนาได้ประมาณหนึ่ง ไร่พืชผักสวนครัวต่าง ๆ ได้ รวมถึงมีการปลูกพืชใช้น้ำน้อยสร้างรายได้ ไม่ทำให้ลำบากหรือขาดรายได้ไปในช่วงนอกฤดูทำนา และมีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ผสมผสานช่วยให้มีของบริโภคในครัวเรือนได้ตลอดทั้งปี การปลูกเรือนพักอาศัยอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ช่วยป้องกันภัยธรรมชาติ เช่น เรือนที่มีการยกใต้ถุนช่วยให้รองรับการอยู่อาศัยช่วงน้ำท่วมได้ระดับหนึ่ง และสามารถฟื้นตัวได้เร็วกว่าชาวบ้านทั่วไป เนื่องจากมีการใช้พื้นที่ปลูกพืชหลากหลาย พืชบางชนิดอาจไม่เสียหายไปกับน้ำท่วมยังสามารถนำมาขายได้ นอกจากนี้สวนพืชผสมผสานสามารถสร้างรายได้ตลอดปี มีรายได้รวมสูงกว่าชาวบ้านที่ปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยว (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2554: ออนไลน์)

หากสามารถผลิตอาหารได้จากในพื้นที่ของตนเองจะเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย และการเพาะปลูกแบบนี้ยังช่วยแก้ปัญหาการใช้ทรัพยากรพื้นที่อย่างสิ้นเปลืองและสร้างหนี้สินของวิถีเกษตรเชิงเดี่ยว ที่ผูกขาด

กับบริษัท เป็น Contract Farming ต้องปรับปรุงพื้นที่ บังคับใช้สารเคมีใช้ปุ๋ยตามที่บริษัทกำหนดซึ่งข้อดีคือ มีตลาดแน่นอนแต่ถูกกดราคาการซื้อขายต้องตามราคาบริษัท (วริพัทธ์ เจริญปัญญาธิ์, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2558) การปลูกพืชชนิดเดียวซ้ำนาน ๆ ทำให้ดินเสื่อมไวรวมถึงการใส่สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช สร้างปัญหาในระยะยาวแก่พื้นที่และเกษตรกร (Thaipublica, 2555: ออนไลน์) โดยการใช้วิถีเกษตรพอเพียง ในการเพาะปลูกพืชอย่างผสมผสาน งดใช้สารเคมี คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่อาศัยอย่างยั่งยืนซึ่งก็คือ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างรู้คุณค่า โดยใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเหลือถึงคนรุ่นถัดไป (วริพัทธ์ เจริญปัญญาธิ์, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2558)

“เราชอบบรรยากาศแบบนี้ มันเข้ากับชีวิตของเรา”

(นายธานี สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

“...ภูมิใจนะที่พ่อแม่ให้...พอใจแล้ว”

(นายสมบุญ ปิติลและ, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

การปลูกเรือนที่พักอาศัยของคนในชุมชนก็ทำขนาดไม่ใหญ่โตมากนัก ด้วยการยึดหลักความพอเพียง จึงทำบ้านขนาดที่เหมาะสมกับตนเองอยู่อาศัย เหมาะกับฐานะและบริบทสภาพพื้นที่ เป็นระยะใกล้ชิดสนิทสนมกันของคนในครอบครัว และปลูกเรือนไม้เปิดรับลมธรรมชาติและปลูกต้นไม้ให้ผลกินได้ขนาดใหญ่ไว้คอยให้ร่มเงา ความสบายตา และยังได้ผลผลิตจากต้นไม้เหล่านี้ การปลูกบ้านเพิ่มเติมในพื้นที่ดั้งเดิมของบรรพบุรุษช่วยให้คนรุ่นใหม่ไม่ต้องย้ายไปอยู่ในเมือง ได้อยู่อาศัยในพื้นที่เดียวกันกับพ่อแม่พี่น้องและเครือญาติพี่น้องกันหมด สามารถไว้ใจฝากดูแลบ้านกันได้เกิดความปลอดภัยในชุมชน ส่งผลการอยู่ในพื้นที่แล้วเกิดความสุข มีอาหารการกิน มีรายได้ตลอดทั้งปีตามพอสมควร ไม่ต้องออกไปทำงานในเมือง ทำให้คนในชุมชนก่อเกิดความรักในถิ่นที่อยู่ของตน ไม่เกิดการย้ายออกจากพื้นที่ของคนดั้งเดิม ช่วยคงความแท้ของสภาพชุมชนไว้ได้ และวิถีเกษตรพอเพียงสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันโดยปกติทั่วไปของชาวบ้านในพื้นที่ที่ทำเกษตรได้อย่างไม่แปลกแยก เช่น ใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การพึ่งพาตนเองได้ และปลูกเรือน จัดที่ทางต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับบริบท คนในพื้นที่เกิดความภูมิใจและพอใจในชีวิต

“เป็นที่ผมมีความสุขมาก...”

(นายสมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

นอกจากนี้วิถีเกษตรพอเพียงยังตอบสนองความปรารถนาขั้นพื้นฐานของมนุษย์ได้อย่างดี ที่ต้องการหาพื้นที่เหมาะสมกับตนในใจให้อยู่วางรากฐานชีวิตไว้ (Rootedness) ทำพื้นที่ให้อยู่สบาย มีสิ่งของบริโภคและพึ่งพาตนเองได้ ใช้ให้รากชีวิตฝังได้อย่างมั่นคงอบอุ่นใจ รวมถึงรากแห่งชีวิตรุ่นใหม่ก็ไม่ต้องการที่จะไปฝังรากที่อื่น เพราะรู้สึกว่ที่แห่งนี้คือที่ของตนอยู่แล้ว และตอบสนองความต้องการในการสานสัมพันธ์กับผู้อื่น

(Relatedness) ด้วยความที่พื้นที่ล้วนเป็นเครือญาติ การพูดคุยปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ย่อมสบายใจและเป็นสายใยที่ตัดกันไม่ขาด รวมถึงสานสัมพันธ์กับพื้นที่โลกที่อยู่ของตน เอนกายสดับรับฟังสัมผัสจากธรรมชาติ

ขั้นที่สองของวิถีเกษตรพอเพียงคือการรวมกลุ่มของคนในชุมชน ด้วยการยึดหลักนี้ทำให้คนเกิดความสามัคคีกัน คอยช่วยเหลือสอดส่องดูแล การรวมกลุ่ม จัดการประชุม ไปพูดจาหรือ เยี่ยมเยียนกัน หรือการทำสหกรณ์ นำคนในชุมชนที่มีความสามารถในด้านต่าง ๆ กันมารวมกันช่วยในการพัฒนา ส่งเสริมการจัดการภายในและแก้ปัญหาในชุมชนได้

“การรวมกลุ่มมันมีความจำเป็น...”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

การรวมกลุ่มยังสามารถช่วยให้คนในชุมชนเกิดการปฏิสัมพันธ์กัน มีการพูดคุยกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันเป็นชุมชนไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ และในชุมชนบ้านลำไทรด้วยความที่คนในชุมชนเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมด การจัดประชุมมารวมกลุ่มกันจึงเป็นเรื่องง่าย และมีการส่งตัวแทนในแต่ละหมู่บ้านมาร่วมประชุมกันที่โรงเรียนอิสลามบ้านลำไทร อันเป็นจุดตัดและศูนย์กลางที่สำคัญของชุมชนคู่กับมัสยิด เป็นการใช้พื้นที่สำคัญของชุมชนให้เกิดประโยชน์มากขึ้น นอกเหนือจากการโรงเรียนยังเป็นพื้นที่รวมกลุ่มของชุมชน สร้างความเป็นย่านสำคัญของพื้นที่ศูนย์กลางชุมชนนอกเหนือจากทางกายภาพที่เป็นจุดตัดทางสัญจร ให้เป็นทางพื้นที่สำคัญทางความรู้สึก เป็นพื้นที่รวมกลุ่มของชุมชนอีกด้วย

การทำเกษตรกรรมตามวิถีเกษตรพอเพียง ปลูกพืชผสมผสานเลี้ยงสัตว์หลากชนิดยังช่วยในเรื่องการรวมกลุ่มและปฏิสัมพันธ์ หากทำเกษตรเชิงเดี่ยว บ้านแต่ละหลังจะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วติดต่อซื้อขายส่งขายผูกขาดกับบริษัทใดบริษัทหนึ่ง ชาวบ้านจะติดต่อแค่ตัวแทนบริษัทนั้นก็เพียงพอ ชาวบ้านจึงต่างคนต่างอยู่ไม่จำเป็นต้องพูดคุยใด ๆ กัน (วรวิทย์ เจียมปัญญาธิ, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2558) แต่การทำเกษตรแบบเกษตรพอเพียงจะมีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มก้อน ทำการเกิดการพบปะพูดคุย ปฏิสัมพันธ์ตกลงหาหรือกันของคนทั้งชุมชน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

“...มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน...”

(นางอรัญญา สุขสบาย, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

การรวมกลุ่มในขั้นที่ 2 ยังใช้พื้นที่ของบ้านให้เป็นพื้นที่สานสัมพันธ์ของคน มีพื้นที่ส่วนรวมสู่ศูนย์กลางในบ้านให้คนในบ้านได้มีโอกาสพบปะทักทายกันในทุกวัน คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างบ้านคนไทยสมัยก่อนที่มี centripetality of space มีการพุ่งสู่ศูนย์กลางสู่ชาน (ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, 2553: 165) โดยพื้นที่นี้เปลี่ยนไปตามรูปแบบบ้าน เช่น เป็นโถงบ้านที่มีพื้นที่ให้คนในบ้านมาทำกิจกรรมร่วมกัน

ทานอาหารร่วมกัน เป็นชาวบ้านและลานบ้านที่ให้เรือนแต่ละหลังของครอบครัวใหญ่มาเจอกัน ทานข้าวเย็น พูดคุยกัน

นอกจากนี้การปรับพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของบ้านใช้เป็นที่ต้อนรับแขกผู้มาเยือนอย่างอบอุ่น อาทิ ใช้ลานบ้าน ระเบียง ลานบ้าน ครัว เป็นพื้นที่เปิดต้อนรับคนที่มาเยือน นั่งเล่นพูดคุยปรึกษาหารือกัน สานสัมพันธ์ของผู้คนได้เช่นกัน และการใช้หัวใจในชุมชนส่งเสริมให้คนในชุมชนช่วยกันสอดส่องความปลอดภัย แทนการใช้รั้วล้อมบ้านสูงๆ และจากรายงานวิจัยของมหาวิทยาลัย Harvard ในอเมริกา เรื่อง “Harvard Study of Adult Development” กล่าวถึงความสุขที่แท้จริงของคนไม่ได้อยู่ที่ชื่อเสียงหรือเงินทอง แต่อยู่ที่ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน (Powell, 2016: Online) คุณค่าของการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียงส่งเสริมให้คนมีการรวมกลุ่มกัน สานเป็นความสัมพันธ์ที่ดี ช่วยให้คนในชุมชนเกิดความพอใจและความสุข เมื่อมีปัญหาที่เปิดอกพูดคุยกันช่วยกันแก้ไข และการรวมกลุ่มของวิถีเกษตรพอเพียงยังตอบสนองต่อความปรารถนาของมนุษย์ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกัน (Relatedness) มนุษย์ต้องการจะมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นความสัมพันธ์แบบการตรวจภาพเห็นคนในชุมชนเป็นญาติพี่น้องกันก่อเกิดความรักความสามัคคีในชุมชน

ขั้นที่ 3 ของวิถีเกษตรพอเพียง คือการก้าวทันต่อโลกาภิวัตน์ ยังรวมถึงการก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลง ให้คนในชุมชนมีการเรียนรู้ พัฒนาตอบสนองต่อโลกที่เปลี่ยนแปลงทุกวัน ในทางด้านการประกอบเกษตรกรรมขั้นที่ 3 เป็นผลต่อเนื่องจากการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชน เพื่อไปการกู้เงินจากแหล่งทุนภายนอกมาช่วยขยายกิจการของชุมชน ซื้อเครื่องจักรต่าง ๆ มาเป็นส่วนกลางของชุมชน เช่น โรงสี เครื่องเกี่ยวข้าว รวมถึงการไปหาองค์กรภายนอกสนับสนุนกิจกรรมในชุมชน เช่น ทำฟาย ทำแหล่งเก็บน้ำขนาดใหญ่ของชุมชน การที่ชุมชนเข้มแข็งรวมกลุ่มได้อย่างดีในขั้นที่ 2 จะสามารถทำเรื่องเหล่านี้ของขั้นที่ 3 ได้ง่ายขึ้น (วริพัทธ์ เจียมปัญญาธิ, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2558)

ในด้านการอยู่อาศัย คือคนในชุมชนต้องคอยดูว่าโลกภายนอกเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร จะอยู่แต่ในพื้นที่อย่างเดียวไม่ได้ คุณค่าของวิถีเกษตรพอเพียงคือการเรียนรู้ พัฒนาปรับตัว และคนในชุมชนช่วยกันคิด การรับมือและการป้องกัน พร้อมจะปรับวิถีให้คงความดี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเป็นเอกลักษณ์ สังคมวัฒนธรรมดั้งเดิม ให้คงอยู่แล้วพร้อมเลือกรับสิ่งใหม่ๆ ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและอยู่ได้อย่างยั่งยืน

“...เราต้องพัฒนาตัวเราเรื่อย ๆ...”

(อ.สมชาย สมานตระกูล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2559)

เรือนที่อยู่อาศัย มีการแบ่งพื้นที่เกษตรกรรมบางส่วนเป็นพื้นที่เรียนรู้ ทดลองเรียนรู้เลี้ยงสัตว์ปลูกพืช เพื่อการพัฒนาผลผลิตต่าง ๆ ให้ได้ดียิ่งขึ้น และเป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ของคนในพื้นที่เกษตร ให้ชาวบ้านมาพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กัน เป็นพื้นที่ของการเรียนรู้และแก้ปัญหาต่าง ๆ เอามาประยุกต์กัน ระหว่างของเดิมและสิ่งใหม่ พัฒนาไม่ให้เกิดยุค เช่น การให้เพาะเลี้ยงสัตว์ปีกฟักไข่มีสร้างโรงเรือนและตั้งตู้ฟักไข่

และกันพื้นที่อนุบาลลูกสัตว์ปีกแทนแบบเลี้ยงปล่อยตามธรรมชาติ สร้างผลผลิตและรายได้แก่ชาวบ้านมากขึ้น และในชุมชนมีมุมหนังสือให้ใช้เสริมสร้างความรู้ให้คนในพื้นที่ที่สนใจมาหาความรู้เพิ่มเติม มีส่วนการเรียนรู้ อบรมกัน ในชุมชนให้ชาวบ้านได้มาเรียนรู้พัฒนาตนเองเพื่อการอยู่ได้อย่างดีขึ้น

รวมถึงการรับและเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ก้าวทันต่อโลกาภิวัตน์ เช่น ระบบออนไลน์ในอินเทอร์เน็ตเพื่อหาความรู้เพิ่มเติมสามารถทำได้โดยสะดวก การใช้มือถือติดต่อประสานงานต่าง ๆ การใช้กล้องวงจรปิดเพื่อการดูแลภายในสวนได้อย่างดียิ่งขึ้น โดยการเลือกรับสิ่งใหม่บางอย่างที่เหมาะสมจะช่วยอำนวยความสะดวกสบายให้แก่ชาวบ้านและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ในส่วนบ้านเรือนก็มีการพัฒนาต่อเติมตามความเหมาะสมไม่ได้หยุดรูปแบบทางสถาปัตยกรรม มีการปรับปรุงเรือนให้เหมาะกับการอยู่อาศัยของตัวเองให้มากขึ้นเป็นการปลูกเรือนตามผู้อยู่ เจ้าของเรือนรุ่นใหม่ก็มีการสละเสลาเรื่องราวบทใหม่ลงไปในเรื่องหลังเก่าและสมาชิกในบ้านปรับปรุงพื้นที่ส่วนตัวในบ้านให้เหมาะกับตนเอง

คุณค่าวิถีการเกษตรพอเพียงยังการเป็นการตอบสนองต่อความปรารถนาของมนุษย์ที่ต้องการจะเรียนรู้ดำรงอยู่เหนือผู้อื่น(Transcendence) ด้วยคนเราต้องการพัฒนาตนเองออกไปเรื่อย และวิถีเกษตรพอเพียงนั้นส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวบ้าน ได้มีโอกาสเป็นผู้สร้างสรรค์ในพื้นที่เกษตรของตัวเองให้ดียิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ ปรับปรุงบ้านเรือนให้มีความเหมาะสมกับความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย เรียนรู้เพิ่มเติมและเลือกรับสิ่งที่ดีใหม่ๆของเทคโนโลยี มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับของพื้นที่ดั้งเดิม เป็นการก้าวทันโลกและไม่ละทิ้งของเก่า

การอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียงยังสอดคล้องบางประการกับระดับการอยู่อาศัยของ Christian Norberg-Schulz (Norberg-Schulz, 1985 อ้างถึงใน วาริชา วงศ์พิตย์, 2556: 3 – 4) ใน “การอยู่อาศัยที่สอดคล้องกับบริบทอย่างมีสุนทรียะ” มีความเชื่อมโยงกับ “การอยู่อาศัยระดับธรรมชาติ” ที่ผู้คนมีความเข้าใจในธรรมชาติที่อาศัยอยู่ การตั้งถิ่นฐาน ปลูกเรือนและประกอบอาชีพล้วนอิงกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ และมีการรู้ถึงบุญคุณของโลก จะต้องดูแลรักษาบริบทสภาพแวดล้อมอย่างดี

“การอยู่อาศัยแบบกลมเกลียว สานสัมพันธ์” อาจนับได้ว่าเป็น “การอยู่อาศัยระดับสังคม” ที่มนุษย์จะต้องมีการรวมกลุ่มกัน คนในชุมชนบ้านลำไทรมีการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น อันเนื่องจากความเป็นเครือญาติ การรวมกลุ่มจึงสามารถรวมได้โดยง่าย มีการปฏิสัมพันธ์และคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อชุมชนมีขนาดใหญ่มากขึ้น ก็มีการจัดตั้งเป็นระบบหมู่ต่าง ๆ ในชุมชน ตามสภาพภูมิศาสตร์และญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด เป็น “การอยู่อาศัยระดับสาธารณะ” มีประธานชุมชนและกรรมการเป็นคนคอยดูแล แต่ไม่ได้เป็นชุมชนที่มีการวางกฎระเบียบอย่างแข็งขัน อาศัยความร่วมมือร่วมใจและการพูดคุยกัน ในชุมชน เป็นการรวมกลุ่มแบบภารดรภาพ

“การอยู่อาศัยแบบพอเพียง พอดี เหมาะสม” และ “การอยู่อาศัยแบบเรียนรู้ ปรับปรุง เติบโต” ในทางการปลูกเรือน การใช้ทรัพยากรพื้นที่ที่เหมาะสมกับบ้านของตน การใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

เชื่อมโยงกับระดับส่วนบุคคล ที่เจ้าของเรือสามารถปรับปรุงเรือของตนให้เหมาะสมกับตนเองและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป สมาชิกในบ้านก็สามารถมาร่วมเขียนเรื่องราวชีวิตลงไปในบ้านได้เช่นกัน เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดียิ่งขึ้น

คุณค่าที่ก่อเกิด

วิถีเกษตรพอเพียงทำให้คนในพื้นที่ได้เห็นความสำคัญของ วิถีชีวิตและผู้คนของตนเอง ได้ช่วยเปลี่ยน “ที่ตั้ง (Site)” กลายมาเป็น “ถิ่นที่อยู่อาศัย (Place)” จากที่ตั้งพื้นที่ชานเมืองในเขตหนองจอกได้ถูกเขียนเรื่องราวชีวิตโดยผู้คน เรียงร้อยออกมาเป็นถิ่นที่อาศัย “ชุมชนบ้านลำไทร” อันมีคุณค่าและเอกลักษณ์ พื้นที่ของชุมชนแห่งนี้มีบริบทโดยมากเหมือนชุมชนชานเมืองแห่งอื่น ๆ ในอดีตของกรุงเทพฯ แต่มีคุณค่าในด้านสังคมที่โดดเด่น อันเกิดจากคนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่เข้มแข็งและน่าสนใจ มีการใช้หลักการอยู่อาศัยที่สอดคล้องบริบทอย่างมีสุนทรียะ มาพัฒนาพื้นที่ของตนให้เป็นทั้ง **ที่อยู่ + ที่ทำกิน** สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ดีพอสมควรในชุมชน พึ่งพาตนเอง ไม่ต้องออกไปประกอบอาชีพข้างนอก ช่วยให้เรือของคนในชุมชนอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ เป็นเรือนที่มีชีวิตชีวา เป็นที่อยู่อาศัยของคนหลายรุ่นทั้ง **ต + ค + ฒ** รวม 3 รุ่นอยู่ในที่เดียวกัน และบ้านเรือนข้างเคียงก็ล้วนเป็นเครือญาติกัน ผู้ชายในบ้านไม่ต้องเข้าไปทำงานในเมือง สามารถเลี้ยงชีพในที่อยู่ที่ทำกินตนเองได้ เกิดเป็นค่านิยมในชุมชนที่จะนิยมทำงานในชุมชนหากไม่ทำเกษตรก็จะรับราชการ มักนิยมเป็นครูโดยสอนที่โรงเรียนอิสลามบ้านลำไทร คนที่ทำอาชีพรับจ้างก็จะอยู่ในระยะที่ไม่ห่างชุมชนมาก ทำให้คนที่อาศัยในพื้นที่ส่วนมากเกินร้อยละ 90 เป็น**คนดั้งเดิม**อยู่มาตั้งแต่บรรพบุรุษและมีความเป็นเครือญาติกันทั้งชุมชน มีคนออกไปอาศัยบ้างแต่ไม่มาก สามารถคงความเป็นชุมชนดั้งเดิมไว้ได้อย่างดี เกิดเป็น Rootedness ที่ปรากฏอย่างเด่นชัด

นอกจากนี้วิถีเกษตรพอเพียงยังส่งเสริมให้เกิดการ**รวมกลุ่ม** ตอบสนอง Relatedness ด้วยความเป็นคนในพื้นที่ดั้งเดิมกันทั้งหมด และคนในชุมชนก็เป็นอิสลามเกินร้อยละ 96 เป็นความใกล้ชิดกันทั้งเครือญาติและมิติทางศาสนาที่มีความเข้มแข็ง ทำให้ชุมชนนี้มีการรวมกลุ่มได้ง่ายและกลายเป็นกลุ่มที่มีความสามัคคีกันมาก คอยช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน ทั้งด้านการประกอบเกษตรกรรมและความเป็นอยู่ในชุมชน จนกลายเป็นเอกลักษณ์อีกอย่างที่สำคัญของชุมชนแห่งนี้ และการรวมกลุ่มของคนดั้งเดิมในพื้นที่ ยังช่วยคงการจัดงานประกอบพิธีตามเทศกาลวันสำคัญทางศาสนาและการมาร่วมกันในงานประเพณีต่าง ๆ ไว้ได้ และคนในชุมชนนี้ยังประกาศตนยึดหลักแนวทางเกษตรพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัวในการดำเนินชีวิตและ**พึ่งพาตนเอง**อย่างเหนียวแน่น จนมีความโดดเด่นและเอกลักษณ์ ที่ทำให้คนในชุมชนสามารถกล่าวต่อคนอื่นว่ามาจากชุมชนบ้านลำไทรอย่างภาคภูมิใจ ตอบสนอง Frame of Orientation และ Sense of Identity ได้อย่างงดงาม สามารถรักษาวิถีชีวิตที่ทำเกษตรและผู้คนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักใคร่ในชุมชนอย่างในอดีตไว้ได้

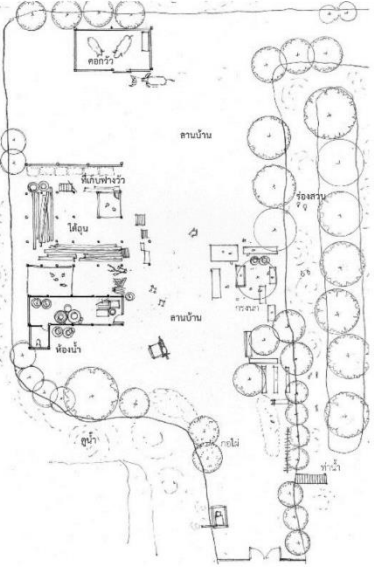
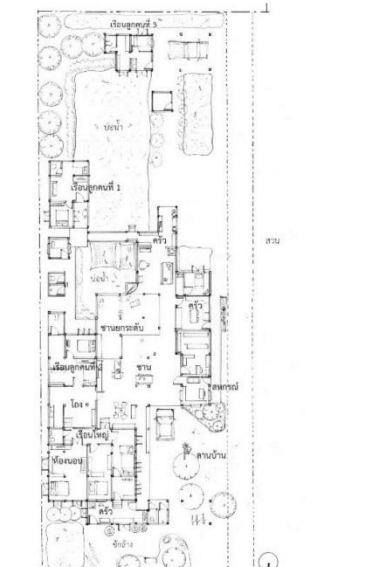
นอกจากนี้คนในชุมชนยังมีความตั้งใจที่จะทำเกษตรให้ได้ผลผลิตที่ดีขึ้น รวมถึงการแปรรูปต่าง ๆ ขายในสหกรณ์ จัดศูนย์การเรียนรู้ด้านเกษตร มีการอบรมต่าง ๆ เรียนรู้ที่จะทำเกษตรแบบพอเพียงให้ทันโลก

ยุคใหม่ เพื่อพัฒนาตัวเองขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นนิสัยของคนในชุมชนที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
 ตอบสนอง Transcendence ตั้งแต่เด็กไปจนถึงผู้ใหญ่ ลองฝึกลองถูกรังสรรค์เพาะปลูกลงบนที่อยู่ที่ทำกิน

วิถีเกษตรพอเพียงช่วยร้อยเรียงปลูกชีวิตในที่ตั้ง สร้างความพิเศษจนกลายเป็น “ถิ่นฐาน” ที่ปรากฏ
 คนชุมชนบ้านลำไทรอาศัยอยู่ สร้าง “คุณค่าด้านสังคม” ขึ้นมาในชุมชนบ้านลำไทร ทำให้คนรักษาวิถีชีวิตและ
 ความดั้งเดิมของชุมชนไว้ได้ มีความสามัคคีกลมเกลียว มีความภูมิใจและพอใจในที่อยู่อาศัยของตน และยังเป็น
 เป็นคุณค่าการดำรงชีวิตที่ตอบสนองต่อความปรารถนาของมนุษย์ต่าง ๆ ได้อย่างครบถ้วนและเหมาะสมกับ
 วิถีเกษตรกรรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนเกษตรอื่น ๆ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของประเทศไทยและ
 เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก ช่วยให้ความเป็นอยู่มีความสุขมากขึ้น มีความผูกพันกับ
 ธรรมชาติและถิ่นที่อยู่ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน สามารถพึ่งพาตนเอง เกิดความพอเพียงในชีวิต
 ดำเนินชีวิตได้อย่างพอเหมาะพอดี มีรายได้ที่พอสมควร อยู่อาศัยอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 6.1: สรุปคุณค่าการอยู่อาศัยในวิถีเกษตรพอเพียงของเรือนกรณีศึกษา

	เรือนไม้ บังสมบูรณ์	เรือนไม้ อ.สมชาย
การอยู่อาศัยที่สอดคล้องกับบริบทอย่างมีสุนทรียะ	<ul style="list-style-type: none"> -การจัดวางผังเรือนเหมาะสม -การปลูกต้นไม้โดยรอบพื้นที่ -การใช้พื้นที่ลานบ้านพักผ่อน -ระเบียงนั่งรับลม รั้วแคต -การเลี้ยงสัตว์ในลานรอบบ้าน และปลูกต้นไม้รอบพื้นที่ สร้างร่มเงา 	<ul style="list-style-type: none"> -การจัดพื้นที่เป็นส่วนต่างๆวางเรือนอย่างเหมาะสม -ลานเปิดโล่งรับแสงรับลม -เตียงนาพักผ่อนในพื้นที่เกษตร -ปอน้ำติดชานสร้างความชุ่มชื้น
การอยู่อาศัยแบบพอเพียง พอดี เหมาะสม	<ul style="list-style-type: none"> -การใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่า จัดสรรที่เป็นส่วนปอน้ำ สวนบ้าน+เลี้ยงสัตว์ -การใช้พื้นที่ได้ถูกให้เกิดประโยชน์ -การใช้พื้นที่ทางตั้ง 	<ul style="list-style-type: none"> -การใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่า จัดสรรที่เป็นส่วนปอน้ำ สวนบ้าน+เลี้ยงสัตว์ -การใช้พื้นที่ในการทำเกษตรและโรงเรือนอย่างคุ้มค่า -การใช้งานชานอย่างเข้มข้น
การอยู่อาศัยแบบกลมเกลียว สานสัมพันธ์	<ul style="list-style-type: none"> -พื้นที่ครัวรับแขกจำนวนไม่มาก และพื้นที่ทำอาหารร่วมกันของญาติๆ -พื้นที่โถงเรือนใช้รับแขกญาติๆ ที่มาจำนวนมากพร้อมกัน -โถงเรือน พื้นที่รวมตัวของครอบครัว 	<ul style="list-style-type: none"> -พื้นที่ชานสานสัมพันธ์ครอบครัว จุดรวมของบ้านเรือนแต่ละครอบครัว และต้อนรับแขกภายนอก ใช้เป็นที่บรรยายความรู้ -ครัว พื้นที่รวมตัวของผู้หญิง ทำงานบ้านและพูดคุย -โรงเรือน ที่พบปะสังสรรค์เพื่อนฝูง
การอยู่อาศัยแบบเรียนรู้ ปรับปรุงเติบโต	<ul style="list-style-type: none"> -การปลูกเรือนลูกหงส์เดิมมาจากเรือนไทย เพิ่มพื้นที่ของบ้าน -การปรับทำพื้นที่ในเรือน เป็นมุมส่วนตัวทำที่ทางให้เหมาะสม 	<ul style="list-style-type: none"> -การปลูกเรือนซั้บขยาย จัดที่ทางให้เหมาะกับการอยู่อาศัยมากขึ้น -พื้นที่มุมหนังสือ -พื้นที่สวนทดลองปักชำ เวทีการเรียนรู้แก้ปัญหาในการเพาะปลูก
แผนผังประกอบ		

เรือนไม้ อ.ถาวร	เรือนไม้บังเกรียงศักดิ์	คุณค่าที่เกิด
<ul style="list-style-type: none"> -การจัดพื้นที่เป็นส่วนต่างๆวางเรือนอย่างเหมาะสม -การปลูกต้นไม้โดยรอบพื้นที่ -การใช้พื้นที่ลานบ้านพักผ่อน -การใช้พื้นที่โรงเรือนกลางน้ำนั่งพักผ่อนในยามกลางวันรับลมที่พัดความชื้นจากบ่อน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> -การจัดวางเรือนอย่างเหมาะสม -โรงเรือนเปิดรับลมรับแสงจากภายนอก -การปลูกต้นไม้โดยรอบพื้นที่ 	<ul style="list-style-type: none"> -ความพอใจ ภูมิใจในพื้นที่ -ความสบายตาสบายใจ เกิดความร่มรื่น -การพึ่งพาตนเองได้ -ความสุนทรีย์ของทางมิติสัมพันธ์ต่างๆ จากธรรมชาติโดยรอบ
<ul style="list-style-type: none"> -การใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่า จัดสรรที่เป็นส่วนบ่อน้ำ สวนบ้าน+เลี้ยงสัตว์ -ไม่สร้างบ้านเรือนใหญ่โตจนเกินไป -ใช้พื้นที่ในการทำเกษตรและโรงเรือนอย่างคุ้มค่า 	<ul style="list-style-type: none"> -การใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่า จัดสรรที่เป็นส่วนบ่อน้ำ สวน บ้าน+เลี้ยงสัตว์ -การใช้งานในโรงเรือนอย่างเข้มข้น 	<ul style="list-style-type: none"> -เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจควบคู่กับด้านศาสนา -การใช้ทรัพยากรพื้นที่อย่างคุ้มค่า -รายได้และความเป็นอยู่ที่ดีตามสมควร -เกิดความยั่งยืนในชีวิต
<ul style="list-style-type: none"> -ลานบ้านพื้นที่วิ่งเล่นของเด็กๆ และพื้นที่รวมกันสังสรรค์ของครอบครัว -โรงเรือนพื้นที่ต้อนรับแขก และเพื่อนฝูง -โรงเรือน พื้นที่รวมกิจกรรมคนในครอบครัว 	<ul style="list-style-type: none"> -โรงเรือนพื้นที่สานสัมพันธ์ รวมกลุ่มครอบครัว -ลานบ้าน พื้นที่วิ่งเล่นของเด็กๆ -ครัวพื้นที่ทานอาหารร่วมกันของครอบครัว 	<ul style="list-style-type: none"> -การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน -การได้พูดคุยเข้าสังคมกับคนอื่น ๆ -การช่วยกันแก้ปัญหาของคนในชุมชน -ความสุขที่เกิดจากความสัมพันธ์ที่ดีของคนในครอบครัว และต่อคนในชุมชน
<ul style="list-style-type: none"> -การทำสวนส่วนทดลองปลูกพืชพันธุ์ต่างประเทศใหม่ๆ -การปรับโรงเรือนให้เหมาะสม และนำเทคโนโลยีมาใช้ในโรงเรือน 	<ul style="list-style-type: none"> -การทำสวนส่วนทดลองปลูก พื้นที่ทดลองทำเกษตรทดลองเพาะซากิ่ง -การปรับทำพื้นที่ในเรือน เป็นมุมส่วนตัวทำที่ทางให้เหมาะสม 	<ul style="list-style-type: none"> -การได้เรียนรู้พัฒนาตัวเอง -การที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงได้อย่างดี -เกิดความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
		

6.6 ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

สังคมไทยเป็นสังคมการเกษตร การอยู่อาศัยในวิถีเกษตรนั้นเป็นการอยู่อาศัยที่มีคุณค่าและสำคัญต่อประเทศไทย เป็นพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ และเป็นบ้านหล่อหลอมนิสัยใจคออันอบอุ่น อ้อมอารี ความสามัคคีกลมเกลียว การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน และความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การอยู่อาศัยปลูกเรือนต่าง ๆ มีการแนบชิดธรรมชาติและการเพาะปลูกเกษตรกรรมล้วนสอดคล้องกับพื้นที่สามารถพึ่งพาตนเองในชุมชนได้ พอบริโภคในครัวเรือน มีการผลิตต่าง ๆ แลกเปลี่ยนด้วยสินค้าระหว่างกัน แต่การขยายตัวของทุนนิยมและระบบเศรษฐกิจยุคใหม่ ทำให้คนไทยลืมนิสัยวิถีชีวิตอันงดงามเหล่านี้ไป ความเจริญที่ไปถึงทำให้เกิดความนิยมวัตถุนิยมและพึ่งพาเงินตรามากขึ้น การเกษตรจากเดิมจึงเปลี่ยนเป็นการเกษตรเพื่อการค้า เพาะปลูกเพื่อส่งขายตลาดแลกเปลี่ยนเงินมาใช้เพื่อการบริโภคสิ่งต่าง ๆ จนมาถึงยุคบริษัทขนาดใหญ่มาผูกขาดผลผลิตทางการเกษตรไว้ กลายเป็นวิถีเกษตรเชิงเดี่ยว การจะบริโภคต่าง ๆ ต้องไปพึ่งพาจากภายนอก ไม่มีการผลิตในชุมชน คนในชุมชนเริ่มขาดปฏิสัมพันธ์กัน ติดต่อกันแต่เพียงบริษัทที่ผูกขาด และคนวัยหนุ่มสาวมีการอพยพมาทำงานในเมืองแทน

แต่การดำรงไว้ถึงวิถีเกษตรพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้แนะนำไว้ เป็นการให้คุณค่าของพื้นที่และการอยู่อาศัยแบบสังคมเกษตรดั้งเดิมอีกครั้ง ให้ชาวบ้านกลับมาอยู่อาศัยในพื้นที่ของตนได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน พึ่งพาตนเองได้ อยู่อาศัยอย่างพอเพียงพอดีกับตนเอง มีการรวมกลุ่มของคนในชุมชน อยู่อาศัยอย่างร่มรื่นกายร่มรื่นใจ และจากกรณีศึกษาชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก กรุงเทพฯ เป็นชุมชนอิสลามที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมานานกว่า 130 ปี ล้อมรอบด้วยสังคมชานเมืองแต่ยังคงรักษาวิถีเกษตรและยึดหลักพอเพียงในการดำเนินชีวิตไว้ได้อย่างดี

การศึกษาการใช้สอยที่ว่างในการอยู่อาศัยในวิถีเกษตรพอเพียงนี้ เพื่อศึกษาถึงเรือนและบริบทพื้นที่สภาพแวดล้อม การใช้พื้นที่ในการปลูกพืชทำเกษตรต่าง ๆ และการใช้ชีวิตวิถีกลมเกลียว ใช้ทรัพยากรและใช้ที่ว่างให้เกิดคุณค่าในด้านต่าง ๆ และทำการคลี่เนื้อหาของเรือน พื้นที่ การใช้ชีวิตปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้เข้าใจถึงเนื้อหา วิถี และเรื่องราวที่ซ่อนในสถาปัตยกรรม พื้นที่ตั้งเรือนและผู้อยู่อาศัยของกรณีศึกษาอันส่งผลให้เกิดรูปแบบการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียงขึ้น โดยจำแนกออกมาได้เป็นข้อต่าง ๆ และคุณค่าที่เกิดขึ้นในการอยู่อาศัยวิถีนี้ วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้จึงอยากเสนอแนะให้ชาวบ้านทั่วไปเห็นถึงคุณค่าของวิถีเกษตรพอเพียงและรักษาไว้ โดยคุณลักษณะโดยรวมของการอยู่อาศัยในวิถีเกษตรพอเพียงรวมถึงประโยชน์ที่ได้มีดังนี้

วิถีเกษตรพอเพียงได้ตอบสนองด้านความปรารถนาที่จะฝังรากแห่งชีวิต (Rootedness) อันเกิดจากการอยู่อาศัยแบบสอดคล้องกับบริบท ช่วยให้เกิดการอยู่อาศัยที่สบาย เกิดความร่มรื่นทั้งทางกายและจิตใจ สร้างความหวงแหนและรักในถิ่นกำเนิดของตน ภูมิใจที่จะปักหลักอยู่อาศัย และยึดถือความพอเพียง พอเหมาะสมตามสมควรแก่ตน แบ่งพื้นที่การเกษตรอย่างเหมาะสมต่อบริบทแล้วแต่พื้นที่ เป็นการให้พื้นที่ของชาวบ้านที่มีพื้นที่ของตนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำการขุดบ่อน้ำปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ผสมผสานสร้างรายได้ตลอดทั้งปี ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีรายได้รวมสูงกว่าการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และการ

ดำรงชีวิตโดยยึดหลักพอเพียงตามพระราชดำริเป็นการตอบสนองต่อความปรารถนาที่จะมีกรอบอ้างอิงชีวิต (Frame of orientation) ในการยึดเป็นหลักในการดำเนินชีวิตต่าง ๆ พอใจในสิ่งที่มีไม่ทำอะไรเกินตัว และคุณค่าของการรวมกลุ่มในวิถีเกษตรพอเพียงยังเน้นคนมารวมกลุ่มปฏิสัมพันธ์กัน สร้างให้ทั้งชุมชนเปรียบเสมือนครอบครัวขนาดใหญ่ มีความกลมเกลียวสามัคคีในชุมชน สร้างพื้นที่ในบ้านและชุมชนที่ตอบสนองต่อความปรารถนาของมนุษย์ทุกคนที่ต้องการจะปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (Relatedness) ซึ่งความสุขของคนเรานั้นเกิดมาจากความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่ดี ซึ่งการรวมกลุ่มช่วยเกิดการพูดคุยสร้างสานสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน ช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนได้และการรวมกลุ่มสามารถใช้เพื่อไปเจรจาต่อรองกับพ่อค้าภายนอกหรือหน่วยงานรัฐได้ดียิ่งขึ้น และวิถีเกษตรพอเพียงยังให้คนมีการพัฒนาไปข้างหน้า หลังจากความเป็นอยู่พอกินพึ่งพาตนเองได้ระดับหนึ่ง มีการรวมกลุ่มในชุมชน จะมุ่งสู่การเรียนรู้พัฒนาตนเองให้ก้าวทันต่อโลก มีการปรับใช้ของใหม่ที่ตีความสอดคล้องตอบสนองต่อความต้องการและสอดคล้องของกับความต้องการดั้งเดิมของพื้นที่และตอบสนองต่อความปรารถนาที่จะดำรงตนอยู่เหนือผู้อื่นโดยวิธีการสร้างสรรค์ (Transcendence) และให้คนเราได้อยู่อาศัยในพื้นที่อย่างยั่งยืนอยู่ได้ยาวนาน ซึ่งการอยู่อย่างยั่งยืน ก็คือการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างรู้คุณค่า ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเหลือถึงคนรุ่นถัดไป วิถีเกษตรพอเพียงคือวิธีหนึ่งที่จะไปถึงขั้นนั้น คือการใช้พื้นที่ให้สอดคล้องธรรมชาติ อยู่อย่างพอดี พอมีพอกิน ไม่เกินตัว ไม่โลกมาก และยังเป็นการอยู่อาศัยที่ก่อให้เกิดความสุขพร้อมกับการก้าวทันโลก

ข้อเสนอแนะ

งานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้จึงเป็นการทำความเข้าใจการใช้สอยพื้นที่ วิถีชีวิตที่ซ่อนทับอยู่ และ ความงามในชุมชนที่มีความโดดเด่นด้านวิถีชีวิตมีคุณค่าในด้านสังคมที่ซ่อนอยู่ให้ปรากฏออกมา สามารถนำไปถ่ายทอดใช้จัดการศึกษาชุมชนที่มีคุณค่าด้านสังคมที่อื่น ๆ ได้ และภายในชุมชนบ้านลำไทรยังมีความน่าสนใจในด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากด้านการใช้ที่ว่างในการอยู่อาศัยในวิถีเกษตรพอเพียงให้ผู้ที่สนใจได้ลองศึกษาเพิ่มเติม เช่น พื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่น่าสนใจ พื้นที่รูปแบบลักษณะผังของชุมชนอันส่งผลต่อวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ที่ทำให้ยังคงสามารถรักษาวิถีเกษตรไว้ได้ และการออกแบบพื้นที่หมู่บ้านจัดสรรยุคใหม่ข้างเคียงชุมชนให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ลำไทร หรือการศึกษาการจัดการโฮมสเตย์ของพื้นที่ และการศึกษาการใช้ที่ว่างของชุมชนนี้นอกจากใช้กรอบทางจิตวิทยาสถาปัตยกรรมในการมองแล้ว มีข้อเสนอแนะให้ผู้ที่มาทำการวิจัยลองใช้กรอบทางความเชื่อในศาสนาอิสลามในการมอง วิถีชีวิตและการใช้ที่ว่างของชุมชนแห่งนี้ ซึ่งศาสนาอิสลามอันเป็นศาสนาหลักของคนในชุมชนนี้และข้างเคียง ว่าส่งผลต่อการดำเนินชีวิตและที่ว่างในการอยู่อาศัยกับเรือนที่อยู่อาศัยอย่างไร

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ยังขาดในด้านความสัมพันธ์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านลำไทรกับบริบทน้ำ ซึ่งยังนำไปศึกษาในด้านอื่นต่อได้ ด้านการตั้งถิ่นฐานอันสัมพันธ์กับระบบน้ำ การใช้น้ำกับการตั้งถิ่นฐานในการอยู่อาศัย และคนในชุมชนบ้านลำไทรมีความโดดเด่นในการพึ่งพาน้ำ การใช้คลองลำไทรในการเพาะปลูกทำ

เกษตร อุตสาหกรรมและบริโศก การศึกษาความสัมพันธ์การตั้งเรือนและการใช้พื้นที่ในชุมชนอันสอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรน้ำต่าง ๆ ทั้งการขุดคูรอบบ้าน การดึงน้ำจากคลองมาสู่พื้นที่เกษตรว่าทำอย่างไร สามารถนำมาใช้ประกอบในการศึกษาการตั้งถิ่นฐานและอาจใช้ประกอบในการวางเรือนในการจัดสรรพื้นที่เกษตรของคนชุมชนบ้านลำไทร ช่วยทำให้เห็นความแตกต่างและองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ซ่อนอยู่ในการอยู่อาศัยด้วยเช่นกัน สามารถนำไปศึกษาต่อยอดได้

การใช้พื้นที่ของเรือนในชุมชนบ้านลำไทรยังมีความน่าสนใจในเรื่องของช่วงเวลา การรวมกลุ่มกันของสมาชิกในครอบครัว การใช้พื้นที่ของบ้านในช่วงเวลาที่สำคัญในรอบปีซึ่งนำไปต่อยอดได้จากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ คือ การใช้พื้นที่ในช่วงวันออกอีดอีดัลอฎฮา ซึ่งเป็นงานบุญขนาดใหญ่ที่สมาชิกในครอบครัวของชุมชนบ้านลำไทรมารวมตัวกัน การปรับพื้นที่เพื่อรองรับการใช้งาน จัดพื้นที่รองรับคนจำนวนมากได้ และที่น่าสนใจอีกคือการรักษาวิถีชีวิต การกลับมาร่วมงานกันของสมาชิกในครอบครัว เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง การรวมกลุ่มในครอบครัวและชุมชนในเมืองหลวง อะไรเป็นสาเหตุให้ดำรงวิถีไว้ได้ การศึกษาการรวมกลุ่มในวันอีดในอดีต ในวันอีดปัจจุบัน และคาดการณ์ไปจนถึงอนาคตว่าจะสามารถคงดำรงซึ่งการกลับมาพบปะในช่วงเวลาวันอีดประจำปีทุกปี ปัจจัยที่ทำให้ลูกหลานที่แยกย้ายออกไป สามารถมารวมกันที่ครอบครัวในชุมชนบ้านลำไทรได้ เพื่อการศึกษาและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่น ๆ เพื่อให้คนในชุมชนยังคงรักษาการรวมกลุ่ม และการกลับมาเยี่ยมเยียนกันพบปะของสมาชิกในครอบครัวไว้ได้ และอาจจะศึกษาได้ถึงปัจจัยที่ทำให้วิถีในชุมชนอื่น สาเหตุที่ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีตามเวลาที่เปลี่ยนไป ที่คนหนุ่มสาวย้ายมาทำงานในเมือง ละทิ้งบ้านถิ่นฐานเดิม โดยเปรียบเทียบกับชุมชนบ้านลำไทร ที่ในชุมชนยังมีคนหลากหลายรุ่นอาศัยทำมาหากินในพื้นที่ หากเราเข้าใจในเรื่องดังกล่าว อาจทำให้เข้าใจในการย้ายถิ่นฐานบางประการของคนหนุ่มสาว และสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการรักษาความดั้งเดิมของชุมชนต่าง ๆ ตามชานเมืองและชนบทของไทยไว้ได้ รวมถึงการรักษาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่รวมกลุ่มคนของชาวบ้านในพื้นที่

นอกเหนือจากเขตชุมชนบ้านลำไทรนั้น ตลอดคลองลำไทรในหมู่ แขวงอื่น ๆ ยังมีชุมชนและบ้านอีกหลายหลังที่น่าสนใจเป็นที่อาศัยอยู่ริมน้ำ ควรแค่แก่การไปศึกษาการใช้วิถีชีวิต สามารถลองนำโจทย์ในการศึกษาการใช้ที่ว่างในการอยู่อาศัยนี้ไปศึกษาในชุมชนเหล่านั้นซึ่งส่วนมากเป็นชุมชนอิสลามเหมือนชุมชนลำไทร การเข้าถึงชาวบ้านและการให้ชาวบ้านเปิดใจ คนส่วนมากอาจคิดว่าดูลำบากสำหรับคนต่างศาสนา อันที่จริงชุมชนเหล่านี้ล้วนมีมิตรจิต มีอัธยาศัยที่ดีต้อนรับผู้ที่มาวิจัยศึกษาหาความรู้ และพื้นที่ของบ้านหลายหลังเป็นพื้นที่เช่าของนายทุน อาจหายไปได้ในเร็ววันจากการพัฒนาพื้นที่โดยรอบเป็นหมู่บ้านจัดสรร รวมถึงชุมชนในเขตละแวกใกล้เคียง เขตลาดกระบังและมีนบุรี ที่ยังคงหลงเหลือชุมชนเกษตรบ้าง จำนวนไม่มาก ศึกษาถึงวิถีชีวิตและการอยู่อาศัยถึงความเหมือนและความต่างจากชุมชนบ้านลำไทรอย่างไร และการดำรงความเป็นชุมชนเกษตรไว้ได้

การศึกษาการใช้ที่ว่างในการอยู่อาศัยวิถีเกษตรพอเพียงยังสามารถที่จะนำไปใช้ศึกษาในพื้นที่ชุมชนเกษตรพอเพียง ในจังหวัดอื่นที่มีบริบทและภูมิภาคแตกต่าง เช่น ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความแห้งแล้งกว่าภาคกลาง จังหวัดในภาคใต้ที่มีปริมาณน้ำมาก หรือภาคเหนือที่มีพื้นที่ภูเขามาก การทำเกษตรพอเพียงในภูมิภาคอื่นที่แตกต่างไปจะส่งผลกระทบต่อรูปแบบการใช้สอยที่ว่างในการอยู่อาศัยเป็นอย่างไรและสามารถนำมาเปรียบเทียบแตกต่างจากการใช้สอยที่ว่างในการอยู่อาศัยวิถีเกษตรพอเพียง กรณีศึกษาชุมชนบ้านลำไทร ว่ามีส่วนที่เหมือนหรือต่างกันหรือไม่อย่างไร และนำไปสู่การเชื่อมโยงถึงการดำรงไว้ซึ่งความเป็นชุมชน สิ่งที่จะช่วยให้ชุมชนยังคงรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียว วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชนไว้ได้ โดยการใช้วิถีเกษตรพอเพียงในบริบทที่แตกต่าง

รายการอ้างอิง

Australia ICOMOS Inc

2000 The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for places of cultural significance, 1999. Burwood: Australia ICOMOS Incorporated.

Hall, Edward T

1959 The silent language. Garden city: Anchor press.

—

1969 The Hidden dimension. Garden city: Anchor press.

Lynch, Kelvin

1977 The image of the city. Cambridge: The MIT Press.

Marta de la Torre

2002 Assessing the Values of Cultural Heritage. Los Angeles: The Getty Conservation Institute.

Norberg-Schulz, Christian

1985 The Concept of Dwelling: on the way to figurative Architecture. New York: Rizzoli.

กนกวรรณ หิรัญรัตน์

2547 เอกลักษณ์และความหมายเรื่องถิ่นในย่านชุมชนคลองโอ่งอ่าง-สะพานหัน, ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนา ผลเจริญ

2559. ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน, ed. ชุมชนบ้านลำไทร.

เกรียงศักดิ์ สุขสบาย

2559. ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน, ed. ชุมชนบ้านลำไทร.

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2550a กรณีศึกษา ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

—

2550b การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

จรรยา มานยาชี

2558. ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน, ed. ชุมชนบ้านลำไทร.

จักรสิน น้อยไร่ภูมิ

2550 หลักการแนวคิดชุมชนเมืองที่พอเพียง, ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ถาวร สมานตระกูล

2559. ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน, ed. ชุมชนบ้านลำไทร.

ทัศนีย์ สุขสบาย

2559. ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน, ed.

ทิพย์สุดา ปทุมานนท์

2536 ปราบกฏการณ์ศาสตร์ในสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

—

2540 สถาปัตยกรรม กัมปนาทแห่งความสงบ. กรุงเทพฯ โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

—

2543 สถาปัตยกรรม กังสดาลแห่งความคิด. กรุงเทพฯ โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

—

2553 จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: Li-zenn.

—

2555 จิตวิทยาสถาปัตยกรรม สวัสดิ์. กรุงเทพฯ: Li-zenn.

ธานี สมานตระกูล

2559. ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน, ed. ชุมชนบ้านลำไทร.

ยุทธนา สมลา

2549 การบริหารจัดการแหล่งพักอาศัยแบบโฮมสเตย์ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา หมู่บ้านบุไทร อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา, ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เรืองศักดิ์ ดำริห์เลิศ

2545 งานวิจัย ประวัติศาสตร์บ้านครัวและการต่อต้านทางวัฒนธรรมของชาวชุมชน. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.

ลินชีย์ ฟาลวีร์

2548 การเกษตรไทย : อยู่ข้าวอยู่น้ำข้ามสหัสวรรษ. แอ.จ. และคณะ, transl. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วริพัทธ์ เจียมปัญญารักษ์

2558. ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน, ed. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วาริชา วงศ์พยัค

2557 วัฒนธรรมและการอยู่อาศัย (มิติที่ซ่อนเร้น). สถาปัตยกรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วาริชา วงศ์พยัค

2556 แบบแผนการใช้สอยที่ว่างในเรือนร้านค้าริมน้ำ กรณีศึกษา ตลาดคลองสวนร้อยปี จ.สมุทรปราการ และ จ.ฉะเชิงเทรา. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศุภย์ผลิตสื่อเพื่อชาวไทยมุสลิม

2550 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริอยู่เย็นเป็นสุข ด้วยวิถีที่พอเพียงคอยรุดตักกว่า ศาสนาและคุณค่าแห่งชีวิต. กรุงเทพฯ: บริษัทแคนดิมมีเดีย จำกัด.

สมจิต โยธะคง

2555 เกษตรกรรมกับสังคมไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

สมใจ มณี

2559. ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน, ed. ชุมชนบ้านลำไทร.
สมชาย สมานตระกูล
2559. ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน, ed. ชุมชนบ้านลำไทร.
สมบูรณ์ ปิติลและ
2559. ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน, ed. ชุมชนบ้านลำไทร.
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- 2550 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์21 เซนจูรี่.
—
- 2551 จาก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เพชรรุ่งการพิมพ์.
สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ
- 2535 ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
สุพจน์ แสงเงินและคณะ
- 2541 การมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น: ศึกษากรณีชุมชนแผ่นดินทองคอยรุดดีกัว. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
—
- 2544 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน: ศึกษากรณีชุมชนแผ่นดินทองคอยรุดดีกัว: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
อรรจน์ เศรษฐบุตร
- 2557 นิเวศวิทยสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
อรัญญา สุขสบาย
2559. ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน, ed. ชุมชนบ้านลำไทร.
อุสมาน เจาะชู
- 2553 แบบแผนการใช้สอยที่ว่างและการอาศัยอยู่แบบมาตุลักษ์ของเรือนมลายู: กรณีศึกษาหมู่บ้านตันหยงลูโละ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี, ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก

ตารางบทและโครงสร้างงานวิจัย

บทที่ 1: บทนำ	บทที่ 2: แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
<p>1.1 ความเป็นมางานวิจัย ชุมชนบ้านลำไทร การดำรงความเป็นเกษตรกรรมและพึ่งพาตนเอง ดำรงชีวิตตามวิถีเกษตรพอเพียง เป็นสังคมใกล้ชิดสนิทสนม งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา เรียนรู้ และเชิดชูให้เห็นคุณค่าการอยู่อาศัยแบบพอเพียงของชุมชนเกษตรกรรม การรักษาวินัยชีวิตให้อยู่อย่างยั่งยืนพึ่งพาตนเองได้ พอเพียง และพร้อมรับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป</p>	<p>2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง</p> <p>2.1.1 แนวคิดด้านการอยู่อาศัย</p> <p>2.1.2 แนวคิดเรื่องที่ว่าาง</p> <p>2.1.3 แนวคิดเกษตรพอเพียงตามพระราชดำริ</p> <p>1) พระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>2) พระราชดำริ ทฤษฎีใหม่</p> <p>3) พัฒนาการของชุมชนกับความพอเพียง</p>
<p>1.2 วัตถุประสงค์งานวิจัย</p> <p>1.) เพื่อศึกษาการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน การอยู่อาศัย และพัฒนาการของชุมชนบ้านลำไทร</p> <p>2.) เพื่อศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพและลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชุมชนบ้านลำไทร</p> <p>3.) เพื่อศึกษาที่ว่าาง องค์ประกอบการใช้สอยที่ว่าาง และเรื่องราวชีวิตครอบครัวของเรือนกรณีศึกษา</p> <p>4.) เพื่อวิเคราะห์การใช้สอยที่ว่าางอันนำไปสู่การอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียงและพึ่งพาตนเอง</p> <p>5.) เพื่อสรุปคุณค่าแบบแผนการใช้สอยที่ว่าางและการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียงพึ่งพาตนเอง ของเรือนกรณีศึกษา</p>	<p>2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง</p> <p>2.2.1 การมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนแผ่นดินทองคอยรุด้กัว</p> <p>2.2.2 การศึกษาแบบแผนการใช้สอยที่ว่าางในที่อยู่อาศัย:กรณี ศึกษาเรือนไทย บ้านคลองลำสาละ</p> <p>2.2.3การบริหารจัดการแหล่งพักอาศัยแบบโฮมสเตย์ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง:กรณีศึกษา หมู่บ้านนุไพร อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา</p>
<p>1.3 ขอบเขตของการศึกษา</p> <p>1.3.1 ขอบเขตของเรือนกรณีศึกษา เจ้าของเรือนเป็นคนชุมชนบ้านลำไทรมาแต่กำเนิด อยู่มาตั้งแต่บรรพบุรุษ, ผู้อยู่อาศัยประกอบอาชีพเกษตรกรรม, เรือนกรณีศึกษามีความสัมพันธ์กับบริบทพื้นที่ที่น่าสนใจ</p> <p>1.3.2 รายละเอียดของเรือน เรือนไม้บังสมบูรณ บิดลและ, เรือนไม้หอมสมชายสมานตระกูล, เรือนไม้หอม.ถาวร สมานตระกูล, เรือนไม้บังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย</p>	<p>2.2.2 การศึกษาแบบแผนการใช้สอยที่ว่าางในที่อยู่อาศัย:กรณี ศึกษาเรือนไทย บ้านคลองลำสาละ</p> <p>2.2.3การบริหารจัดการแหล่งพักอาศัยแบบโฮมสเตย์ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง:กรณีศึกษา หมู่บ้านนุไพร อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา</p>
<p>1.4 ระเบียบวิธีกรวิจัย</p> <p>1.) เก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง</p> <p>2.) ศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนาม สังเกตการใช้สอยพื้นที่ สภาพปัจจุบัน</p> <p>3.) วิเคราะห์รูปแบบองค์ประกอบทางกายภาพและรูปแบบสถาปัตยกรรม</p> <p>4.) วิเคราะห์องค์ประกอบการใช้ที่ว่าางของเรือนกรณีศึกษา</p> <p>5.) สรุปและวิเคราะห์คุณค่าการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียงและพึ่งพาตนเอง</p>	<p>2.2.2 การศึกษาแบบแผนการใช้สอยที่ว่าางในที่อยู่อาศัย:กรณี ศึกษาเรือนไทย บ้านคลองลำสาละ</p> <p>2.2.3การบริหารจัดการแหล่งพักอาศัยแบบโฮมสเตย์ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง:กรณีศึกษา หมู่บ้านนุไพร อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา</p>
<p>1.5 ประโยชน์ที่ได้รับ</p> <p>1.) ก่อให้เกิดความเข้าใจการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและการอยู่อาศัยของ ชุมชนบ้านลำไทร</p> <p>2.) ก่อให้เกิดความเข้าใจองค์ประกอบทางกายภาพ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชุมชนบ้านลำไทร เขตหนองจอก</p> <p>3.) ก่อให้เกิดความเข้าใจที่ว่าาง และ องค์ประกอบการใช้สอยที่ว่าาง และเรื่องราวชีวิตครอบครัวของ เรือนกรณีศึกษา</p> <p>4.) ก่อให้เกิดความเข้าใจการใช้สอยที่ว่าางการอยู่อาศัยของเรือน</p> <p>5.) ก่อให้เกิดการเชิดชูคุณค่า การอยู่อาศัยแบบพึ่งพาตนเอง อันสอดคล้องกับการอยู่ อาศัยเกษตรพอเพียง ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นแนวทางในการเสนอแนะจัดการอนุรักษ์ และสร้างคุณค่าให้แก่ชุมชนเกษตรกรรมอื่นๆต่อไป</p>	<p>2.2.2 การศึกษาแบบแผนการใช้สอยที่ว่าางในที่อยู่อาศัย:กรณี ศึกษาเรือนไทย บ้านคลองลำสาละ</p> <p>2.2.3การบริหารจัดการแหล่งพักอาศัยแบบโฮมสเตย์ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง:กรณีศึกษา หมู่บ้านนุไพร อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา</p>

<p>บทที่ 3: ข้อมูลพื้นฐาน องค์ประกอบของชุมชนบ้านลำไทร และ เรือนกรณีศึกษา</p>	<p>บทที่ 4: วิถีและระบบปฏิสังขรณ์ของชุมชนบ้านลำไทร</p>
<p>3.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านลำไทร</p> <p>3.1.1 ที่ตั้ง ชุมชนบ้านลำไทร</p> <p>3.1.2 การตั้งถิ่นฐานและความเป็นมา</p> <p>3.1.3 วิถีชีวิตของคนในชุมชน</p> <p>3.1.4 ระบบการปกครองภายในชุมชน</p>	<p>4.1 คุณค่า และ เอกลักษณ์ของชุมชนบ้านลำไทร</p> <p>-คุณค่าด้านสังคม และวิถีชีวิต</p>
<p>3.2 องค์ประกอบของชุมชนบ้านลำไทร</p> <p>3.2.1 สภาพของชุมชนบ้านลำไทร</p> <p>3.2.2 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม</p>	<p>4.2 วิถีชีวิตและระบบปฏิสังขรณ์</p> <p>นำกรอบทฤษฎี “ระบบสื่อสารพื้นฐาน Primary message system (PMS)” มาใช้ศึกษา</p> <p>4.2.1 ระบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก (Interaction)</p> <p>4.2.2 ระบบการเลี้ยงชีพ (Subsistence)</p> <p>4.2.3 ระบบการใช้โลก (Exploitation)</p>
<p>3.3 องค์ประกอบเรือนกรณีศึกษา</p> <p>3.3.1 เรือนไม้ บังสมบูรณ์ ปีติลและ</p> <p>3.3.2 เรือนไม้ อ.สมชาย สมานตระกูล</p> <p>3.3.3 เรือนไม้ อ.ถาวร สมานตระกูล</p> <p>3.3.4 เรือนไม้ บังเกรียงศักดิ์ สุขสบาย</p> 	<p>4.2.4 ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ (Association) + ชายและหญิง (Bisexuality)</p> <p>4.2.5 ระบบการป้องกันตัว (Defense)</p> <p>4.2.6 ระบบการเล่น (Playing)</p> <p>4.2.7 ระบบการเรียนรู้ (Learning)</p> <p>4.2.8 ระบบเขตปฏิสังขรณ์ (Territoriality)</p> <p>4.2.9 ระบบกาลปฏิสังขรณ์ (Temporality)</p>

บทที่ 5: การใช้สอยที่ว่างในเรือนชุมชนบ้านลำไทร	บทที่ 6: คุณลักษณะและคุณค่าการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียง	
<p>5.1 การใช้สอยที่ว่างอันสอดคล้องสัมพันธ์ถึงบริบทสภาพแวดล้อม</p> <p>5.1.1 ลานบ้าน: ที่อยู่ + ที่ทำกิน</p> <p>5.1.2 โรงเรือน: พื้นที่สถานีการทำงาน</p> <p>5.1.3 ชานเรือน: ที่เชื่อมต่อภายในภายนอก</p> <p>5.1.4 โถงเรือน: จากภายในเปิดโล่งรับภายนอก</p> <p>5.1.5 ระเบียง: ที่พักผ่อนรับแดด รับลม</p> <p>5.2 การใช้สอยที่ว่างด้วยความพอเพียง</p> <p>5.2.1 การใช้สอยที่ว่างอย่างคุ้มค่า</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) โรงเรือน: การใช้พื้นที่ทางตั้ง 2) บ่อน้ำ พื้นที่เกษตร: การใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่า 3) ใต้ถุน: การใช้พื้นที่นอกประสงค์ <p>5.2.2 การใช้สอยที่ว่างปรับเปลี่ยน ซ้อนทับ ใช้งานได้หลากหลาย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) โถงเรือน: ที่ใช้งานซ้อนทับของครอบครัว 2) ชานเรือน: ที่ใช้งานหลากหลายระดับครอบครัว และ สังคม 3) ลานบ้าน: ที่ใช้งานปรับเปลี่ยนได้ 4) ครัว: ที่ซ้อนทับกิจกรรมงานบ้าน 5) โรงเรือนและเถียงนา: ที่ใช้งานหลากหลายในสวน 6) พื้นที่ละหมาด: ที่ใกล้ชิดศรัทธาตามช่วงเวลา <p>5.3 การใช้สอยที่ว่างสานสัมพันธ์</p> <p>5.3.1 ชานเรือน: ที่ว่างสานสัมพันธ์คนในครอบครัวและต้อนรับคนภายนอก</p> <p>5.3.2 ลานบ้าน: ที่ว่างสานสัมพันธ์ของตึกๆ</p> <p>5.3.3 ครัว: ที่ว่างสานสัมพันธ์โลกของผู้หญิง</p> <p>5.3.4 โถงเรือน: ที่ว่างสานสัมพันธ์ของครอบครัว</p> <p>5.3.5 โรงเรือนและเถียงนา: ที่ว่างสานสัมพันธ์ผู้คนและเพื่อนฝูง</p> <p>5.4 การใช้สอยที่ว่างเพื่อการเรียนรู้ ปรับตัว</p> <p>5.4.1 การใช้ที่ว่างเพื่อการเรียนรู้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) พื้นที่สวนเรียนรู้ทดลอง: ที่ลองปลูก ลองผิด ลองถูก 2) ชาน มุมหนังสือ: โรง + เรือน เปิดโล่งสู่ความรู้ <p>5.4.2 การปรับใช้ที่ว่างให้เหมาะสม: มุมส่วนตัวในครอบครัว</p>	<p>6.1 การอยู่อาศัยที่สอดคล้องกับบริบทอย่างมีสุนทรีย์</p> <p>(สอดคล้องกับทฤษฎีเกษตรพอเพียงขั้นที่หนึ่ง และ ตอบสนองต่อความปรารถนา Rootedness)</p> <p>6.2 การอยู่อาศัยแบบพอเพียงพอดี เหมาะสม</p> <p>(สอดคล้องกับทฤษฎีเกษตรพอเพียงขั้นที่หนึ่ง และ ตอบสนองต่อความปรารถนา Frame of Orientation และ Sense of Identity)</p> <p>6.3 การอยู่อาศัยแบบกลมเกลียวสานสัมพันธ์</p> <p>(สอดคล้องกับทฤษฎีเกษตรพอเพียงขั้นที่สอง และ ตอบสนองต่อความปรารถนา Relatedness)</p> <p>6.4 การอยู่อาศัยแบบเรียนรู้ปรับปรุง เติบโต</p> <p>(สอดคล้องกับทฤษฎีเกษตรพอเพียงขั้นที่สาม และ ตอบสนองต่อความปรารถนา Transcendence)</p>	<p>6.5 คุณค่าการดำรงไว้ซึ่งการอยู่อาศัยแบบวิถีเกษตรพอเพียง</p> <p>6.6 ข้อเสนอแนะ</p>

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน เกิดวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2535 ที่เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จบการศึกษาระดับมัธยมปลายจาก โรงเรียนเซนต์คาเบรียล กรุงเทพมหานคร ในปี การศึกษา 2552 จากนั้นจึงได้เข้าศึกษาต่อใน สาขาสถาปัตยกรรมไทย ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาสถาปัตยกรรมศา สตรบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมไทย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี การศึกษา 2557 ด้วยเกียรตินิยมอันดับ 1 (เหรียญทอง)

และได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิกสภาสถาปนิก ในปี 2558 ได้เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรคณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในภาควิชาสถาปัตยกรรม สาขาวิชาทฤษฎี และประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

